Olağanüstü İnsanlarla Karşılaşmalar

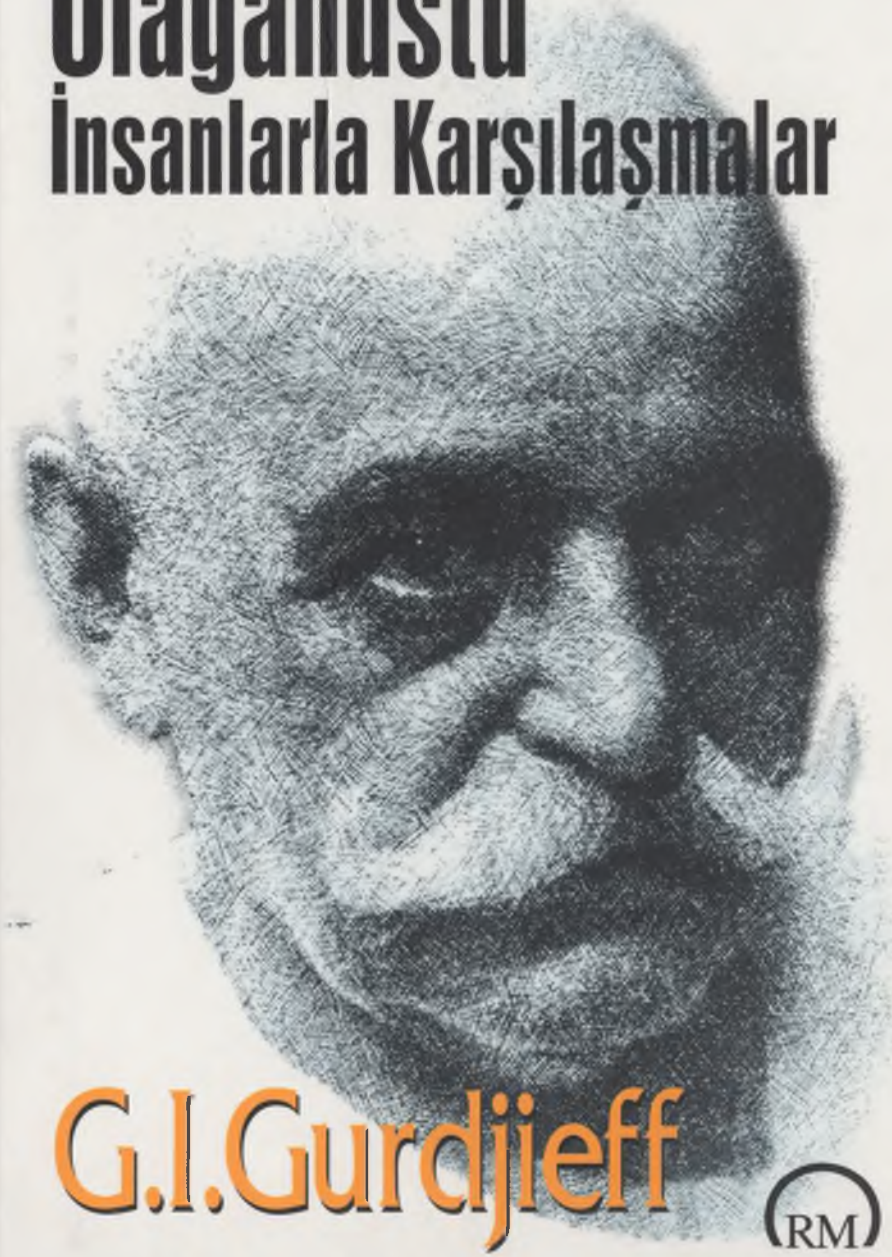

G.I.Gurdjieff

RM

OLAĞANÜSTÜ İNSANLARLA KARŞILAŞMALAR

George İvanonich Gurdjieff (1877-1949) Aleksandrapol'de doğdu ve Kars'ta rahip ve doktor olarak eğitim gördü. Gurdjieff yirmi yıl boyunca Orta Asya'nın ve Orta Doğu'nun uzak köşelerini gezdi. Bu yıllar, onun fikirlerinin oluşması açısından çok belirleyici olmuştur. Gezilerinden döndükten sonra, Birinci Dünya Savaşından önce Moskova'da öğrencilerini biraraya toplamaya başlamış ve az sayıda takipçisiyle birlikte çalışmaya devam etmiş; Rus Devrimi sırasında Kafkasya'daki Essentuki şehrine yerleşmiş ve daha sonra Tiflis, İstanbul, Berlin ve Londra'dan geçerek Paris yakınlarındaki Château du Prieuré'ye gitmiş ve burada, 1922 yılında İnsanın Uyumlu Gelişimi Enstitüsünü daha geniş bir ölçekte açmıştır.

Gurdjieff'in gerçek ve evrensel bilgi için (sonu gelmez) arayışları ve düşünceleri, şu en önemli çalışmalarında ortaya konulmuştur: *Beelzebub's Tales to His Grandson* (Beelzebub'un Torununa Masalları), *Olağanüstü İnsanlarla Karşılaşmalar, Life is Real Only Then, When 'I am'* (Yalnızca Ben Gerçeksem Hayat Gerçektir) ve *Gerçek Dünyadan Manzaralar.*

G.I. Gurdjieff

OLAĞANÜSTÜ İNSANLARLA KARŞILAŞMALAR

İngilizce'den çeviren:
Fuat Seven
Dilek Yılmaz

Bilyay Yayıncılık

Meetings With Remarkable Men, G. I. Gurdjieff

Bu Kitabın Türkçe Yayın Hakkı
İnsanlığı Birleştiren Bilgiyi Yayma (BİLYAY) Vakfı'nın
bir kuruluşu olan
Bilyay Yayıncılık Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Ltd. Şti.'ne aittir.
Bilyay Yayıncılık Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Ltd. Şti.'nden
yazılı izin alınmadan hiçbir alıntı yapılamaz. ©

İstanbul, Şubat 2015

ISBN: 978-605-65440-1-9

Yayıncı Sertifika No: 31536

Kapak: Ferda Gürsoy

Baskı
Arma Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
Maltepe Mahallesi Mevlevihane Sokak No: 2 D: 1
Cevizlibağ-Zeytinburnu-İSTANBUL
Tel: +90 212 481 30 04 - 05

Yayın
Bilyay Yayıncılık Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Ltd. Şti.
K. Mustafa Çelebi Mah. Hasnun Galip Sk.
Pembe Çıkmazı No: 4/6 Beyoğlu/İSTANBUL
Tel: +90 212 243 18 14
Fax: +90 212 252 07 18
www.bilyayyayincilik.com

SUNUŞ

G.I. Gurdjieff'in kendi kaleme aldığı ve *Hepsi ve Her Şey* adını verdiği serinin ikinci kitabı olan *Olağanüstü İnsanlarla Karşılaşmalar* adlı kitabı okuyucularımıza sunmaktan dolayı mutluyuz.

Bu kitap, bir anlamda, G.I. Gurdjieff'in biyografisidir. Yazarın çocukluğu ve gençliği, Rusya'nın 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devletine açtığı, 93 Harbi olarak anılan savaş sırasında Rusların eline geçen ve ancak 1918'de, Birinci Dünya Savaşı sonrasında tekrar Osmanlı Devletine iade edilen Kars'ta ve çevresinde geçtiğinden, kitapta o yıllarda bu bölgede yaşanan olaylara da değinilmektedir.

Söz konusu dönemde o bölgelerde yaşanan pek çok olay, günümüzde tarihçiler ve siyasetçiler arasında yoğun tartışmalara konu olduğu içindir ki, yazarın yorumlarının yalnızca yazara ait olduğunu belirtmek ve yayınevimizin yıllardır özenle izlediği çizgi gereği, bu kitabın bizce en önemli yanının insanın zihinsel, bedensel ve ruhsal gelişimi ile ilgili olarak verdiği bilgiler olduğunu özellikle vurgulamak istiyoruz.

Bu eseri dilimize kazandıran Sn. Fuat Seven'e ve Sn. Dilek Yılmaz'a teşekkür ederiz.

Bilyay Yayıncılık

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Çevirmenin Notları 11
Giriş 15
Babam 48
İlk Öğretmenim 67
Bogaçevski 76
Bay X veya Kaptan Pogosyan 97
Abram Yelov 130
Prens Yuri Lubovedski 140
Ekim Bey 202
Piotr Karpenko 225
Profesör Skridlov 253
Maddiyat Meselesi 276

Rusça yazılan bu kitabın el yazmalarına 1927'de başlandı ve yazar tarafından pek çok kez gözden geçirildi. Okuyacağınız metin, A.R. Orage tarafından Rusçadan İngilizceye çevrilen ilk baskının metnini içermektedir.

ÖNSÖZ

Gurdjieff hayatının büyük bölümünü öğrencilerine bir bilgi sistemi öğretmeye adamıştır. Ölümünden kısa bir süre önce, düşüncelerini açıkladığı üç kitaptan ilkini yayınlamaya karar vermiştir: *All and Everything* (Hepsi ve Her Şey) veya *Beelzebub's Tales to His Grandson* (Beelzebub'un Torununa Masalları). Kendi kelimeleriyle anlatacak olursak, *Beelzebub's Tales*'in amacı okuyucunun zihninde (tanıdık olmayan) düşünce akımları yaratarak insanların düşünce ve duygularında yüzyıllar boyunca kök salmış inanç ve görüşleri acımasızca tahrip etmektir.

Gurdjieff'in ölümünden on yıl sonra, öğrencileri o zamana kadar yalnızca kendilerinin ulaşabildiği fikirlerini bir bütün olarak anlatmaya karar verdiler.

Gurjdieff'in yazılarının ikinci serisi olarak adlandırdığı ikinci kitabı olan ve şu anda okumakta olduğunuz *Olağanüstü İnsanlarla Karşılaşmalar* ilk olarak 1960 yılında Fransa'da yayınlanmıştır. Gurdjieff'in de söylediği gibi, bu kitaptaki görevi "yeni bir dünyanın hissedilmesi için gerekli olan malzemenin" oluşturulmasıdır; bu his, herkesin kendi hayatma farklı bir ışık saçacaktır.

Bu kitap aynı zamanda bir otobiyografi olarak yazılmıştır ve yazarın yaşantısının ilk dönemlerini ve bilgisinin kaynaklarını gösteren tek dokümandır.

Gurdjieff, eserine çocukluğundaki yaşam şartlarını anlatarak başlamıştır. Özellikle babasının kendi üzerindeki etkisinin üzerinde durmuştur. Babası, bir sonraki nesle yalnızca sözle aktarı-

lan bir antik kültürün son temsilcilerinden biridir. Küçük bir çocukken Kars Katedrali piskoposunun gözetimine girmiş ve kendine yaşamda gereken değerleri kazandırmasını bilen öğretmenler tarafından hem dinsel hem de bilimsel bir eğitime tabi tutulmuştur.

Büyüdükçe, Gurdjieff'in insan yaşamının anlamını anlama isteği artmış ve aralarında mühendisler, doktorlar, arkeologlar ve diğer mesleklerden insanlar olan bir grup "olağanüstü adamı" kendine çekmiştir. Bir zamanlar mutlaka dünyada mevcut olan fakat şimdi hemen hemen tüm izlerinin silindiği bir bilgiye ulaşmak amacıyla, Orta Doğu ve Orta Asya'daki ülkeleri keşfetmek için bu insanlarla birlikte yola koyulmuştur.

Arkadaşlarıyla birlikte birçok büyük ve beklenmeyen güçlüğü atlattıktan sonra, az sayıda insan ve dış dünyadan yalıtılmış topluluklar bulmayı başardığı her seferinde, bilgisine yeni parçalar kazandırmış ve sonunda belli bir okulun kapıları onun için açılmıştır ve bu okul sayesinde ezoterik bir öğretinin tüm prensiplerini nasıl biraraya getirmesi gerektiğini anlamaya başlamıştır. Bu okul, fazla söze gerek kalmadan basitçe Evrensel Kardeşlik olarak adlandırılabilir.

Gurdjieff, o andan itibaren bu prensipleri yaşamaya başlamış ve hayatının sonuna kadar en katı iç disipliniyle bu prensipleri hayata geçirmiştir.

Gurdjieff, yazılarının üçüncü serisinden de bahsetmektedir: *Life Is Real Only Then, When I Am* (Yalnızca Ben Gerçeksem Hayat Gerçektir). Bu serideki amacı, "insanın düşüncesinde ve hislerinde şu anda algıladığı yapay bir dünyanın yerine gerçek dünyanın gerçek bir temsilinin oluşmasına yardım etmektir."

Üçüncü kitabı, temel olarak Gurdjieff'in öğrencilerine verdiği dersler ve yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Bu kitabında, insanın kendini nasıl geliştirebileceğini göstermiş, tuzaklara dikkat çekmiş ve insanın kendi gelişimi için gerekli olan iç şartları daha iyi anlaması için araçlar sağlamıştır.

ÇEVİRMENİN NOTLARI*

Gurdjieff'in çalışmaları çok yönlüdür. Fakat kendini ne şekilde ifade ederse etsin onun sesi bir çağrı olarak algılanmalıdır.

Bu bir çağrıdır çünkü o, bizim içinde yaşadığımız iç karmaşadan dolayı acı çekmektedir.

Bizleri, gözlerimizi açmaya çağırmaktadır.

Bize niçin burada bulunduğumuzu, ne istediğimizi, hangi kuvvetlere boyun eğdiğimizi sormaktadır. Her şeyden önce, kendimizin ne olduğunu anlayıp anlamadığımızı sormaktadır.

O bizden, her şeyi sorgulamamızı istemektedir.

O bu konularda ısrarla sormaya devam etmekte ve onun bu ısrarı, bizi cevap vermeye zorladığı için bizimle onun arasında bir ilişki yaratılmış olmaktadır ve bu ilişki onun çalışmalarının bütünleyici bir parçasıdır.

Yaklaşık kırk yıl boyunca, onun çağrısı öyle güçlü bir şekilde yankılanmıştır ki dünyanın her tarafından insanlar ona gelmişlerdir.

Fakat onunla karşılaşmak her zaman için bir sınav olmuştur. Onun huzurundayken, her türlü davranış yapaymış gibi gözükmüştür. İster çok hürmetkar veya tam tersi, yapmacık olsun daha ilk andan itibaren bu davranış şekli sarsılmakta ve insanların maskesi tamamen düşmekte, geriye gizleyecek bir şey kalma-

*Bu kitabın 1960'daki Fransızca baskısında yer almaktadır.

makta ve insanlar bir an için gerçekte oldukları şekilde gözükmekteydi.

Bu acımasız bir deneyimdi ve birçok kişi için de dayanılması imkansız bir durumdu.

Bu tip insanlar, iç yüzlerini ortaya çıkardığı için onu hiçbir zaman affetmezlerdi ve ondan uzaklaşır uzaklaşmaz kendilerini haklı çıkarmak için büyük çaba harcarlardı. Bu durum birçok hayali hikayenin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu hikayeler Gurdjieff'i de çok eğlendirmiştir. Araştırmalarının anlamını kavrayacak seviyede olmayan ve heyecan arayan insanlardan kurtulmak amacıyla bazen kendisi de bu hikayeleri kullanacak kadar ileriye gitmiştir.

Ona nasıl yaklaşacağını bilen ve onunla buluşmaları, hayatlarının dönüm noktası haline gelmiş olan insanlar için bu deneyimlerini anlatma girişimi çok saçma görülmüştür. Bu nedenle, onunla ilgili dolaysız olarak bilgi verenlerin sayısı çok azdır.

Onun yaptığı ve halen devam eden etki, Gurdjieff'i bir insan olarak ele almayı engellemez. Bu yüzden onun hayatı hakkında en azından genel hatlarıyla bilgi edinmeyi istememiz çok doğaldır.

Bu yüzden onun öğrencileri, esasında belli bir öğrenci çevresine ve davetlilere sesli olarak okunmak üzere hazırlanmış bu kitabı yayınlamayı doğru bulmuşlardır. Burada Gurdjieff yaşamının en az bilinen devresinden bahsetmektedir: çocukluğu, gençliği ve araştırmalarının ilk aşamaları.

Fakat Gurdjieff kendinden bahsediyorsa, ömrünü adadığı amaç için konuşuyor, demektir. Bunun kelimenin gerçek anlamıyla bir otobiyografi olmadığı açıktır. Onun açısından, geçmiş olaylar bizim için ders alacağımız birer örnek teşkil etmiyorsa, hatırlanmaya değer şeyler değildir. Onun maceralarının anlatıldığı hikayeler onun görüşüne göre dış gerçekliğin modelleri değildir. Onlar bizi doğrudan etkileyen ve bize farklı bir gerçeklik

anlayışı veren hayatla tamamen yeni bir yüzleşme şeklidir.

Gurdjieff sadece bir yazar değildi ve sadece bir yazar olamazdı. Onun görevi farklı bir şeydi.

Gurdjieff bir ustaydı.

Doğu'da çok bilinen bu usta kavramı, Batı'da kolay kabul edilen bir şey değildir. Bu kavram belirli bir şeyi çağrıştırmaz; içeriği son derece muğlaktır, hatta şüphelidir.

Geleneksel anlayışlara göre ustanın işlevi doktrinlerin öğretilmesi ile sınırlı değildir, o aynı zamanda bilginin yeniden doğmasını da sağlamaktadır. Bu bilgi sayesinde usta, diğer insanların da uyanmasını sağlamakta ve kendi varlığını ortaya koyarak insanların arayışlarına yardım etmektedir.

O, bilginin olabildiğince tam olarak yaşanmasını sağlayan bir deneyimin şartlarını yaratmak üzere buradadır.

Gurdjieff'in yaşamının gerçek anahtarı budur.

Batı'ya döndükten sonra tamamen şuurun gelişmesine yönelik bir yaşamı kendisiyle paylaşmaya hazır insanları çevresine toplamak için durmadan çalıştı. Onlara fikirlerini iletti, arayışlarına hayat verdi ve sürekliliğini sağladı. Tam bir insan olmak için, yaşam deneyimlerinin insan olmanın tüm yönlerini içermesi gerektiği konusunda onları ikna etti. "İnsanın uyumlu gelişimi"nin ana fikri budur ve onun, kendi ayakları üstünde durması için yıllarca uğraştığı Enstitünün temeli de budur.

Bu amaca ulaşmak için çalışırken Gurdjieff sadece savaş, devrim ve sürgünün yarattığı zorluklarla acımasızca savaşmak zorunda kalmadı, ayrıca bazılarının anlayışsızlığı ve düşmanlığıyla da mücadele etti.

Okura, onun mücadelesi ve bu mücadeleyi sürdürürken gösterdiği bitmez tükenmez hünerleri hakkında bir bilgi vermek amacıyla, esasında bu kitap için hazırlanmamış bir bölüm sonradan eklenmiştir. Bu bölüm onun Enstitünün finansal kaynak-

ları hakkındaki –esasında çok düşüncesizce– bir soruya verdiği cevaptan derlenmiştir.

"Maddiyat Meselesi" adındaki bu şaşırtıcı yazı, bir ustanın yaşamını ve tüm davranışlarını, nasıl görevini yerine getirmeye adadığını anlamamıza yardımcı olabilir.

GİRİŞ

Yazılarımın ilk serisini bitirdikten sonra tam olarak bir ay geçti; bu süre, katıksız mantığıma boyun eğen benliğimin parçalarını dinlendirmeye adamak istediğim bir zaman dilimiydi. İlk serinin son bölümünde* yazdığım gibi, bu bir aylık süre boyunca hiçbir zaman yazı yazmayacağıma ve sadece benliğimin bu itaatkar kısımlarının iyileşmesini sağlamak amacıyla, iki yüzyıl önce yaşamın gerçek anlamını bilen insanlar tarafından hazırlanan ve kaderin iradesi sonucu şu anda Prieuré'deki şarap mahzeninde kullanımıma sunulmuş olan yıllanmış Normandiya konyağının bütün şişelerini yavaşça ve nazikçe yudumlamak konusunda kendi kendime söz vermiştim.

Bugün kendimi hiç zorlamayarak, tam tersine büyük bir zevkle, tabi ki uyumlu tüm güçlerin yardımıyla fakat bu sefer, ilk serinin okuyucularından gelen iyi dileklerin yarattığı ve her yönden üzerime doğru akın eden kurallara uygun evrensel sonuçların yardımını da alarak, tekrar yazılarım üzerine çalışmaya karar verdim, hatta bu konuda çok arzuluyum, diyebilirim.

Şimdi yazılarımın ikinci serisinde yazdığım her şeye, okuyan herkes tarafından anlaşılabilecek bir şekil vermek istiyorum. Bu düşüncelerimin, bana benzeyen varlıkların şuurunda yeni bir dünyanın temellerini atacak hazırlayıcı yapı malzemeleri olarak hizmet etmesini ümit ediyorum. Bu dünya, benim görüşüme göre gerçek bir dünyadır ya da en azından, çağdaş insanların

**All and Everything: Beelzebub's Tales to His Grandson*, s. 1236.

kendileri için yarattıkları yapay dünyanın yerine, en ufak bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde insan düşüncesinin tüm seviyeleri tarafından gerçek olarak algılanabilecek bir dünyadır.

Gerçekten de hangi entelektüel seviyede olursa olsun, çağdaş insanın zihni sadece rastlantısal veya bilinçli olarak harekete geçirilen ve insanda her çeşit fantastik dürtünün uyanmasına neden olan verileri kullanarak dünyayı kavrayabilir. Bu dürtüler insanın zihninde uçuşup duran her türlü ögenin hızını sürekli olarak etkileyerek yavaş yavaş insanın her türlü işlevinin uyumsuzlaşmasına neden olur. Bu durum o kadar üzücü sonuçlara yol açar ki gündelik hayatımızda oluşan anormal şartların etkisinden az da olsa kendini soyutlayabilmiş olan ve bu konularda ciddi olarak düşünmek isteyen bir insan bile, örneğin, hayatımızın her geçen sene daha kısalması nedeniyle korkuya kapılmaktan kendini alıkoyamaz.

Öncelikle "düşüncenin salınımını" sağlamak için, yani kendi düşüncelerime ve sizin düşüncelerinize uygun bir ritim kazandırmak için Büyük Beelzebub'un örneğini takip etmek ve hem onun hem benim tarafımdan ve belki de yazılarımın sadık okuyucuları, tabi ilk serideki bütün yazılarımı sonuna kadar okuma cesareti göstermiş olanlar tarafından da çok saygı duyulan bir insanın düşünme şeklini taklit etmek istiyorum. Yazımın başlangıcında, herkesin saygı duyduğu Nasrettin Hoca'nın "incelikli bir felsefi soru" olarak adlandırabileceği bir soruyu gündeme getirmek istiyorum.

Bunu yazılarımın başında yapmak istememin nedeni, hemen her yerde tanınmış olan ve ilgili kişiler tarafından "tek ve yegane filozof" unvanı verileceği hakkında dedikodular bulunan bu filozofun bilgeliğini hem burada hem de daha sonraki açıklamalarımda serbestçe kullanmak istememdir.

Bu felsefi problem; bu bölümün ilk paragrafını okuyan herkesin şuurunda, eğer okur, sağlık konusunda kendi sağlam kanaatlerini oluşturan verileri benim, yani *Beelzebub's Tales to His*

Grandson'ın (Beelzebub'un Torununa Masalları) yazarının, neredeyse hayatıma mal olacak kazadan sonra ve düşüncelerimi başkalarına olabildiğince tam olarak iletebilmek amacıyla aralıksız yazma gayreti nedeniyle bünyemin tam olarak işlevini yerine getirecek kadar iyileşmemesi ve de önce bahsettiğim şekilde, özellikle Normandiya konyağı ve bununla akraba çeşitli güçlü içkiler içerek aldığım aşırı alkol sayesinde, bu süre içerisinde yeterince tatmin edici bir şekilde dinlendiğim gerçeğiyle karşılaştırırsa, ortaya çıkmaya hazır bir zihin karışıklığı olarak algılanabilir.

Esasında birdenbire ileri sürülmüş olan bu incelikli felsefi soruya tamamen gerçekçi ve ayrıntılı bir cevap vermek için, yıllanmış bütün Normandiya konyağı şişelerini içip bitirmem konusunda kendime vermiş olduğum sözü tam olarak yerine getirmede başarısız olmamdaki kişisel suçuma dair adil bir karar verilmiş olması gerekmektedir.

Esas sorun, içimden otomatik olarak gelen bütün isteğe rağmen, dinlenmem için ayırmış olduğum bu süre içerisinde ilk serinin son bölümünde belirttiğim gibi arta kalan on beş adet yıllanmış Normandiya konyağı ile kendimi sınırlayamadım, hatta bu şişelerin içindeki soylu içkiyi, yıllanmış armanak* adı verilen ve hiç de daha az soylu olmayan sıvıyla dolu iki yüz adet –seyretmesi bile büyüleyiciydi– şişeyle biraraya getirmek zorunda kaldım. Böylece bu kozmik maddelerin birleşimi hem bana hem de son yıllarda özellikle bu "kutsal törenlerimde" kaçınılmaz olarak benim yardımcılarım haline gelmiş olan bütün arkadaş grubuna yeterli geldi.

Benim kişisel suçum üzerine bir karara varmadan önce, daha ilk günden itibaren armanağı likör bardağı denilen bardaklardan içme alışkanlığını bırakıp su bardağından içmeye başladığımın dikkate alınması gerekir. Ve bana öyle geliyor ki bunu

*armanak: güneybatı Fransız konyağı (ç.n.)

öylesine, içgüdüsel olarak yapmaya başladım; böyle olduğu açık, bu mevcut davada da adalet galip gelebilir.

Sizi tanımıyorum sayın okur, fakat düşüncelerim belli bir ritme kavuştu, bundan sonra kendimi zorlamadan tam güçle bilgiçlik taslamaya başlayabilirim.

Bu ikinci seride her şeyden önce gezilerimde rastladığım ve deşifre ettiğim değişik anıtların üzerindeki yazıtlar sayesinde çok eski çağlardan günümüze kadar gelen yedi deyişi size tanıtmak ve bunları açıklamak istiyorum. Bu deyişlerde eski atalarımız tarafından, objektif hakikatin çağdaş insan aklı tarafından da açıkça anlaşılabilecek çeşitli unsurları ifade edilmiştir. Bu nedenle bundan sonra yapacağım açıklamalar için iyi bir başlangıç noktası olarak hizmet görmenin yanında, ilk serinin son bölümü ile de bir bağlantı oluşturacak olan bir deyiş ile işe başlamak istiyorum.

Bu tarihi deyiş, yazılarımın ikinci kısmının başlangıcını oluşturması açısından aşağıda belirtildiği şekilde ifade edilebilir:

> *Sadece kendine emanet edilen koyun ve kurdu sağ salim birarada tutabilecek kabiliyette olduğunu gösterebilmiş kişiler insan olmayı ve Yaratıcı tarafından kendisi için hazırlanan her şeyi hak eder.*

Günümüzde bazı bilgili kişiler tarafından –tabi Avrupa kıtasında yetişmiş kişiler arasından çıkanlar tarafından değil– yapılan "psiko-çağrışımlı dilbilimsel analize" göre burada kullanılan "kurt" kelimesinin, insan organizmasının tüm temel ve tepkisel işlevlerini ve "koyun" kelimesinin ise insanın duygularının tüm işlevlerini sembolize ettiği açıkça görülür. Bir insanın düşünme fonksiyonuna gelince, ki bu bizzat yukarıdaki deyişi söyleyen kişi tarafından temsil edilmektedir, bu iki farklı türden ve birbirine yabancı yaşamın birlikte olası bir varoluşu için gerekli koşulları her zaman yaratabilmek üzere, kendi sorumlu yaşam sürecinde, şuurlu emekleri ve gönüllü ıstırapları sayesinde, olağan mevcudiyetinde gerekli birikimi elde etmiş bir insan-

dır. Sadece bu özelliklere sahip bir insan her şeye layıktır ve bu deyişte belirtildiği gibi, Yaratıcı tarafından verilen ve genel olarak insanın kısmetine düşen şeylere sahip olacak kadar değerlidir.

Farklı Asya kabilelerinin kullandığı birçok atasözü ve şaşırtmacalı problemlerde, alışkanlıklarına uygun biçimde kullandıkları zekice çözümlerde, fikrimce, yukarıda belirtilen eski deyişin özünü temsil eden bir kurt ve koyun yerine bir keçinin rol aldığı bir örneğin bulunması çok ilginçtir.

Bu şaşırtmacalı problemde elinde bir kurt, bir keçi ve bu sefer bir de bir lahana olan bir adamın bunları nehrin bir yakasından diğerine nasıl taşıyacağı sorulur. Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan biri adamın teknesinin bir seferde sadece adamı ve bu üç şeyden birini taşıyabilmesi, diğeri ise, adam olayı doğrudan gözlemlemez ve müdahale etmezse, kurdun keçiye ve keçinin de lahanaya her zaman zarar verebilecek olmasıdır.

Bu popüler bilmeceye verilen cevap, adamın diğer normal insanların yapacağı gibi bu işi sadece yaratıcılığını kullanarak başaramayacağını, buna ek olarak tembellik etmeyip emeğini sakınmaması gerektiği ve amacına ulaşmak için, nehri bir kez daha geçmek zorunda olduğunu açıkça gösteriyor.

Seçmiş olduğum bu eski deyişin ifade ettiği anlama geri dönersek ve bu popüler bilmecenin ana fikrini aklımızda tutarsak, çağdaş insanın zihninde uçuşan düşüncelerden kaynaklanan önyargılardan uzak düşünülürse kendini insan olarak adlandıran bir kişinin hiçbir zaman tembellik yapmaması gerektiği, fakat sürekli her türlü fedakarlığı yaparak kendisi için belirlediği amaca ulaşmak için, kendine itiraf ettiği güçsüzlüğüyle mücadele etmesi gerektiği şeklindeki bir düşünceye katılmamak ve bu duyguları kabul etmemek imkansızdır: insanın mantığına emanet edilmiş birbirinden bağımsız ve nitelikleri gereği birbirlerine zıt olan bu iki hayvanı bozulmadan korumak.

"Düşüncelerin salınımını sağlamak için bilgiçlik taslamak" adını verdiğim bu işi dün bitirdikten sonra, ikinci serinin başlangıcı olarak kullanmak niyetinde olduğum, bir yazar olarak çalışmaya başladığım ilk iki senede yazmış olduğum bir taslağın el yazmalarını alarak, iki yanında ağaçların sıralandığı tarihi caddenin gölgesinde oturmak ve çalışmak amacıyla parka gittim. İlk iki veya üç sayfayı okuduktan sonra, çevremdeki her şeyi unutup bundan sonra nasıl devam edeceğim konusunda kafa yorarak derin düşüncelere daldım; ve akşam geç saatlere kadar tek bir kelime yazmadan orada oturdum.

Bu düşüncelere kendimi o kadar çok kaptırmıştım ki özellikle fiziksel ve zihinsel olarak yoğun şekilde çalıştığım zamanlar içtiğim Arap kahvesinin fincanda soğumamasını sağlamak görevini üstlenmiş olan en genç yeğenim, sonradan öğrendiğime göre kahveyi yirmi üç kez değiştirmişti.

Bu kendimi düşüncelere kaptırmışlığımın ciddiyetini anlayabilmenizi ve tamamen olmasa da durumumun zorluğunu zihninizde canlandırabilmenizi sağlamak için diyebileceğim şudur ki bütün bu yazıları okuduktan ve bir başlangıç olarak kullanmak istediğim bu metnin bütün içeriğini hatırladıktan sonra, bu kadar çok uykusuz geceye mal olan şeyin ilk serinin son baskısındaki değişiklikleri ve eklemeleri yaptıktan sonra hiçbir işe yaramayacağını anladım.

Bunu anladığımda, yaklaşık bir yarım saat kadar Nasrettin Hoca'nın "kendini kafasına kadar çizmesinin içine dalmış hissetmek" olarak tanımladığı bir durumu yaşadım; bir an önce işi bırakmaya hazırdım ve bu bölümü baştan sona kadar yazmaya karar verdim. Fakat daha sonra metindeki her türlü cümleyi kendiliğinden hatırlamaya devam ettiğimde, diğer pek çok şey arasında, çağdaş edebiyata karşı niçin bu kadar acımasız bir tavır aldığımı açıklamak amacıyla, fikrimce, çağdaş uygarlığın özelliklerinin daha iyi şekilde tanımlanamayacağı sözler söyleyen ve adını ilk gençlik çağlarımda duyduğum zeki, yaşlı bir

İranlı'nın sözlerine yer verdiğim kısmı hatırladım. Bu bölümün içine ustaca yerleştirilmiş bu konu hakkında söylenenlerden ve diğer bütün düşüncelerden okuyucuyu mahrum etmenin imkansız olduğunu düşündüm. Bu düşünceler, onları deşifre edebilen herkes için, son iki seride gerçeği arayan tüm insanların anlayabileceği şekilde açıklamaya çalıştığım şeyleri tam olarak kavrayabilmek için çok değerli bir malzeme oluşturmaktadır.

Tüm bu düşünceler beni, okuyucuyu bütün bunlardan mahrum bırakmadan, ilk yazının şekline uygun olarak hazırlanan açıklamaların, ilk seride yapılan büyük değişikliklerden sonra nasıl olacağı şeklinde kafa yormaya itti.

Esasında, –benimsemek zorunda kaldığım– yeni mesleğimin ilk iki senesinde yazdığım yazılar şimdi yazmam gerekenlere artık uymuyordu çünkü o zaman yazdığım her şeyi, sadece kendimin anlayabileceği bir özet halinde bir ilk uyarlama olarak ortaya koymuştum ve tüm bu malzemeyi otuz altı kitap halinde geliştirmek ve her kitabı belli bir soruya adamak istiyordum.

Üçüncü yılda bu yazı taslağına, en azından soyut düşünce alanında özel olarak kendini yetiştirmiş kişiler tarafından da anlaşılabilecek bir açıklama şekli vermeye başladım. Fakat daha sonra yavaş yavaş ciddi düşünceleri dıştan kolaylıkla kavranabilecek, baştan çıkarıcı bir şekilde gizleyebilme sanatında ve "yalnızca belli bir süre geçtikten sonra idrak edilebilecek" fikirlerin çağdaş insanın alıştığı gibi birbirini takip etmesini sağlama konusunda daha çok ustalaşmaya başladım. Bu yüzden o zamana kadar bağlı kaldığım prensibi değiştirdim. Yazılarımın miktarı konusunda kendime koyduğum hedefi gerçekleştirmeye çalışmak yerine, bu prensibi sadece yazılarımın kalitesi konusunda yerine getirmeye çalıştım. Daha sonra, özette yazdığım her şeyin baştan başlayarak üzerinden geçtim. Amacım bu özeti üç seri halinde ayırmak ve bunların da her birini bölerek en sonunda birçok kitap haline getirmekti.

Belki bugün, derin düşüncelere dalmış olmamın bir nedeni

de daha dün "kurdun her zaman tok olmasını, koyunun da canlı kalmasını sağlamak için gayret edin" diyen bilgece söylenmiş eski bir deyişin hafızamda yeniden canlanmasıydı.

Sonunda gece yaklaştığında ve alt taraftan da meşhur Fontainebleau rutubeti "İngiliz tabanlarımdan" geçerek düşüncelerimi etkilemeye başladığında, aynı zamanda Tanrı'nın sevgili küçük yaratıkları, yani küçük kuşlar hislerinden tamamen arınmış kafatasımdan gittikçe daha sık soğuk bir his uyandırmaya başladıklarında öz varlığımda cesur bir düşünce ortaya çıktı. Artık hiç kimsenin sözüne ve hiçbir şeye kulak asmayarak, günümüzdeki yazarların konu dışı bir gelişme olarak adlandırdığı bu metinden bazı cilalanmış kısımları, ikinci serinin ilk bölümüne basitçe yerleştirecektim; bu durum daha sonra, yazmaya devam ettikçe bu serinin yazılması üzerine verdiğim prensip kararma sıkı sıkıya uymuş olmam nedeniyle, beni memnun edecekti.

Bu çözüm, hem benim için hem de okurlar için en iyisi olacaktı. Çünkü böylelikle, zaten aşırı derece yorulmuş olan beynimin harcayacağı yeni bir ek çabadan tasarruf etmiş olacaktım hem de okuyucu, özellikle benim daha önceden yazmış olduğum her şeyi okumuşsa, bu konu dışı gelişme sayesinde, günümüz uygarlığındaki insanların kendilerini ortaya koyma şekillerinin sonuçlarıyla ilgili olarak az çok düzgün bir eğitim almış insanların ruhlarında ne tip tarafsız görüşlerin oluşacağı konusunda bir görüş sahibi olacaktı.

Bu giriş bölümüne, orijinal olarak otuzuncu kitap için planlandığında "Niçin Yazar Oldum?" başlığını verdim ve bu bölümde, benim şu anda günümüz edebiyatı temsilcileri hakkında pek gurur okşayıcı düşüncelere sahip olmamamın temelini oluşturan, hayatımın akışı boyunca içimde biriken izlenimleri tanımladım. Bu bağlamda daha önce söylediğim gibi, yıllar önce gençliğimde ilk defa İran'a gittiğimde, çağdaş edebiyatın tartışıldığı İranlı entelektüellerin yaptığı bir toplantıdaki konuşmayı gündeme getirdim.

Bunlardan bir tanesi, daha önce sözünü ettiğim zeki bir yaşlı olan İranlı o gün oldukça fazla konuştu. Bu İranlı, Avrupalıların anladığı biçimde değil, Asya kıtasında anlaşıldığı şekilde, yani sadece bilgiyle değil varlığıyla da zekiydi.

Çok iyi eğitim görmüş bir insandı ve özellikle Avrupa kültürünü çok iyi tanıyordu.

Pek çok şey arasında şunları da söyledi:

"'Avrupa uygarlığı' olarak adlandıracağımız ve bundan sonraki nesillerin de tabi ki aynı şekilde adlandıracağı günümüzdeki kültürel dönemin, insanlığı mükemmelleştirme sürecindeki adeta boş ve beyhude bir ara zaman olması çok acınacak bir durumdur. Bunun nedeni, insanın kendi gelişimini sağlayan ana unsur olan zihnin gelişimi açısından olaya bakarsak, günümüz uygarlığındaki insanların bir sonraki nesillere değerli herhangi bir şey miras bırakmamasıdır.

Örneğin insanın zihinsel gelişmesini sağlayan temel araçlardan biri edebiyattır.

Fakat günümüz uygarlığının edebiyatı ne verebilir? 'Kelimelerin fuhuşu' olarak adlandırılan gelişme dışında hiçbir şey.

Günümüz edebiyatındaki bu bozulmanın temel nedeni, fikrimce, yazılardaki bütün dikkatin yavaş yavaş düşüncenin kalitesine ve bu düşüncenin nasıl iletildiğine değil de sadece dış cilanın, başka bir deyişle stil güzelliğinin geliştirilmesine yönelmesidir; ulaşılan sonuç da benim 'kelime fuhuşu' dediğim şeydir.

Gerçekten de, bütün bir günü uzun bir kitabı okumak için geçirdikten sonra yazarın ne demek istediğini anlamazsınız ve –zaten hayattaki bütün gereklilikleri yerine getirmek açısından yetersiz olan– zamanınızın bu kadar büyük bir kısmını harcayıp da kitabın sonuna geldiğinizde, tüm bu yaygaranın, çok önemsiz, hemen hemen sıfır değerinde bir düşünce üzerinde temellenmiş olduğunu anlarsınız.

Günümüz edebiyatının tümü, içerik açısından üç kategoriye

ayrılır: ilki bilimsel alan denilen alandır, ikincisi anlatılardan oluşur, üçüncüsü ise tariflerdir.

Bilimsel kitaplar genellikle zaten herkesin bildiği, fakat değişik şekillerde biraraya getirilmiş ve yeni konulara uygulanmış her çeşit hipotezi biraraya getirir.

Anlatılarda, başka bir deyişle romanlarda ise –ki bunlara da kalın ciltler hasredilmiştir– çoğu yerde herhangi bir detaya girmeden John Jones ile Mary Smith'in 'aşklarının' doyumunu nasıl elde ettikleri anlatılır. Aşk denilen bu kutsal duygu, insanlardaki iradesizlik ve zayıflık sonucu zamanla yozlaşmış ve şimdi günümüzdeki çağdaş insanda tamamen kötü alışkanlık haline dönüşmüştür. Halbuki bu duygunun doğal bir şekilde ortaya konulma olanağı bize, Yaratıcımız tarafından ruhlarımızın kurtulması ve beraberce az çok mutlu bir hayat sürmek için gerekli olan karşılıklı moral desteğini sağlamak amacıyla verilmiştir.

Üçüncü kategorideki kitaplar geziler, maceralar, çok farklı ülkelerdeki hayvan ve bitkiler hakkında tasvirler verir. Bu çeşit çalışmalar genellikle hiçbir yere gitmemiş, gerçekte hiçbir şey görmemiş, yani kapısının dışına ayak atmamış kişiler tarafından yazılır; çok az bir istisnayla, bu insanlar kolayca idareyi kendi hayal güçlerinin eline verirler veya daha önce kendileri gibi kişiler tarafında yazılmış kitaplardaki çeşitli bölümleri kopya ederler.

Böyle saçma bir sorumluluk anlayışıyla ve anlamsız edebiyat çalışmalarıyla stilin daha güzel olması için çalışan günümüz yazarları, kendi anlayışlarına göre bir ahenk güzelliği elde etmek için bazen yazılarında inanılmaz karmaşıklıklar icat ederler. Bu da zaten yazdıklarının zayıf olan anlamını daha fazla bozar.

Size garip görünecek bir başka şey de, fikrimce, çağdaş edebiyatın gördüğü zararın büyük bir kısmı dilbilgisinden gelmiştir, yani çağdaş uygarlığın beraberce söylediği benim 'bozuk ses konseri' dediğim konserde rol alan bütün insanların kullandığı lisanların dilbilgisinden.

Onların farklı lisanlarının dilbilgisi, çoğu durumda, yapay olarak oluşturulmuştur ve esasen, gerçek yaşamı ve ortak ilişkiler için gerçek yaşamdan evrimleşmiş lisanı anlamak bakımından hayli 'okuma yazma bilmez' bir insan kategorisi tarafından düzenlenip değiştirilmektedir.

Diğer taraftan antik tarihin bize kesinlikle gösterdiği gibi, eski çağların bütün toplumlarında, dilbilgisi her zaman insanların gelişmelerinin değişik aşamalarına, yaşadıkları esas mekanın iklimsel şartlarına ve yiyecek elde etmede kullandıkları ana araçlara bağlı olarak şekillenmiştir.

Bugünkü uygarlıkta bazı lisanların dilbilgisi, yazarın iletmek istediği anlamı o kadar bozmaktadır ki okur, hele bir de yabancı bir kişiyse, başka bir şekilde ifade edilseydi, yani bu çeşit bir dilbilgisi kullanılmasaydı belki anlayabileceği küçük düşünce kırıntılarını dahi anlamaktan mahrum kalmaktadır.

Demin söylediğim şeylerin daha anlaşılır olması için başımdan geçen bir olayı size örnek olarak vermek istiyorum," diyerek, bu zeki yaşlı İranlı sözlerine devam etti.

"Bildiğiniz gibi benim kanımdan olup bana yakın olan insanlardan yalnızca baba tarafından bir yeğenim hayattadır. Bu yeğenim birkaç yıl önce kendisine Bakü civarlarında bir petrol kuyusu miras kaldığı için oraya gitmek zorunda kaldı.

Yeğenim her zaman çok sayıda ticari konuyla meşgul olduğundan çok seyrek olarak işini bırakıp buraya, bizim doğum yerimize, yaşlı amcasını görmeye geldiği için zaman zaman ben onun bulunduğu şehre gidiyordum.

Petrol kuyularının bulunduğu bu bölge, yani Bakü şehri, şimdi günümüz uygarlığının en büyük milletlerinden olup çok sayıda edebi eser yaratmış olan Rusya'ya aittir.

Bakü şehrinin ve civarının hemen hemen bütün sakinleri Ruslarla hiçbir ortak noktaları bulunmayan değişik ırklardan oluşur. Bunlar evlerinde kendi dillerini konuşurlarken dışarıdaki karşılıklı ilişkilerinde Rusça konuşmaya zorlanmaktadır.

Ziyaretlerim sırasında her çeşit insanla iletişim kurduğum ve kişisel ihtiyaçlarımı dile getirmek zorunda kaldığım için bu dili öğrenmeye karar vermiştim.

Hayatım boyunca çok sayıda dil öğrenmek zorunda kaldığımdan, Rusça benim için büyük bir zorluk oluşturmuyordu. Çok önceleri bu dili oldukça akıcı bir şekilde fakat tabi ki bütün yerel halk gibi bir aksanla ve şöyle böyle konuşuyordum.

Artık bir dereceye kadar bir 'dilbilimci' haline gelmiş biri olarak, diyebilirim ki bir insan kendi ana dilini veya hangi dilde düşünmeye alıştıysa o dili konuşmaya devam ediyorsa, yabancı bir dili mükemmel olarak bilse de insanın bu dilde düşünmesi hiçbir zaman mümkün değildir.

Bu yüzden Rusça konuşmaya başladığımda Farsça düşünmeye devam ederek, benim Farsça düşüncelerime karşılık gelen Rusça kelimeleri zihnimde araştırıyordum.

Daha sonra bu yüzden, bu çağdaş gelişmiş dilde ilk başta bana pek açıklanabilir gelmeyen birçok uyumsuzluğun farkına vardım. Bu yüzden düşüncelerimi, bazen en basit ve en sıradan şekilde tam olarak iletmem imkansız oluyordu.

Bu konuya ilgi duymaya başlayarak hayatın her zorunluluğundan bağımsız olarak Rusça dilbilgisi ve daha sonra diğer modern dillerin dilbilgisini çalışmaya başladım. Daha sonra uyumsuzlukların nedeninin, bu dillerin yapay oluşturulmuş dilbilgisinden kaynaklandığını anladım ve size az önce bahsettiğim kesin yargı içimde oluşmaya başladı: Çağdaş edebiyatın yazıldığı dillerin dilbilgisi, gerçek bilgi açısından, sıradan basit insanlardan daha alt seviyede bulunan insanlar tarafından icat edilmişti.

Az önce söylediklerimin sağlam bir örneğini vermek gerekirse, Rus dilinde başlangıçta farkına vardığım birçok uyumsuzluk arasından bir tanesi, beni bu konuda detaylı bir inceleme yapmaya sevk etti.

Bir keresinde Rusça sohbet sırasında, her zaman olduğu gibi

Farsça şekillenen düşüncelerimi tercüme ederken, biz İranlıların sohbetlerinde sık sık söyledikleri bir terimi kullanmayı gerekli buldum, *myan-diaram;* Fransızca *je dis* ve İngilizce 'I say' (Türkçe 'söylüyorum') anlamına gelmektedir. Her zaman yaptığım gibi hafızamda Rusçada buna uygun bir kelime aradım, fakat o sıralar bu dilin hem edebiyatta kullanılan hem de entelektüelliğin her seviyesindeki insanların karşılıklı normal ilişkilerinde kullanılan hemen her kelimesini bilmeme rağmen bulamadım.

Bizim çok sık kullandığımız bu basit terim için uygun bir kelime bulamadığımdan, ilk başta bu kelimeyi bilmediğime karar verdim. Çok sayıdaki sözlüğüm içerisinde bunu aramaya ve otorite olarak görülen bazı kişilere, bu Farsça kelimeye uyan Rusça kelimeyi sormaya başladım. Fakat modern Rusçada böyle bir kelimenin hiç olmadığı ama onun yerine *yah gohvahriou* denilen, Farsça *myan-soil-yaram,* Fransızca *je parle* ve İngilizce 'I speak' (Türkçe 'konuşuyorum') anlamına gelen bir kelimenin kullanıldığı ortaya çıktı.

Siz İranlılar, kelimelerle ifade edilen anlamlar üzerine düşünürken, benimle aynı çeşit düşünce yeteneğine sahip olduğunuz için, size soruyorum: Ben veya herhangi bir başka İranlı, çağdaş Rus edebiyatını okurken içgüdüsel bir rahatsızlık duymadan *soil-yaram* kelimesine uygun düşen bir kelimenin *diaram* kelimesiyle aynı anlama geldiğini kabul edebilir mi? Tabi ki hayır: *soil-yaram* ve *diaram* –veya 'konuşuyorum' ve 'söylüyorum'– iki farklı şekilde "yaşanan eylemler"dir.

Bu küçük örnek çağdaş uygarlığın çiçekleri adı verilen toplumları temsil eden insanların dillerinde bulunabilecek diğer binlerce uyumsuzluğun tipik özelliğidir. Bu uyumsuzluklar, günümüz edebiyatını, uygarlığın temsilcileri olarak görülen insanların zihinsel gelişmesini sağlayacak temel araçlardan yoksun bırakan uyumsuzluklardır. Aynı zamanda bir şekilde uygar olma şansından yoksun kalan ve bu yüzden tarihsel verilerin ışığı altında geri kalmış olarak adlandırılan günümüz insanlarının

da –sağduyu sahibi bazı insanların açıkça hissettikleri nedenlerden dolayı– zihinsel gelişmeden mahrum kalmalarına yol açmıştır.

Çağdaş edebiyattaki tüm bu dil uyumsuzlukları nedeniyle, özellikle çağdaş uygarlığın temsilcileri arasında sayılmayan ırklara mensup, az çok normal düşünce yeteneğine sahip ve kelimelere gerçek anlamlarını verebilen bir insan tabi ki yukarıda örnek olarak verdiğimiz şekilde yanlış anlamda kullanılmış bir kelimeyi duyduğunda veya okuduğunda, bir cümledeki genel fikri bu yanlış kullanılmış kelimeye göre algılayacak ve sonuç olarak cümlenin ifade etmeye çalıştığından çok daha farklı bir anlam çıkaracaktır.

Kelimelerdeki anlamı kavrama yeteneği, farklı ırklara göre değişmesine rağmen hayatın kendisinde de olduğu gibi, insanların yaşadıkları süre içinde oluşan ve sürekli tekrarlanan deneyimleri hissetmek için gerekli bilgiler bütün insanlarda oluşmuş durumdadır.

Farsça *diaram* kelimesini tam olarak ifade eden bir kelimenin günümüz Rus dilinde bulunmamış olmasını örnek olarak göstermem, öne sürdüğüm ve temeli olmayan bir yargı olarak görülen düşüncemi kanıtlamama yardımcı oluyor. Günümüzde kendilerini dilbilimci olarak adlandıran, daha da kötüsü, çevrelerindeki insanlar tarafından da öyle görülen sonradan görme cahillerin, hayatın kendisi tarafından özenle işlenmiş olan dili, Almanca söylenişiyle bir *ersatz*, yani kelime deposuna dönüştürmeyi başarmış bulunuyorlar.

Bu çok sayıdaki uyumsuzlukların nedenlerini belirlemek amacıyla, Rus dilinin ve diğer birçok modern dilin dilbilgisini araştırmaya başladığımda, genel anlamda filolojinin çekim etkisinde kalarak, aynı zamanda Rus dilinin kökeninin tarihi ve gelişimi konusunda kendimi bilgilendirmeye karar verdiğimi burada söylemek zorundayım.

Tarihle ilgili bu araştırmalarım, bu dilin başlangıçta insanla-

rın yaşam sürecinde oluşan deneyimsel eylemlere tam olarak uygun düşen kelimelere sahip olduğunu bana kanıtladı. Yüzyıllar geçtikçe, bu dil nispeten yüksek bir gelişmişlik seviyesine ulaştığında 'kuzgunun gagasını keskinleştirmeye' yarayan bir nesne haline dönüşmeye başladığında, yani bazı sonradan görme cahillerin ukalalık yapma nesnesi haline geldiğinde, sırf bu kelimelerin ahengi medenileşmiş dilbilgisinin gerekliliklerine cevap vermediği için, birçok kelimenin anlamı bozulmaya başladı, hatta bunlar tamamen ortadan kalktı. Bunların arasında, bizim *diaram* kelimesine karşılık olarak aradığım kelimeye tam olarak uyan ve *skazivaiaou* olarak telaffuz edilen bir kelime vardır.

Bu kelimenin günümüze kadar korunduğu ve anlamına tam uygun olarak kullanıldığını görmek ilginçtir. Bu kelime, Rus milletine dahil olduğu halde, yalnızca günümüz uygarlığının etkilerinden soyutlanmış insanlar tarafından, yani kültürel merkezin çok uzaklarında kalan değişik kırsal kesim bölgelerindeki insanlarca kullanılmaktadır.

Genç neslin her yerde öğrenmek zorunda kaldığı günümüzün yapay olarak icat edilmiş dilbilgisi kuralları, bana göre çağdaş Avrupa toplumlarında aklı başında bir kafa yapısına ulaşmak için gerekli olan birbirinden bağımsız üç veriden sadece bir tanesinin gelişmiş olması gerçeğinin temel nedenidir: yani onların deyişiyle, düşüncenin. Düşünce onların bireyselliğinde ön planda gelme eğilimindedir, fakat normal bir mantığa sahip her insanın bilmesi gerektiği gibi, duygu ve içgüdüler olmadan insanın ulaşabileceği gerçek bir anlayış oluşamaz.

Günümüz edebiyatı hakkında söylenilen her şeyi toparlarsak, ben bu edebiyatı 'ruhsuz' teriminden daha iyi tanımlayan bir kelime bulamıyorum.

Çağdaş uygarlık, içtenlikle kucak açtığı her şeyi değiştirdiği gibi edebiyatın ruhunu da yok etmiştir.

Modern uygarlığın sonuçlarını bu kadar acımasızca eleştir-

mek için daha çok nedenim var çünkü eski devirlerden bize ulaşan güvenilir tarihsel verilere göre, eski uygarlıkların insan düşüncesinin gelişimine gerçekten önemli oranda yardım ettiğine yönelik elimizde kesin bilgiler var. Bu gelişmenin sonuçları, nesilden nesle iletilerek yüzyıllar sonra bile hissedilmektedir.

Benim görüşüme göre, bazen bir düşüncenin özü hayatın içinden çıkmış anektodlar ve atasözleri sayesinde diğer insanlara iyi bir şekilde iletilebilir.

Böylece şu andaki durumda çağdaş edebiyat ile eski uygarlıkların edebiyatının arasındaki farkı göstermek amacıyla biz İranlıların çok iyi bildiği 'iki serçenin sohbeti' adı verilen bir anektoddan yararlanmak istiyorum.

Bu anekdot bir zamanlar yüksek bir evin penceresinde oturan biri yaşlı, biri genç iki serçeden söz etmektedir.

Bu iki serçe, serçeler arasında günün en önemli sorunu haline gelen bir olayı konuşuyorlardı. Bir süre önce mollanın hizmetçisi, serçelerin birbirleriyle oynamak amacıyla toplandıkları yere lapaya benzeyen bir şey atmıştı. Fakat bu şey parçalanmış şişe mantarı çıkmış ve bazı genç ve deneyimsiz serçeler bunu tatmışlar ve çatlayacak duruma gelmişlerdi.

Yaşlı serçe bu konudan bahsederken birden tüylerini kabartmaya ve genellikle az beslenen serçelerde bulunan, kendine işkence eden pireleri bulmak amacıyla acıdan yüzünü ekşiterek kanadının altına bakmaya başladı. Bu pirelerden birini yakaladığında derin bir iç geçirerek konuştu:

'Zaman çok değişti, artık kardeşimiz olarak göreceğimiz hiçbir canlı kalmadı.

Eski günlerde şimdi olduğu gibi herhangi bir çatının üstünde oturur ve sessizce uyuklardık. Derken birden cadde tarafında gürültü patırtı şeklinde bir ses duyulurdu ve daha sonra bir koku yayılırdı. Bundan çoğumuz hoşlanırdık çünkü aşağı doğru uçup bu olayların geçtiği yerleri araştırdığımızda, ihtiyaçlarımızı karşılayacak şeyler bulacağımızı biliyorduk.

Fakat bugünlerde bu patırtı ve her çeşit gürültü istemediğin kadar çok var ve her seferinde tekrar bir koku yayılıyor. Ama bu koku, dayanılması imkansız bir koku ve bazen eski alışkanlıkların etkisiyle sakin bir anda ihtiyaçlarımızı karşılayacak bir şeyler bulmak için aşağıya doğru uçtuğumuzda gergin bir şekilde etrafı araştırıyoruz fakat sonuçta mide bulandırıcı yanmış benzin damlalarından başka bir şey bulamıyoruz.'

Bu hikaye, hepinizin anladığı gibi atla çekilen eski arabaları ve günümüzün otomobillerini ima etmektedir. Bunlardan ikincisi, yaşlı serçenin dediği gibi, ilkinden daha fazla gürültü patırtı çıkardığı ve koktuğu halde serçelerin beslenmesi açısından hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Hepinizin anlayabileceği gibi yiyecek olmadan serçeler için bile sağlıklı bir hayat geçirmek zordur.

Bu anektod, geçmiş çağların uygarlığı ve günümüz uygarlığı arasındaki fark hakkında anlatmak istediğim şeyler açısından ideal bir örnek olarak görünmektedir.

Günümüz uygarlığında, geçmiş uygarlıklarda olduğu gibi, edebiyat genel olarak insanlığı mükemmelleştirmek için vardır. Fakat bu alanda –çağdaş olan her şeyde olduğu gibi– bizim esas amaçlarımız için değerli olan hiçbir şey yoktur. Her şey bir dış görünüşten ibarettir: Yaşlı serçenin hikayesinde anlattığı gibi, yalnızca gürültü patırtı ve mide bulandırıcı bir koku.

Benim bu bakış açımı, Asya kıtasında doğmuş olan ve bütün hayatlarını orada geçirmiş olan insanlar ile Avrupa kıtasında doğan ve günümüz uygarlığının şartları içinde orada eğitim görmüş olan insanların duygularının gelişmiş seviyesini gözlemleyen tarafsız bir insan kesin olarak onaylayacaktır.

Birçok büyük insan tarafından da gösterildiği gibi, coğrafi ve diğer şartlar nedeniyle modern uygarlığın etkilerinden soyutlanmış Asya kıtasında yaşayan günümüz insanlarında duyguların Avrupa'da yaşayan insanlardan daha yüksek bir gelişmişlik seviyesine ulaştığı bir gerçektir. Duygular, sağduyunun temeli-

ni oluşturdukları için Asyalılar, genel kültürleri daha az olmasına rağmen, gözlemledikleri nesneler hakkında çağdaş uygarlığın bu *gürültüsü* içindeki insanlardan daha doğru bilgiye sahiptirler.

Avrupalıların gözlemledikleri bir nesne hakkındaki anlayışları yalnızca 'matematiksel bilgilenme' denilen her konuda kullanılabilen araçlar tarafından şekillendirilmiştir. Asyalılar ise gözlemledikleri nesnenin özünü, bazen yalnızca duygularıyla hatta bazen de sadece içgüdüleriyle kavrarlar."

Çağdaş edebiyat hakkındaki konuşmasının bu noktasında, yaşlı İranlı günümüzde birçok Avrupalıyı her şeyden çok ilgilendiren "kültürün iletilmesi" adı verilen bir soruna değindi ve konuşmasına devam etti:

"Asya'nın halkları, bir zamanlar Avrupa edebiyatı ile ilgilenmişlerdi fakat içeriğinin tamamen boş olduğunu hissettikten sonra, zamanla bu konuya ilgilerini tamamen kaybettiler ve artık orada bu edebiyat çok seyrek olarak okunmaktadır.

Avrupa edebiyatına olan ilgilerinin azalmasında, fikrimce ana etken, roman adı verilen modern edebiyat dalıdır.

Bu edebiyatın en ünlü romanları temel olarak daha önce belirttiğim gibi, çağdaş insanlarda ortaya çıkan ve onların güçsüzlüğü ve iradesizliği nedeniyle uzun süren bir hastalık sürecinin değişik şekiller altında uzun olarak tanımlanmasından oluşmaktadır.

Tabiat Ana'dan fazla uzaklaştırılmamış Asyalı insanlar, hem kadınlarda hem de erkeklerde ortaya çıkan bu ruhsal durumun insanlık açısından değersiz olduğunun ve özellikle insan için aşağılayıcı olduğunun bilincine varmış ve içgüdüsel olarak bu tip insanlara karşı aşağılayıcı bir tavır almışlardır.

Bilimsel, tarif edici ve diğer öğretici açıklamalardan oluşan Avrupa edebiyatının öbür dalları hakkında konuşursak, Asyalılar kendilerini tabiata yakın hissetme yeteneklerini daha az kaybettikleri için yarı bilinçli ve içgüdüsel olarak yazarın gerçeklik

hakkındaki bilgisinin ve yazdığı konu hakkındaki hakiki anlayışının tamamen eksik olduğunu hissetmektedirler.

Ve bu nedenlerle, Asyalı toplumlar ilk başta Avrupa edebiyatına büyük bir ilgi gösterdikten sonra zamanla bu konuyu dikkate almamaya başlamışlar ve günümüzde ise tamamen yok saymaktadırlar. Bu arada Avrupa toplumlarında resmi ve özel kütüphane ve kitapçıların rafları her geçen gün artan kitapların yükü altında ezilmektedir.

Bu söylediklerimin, Asyalı insanların büyük çoğunluğunun kelimenin tam anlamıyla okuma yazma bilmeyen insanlardan oluştuğu gerçeğiyle nasıl uyuştuğunu herhalde çoğunuz soracaktır.

Buna cevabım, çağdaş edebiyata ilgi olmamasının ilk başta gelen gerçek nedeninin, bu edebiyatın kendi eksikliklerinde yattığıdır. Bizzat kendim, yüzlerce okuma yazma bilmeyen insanın biraraya gelerek kutsal kitapları veya 'Binbir Gece Masalları' gibi hikayeler okuyan bir adamı dinlediklerini gördüm. Özellikle bu hikayelerde anlatılan olayların, onların kendi hayatlarından alındığını ve bu yüzden onlar açısından daha anlaşılabilir ve ilgi çekici olduğunu mutlaka hatırlayacaksınız. Fakat esas mesele bu değildir. Bu metinler –özellikle 'Binbir Gece Masalları'ndan bahsediyorum– kelimenin tam anlamıyla edebiyat eserleridir. Bu kitabı okuyan herkes bu kitabın içindeki şeylerin bir hayal ürünü olduğunu hisseder. Fakat bu fanteziler insanların normal hayatlarında karşılaşamayacakları olaylardan meydana gelse de gerçeğe uygundurlar. Hikayelerin yazarının, hayatın iz bıraktığı insan ruhu hakkında ince bir anlayışa sahip olması sayesinde okuyucunun veya dinleyicinin ilgisi uyanmakta ve insanları büyülemektedir. Dinleyiciler merakla, hikayenin gerçek hayattaki küçük olaylardan nasıl yavaş yavaş şekillendiğini izlemektedirler.

Çağdaş uygarlığın gereklilikleri, gazetecilik denilen edebiyatın çok özel farklı bir şeklini meydana çıkarmıştır.

Edebiyatın bu yeni biçimi hakkında konuşmadan geçemeyeceğim çünkü bu biçim, insan zihninin gelişimi için hiçbir şey sunmamasının yanında, benim bakış açıma göre, insanların karşılıklı ilişkilerinde zehirleyici bir etkisi olması bakımından da günümüzde, insan hayatındaki temel kötülük haline gelmiştir.

Edebiyatın bu biçimi son zamanlarda çok yaygınlaşmıştır, benim sarsılmaz inancıma göre, bunun nedeni gazeteciliğin, insanın sürekli olarak iradesizleşmesine yol açan isteklere ve zayıflıklara herhangi diğer bir şeyden daha fazla cevap vermesidir. Bu durum, insanın kendini mükemmelleştirme sürecinde mutlaka gerekli olan ve 'kendini hatırlamak' diye adlandırılan unsurun oluşmasına yol açan, insanlara ilk başlarda kendi bireysellikleri hakkında belli bir rölatif idrak veren verileri elde etmesi için insanların elindeki son imkanların da zayıflamasını hızlandırır.

Bunun yanında, prensip sahibi olmayan bu günlük edebiyat sayesinde, insanların düşünme işlevleri kendi benliklerinden gittikçe uzaklaştırılmıştır. Bu arada bazen içlerinde uyanan fakat şimdi insanların düşüncelerinde rol almayı tamamen bırakmış olan vicdan da uzaklaştırılmıştır. Böylece insanlara karşılıklı ilişkiler açısından önceleri az çok katlanılabilir bir hayat sağlayan bu unsurlardan mahrum kalmıştır.

Ortak bir şanssızlığımız da günden güne insanların hayatında yayılmaya başlayan bu medya edebiyatının, zaten zayıflamış olan insan zihnini onu her türlü dirençten uzak, her türlü hilekarlık ve dolandırıcılığa açık bırakıp nispeten sağlam temellere sahip düşünce şeklinden uzaklaştırarak zayıflatmasıdır. Böylece insanlarda aklı başında kararlar yerine şüphecilik, kızgınlık, korku, yapmacık utanç, ikiyüzlülük, gurur ve bunun gibi değişik değersiz özellikleri harekete geçirmektedir.

Bu tür bir edebiyatın insanlara yaptığı bütün kötülüğü size daha somut tanımlamak için, gazetelerde söz edilen bazı olaylar ile ilgili şeyler söyleyeceğim. Bunlar, benim için hiçbir şüpheye

yer bırakmayacak şekilde doğrudur çünkü şans eseri, ben de bu olayların içinde rol aldım.

Tahran'da, bana yakın olan bir Ermeni arkadaşım vardı. Bu arkadaşım, ölümünden bir süre önce benden, ailenin vasiyet hükümlerini yerine getiren kişi olmamı istedi.

Arkadaşımın artık genç olmayan bir oğlu vardı ve yaptığı iş nedeniyle büyük bir Avrupa şehrinde, kalabalık ailesi ile birlikte yaşıyordu.

Elim bir günde, akşam yemeklerini yedikten sonra tüm ailesi hep birlikte hastalandılar ve sabaha kalmadan öldüler. Ailenin vasiyet işlerine bakan kişi olarak, bu üzücü olayın geçtiği yere gitmek zorunda kaldım.

Bu olaydan bir süre önce, bu talihsiz ailenin babasının birkaç gün boyunca arka arkaya gazetelerden uzun yazılar okumuş olduğunu fark ettim. Aldığı çeşitli gazetelerden birinde, bir kasap dükkanından bahseden ve bu yazılara göre, burada özel yöntemlerle hakiki malzemelerden özel sosisler yapıldığını anlatan bir makale vardı.

Aynı zamanda, bütün gazetelerde bu yeni kasap dükkanının büyük boyutlu reklamlarıyla karşılaşmıştı.

Hepsi de, sosis yenilmeyen Ermenistan'da yetişmiş insanlar oldukları için sosisle ilgilenmedikleri halde, sonunda bu yazılar onu kandırmış ve adam gidip sosis almıştı. Ve bu sosisleri o akşam yemeğinde yemişler ve tüm aile zehirlenerek ölmüştü.

Şüphelerim, bu sıra dışı olayla kabardı ve bir süre sonra 'özel gizli polis'ten bir görevlinin yardımıyla, konuyu aşağıda belirtildiği gibi aydınlığa çıkardım:

Büyük bir firma, ihracat yapma amacıyla, esasında yabancı bir ülke için hazırlanmış ama yüklemedeki gecikmeler nedeniyle reddedilmiş olan yüklü miktarda sosisi düşük fiyatla almıştı. Eldeki bu stoktan bir an önce tamamen kurtulmak amacıyla, firma muhabirlerle anlaşmak için hiçbir masraftan kaçınmadı ve gazetelerdeki bu kötülük saçan kampanyayı onlara teslim etti.

Başka bir olay daha:

Bakü'deki konaklamalarım sırasında, yeğenimin getirdiği yerel gazetelerde, birkaç gün boyunca arka arkaya yer alan ve ünlü bir sanatçının sahnede yarattığı harikaları anlatmak için gazetenin yaklaşık yarısını kapsayan övgü dolu uzun yazıları okumuştum.

Bu bayan sanatçı hakkında, o kadar çok şey o kadar güzel bir şekilde yazılmıştı ki benim gibi yaşlı bir adam bile, bir gece yapması gereken bütün işlerini bırakıp her akşamki programını değiştirerek bu harikayı görmeye, tiyatroya gitti.

Sonunda ne gördüğümü düşünüyorsunuz? Gazetelerin yarısını dolduran yazılarda yazılanlara en azından uyan birini mi? Hiçbir alakası yok.

O güne kadar bu sanatın temsilcilerinin hem iyisini hem de kötüsünü görmüştüm ve hiç abartmadan, bir zamanlar bu konularda büyük bir otorite olarak görüldüğümü söyleyebilirim. Fakat sanat hakkındaki genel görüşlerimi hiç dikkate almadan ve sadece sıradan bir bakış açısıyla konuşsak bile, itiraf etmem gerekir ki ben şimdiye kadar bütün ömrüm boyunca bu ünlü sanatçı kadar yetenekten yoksun ve sahnede rol yapma prensiplerinin en temel ögelerine bile sahip olmayan birini görmemiştim.

Sahnede yaptığı her gösteride hiçbir varlık göstermedi. Şahsen, alicenaplığım tutacak olsaydı bile onun mutfağımda hizmetçi olarak bile çalışmasma izin vermezdim.

Daha sonra öğrendiğime göre, büyük bir servet kazanmış olan Bakü'nün petrol rafinerisinin sahiplerinden biri, gazetecilere rüşvet olarak yüklü miktarda ödeme yapmış ve sevgilisi olan bu hanımı, büyük bir yıldız yapmayı başarırlarsa, bu para miktarım iki katına çıkaracağına söz vermiş. Bu bayan, o zamana kadar bir Rus mühendisin oda hizmetçisiymiş ve rafineri sahibi, bu mühendisle olan iş ilişkilerini kullanarak bu kızı baştan çıkarmış.

Başka bir örnek daha:

Çok okunan bir Alman gazetesinde, zaman zaman bir ressam hakkında çok övgü dolu yazılar okumuştum ve bu yazılar sayesinde, bende bu ressamın başlı başına bir fenomen olduğuna dair bir kanı oluştu.

Bakü'de bir ev inşa eden yeğenim, düğününe hazırlık yapmak amacıyla, evin içini zengin bir şekilde dekore etmek istedi. O sene içinde beklenmedik şekilde iki defa üretim artışı sağlayabilecek bir petrol kaynağı bulmuştu ve bu da ona büyük bir gelir sağlayabilecekti. Bu yüzden, ona bu parayı harcamamasını ve evin dekorasyonunu denetlesin ve duvarlara fresk yapsın, diye parayı bu ünlü ressama göndermesini tavsiye ettim. Böylece, zaten çok olan harcamalarından en azından bu kıyas kabul etmez ressamın elinden çıkan bu freskleri miras alacak olan çocukları kazançlı çıkacaktı.

Yeğenim de öyle yaptı; hatta bu büyük Avrupalı ressamı davet etmeye kendisi gitti. Bir süre sonra da bu ressam, beraberinde bir tren dolusu asistanını, işçisini ve hatta kendi haremini, tabi ki burada bu kelimeyi Avrupai anlamında kullanıyorum, getirdi ve sonunda hiç acele etmeden işe koyuldu.

Bu sanatçının çalışmalarının sonuçlarının ilki, öncelikle düğünün ertelenmek zorunda kalınması, ikincisi de sıradan İranlı işçilerin her şeyi gerçek sanatçılığa daha uygun düşecek biçimde süsleyip boyayarak eski haline getirmeleri için çok para harcanmasıydı.

Bu son örnekte –haklarını vermek gerekirse– bu alelade ressamın kariyerinin gelişmesinde gazeteciler, sanki ressamın bir arkadaşı ve sıradan yardımcılarıymış gibi hemen hemen tarafsız bir rol oynamışlardı.

Son bir örnek olarak, size bu çağdaş, özellikle zararlı edebiyat türünün 'en önemlileri' yüzünden ortaya çıkan bir yanlış anlamayla ilgili üzücü bir hikaye anlatacağım.

Bir gün Horasan'dayken, ortak dostlarımızın evinde genç bir

Avrupalı çiftle karşılaştım ve çok geçmeden onları daha iyi tanımaya başladım.

Bu çift, Horasan'a birçok kez gelmişti fakat her seferinde sadece kısa bir süre kalmışlardı.

Bu yeni arkadaşım, karısıyla birlikte birçok ülkede seyahat ederek farklı çeşit tütünlerdeki nikotinin insan bünyesi ve ruhundaki etkisini belirlemek amacıyla analizler yapıyorlar ve bu konuda her türlü bilgiyi topluyorlardı.

Birçok Asya ülkesinde, bu konu hakkında gerekli bilgileri topladıktan sonra karısıyla birlikte Avrupa'ya döndü ve araştırmalarının sonuçları hakkında uzun bir kitap yazmaya başladı.

Fakat genç karısının, gençliği ve tecrübesizliği nedeniyle, kötü günler için hazırlık yapma gereğini duymaması sonucunda tüm bu gezileri boyunca maddi kaynaklarını tamamen harcamışlardı. Bu yüzden kadın, kocasına kitabı bitirme imkanı yaratmak amacıyla, sonunda büyük bir yayınevinin bürosunda sekreter olarak iş bulmak zorunda kaldı.

Bu büroya sık sık bir edebiyat eleştirmeni geliyordu ve bu kadınla görüşüyordu. Söylenilene göre bu adam kadına aşık olmuştu ve yalnızca zevkini tatmin etmek amacıyla kadınla yakınlaşmak istedi. Fakat kadın görevlerini bilen haysiyetli bir eş olarak onun bu girişimlerine karşılık vermedi.

Bu 'Avrupalı kocanın sadık karısı' iyi ahlaklılığını sürdürürken, günümüzün iğrenç tiplerinden biri olan bu adamda ise zevkini tatmin edememesiyle orantılı olarak bu tip kişilerde görülmesi normal olan öç alma duygusu gelişti ve her türlü entrikayı uygulayarak, kadının hiçbir neden olmaksızın işten çıkarılmasını sağladı. Daha sonra kadının kocası, yani benim genç arkadaşım, kitabını bitirip yayınladıktan sonra, bu hastalıklı kişi, hala kızgınlığının etkisinde olduğundan, çalıştığı gazetede ve ayrıca diğer gazete ve dergilerde her türlü yanlış görüş içeren çok sayıda yazı yazarak kitabı o kadar gözden düşürdü ki arkadaşımın kitabı tam bir başarısızlık haline geldi; doğrusunu söy-

lemek gerekirse, hiç kimse kitapla ilgilenmedi veya onu satın almadı.

Böylece, bu ilkesiz edebiyatın vicdansız temsilcileri sayesinde, olaylar öyle bir aşamaya geldi ki bu dürüst bilim işçisi ve onun sevgili karısı son paralarını da harcadıktan, hatta ekmek alacak paraları kalmadıktan sonra beraber anlaşarak kendilerini astılar.

Benim bakış açıma göre, bu edebiyat eleştirmenleri, kolay kandırılabilen ve çocuksu geniş halk kitleleri üzerinde, yazar olarak yarattıkları otoritenin etkisiyle sağa sola saldıran genç gazetecilerden bin kat daha fazla zararlıdır.

Ben şahsen, hayatında hiçbir müzik aletine dokunmamış ve bu yüzden müzikle ilgili hiçbir pratik bilgiye sahip olmayan bir müzik eleştirmeni tanıyorum. Hatta bu adam, sesin ne olduğunu veya 'do' ve 're' notaları arasındaki farkı bilmiyordu. Fakat çağdaş uygarlığın yerleşmiş anormallikleri sayesinde bir şekilde müzik eleştirmeni olma sorumluluğunu üzerine aldı ve böylece, çok tanınmış ve çok okunan bir gazetenin bütün okurları için bir otorite haline geldi. Sonuçta onun hala cahilce olan görüşleri, bütün okurlarında –aslında, hakikatin unsurlarından biri hakkında doğru bir anlayışa ulaşmak için yol gösteren bir ışık gibi olması gereken– müzik meselesi hakkında sarsılmaz fikirler oluşmasına neden oldu.

Halk hiçbir zaman kimin yazdığını bilmez; sadece tecrübeli bir grup iş adamına ait olan gazeteyi bilir.

Okuyucu, hiçbir zaman bu gazetede yazan insanın ne bildiğini veya gazete bürolarının arka planında neler olduğunu bilmez. Ama gazetede yazan her şeye itibar eder.

Sonunda bir kaya gibi sağlamlaşan kanaatime göre –ki az çok tarafsız düşünen biri de aynı karara varacaktır– özellikle bu medya edebiyatı sayesinde, günümüz uygarlığındaki mevcut araçlarla kendini geliştirmek isteyen bir insan en fazla 'Edison'un ilk icadı' için yeterli olacak derecede bir düşünme kabi-

liyeti sağlayabilir. Bu insanın içinde gelişen duygusallık da ancak, Nasrettin Hoca'nın 'bir ineğin duygusal inceliği' dediği şey kadar gelişebilir.

Çok düşük bir ahlaksal ve ruhsal gelişme seviyesinde bulunan günümüz uygarlığının liderleri ise tıpkı ateşle oynayan çocuklar gibi, bu tip bir edebiyatın kitleler üzerindeki etkisi ve gücü hakkında çok az bilgiye sahiptirler.

Eski tarihlerle ilgili çalışmalarımdan edindiğim izlenime göre, eski medeniyetlerin liderleri bu tip bir anormalliğin uzun süre devam etmesine hiçbir zaman izin vermezlerdi.

Bu görüşüm, çok eski olmayan tarihlerde, ülkemizi yönetenlerin bu günlük edebiyata karşı aldıkları ciddi tutum hakkında bize ulaşan güvenilir bilgiler tarafından da doğrulanmaktadır. O devirlerde en büyük milletlerden biri olarak görülen Büyük Babil bize aitti ve herkes tarafından dünyadaki tek kültür merkezi kabul ediliyordu.

Bu bilgilere göre, papirüs üzerine basılmış şekilde çıkan günlük gazeteler o zaman da vardı, tabi ki şimdiki düzeyiyle karşılaştırırsak, çok az miktarlardaydı. Fakat o zamanlar, bu tip edebiyat organlarında çalışanlar yalnızca yaşlı ve nitelikli insanlardı. Bunlar, herkes tarafından onurlu hayatları ve önemli meziyetleri olan insanlar olarak tanınırlardı; hatta bu pozisyonlara tayin edilecek insanların yemin etmesi kuralı getirilmişti, bu yüzden bunlara tıpkı yeminli jürilerde, yeminli uzmanlarda olduğu gibi yeminli çalışanlar denilirdi. Fakat bugünlerde kendini güzel bir şekilde, yani edebi bir şekilde ifade etmesini bilen ve kendini bir şey zanneden herkes gazeteci olabiliyor.

Gazeteleri ve dergileri çeşitli ukalalıklarla dolduran günümüz uygarlığının, bu ürünlerinin özellikle ruh hallerini çok iyi tanıdım ve bunların genel olarak kişiliklerini çok iyi değerlendirecek seviyeye geldim. Yine aynı Bakü şehrinde, üç ya da dört ay kadar bunların toplantılarında bulunma ve fikir alışverişinde bulunma şansını elde ettim.

Şimdi anlatacağım olay, bu toplantılardan birinde oldu:

Bütün kışı, yeğenimle beraber geçirmek amacıyla bir keresinde Bakü'ye gittiğimde bazı genç insanlar gelip evin alt katındaki büyük odalardan birinde, yeğenimin esasmda bir restoran olarak hizmete açmak istediği odada, Yeni Edebiyat ve Basın Derneği toplantılarını yapmak için yeğenimden izin istediler. O da bu onayı hemen verdi ve ertesi günden itibaren, genellikle akşamları, genç insanlar genel toplantı veya öğretici tartışmalar diye adlandırdıkları faaliyetler için biraraya gelmeye başladılar.

Dışarıdan gelenler de bu toplantılara kabul ediliyordu. Akşamları genellikle boş olduğum ve kaldığım oda, toplantıların yapıldığı odaya yakın olduğu için ben de sık sık bunların tartışmalarını dinliyordum. Bir süre sonra, içlerinden bazıları benimle konuşmaya başladılar ve zamanla aramızda arkadaşça ilişkiler kuruldu.

Bunların çoğu epey genç, zayıf kişilikli ve kadınsıydılar; yüzleri, bunların ebeveynlerinin içkici olduklarını veya iradesizlik neticesi başka heveslere kapıldıklarını gösteriyordu ya da bu yüzlerin sahipleri başkalarından gizledikleri bazı kötü alışkanlıklar edinmişlerdi.

Bakü, günümüzün büyük şehirleriyle karşılaştırıldığında sadece küçük bir şehir olmasına ve burada toplananlar en 'uçuk' kesimi oluşturmasına rağmen, onların bütün meslektaşları için genelleştirme yapmakta bir tereddüdüm yok. Bunu yapmakta kendimi haklı görüyorum çünkü daha sonra Avrupa'yı gezdiğimde, bu modern edebiyatın temsilcileriyle sık sık iletişim kurdum ve bunların hepsi bende aynı izlenimi yarattı. Birbirlerine birer bezelye tanesi kadar benziyorlardı.

Aralarındaki tek fark, kendilerinin önemlilik dereceleri arasındaydı. Bu önemlilik derecesi de hangi basın organlarında çalıştıklarına, yani ukalalıklarına yer ayıran gazete veya dergilerin satışına ve ününe bağlı veya hem bu yayın organına hem de bu edebiyat işçilerine sahip olan ticari firmanın gücüne bağlıydı.

Bu insanlardan bazıları, birtakım nedenlerden dolayı şair olarak adlandırılıyordu. Günümüzde Avrupa'nın her yerinde, aşağıdaki gibi hiçbir anlamı olmayan kısa bir parçayı yazan herkes, çevresinde bulunanlar tarafından şairliğe layık görülüyor ve bunlardan bazıları, kimlik kartlarına bu unvanı yazdırıyor.

Yeşil güller
Mor mimozalar
Davranışları tanrısaldır
Sanki havada asılı duran hatıralar

Çağdaş gazeteciler ve edebiyatçılar arasında *birlik ruhu* önemli ölçüde gelişmiştir. Birbirlerini her konuda kuvvetle destekler ve aşırı derecede birbirlerini yüceltirler.

Bu özellik bana, onların kitleler üzerindeki durmadan genişleyen etki sahalarının ve yanlış yöne sevk eden otoritelerinin ana nedeni olarak görünmektedir. Ayrıca tam bir vicdan rahatlığıyla, boş insanlar olarak tanımlanabilecek olan bu insanların önünde, halk kalabalıklarının bilinçsizce ve sanki bir köle gibi yaltaklanırcasına boyun eğmelerinin nedeni de budur.

Bakü'deki bahsettiğim toplantılarda, bunlardan biri kürsüye çıkar ve yukarıda örnek olarak verdiğim şiir gibi birtakım dizeler okur veya bir resmi yemekte filanca ülkenin bir bakanının filanca veya herhangi bir başka konuyu niye başka türlü değil de öyle anlattığı hakkında konuşur ve çoğu kez konuşmasını az çok aşağıdakine benzer şekilde yaptığı bir duyuruyla bitirirdi:

'Şimdi kürsüyü, günümüz biliminin eşsiz aydınlarından Bay filancaya bırakıyorum. Kendisi çok önemli bir iş vesilesiyle şehrimize geldi ve bu akşamki toplantımıza gelmeyi reddetmeyerek çok incelik gösterdi. Şimdi onun insanı büyüleyen sesini kendi kulaklarımızla duyma ayrıcalığına sahibiz.'

Ve bu şöhret kürsüde göründüğünde, konuşmasına şu kelimelerle başlardı:

'Sayın bayanlar ve baylar, meslektaşım bir şöhret olduğumu

söylemekle çok alçakgönüllülük gösterdi.' (Burada belirtmek gerekir ki meslektaşının söylediklerini duymuş olamazdı çünkü aradaki kapısı kapalı olan başka bir odadan gelmişti ve bu kapıyı, içeri girerken kendisi açmıştı. Bu evdeki akustiği ve kapıların sağlamlığını çok iyi biliyorum.)

Daha sonra konuşmasına devam ederdi:

'Doğrusunu söylemek gerekirse, kendimi onunla karşılaştırırsam ben onun karşısında oturamayacak kadar değersizim.

Şöhret olan ben değilim, odur; o sadece büyük Rusya'nın her yerinde değil, bütün uygar dünya çapında da tanınmış biridir. Gelecek nesiller onun adını heyecanla anacaklardır ve onun insanlığın refahı ve eğitimi için yaptıklarını kimse unutmayacaktır.'

Bu doğruluk ilahı, bu önemsiz şehre şans eseri gelmemiştir, hiç şüphesiz ki sadece kendisi tarafından bilinen çok önemli bir nedenle buradadır.

'Gerçekte onun yeri, bizim yanımızda değildir, Olimpos'taki antik tanrıların yanıdır,' der ve konuşmasına bu şekilde devam eder.

Böyle bir başlangıcı yaptıktan sonra bu yeni şöhret birkaç saçma şey anlatır, örneğin Sirikitsi'nin neden Parnakalpi'de savaş yaptığı konusunda konuşur.

Bu eğitici toplantılardan sonra, iki şişe ucuz şarapla birlikte daima akşam yemeği servisi yapılır; ve çoğu kişi çantasına biraz ordövr saklar, bu ya bir parça sosis ya da bir parça ekmekle birlikte ringa balığıdır. Şans eseri bu durumu biri fark ederse genellikle şu şekilde cevap verirler: 'Bu, köpeğim için –yaramaz alışkanlık edinmiş– eve geç gittiğimde mutlaka bir şey bekler.'

Bu akşam yemeklerinin ertesi günü, yerel gazetelerde daima inanılmaz şekilde süslü bir stilde toplantının bir değerlendirilmesi yer alır; konuşmalar az ya da çok kesinlikle aktarılmıştır, tabi ki akşam yemeğinin mütevazılığından ve köpek için bir parça sosisin kaçırılmasından söz edilmez.

Gazetelerde bilimsel keşifler ve her türlü 'gerçekler' hakkında yazı yazanlar böyle insanlardır. Bu insanları görmeyen ve onların hayatlarını bilmeyen saf okuyucu, olaylar ve fikirler hakkındaki sonuçları, insan hayatı söz konusu olduğunda ne fazla ne eksik hasta, tecrübesiz ve 'cahil' olan bu yazarların boş kelimelerinden çıkarır.

Avrupa'nın bütün şehirlerinde çok az bir istisnayla, kitapların ve gazetelerin yazarları olgunlaşmamış, dağınık kafalı insanlardır. Bugün bulundukları konumlara gelişleri temel olarak kalıtım ve kendilerine özgü zayıflıklarıdır.

Benim bakış açıma göre, hiç şüphesiz ki çağdaş uygarlığın çok sayıdaki anormalliklerinin bütün nedenleri arasında başlıcası ve en açık seçik belli olanı, insan ruhu üzerindeki zararlı ve ahlak bozucu etkisi nedeniyle yine aynı medya edebiyatıdır. Çağdaş uygarlığın tüm toplumları içinde tek bir hükümetin bile bunun farkında olmaması ve hükümetlerden hiçbirinin bütçenin yarısından fazlasını polisin, hapishanelerin, adalet kurumunun, kiliselerin, hastanelerin vb. yaşatılması için harcamasına ve din adamları, doktorlar, gizli polis ajanları, hükümet savcıları, propogandacılar ve bu gibi çok sayıda sivil memura yapılan ödemelere ayırmasına rağmen yalnızca vatandaşlarının dürüstlüğünün ve ahlakının korunması maksadıyla çoğu suçun ve yanlış anlamanın apaçık nedeni olan bu şeyi kökünden kurutmak amacıyla herhangi bir önlem almak üzere tek kuruş bile harcamaması beni çok şaşırtmaktadır."

Böylece bu yaşlı zeki İranlı konuşmasını sona erdirdi.

Ve böylece benim sevgili okurum, ben bu konuşmayı bitirdiğim sırada belki bir ayağınız çoktan çizmeye girmiş bulunuyor; burada bir ekleme yapmak istiyorum çünkü benim bakış açımdan, burada belirtilen fikirler özellikle çağdaş uygarlığın insan zekasının mükemmelleştirilmesi açısından daha önceki uygarlıklardan kıyaslanamayacak kadar ileri olduğunu safça düşü-

nen günümüz uygarlığının hayranları için, çok açıklayıcı ve yararlı olabilir. Şimdi bu başlangıç bölümünü sona erdirip yazılarımın bu serisinde işlemek istediğim konuya geçebilirim.

Bu malzemeyi yeniden ele almaya başlarken, buna olabildiğince herkesin anlayabileceği ve istediğini kolayca bulabileceği bir şekil vermek amacındaydım. Yaptığım bu çalışmanın Nasrettin Hoca'nm hayat üzerine söylediği çok akıllıca bir öğüde uygun olarak yürütülmesi düşüncesi uyanmıştı bende. Onun bu öğüdü, "Her zaman ve her konuda başkaları için yararlı olan ve aynı zamanda kendinizin hoşuna giden şeylere ulaşmak için çabalayın," şeklinde ifade edilir.

Bu bilge öğretmenimizin bu akıllı öğüdünün ilk kısmında söylenenleri yerine getirme konusunda yapmam gereken hiçbir şey yok çünkü bu seride ortaya koymak istediğim fikirler, bunu fazlasıyla yerine getirecektir. Fakat hoşuma giden şeyler söz konusu olduğunda, önceden hazırlanmış malzemeye bir açıklama şekli vererek bunlara ulaşmak istiyorum ki bu biçim, bu andan itibaren beni tanıyan insanlar arasındaki varlığımın, yazar olmadan önceki durumuma göre çok daha katlanılabilir olmasını sağlayacaktır.

Bu "katlanılabilir varlığım" terimiyle ne demek istediğimi anlamanızı sağlamak amacıyla söylemek gerekir ki son elli yılda, bazı nedenlerden dolayı birçok insanın ilgisini çeken Asya ve Afrika kıtasındaki ülkelerdeki gezilerimden sonra, uzun bir süre bir büyücü ve "ötealeme ilişkin meseleler" konusunda bir uzman olarak anıldım.

Bunun sonucu olarak benimle karşılaşan herkes bu dünyanın ötesi hakkındaki sorunlarla ilgili olarak boş meraklarını tatmin etmek için beni rahatsız etme veya özel hayatımdan ya da gezilerimdeki olaylardan bir şeyler anlatmam için beni zorlama hakkına sahip olduğunu düşünüyordu.

Bu yüzden, ne kadar yorgun olursam olayım cevap vermek zorunda kalıyordum. Yoksa insanlar bana kızıyorlardı ve hak-

kımda kötü şeyler düşünüyorlardı ve ne zaman adım anılsa, çalışmalarıma zarar verecek ve adımı küçük düşürecek şeyler söylüyorlardı.

Bu nedenle, bu seri için hazırladığım malzemeyi gözden geçirirken bunu birbirinden bağımsız hikayeler şeklinde sunmaya ve bunların arasına, bana sık sık yöneltilen tüm sorulara cevap vermemi sağlayacak çeşitli fikirler yerleştirmeye karar verdim. Böylece, tekrar bu utanmaz aylaklarla uğraşmak zorunda kalırsam, onlara kolayca şu veya bu bölüme başvurmalarını söyleyecektim, bu arada onlar da meraklarını kendiliğinden tatmin etmiş olacaklardı. Bu şekilde, onların da alışık olduğu gibi sadece olayların akışı sırasında tartışma olanağını kazanacaktım, bu da hayatta yapmam gereken şeyleri bilinçli veya bilinçsizce yerine getirmem için kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyduğum düşünme faaliyetlerim için ara sıra nefes almamı sağlayacaktı.

Farklı bilgi seviyelerindeki ve farklı sınıflardaki insanların bana sordukları soruların arasında, hatırladığıma göre, en çok karşılaştıklarım şunlardı:

Hangi olağanüstü insanlarla tanıştım?
Doğu'da hangi mucizeleri gördüm?
İnsanın bir ruhu var mıdır ve ölümsüz müdür?
İnsanın iradesi bağımsız mıdır?
Hayat nedir ve niçin acı çekilir?
Gizli ve spiritüel bilimlere inanıyor muyum?
İpnotizm, manyetizm ve telepati nedir?
Bu sorularla ilgilenmeye nasıl başladım?
Kendi adımı taşıyan enstitüde uyguladığım sistemime, beni ne ulaştırdı?

Şimdi bu seriyi, yukarıda ayrı bölümler halinde sıraladığım sorulardan ilkini cevaplamama hizmet edecek şekilde düzenleyeceğim, yani "Hangi olağanüstü insanlarla tanıştım?" sorusu-

na. Mantıksal bir sıralama prensibiyle, bu seride bildirmek istediğim tüm düşünce ve ideallerimi bu tanışmalar hakkında yazdığım hikayeler içine dağıtacağım. Böylece bunlar hem hazırlayıcı nitelikte bir yapı malzemesi olarak hizmet görecekler hem de bana sık sorulan diğer tüm soruları da cevaplayacaklar. Bunun dışında, bu ayrı hikayeleri öyle bir şekilde düzenleyeceğim ki her şeyin yanı sıra açıkça benim otobiyografimin bir özeti olarak görülecekler.

Konuyu daha ileri götürmeden, "olağanüstü bir insan" deyimini tam olarak açıklamak istiyorum çünkü bu deyim de diğer tüm kesin kavramlar için yapılan açıklamalarda olduğu gibi, çağdaş insanlarca daima göreceli, yani tamamen öznel bir şekilde anlaşılmaktadır.

Örneğin, sihirbazlık yapan bir adam çoğu insan tarafından olağanüstü bir insan olarak görülür, fakat onun hilelerini öğrendiklerinde bu insanlar için bile, onun olağanüstülüğü biter.

Hangi insanların olağanüstü görüleceği ve olağanüstü olarak adlandırılacağı konusunda bir tanımlama yaparsak, şimdilik bu uzun hikayeyi kısa kesmek için ben, şahsen hangi insanlar için bu deyimi kullandığımı kısaca söyleyeceğim.

Bakış açıma göre, zihinsel becerikliliği, kendi doğasından kaynaklanan davranışlarını sınırlaması ve aynı zamanda diğerlerinin zayıflığına karşı hoşgörülü ve adilce davranması ile diğer insanlar arasında göze çarpan bir insan, olağanüstü olarak adlandırılabilir.

Tanıdığım insanlardan ilki –etkisi, tüm hayatım boyunca iz bırakmıştır– babamdır, onunla başlayacağım.

BABAM

Babam, geçen yüzyılın son on senesinde ve bu yüzyılın başlangıcında bir *aşık*, yani bir şair ve hikayeci olarak "Adaş" lakabıyla geniş kitlelerce tanınıyordu. Profesyonel bir *aşık* olmadığı ve yalnızca amatör olduğu halde Transkafkasya ve Küçük Asya'daki birçok ülke halkı arasında o günlerde çok popülerdi.

Aşık adı, Asya'da ve Balkan yarımadasında şiir, efsane, halk hikayesi ve her çeşit hikaye yazan, ezberden okuyan, şarkı besteleyen ve söyleyen yerel ozanlara verilen addır.

Kendilerini böyle bir işe adayan geçmiş çağların insanları, çoğu kez çocukluklarında ilkokula bile gitmemiş, okuma yazma bilmeyen kişiler oldukları halde öyle bir hafızaya ve zihin açıklığına sahiplerdi ki günümüzde olağanüstü ve hatta harika olarak tanımlanabilirlerdi.

Bunlar sadece çok sayıda ve genellikle çok uzun hikayeleri ve şiirleri ezbere bilmekle ve çok sayıda melodiyi ezbere söylemekle kalmayıp ayrıca doğaçlama da yaparlarken, yani kendilerine göre yorumlarken uygun kafiyeleri bulurlar ve dizelerin ritmini şaşılacak bir hızla değiştirirler.

Günümüzde, bu tip özeliklere sahip insanları hiçbir yerde bulamıyoruz. Ben çok gençken bile, bunların gittikçe azaldığı söyleniyordu.

O günlerde çok ünlü olarak nitelendirilen bu *aşıklardan* çok sayıda gördüm. Onların yüzleri, hafızamda çok kuvvetli yer etmiştir.

Bunları görme şansını elde ettim çünkü ben çocukken, babam beni İran, Türkiye gibi ülkelerden, Kafkasya'dan ve hatta Türkistan'ın uzak köşelerinden gelen bu şair *aşıkların* kalabalık bir insan topluluğu karşısında doğaçlama yaptıkları ve şarkı söyledikleri yarışmalara götürürdü.

Bu yarışmalar genellikle şu şekilde gerçekleşirdi:

Kurayla seçilen yarışmacılardan biri yarışmaya başlar. Doğaçlama olarak bir melodi söyleyerek rakibine dinsel veya felsefi konularda ve çok iyi bilinen bir efsanenin, geleneğin veya inancın kaynağı ve anlamı üzerine sorular sorar. Diğeri ise yine şarkı söyleyerek cevap verir. Bunun dışında bu doğaçlama melodiler bir öncekilerle aynı tonda olmalıdır, ayrıca gerçek müzik biliminin dediği gibi "karşılıklı akan eko"ya uymalıdır.

Bütün bunlar, dizeler halinde Türk-Tatar dilinde söylenirdi. Bu dil, değişik lehçeler konuşan yerel halklar arasında o devirde ortak dil kabul edilmişti.

Bu yarışmalar haftalarca hatta bazen aylarca sürerdi ve sonunda hediye veya ödül verilirdi. Bu ödüller seyirciler tarafından sağlanır ve çoğunlukla sığır, kilim ve bu gibi şeylerden oluşurdu ve genel karara göre, kendilerince en değerli görülen şarkıcılara verilirdi.

Bu yarışmalardan üç tanesine tanık oldum. Bunlardan biri Türkiye'nin Van şehrinde, ikincisi Azerbaycan'm Karabağ şehrinde ve üçüncüsü de Kars bölgesindeki küçük Subatan şehrinde yapılmıştı.

Çocukluğumda ailemin yaşadığı Aleksandropol ve Kars şehirlerinde, babam kendisini tanıyan ve hikayelerini ve şarkılarını dinlemek isteyen insanlar tarafından sık sık akşam toplantılarına davet edilirdi.

Bu toplantılarda, babam bildiği çok sayıdaki şiir ve efsane arasından orada bulunanların seçimine uygun olarak, bir tanesini ezbere anlatır veya değişik karakterler arasında geçen diyalogları canlandırırdı.

Bazen bütün bir gece hikayeyi bitirmeye yetmez ve dinleyiciler ertesi akşam tekrar toplanırdı.

Ertesi gün erkenden kalkmak zorunda olmadığımız pazar günlerinden ve tatillerden önceki gecelerde babam, biz çocuklara eski çağlarda yaşamış büyük ve olağanüstü insanlarla, Tanrı'yla, doğayla ve gizemli mucizelerle ilgili hikayeler anlatır ve geceyi istisnasız "Binbir Gece Masalları"ndan bir hikayeyle bitirirdi. Bu masallardan o kadar çok bilirdi ki gerçekten de bin bir gecenin her biri için baştan sona bir hikaye anlatabilirdi.

Babamın hayatımda iz bırakmış bu değişik hikayelerinden gelen kuvvetli etkiler arasında, daha sonraki yıllarda, "ruhsallaştırıcı etken" olarak, en azından beş kere anlaşılmayanı anlamamı sağlayan bir tanesi vardı.

Benim için daha sonraları bir ruhsallaştırıcı etken olarak hizmet eden bu kuvvetli etki, bir akşam babam "Tufan'dan önceki Tufan" efsanesini ezberden anlatıp şarkı şeklinde söylerken içimde billurlaşmıştı. Bu sırada, babam ile arkadaşlarından biri arasında bu konu üzerine bir tartışma çıktı.

Bu olay, hayat şartlarının zorlaması nedeniyle babamm marangozluk mesleğini yapmak zorunda kaldığı bir dönemde olmuştu.

Babamın bu arkadaşı, onu görmek amacıyla sık sık atölyesine uğrardı. Bazen bütün gece oturarak eski efsanelerin ve deyişlerin anlamı üzerinde düşünürlerdi.

Babamın arkadaşı, Kars Askeri Katedralinin baş papazı Borş'dan başkası değildi. Bu adam çok geçmeden benim öğretmenim, şimdiki kişiliğimin temelini atan ve yaratan insan, doğrusunu söylemek gerekirse "içimdeki Tanrı'nın üçüncü sureti" olacaktı.

Bu tartışmanın geçtiği gece ben de atölyedeydim. Ayrıca, o gece komşu köyden şehre gelmiş olan ve köyünde büyük bağ ve bostanlara sahip olan amcam da oradaydı.

Amcamla birlikte, köşedeki yumuşak talaşların üzerine ses-

sizce oturmuş babamın şarkısını dinliyorduk. Babam Babil'li kahraman Gılgamış'ın efsanesini anlatıyordu ve anlamını açıklıyordu.

Babam efsanenin yirmi birinci şarkısını bitirdiğinde tartışma çıktı. Bu şarkıda Utnapiştim Gılgamış'a Şuruppak ülkesinin sel baskınıyla yok oluşunu anlatıyordu.

Bu şarkıdan sonra, babam tütün çubuğunu doldurma amacıyla ara verdiğinde kendi düşüncesine göre, Gılgamış efsanesinin Babilliler'den daha eski olan Sümerliler'den geldiğini söyledi. Hiç şüphesiz ki aynı efsane Yahudilerin kutsal kitabındaki Tufan hikayesinin kökeniydi ve Hristiyanların dünya görüşünün temelini oluşturuyordu; sadece isimler ve bazı yerlerdeki detaylar değiştirilmişti.

Baş rahip, bunun zıt görüşünde olan birçok veri ortaya koyarak babama karşı çıkmaya başladı. Hatta tartışma o kadar kızıştı ki bu gibi durumlarda genellikle yaptıkları gibi beni yatağa göndermeyi unuttular.

Amcam ve ben, onların bu tartışmasını öyle çekici bulduk ki hiç yerimizden kalkmadan sonunda babam ve arkadaşı tartışmalarını bitirip ayrıldıkları gün doğumuna kadar yumuşak talaşların üzerinde yattık.

Bu yirmi birinci şarkı o gece boyunca o kadar çok tekrarlandı ki hayatım boyunca hiç çıkmayacak biçimde belleğime kazındı.

Bu şarkı şöyleydi:

Sana anlatacağım Gılgamış
Tanrıların acıklı bir gizemini
Bir keresinde toplanıp
Şuruppak ülkesinin sular altında kalmasına karar verdiler
Berrak gözlü Ea, babası Anu'ya bir şey söylemeden
Efendisi yüce Enlil'e de
Mutluluk saçan Nemuru'ya da

Hatta yeraltı prensi Enua'ya da
Oğlu Ubara-Tut'u çağırttı ve
Ona: "Kendine bir gemi hazırla" dedi,
"Yanına kendine yakın olanları al
Ve istediğin hayvanları ve kuşları da;
Tanrılar değiştirilmez kararlarını verdiler
Şuruppak ülkesini sel basacak."

Yaşlanıncaya kadar nispeten normal bir hayat sürmüş olan bu iki insanın soyut bir konu üzerine yaptığı bu tartışma sırasında almış olduğum bu kuvvetli izlenim sayesinde çocukluğum süresince bende oluşan bilgi birikimi, kişiliğimin şekillenmesi açısından yararlı sonuçlara yol açmıştır. Bu durumun farkına çok daha sonraları, Avrupa'daki topyekun savaştan* hemen önce vardım ve o andan itibaren, daha önce bahsettiğim gibi bu durum bana ruhsallaştırıcı etken olarak hizmet etmeye başladı.

Bana bu şuuru kazandıran zihinsel ve duygusal hayatımdaki ilk şok şu şekildedir:

Bir gün bir dergide, Babil harabelerinde bilim adamlarının en azından dört bin yıllık olduğundan emin oldukları birtakım yazılı tabletler bulduklarını okudum. Bu dergide, yazının metni ve deşifre edilmiş hali yer alıyordu: bu, Gılgamış destanıydı.

Bunun, çocukluğumda babamdan sık sık duyduğum destanın aynısı olduğunun, özellikle bu metinde okuduğum yirmi birinci şarkının babamın şarkı ve hikayelerindeki şarkıyla hemen hemen aynı biçimde yazıldığının farkına vardığımda içimde öyle bir heyecan hissettim ki sanki bütün geleceğim tüm bunlara bağlı hale gelmişti. İlk başta, bana açıklanamaz gelen bu destanın, *aşıklar* tarafından nesilden nesle binlerce yıl boyunca hemen hemen hiç değiştirilmeden günümüze kadar iletildiği gerçeğiyle yüz yüze gelmiştim.

*Birinci Dünya Savaşı

Babamın hikayelerinin çocukluğumda oluşturduğu izlenimlerinin yararlı sonuçlarının –bu sonuçlar çoğu zaman anlaşılmaz görülen şeyleri anlamamı sağlayan ruhsallaştırıcı etkeni içimde şekillendirmişti– benim için sonunda aydınlığa çıktığı bu olaydan sonra, eski çağların destanlarının şimdi gerçekten anladığım engin anlamlarını çok geç kabul ettiğim için çoğu zaman pişmanlık duydum.

Yine babamdan duyduğum ve yine "Tufan'dan önceki Tufan" hakkında olan bir destan daha vardı ve bu olaydan sonra, benim için özel bir önem kazandı.

Bu destanda, çok uzun yıllar önce son tufandan yetmiş nesil daha eski (her nesil yüzyıl olarak sayılmaktadır) bir tarihte, şimdi kara olan yerin deniz olduğu, şimdi deniz olan yerin de kara olduğu devirlerde, merkezi şimdi mevcut olmayan Haninn adası olan büyük bir uygarlığın bulunduğu yine manzum şeklinde söyleniyordu. Haninn adası aynı zamanda dünyanın merkeziydi.

Bazı tarihsel bilgiler sayesinde Haninn adasının aşağı yukarı şimdiki Yunanistan'ın bulunduğu yerde olduğunu öğrendim.

İlk tufandan tek kurtulanlar, eski İmastun* Kardeşliğinin belirli bir tarikatındaydılar; bu tarikatın mensupları bütün dünyaya dağılmıştı ama merkezleri bu adada bulunuyordu.

İmastun tarikatındakiler bilgili insanlardı ve her şeyden önce astroloji okumuşlardı. Tufandan hemen önce gök cisimlerini farklı yerlerden gözlemek amacıyla bütün dünyaya yayıldılar fakat aralarında büyük mesafeler olmasına rağmen, telepati sayesinde birbirleri arasındaki iletişimi sürekli kıldılar ve merkeze her şeyi bildirdiler.

Bu amaçla, onlara sanki bir alıcı cihaz gibi hizmet eden kahineleri kullandılar. Bu kahineler veya pitonesler, transa girdiklerinde, farklı yerlerde bulunan İmastunlar tarafından iletilen şey-

**İmastun* kelimesi, kadim Ermeni dilinde "bilge" anlamına gelir ve ayrıca bu, olağanüstü tüm tarihi kişiliklere verilen unvandı. Örneğin, bu kelime hala Kral Süleyman'ın adının önüne konmaktadır.

leri farkında olmadan alıyorlar ve kaydediyorlardı. Bu bilgileri aldıkları yöne bağlı olarak, daha önceden kararlaştırılmış dört farklı yöne göre yazıyorlardı. Yani adanın doğusunda bulunan yerlerden gelen haberleri yukarıdan aşağıya, güneyden gelenleri sağdan sola, batıdan gelenleri (eskiden Atlantis'in bulunduğu, şimdi Amerika'nın olduğu bölgeler) aşağıdan yukarıya, şimdi Avrupa'nın olduğu yerlerden iletilen haberleri de soldan sağa yazıyorlardı.

Babama adadığım bu bölümün mantıksal akışında onun arkadaşından, ilk öğretmenim baş papaz Borş'dan bahsetmek durumunda kaldığım için, ileri yaşlara kadar normal bir hayat süren bu iki insan arasında tesis edilmiş bir tartışma stilinden söz etmenin kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Bu insanlar daha dünyanın farkında olmayan bir çocuğun, yani benim, hayatın sorumluluklarına hazırlanmamı sağlama işini üzerlerine almışlardı ve şimdi, bana karşı olan dürüst ve tarafsız yaklaşımları sayesinde "içimdeki Tanrı'nın iki farklı yüzünü" temsil etmeyi hak ediyorlar.

Daha sonra bu tartışma stilinin, zihnin gelişmesi ve insanın kendini mükemmelleştirmesi için en önemli araçlardan biri olduğunu anladım.

Kastousilia adı verilen bu tartışma stilinin Asurca bir kelimeden türediğini zannediyorum. Babam belli ki bu kelimeyi bir efsaneden almıştı.

Bu tartışma stili şu şekildeydi:

Tartışanlardan biri diğerine, konuyla alakası yokmuş gibi gözüken beklenilmedik bir soru sorar. Diğeri ise bu soruya, hiç acele etmeden, sakince ve akla uygun bir şekilde cevap verir.

Örneğin, bir gece atölyedeyken müstakbel öğretmenim birden içeriye geldi ve babama: "Şu anda Tanrı nerededir?" diye sordu.

Babam son derece ciddi bir şekilde, "Tanrı şu anda Sarıkamış'tadır," diye cevap verdi.

Sarıkamış, bütün Transkafkasya'da ve Küçük Asya'da bilinen, çoğunlukla uzun çam ağaçlarının yetiştiği Türkiye ve Rusya arasındaki eski sınır üzerinde bulunan ormanlık bir bölgedir.

Babamdan bu cevabı alan baş rahip, "Tanrı orada ne yapıyor?" diye sordu.

Babam, Tanrı'nın orada inişli çıkışlı bir merdiven yaptığını ve onun tepesine de mutluluğu bağladığını, böylece tek tek insanların ve bütün halinde halkların buradan inip çıkabileceğini söyledi.

Bu sorular ve cevaplar ciddi ve sakin bir ses tonuyla söyleniyordu. Sanki biri ötekisine patatesin fiyatının o gün kaç lira olduğunu soruyor, diğeri de cevap olarak bu sene patatesin az ürün verdiğini söylüyordu. Ancak çok daha sonraları, bu soruların ve cevapların altında ne kadar zengin düşüncelerin gizli olduğunu anlayacaktım.

Aralarındaki tartışmalar genellikle bu anlayışla yürütülürdü. Yabancı biri, onların esasında akıl hastanesinde olmaları gerekirken yanlışlıkla serbest kalmış iki bunak ihtiyar olduklarını sanırdı.

Çok daha sonraları, ben de bu tip sorularla karşılaştığımda, bana o zaman anlamsız görülen bu tartışmalar gittikçe derin anlamlar kazanmaya başladı. Bu soru ve cevapların, bu iki yaşlı insan için ne kadar büyük anlam ifade ettiğini ancak o zaman anladım.

Babamın insan hayatının amacı hakkında çok basit, açık ve kesin bir görüşü vardı. Gençliğimde birçok defalar, her insanın temel uğraşının hayata karşı içsel bir bağımsızlık yaratmak ve kendini mutlu bir yaşlılık için hazırlamak olduğunu söylerdi. Hayattaki bu amacın zorunlu ve kaçınılmaz olduğu o kadar açıktır ki bunun herkes tarafından hiç bilgiçlik taslamaya kalkmadan anlaşılması zorunludur. Fakat bir insan bu amaca ulaşmak için aşağıda sıralanan değiştirilmez dört emri, çocukluğundan on sekiz yaşma gelinceye kadar yerine getirmelidir:

İlk olarak,	anne babasını sevmek.
İkinci olarak,	namuslu kalmak.
Üçüncü olarak,	insanlara zengin veya fakir, dost veya düşman, güç sahibi veya köle olsun ve hangi dine mensup olursa olsun saygı göstermek fakat içsel olarak bağımsız olmak ve herhangi bir şeye veya herhangi bir insana çok fazla güven duymamak.
Dördüncü olarak,	yapılan işi, getirdiği kazancı için değil de kendisi için sevmek.

İlk dünyaya gelen çocuğu olduğum için, beni özellikle seven babamın üzerimde büyük etkisi vardı.

Onunla olan ilişkim, bir babaya karşı olan gibi değil de sanki bir ağabeye karşı olan gibiydi. Benimle kurduğu sürekli diyalogla ve anlattığı sıra dışı hikayelerle, içimde yüksek ideallerin ve şairane fikirlerin oluşmasına çok yardımcı olmuştur.

Babam Rum bir aileden geliyordu. Atalarımız, İstanbul'un fethinden sonra ülkelerini terk ederek Bizans'tan göç etmişlerdi.

Atalarımız ilk önce Türkiye'nin ortasında bir yere yerleştiler fakat daha sonra daha uygun iklim şartlarında yaşamak ve en büyük zenginliklerini oluşturan sığır sürüleri için daha iyi otlaklar bulmak gibi nedenlerden dolayı, Karadeniz'in doğu kıyılarında bulunan, günümüzde Gümüşhane denilen şehre göç ettiler. Daha sonra da son Rus-Türk savaşından kısa bir süre önce, buradan ayrılıp Gürcistan'a gittiler.

Gürcistan'da, babam kardeşlerinden ayrılarak Ermenistan'a göç edip bir süre önce Türkçe Gümrü olan adı Aleksandropol olarak değiştirilen şehre gelmişti.

Ailenin sahip olduğu mallar bölüştürüldüğünde babama, arasında küçükbaş hayvan sürüsünün de bulunduğu ve o zamanlar için büyük bir zenginlik olarak görülen bir pay düştü.

Ermenistan'a göç ettikten bir veya iki yıl sonra insanın elinde olmayan nedenlerden dolayı oluşan bir felaket sonucunda, babam kendisine miras kalan serveti kaybetti.

Bu olay şu şartlarda gerçekleşti:

Babam tüm ailesi, sürüleri ve çobanları ile Ermenistan'a yerleştiğinde bölgenin en zengin hayvan sürüsünün sahibiydi ve daha fakir aileler, geleneğe uygun olarak kendi az sayıdaki küçükbaş ve büyükbaş hayvanlarını, babamın sorumluluğuna verdiler. Bu işe karşılık olarak da mevsim boyunca babamdan bir miktar yağ ve peynir alıyorlardı. Fakat sürü, bu şekilde çoğalıp birkaç bin baş haline geldiği sırada Asya'dan bir yaygın hastalık geldi ve bütün Transkafkasya'ya yayıldı.

Hayvanlar arasındaki bu yaygın hastalık o kadar şiddetlendi ki birkaç ay içerisinde hayvanların hemen hemen hepsi ortadan kalktı ve sadece önemsiz bir miktarı hayatta kaldı, onlar da bir deri bir kemik halindeydi.

Tüm bu hayvanların bakımı işini üzerine alan babam, geleneklere uygun olarak her türlü olaya karşı –hatta sıkça meydana gelen kurt saldırılarına karşı da– bunların sigortasını da üzerine almış oluyordu. Böylece bu talihsizlikle yalnızca kendi sürüsünü kaybetmedi, ayrıca başkalarına ait olan hayvanlar için ödeme yapmak amacıyla diğer tüm mallarının hemen hemen hepsini satmak zorunda kaldı.

Sonuçta babam, çok zengin bir durumdayken birdenbire kendini yoksul biri olarak buluverdi.

O zaman ailemiz altı kişiden oluşuyordu. Yani babam, annem, hayatının son günlerini en genç oğlunun yanında geçirmek isteyen büyükannem ve üç çocuk; ben, erkek kardeşim ve kız kardeşim, bunların arasmda en büyüğü bendim ve yedi yaşımdaydım.

Servetini kaybetmiş biri olarak babam birtakım işlere girişmek zorundaydı çünkü böyle bir ailenin, özellikle o zamana kadar bolluk içinde yaşamış olan bir ailenin bakımını sağlamak

çok masraflıydı. İyi korunmuş çok sayıdaki ev eşyasından geri kalanları toplayarak bir kereste deposu açmakla işe başladı ve bununla birlikte, yerel geleneklere uygun olarak her türlü ahşap eşya yapmak için bir marangoz atölyesi açtı.

Fakat daha ilk yıldan itibaren babam, daha önceleri hayatında hiç ticaretle uğraşmadığı ve sonuç olarak hiç iş tecrübesi olmadığı için kereste deposu işi başarısız oldu.

Sonunda bu depoyu kapatmak zorunda kaldı, kendini atölye işiyle sınırladı ve küçük ahşap eşya üretiminde ustalaştı.

Babamın iş hayatındaki bu ikinci başarısızlığı, ilk felaketten dört yıl sonra oldu. Bütün bu süre boyunca ailemiz Aleksandropol'de yaşıyordu. Bu olaylar, Ruslar tarafından alınan yakınımızdaki Kars kalesinin yeniden inşasının tarihiyle çakışır.

Kars'ta iyi para kazanma olanaklarının açılması ve buna ek olarak orada iş kurmuş olan amcamın telkinleri, babamın atölyeyi Kars'a taşımasına yol açtı. İlk başta babam tek başına gitti ve daha sonra ailesini de yanma aldı.

Bu süre içinde, ailemize üç tane daha "besin dönüştüren kozmik cihaz" eklenmişti, yani benim gerçekten sevimli üç kız kardeşim dünyaya gelmişti.

Kars'a yerleşince, babam beni ilk önce Rum okuluna gönderdi fakat kısa süre sonra beni Rus bölge okuluna transfer etti.

Derslerimde hızlı ilerlediğimden, ders çalışmak için çok az zaman harcıyordum ve geri kalan bütün zamanda babama atölyede yardım ediyordum. Çok geçmeden kendi müşteri çevremi oluşturmaya başladım. Önceleri kendi arkadaşlarıma kalem kutusu, tabanca gibi şeyler yapıyordum ve daha sonraları yavaş yavaş daha ciddi işlere geçmeye başladım, müşterilerin evlerinde her çeşit küçük tamiri yapıyordum.

O zamanlar hala küçük bir çocuk olduğum gerçeğine rağmen, aile yaşantımız hakkındaki en küçük detayı bile çok iyi hatırlıyorum; o günlerden aklımda kalan, babamın başına gelen felaketler sırasında sükunetini koruması ve dışarıdan gözlemle-

nen bütün davranışlarından iç dünyasını ayırmış olmasıydı.

Başına gelen bu çok sayıdaki şanssızlıkla yaptığı ümitsiz mücadeleye rağmen, babam, hayatında karşılaştığı bütün zorluklar sırasında, daha önceden olduğu gibi içinde gerçek bir şairin ruhunu taşımaya devam etti.

Düşünceme göre, çocukluğum sırasında yaşadığımız büyük yoksulluğa rağmen ailemizde sıra dışı bir ahenk, sevgi ve birbirine yardım etme arzusu hakimdi.

Hayatın detaylarındaki güzelliklerden ilham bulma yeteneği sayesinde, babam hepimiz için en kederli anlarımızda bile bir cesaret kaynağı olmuştu; bu endişelerden uzak olan haliyle hepimizi etkiledi ve bize, yukarıda bahsettiğim mutluluk duygularını aşıladı.

Babam hakkında yazarken onun "öte taraf" hakkındaki görüşlerine değinmeden geçemeyeceğim. Bu konuyla ilgili olarak onun çok özel ve aynı zamanda basit bir anlayışı vardı.

Son defa onu görmeye gittiğimde, diğer insanların dikkatini çeken özelliklere sahip olağanüstü insanlarla yaptığım karşılaşmalarda, son otuz yıl boyunca sorduğum klasikleşmiş araştırma ve inceleme sorularından birini ona sorduğumu hatırlıyorum. Tabi bu durumlarda alışmış olduğum gibi, bir ön hazırlık yaparak ona hiç bilgiçlik taslamadan ve felsefe yapmadan, basitçe şu soruma cevap vermesini istedim: İnsanın ruhu var mıdır yok mudur ve bu ruh ölümsüz müdür yoksa değil midir? Bu konuda, hayatının akışı boyunca oluşan kişisel fikri nedir?

"Bunu nasıl açıklasam?" diye cevap verdi. "İnsanın bir ruhu olduğu ve bu ruhun öldükten sonra bağımsız olarak var olduğu ve öteki tarafa göçtüğü şeklinde halkın inandığı ruh kavramına inanmıyorum; ama insanın hayatı boyunca onun içinde 'bir şey' oluşmaktadır ve bu, benim için tüm şüphelerin ötesindedir.

Bu konuyu, kendi kendime açıklamak istersem şöyle diyebilirim. İnsan belli bir nitelikle doğmuştur ve bu özellik sayesinde, hayatı süresince edindiği deneyimler insanın içinde muhak-

kak ki belli bir öz şekillendirmektedir. Bu özden de insanın içinde zamanla 'başka bir şey' oluşmaktadır. Bu 'şey' insanın fiziksel varlığından hemen hemen bağımsız bir hayat sürebilmektedir.

Bir insan öldüğünde, bu 'şey' fiziksel bedenle aynı sürede ayrışmaz, ancak fiziksel bedenden ayrıldıktan çok sonra ayrışır.

Bu 'şey' insanın fiziksel bedeniyle aynı maddeden oluştuğu halde daha ince bir cisimselliği vardır ve her türlü algılamaya yönelik daha büyük bir duyarlılığa sahip olduğu kabul edilmelidir. Yarım akıllı Ermeni kadın Sando ile yaptığın deneyi hatırlıyor musun? Bence, bu algılama duyarlılığı, bu deneydeki gibidir."

Babam, Aleksandropol'e yaptığım bir ziyaret sırasında, kendisi de benim yanımdayken yaptığım deneyi hatırlamıştı. Bu deneyde çok değişik tipteki insanı farklı derecelerde ipnoz durumuna getirmiştim. Bunun amacı, usta ipnozcuların, duyarlılığın dışa vurulması veya acı duygularının belli bir uzaklıktan başka bir insana ulaştırılması dedikleri bir olgunun tüm detayları hakkında kendimi aydınlatmaktı.

Bu deneyi şu şekilde yürüttüm:

Çamur, balmumu ve çok ince metal tozu karışımından ipnoz durumuna getirmek istediğim insana kabaca benzeyen bir figür yaptım. Bu psişik durum çok eski tarihlerden günümüze kadar ulaşan bir bilim dalıdır ve insanın kendi inisiyatifini kaybetmesi olarak adlandırılır, Nancy ekolünün çağdaş sınıflandırmasına göre, ipnozun üçüncü aşamasını belirtmektedir. Daha sonra ipnotize edeceğim insanın vücudunun bir kısmına zeytinyağı ve bambu yağı karışımından yaptığım bir merhemi sürdüm, sonra da bu yağı deneğin vücudundan sıyırıp figürün aynı kısmına sürdüm ve bu konuda beni ilgilendiren tüm detayları aydınlatmak için deneye devam ettim.

Babamı o zaman en çok şaşırtan şey, figürdeki yağ sürülmüş kısma iğne batırdığımda deneğin vücudundaki ilgili kısmın se-

ğirmeye başlamasıydı; iğneyi daha derin batırdığımda, deneğin vücudundaki ilgili kısmın tam üstünde bir kan damlası görülüyordu; babamı özellikle şaşırtan şey denek uyanık duruma getirildiğinde ve soru sorulduğunda hiçbir şey hatırlamadığını söylemesi ve hiçbir şey hissetmediği konusunda ısrar etmesiydi.

Bu deney sırasında yanımda bulunan babam, bu deneyi ima ederek şunları söyledi:

"Yine aynı şekilde, bu 'şey' insan ölmeden önce ve daha sonra ayrışmcaya kadar çevredeki birtakım kuvvetlere tepki gösterir ve bunların tesirinden bağımsız değildir."

Babamın, benim eğitimimle ilgili olarak "devamlı takip" olarak adlandırdığım belli bir yöntemi vardı.

Babamın bu devamlı takiplerinin en çarpıcı olanlarından biri, bende daha sonraları tartışılmayacak kadar yararlı sonuçlar yaratan, kendi zekamla farkına vardığım ve ayrıca hakikati ararken dünyanın farklı vahşi bölgelerinde beraber seyahat ettiğim insanların da farkına vardığı gibi, çocukluğum sırasında, yani insanın sorumluluk taşıdığı hayatı boyunca sahip olacağı dürtülerin oluştuğu yaşlarda, babamın her uygun fırsatta içimde titizlik, aksi davranma, tiksinti duyma, korku, ürkeklik gibi dürtüler yerine bu dürtüleri uyandıracak her şeye karşı kayıtsız kalmamı sağlayacak gerekli özelliklerin içimde oluşmasını sağlayacak önlemleri almasıydı.

Babam bu amacına uygun olarak, arada sırada, bu tip dürtüleri uyandırabilecek kurbağa, solucan, fare ve bunun gibi hayvanları yatağıma sokardı veya benim zehirli olmayan bir yılanı elime almamı ve hatta bununla oynamamı isterdi.

Babamın benimle olan ilişkisindeki devamlı takiplerinden çevremdeki yaşlı insanları, örneğin annemi, amcamı ve yaşlı çobanlarımızı en çok kaygılandıranı beni sabahları hep erkenden kaldırmasıydı. Özellikle, bir çocuğun uykusunun en tatlı olduğu zamanlarda beni çeşmeye gitmeye zorlar, soğuk kaynak suyuyla her tarafımı yıkamamı ister, daha sonra da çıplak olarak

etrafta koşuşturmamı isterdi. Karşı çıkarsam hiçbir zaman pes etmez, bana karşı çok şefkatli olmasına ve beni sevmesine rağmen beni acımasızca cezalandırırdı. Onun bu yaptıklarını yıllar sonra sık sık hatırladım ve bu anlarda, ona bütün benliğimle teşekkür ettim.

Babam tüm bunları yapmasaydı, daha sonraki yıllarda yaptığım gezilerde karşılaştığım zorlukların ve engellerin üstesinden hiçbir zaman gelemezdim.

Babam sanki bir rahip gibi düzenli bir hayat yaşardı ve bu düzene uymak konusunda kendine çok acımasız davranırdı.

Örneğin, önceden ne karar almış olursa olsun sabah erken kalkmak için akşam erken yatmayı alışkanlık haline getirmişti. Kızının düğünü olduğu gece dahi bu kurala istisnasız uydu.

Babamı en son 1916 senesinde gördüm. O zamanlar seksen iki yaşındaydı, hala sağlıklı ve güçlüydü. Sakalındaki birkaç ağarmış kıl zar zor seçiliyordu.

Hayatı bir yıl sonra sona erdi ama doğal bir nedenden ölmedi.

Onu tanıyan herkes ve özellikle benim için üzücü ve ıstırap verici bu olay, insanlığın psikoza düştüğü son büyük çağda gerçekleşti.

Türkler Aleksandropol'e girdiklerinde, ailesi kaçmak zorunda kaldığında çiftliğini kaderin merhametine bırakmak istemiyordu. Ailenin servetini korurken yaralandı ve kısa bir süre sonra öldü ve orada kalan birkaç yaşlı adam tarafından gömüldü.

Ona en çok yaraşır bir anıt olacağını düşündüğüm, kendi yazdığı veya başkalarına yazdırdığı destanlar ve şarkılar –düşünen tüm insanlar için ne kadar şanssızlıktır ki– evimizin sürekli yağmalanması sonucunda kayboldular. Belki şimdi, söylediği şarkılardan plaklara kaydedilen birkaç yüz tanesi Moskova'da bıraktığım şeyler arasında bir mucize eseri olarak korunuyordur.

Bu kayıtlar bulunamazsa, eski halk edebiyatına değer veren insanlar için çok büyük bir şanssızlık olacaktır.

Babamın, sohbetlerinde sıkça kullandığı ve en beğenilen çok sayıdaki kendine özgü "deyişleri"ni burada aktarırsam, onun başkalarında bulunmayan özelliklere sahip oluşu ve entelektüel seviyesi okuyucunun gözünde çok iyi canlanacaktır.

Bu bağlamda, benim tarafımdan ve başkalarınca da fark edilen bir şeyi belirtmek istiyorum. Babam bu deyişleri sohbetlerinde kullandığında onu dinleyen herkes, bunların daha uygun ve daha yerinde kullanılamayacağını düşünürdü. Fakat başka biri bu deyişleri kullanmaya kalkıştığında, bunlar çok alakasız ve umulmadık biçimde anlamsız görülürdü.

Onun kendine özgü deyişlerinin bazıları şunlardır:

Tuz olmadan şeker olmaz.

Kül yangında oluşur.

Cübbe, aptallığı saklar.

Papaz sağa gidiyorsa, o zaman öğretmen mutlaka sola dönmelidir.

Bir insanın korkak olması, onun iradeli olduğunu kanıtlar.

İnsanı yiyeceğin miktarı tatmin etmez, açgözlülüğünün olmaması tatmin eder.

Vicdan nerede huzur bulabiliyorsa gerçek oradadır.

Ne fil ne de at, güçlü olan eşektir.

Karanlıkta, bir böcek kaplandan daha tehlikelidir.

Bir insanın kişiliğinde "ben" kavramı varsa Tanrı ve Şeytan'a gerek yoktur.

Omzuna alabildiğin şey, dünyanın en hafif şeyidir.

Modaya uygun bir ayakkabı – Cehennem'i simgeleyen şeylerden biri.

Yeryüzündeki mutsuzluk, kadınların bilgiçlik taslaması nedeniyledir.

"Zeki" olduğunu sanan aptaldır.

Mutsuzluğunu görmeyen kişi mutludur.

Öğretmen insanları aydınlatıcıdır; o zaman bu aptallar da kim oluyor?

Ateş suyu ısıtır, ama su ateşi söndürür.

Cengiz Han büyüktü, lütfen bakınız, bizim polisimiz daha büyüktür.

Sen birinciysen karın ikinci sıradadır; karın birinciyse senin bir hiç olman daha iyi olur: ancak bu şekilde tavukların emniyette olur.

Zengin olmak istersen polislerle arkadaş ol.

Ünlü olmak istersen gazetecilerle arkadaş ol.

Tok kalmak istersen kaynananla arkadaş ol.

Huzurlu olmak istersen komşunla arkadaş ol.

Uyumak istersen karınla arkadaş ol.

İnancını kaybetmek istersen papazlarla arkadaş ol.

Babamın başkalarına benzemeyen kişiliğini daha iyi tanımlamak için onun karakterinde günümüz insanında çok seyrek gözlemlenen ve onu çok iyi tanıyanların dikkatini çeken bir özelliğinden bahsetmeliyim. Temelde, onun bu özelliği nedeniyle, daha ilk başlarda babam fakirleştiğinde ve iş kurmak zorunda kaldığında işleri o kadar kötü gitti ki arkadaşları ve onunla iş ilişkisine girenler onun bu sahada zeki ve pratik davranmadığını düşünmüşlerdi.

Gerçekten de babamın para kazanmak amacıyla yaptığı tüm işler ters gitti ve başkalarının elde ettiği sonuçların hiçbirine ulaşamadı. Ne var ki, bu olaylar onun pratik davranmadığı ve bu konuda zihinsel kabiliyeti olmadığı için değil de yalnızca onun bu özelliği nedeniyle olmuştu.

Karakterindeki bu özelliği, babamın daha çocukken kazandığı belliydi. Bu özelliği şu şekilde tanımlayabiliriz: başkalarının saflığından ve kötü şansından kendi hesabına kişisel çıkar sağlamaktan içgüdüsel olarak nefret etmek.

Başka kelimelerle anlatırsak, çok onurlu ve dürüst biri olan babam hiçbir zaman kendi refahını bilerek komşularının talihsizliği üzerine kuramazdı. Fakat günümüzün tipik insanları olan çevresindeki çoğu kişi onun dürüstlüğünden yararlanıp onu kandırdılar. Böylece farkında olmadan, babanın ruhunda Ortak Babamızın insana verdiği tüm emirlerin onun için ifade ettiği değeri alçaltmış oldular.

Gerçekten, kutsal metinlerden alınmış olan aşağıdaki paragraf ideal bir şekilde babama uyarlanabilirdi. Bu deyiş, günlük hayattaki anormallikleri belirtmek ve pratik tavsiyelerde bulunmak için günümüzde tüm dinlerin mensupları tarafından her yerde dile getirilmektedir:

Vur–vurursan sana vurmazlar.
Ama vurmazsan–seni Sidor'un keçisi gibi döverler ölünceye kadar.

Babam, kendini sık sık insanın kontrolü dışında kalan her türlü felaketle sonuçlanan olayların ortasında bulmasına ve neredeyse her zaman çevresindeki insanların kötü davranışlarıyla –çakalları çağrıştıran davranışlar– karşılaşmasına rağmen hiçbir zaman yüreğini kaybetmedi, hiçbir zaman kendini başkalarıyla bir tutmadı, içsel olarak bağımsız ve daima kendisi olarak kaldı.

Çevresindeki insanlarca avantaj olarak değerlendirilen hiçbir şeye sahip olmaması, onu içsel olarak zerre kadar rahatsız etmedi. Meditasyon yapmaya alıştığı saatlerde sakin bir ortam bulduğu ve sadece yiyecek ekmeğe sahip olduğu sürece her şeye rıza göstermeye hazırdı.

Onu en çok rahatsız eden şey, akşamları açık havada yıldızlara bakarken rahatsız edilmekti.

Kendi açımdan, kendimin de onu yaşlılığında tanıdığım gibi olabilmeyi bütün benliğimle arzu ettiğimi söyleyebilirim.

Bana bağlı olmayan hayat şartları nedeniyle sevgili babamın bedeninin bulunduğu mezarı şahsen görmedim ve gelecekte de

onun mezarını ziyaret etmem hiçbir zaman mümkün olmayacak. Bu yüzden babama adadığım bu bölümü bitirirken oğullarıma, kan bağı veya ruhsal bağla oğlum olan tüm insanlara, olanak bulabilirlerse, insanlardan kaynaklanan sürü içgüdüsü gibi şartların zorlaması nedeniyle terk edilen bu yalnız mezarı bulmalarını ve üzerinde şunlar yazan bir taş yerleştirmelerini rica ediyorum:

BEN SENİM,
SEN BENSİN,
O BİZİMDİR,
BİZ HEPİMİZ ONUNUZ.
BU YÜZDEN HERKES
KOMŞUMUZ.

İLK ÖĞRETMENİM

Bir önceki bölümde bahsettiğim gibi benim ilk öğretmenim baş papaz Borş idi. O zamanlar Kars Askeri Katedralinin baş papazıydı ve bir süre önce Rusya tarafından fethedilen bu bölgenin en yüksek ruhani otoritesiydi.

Hayattaki rastlantıların sonucunda, baş papaz Borş, benim için, şöyle diyelim, "şimdiki bireyliğimin ikinci katmanını şekillendiren" bir insan haline geldi.

Kars'taki bölge okuluna devam ederken, kaledeki katedral korusu için bu okuldaki çocuklar arasından koro üyeleri aranıyordu. Benim de sesim güzel olduğu için seçilenlerden biriydim. O günden sonra şarkı söylemek ve çalışmak için Rus katedraline gittim.

İyi görünüşlü yaşlı baş papaz yeni koroyla çok ilgileniyordu çünkü o sene söylenecek olan çok sayıdaki kutsal ilahi kendi besteleriydi. Bizim çalışmalarımıza sık sık gelirdi ve çocukları sevdiği için biz küçük koro üyelerine çok şefkatli davranırdı.

Çok geçmeden, şu ya da bu nedenden dolayı, bana karşı özellikle çok şefkatli davranmaya başladı, belki bir çocuk için sıra dışı güzellikte bir sese sahiptim; bu özellik, ikinci ses olarak şarkı söylediğimde çok büyük koronun içinde bile belli olurdu ya da belki de çok yaramaz olduğum ve o da böyle yaramazlardan çok hoşlandığı için. Her neyse, bana artan bir ilgi göstermeye başladı, hatta bir süre sonra, okul ödevlerime yardım etmeye başladı.

Yıl sonuna doğru, tüm bir hafta boyunca katedrale gidemedim çünkü trahom hastalığına yakalanmıştım. Bunu öğrenen baş papaz, beraberinde göz uzmanı olan iki askeri doktorla evimize geldi.

Baş papaz geldiğinde babam evdeydi ve doktorlar beni muayene edip ayrıldıktan sonra (beni günde iki defa bakır sülfat ile dağlaması ve her üç saatte bir altın merhemi sürmesi için bir asistan doktor göndermeye karar verdiler) ileri yaşlarına kadar nispeten normal bir hayat süren –sorumluluk sahibi olma çağlarına tamamen farklı şartlarda hazırlanmış olmalarına rağmen hemen hemen aynı görüşlere sahip olan– bu iki yaşlı adam, birbirleriyle ilk defa karşılaşıyorlardı.

Daha ilk görüşmeden itibaren, birbirlerinden hoşlanmışlardı. Daha sonra yaşlı baş papaz sık sık babamı görmek için atölyeye geldi. Atölyenin arkasındaki yumuşak talaşların üstüne otururak ve babamın yaptığı kahveyi içerek, her türlü dinsel ve tarihsel konu hakkında saatlerce konuşabilirlerdi. Özellikle, babam Asurlular hakkında bir şey söylediğinde baş papazın nasıl heyecanlandığını hatırlıyorum. Babam Asur tarihini çok iyi bilirdi ve baş papaz Borş da o sıralar, kim bilir hangi nedenden dolayı, bu konuyla çok ilgileniyordu.

Baş papaz Borş o sıralar yetmiş yaşındaydı. Uzun boylu, ince yapılı, güzel yüzlüydü. Sağlığı zayıftı fakat ruhsal açıdan sağlam ve kuvvetliydi. Bilgisinin genişliği ve derinliği fark edilirdi. Hayatı ve görüşleri, çevresindeki insanlardan çok farklıydı, bu nedenle tuhaf biri olduğu düşünülürdü.

Gerçekten de dıştan bakıldığında, yaşadığı hayat, böyle bir düşüncenin oluşmasına neden olmuştu. Hali vakti yerinde olmasına, çok iyi bir maaş almasma ve özel yerlerde kalma hakkına sahip olmasına rağmen katedralin bekçisinin evinde, bir mutfak ve bir odayı mesken tutmuştu. Bu arada ondan daha az kazanan yardımcı papazlar her türlü konfora sahip altı ila on odalı evlerde kalıyorlardı.

Baş papaz çok kapalı bir hayat sürüyordu, çevresindeki insanlarla pek kaynaşmıyor ve tanıdıklarını ziyaret etmiyordu. O sıralar, benim ve kendi hizmetçisinin dışında odasına kimsenin girmesine izin verilmezdi. O yokken, hizmetçisi de odaya giremezdi.

Bu yasakları titizlikle uygulayarak, baş papaz Borş tüm boş zamanını bilime, özellikle astronomi ve kimyaya ayırıyordu; bazen de dinlemek için müzik konusunda çahşıyor, keman çalıyor ve kutsal ilahiler besteliyordu. Bu bestelerinden bazıları Rusya'da çok iyi tanınmaktaydı.

Ben oradayken bestelediği birçok ilahisini, yıllar sonra gramofonda dinleme imkanım oldu, örneğin "Ey Kudretli Tanrım", "Huzur Veren Işık", "Zafer O'nundur" ve diğerleri.

Baş papaz sık sık babamı görmeye geliyordu, özellikle ikisinin de işlerini bitirdikleri akşam üzerleri.

Kendi deyişiyle "başkalarını günaha teşvik etmemek için" bu ziyaretlerini, başkalarının dikkatini çekmeyecek şekilde yapıyordu çünkü şehirde çok yüksek bir pozisyondaydı ve herkes onu sima olarak tanıyordu, oysa babam sadece basit bir marangozdu.

Babamın atölyesinde benim önümde gerçekleşen konuşmalardan birinde baş papaz benden ve derslerimden söz etmeye başladı.

Bende, çok kabiliyetli bir çocuk gördüğünü ve sonunda üç yıllık bir diploma almak için sekiz sene beklememin ve okulda kalmamın benim için anlamsız olduğunu söyledi.

Aslında, bölge okullarının o zamanlardaki düzenlemeleri çok saçmaydı. Okul sekiz seviyeden oluşuyor ve herkes her seviyede bir yıl okumak zorunda kalıyor ve sonuçta daha yüksek bir okulun yalnızca ilk üç senesine karşılık gelen bir bitirme belgesi alıyordu.

Bu yüzden baş papaz Borş, babamın beni okuldan almasını ve beni evde eğitmesini şiddetle tavsiye etti. Bazı dersleri evde

bana, kendisinin vereceğine söz verdi. Daha sonra bir diplomaya ihtiyacım olursa kolayca herhangi bir okula giderek ilgili sınıfın sınavına girebileceğimi söyledi.

Bir aile toplantısından sonra bunun aynen yapılması kararlaştırıldı. Okulu bıraktım ve o andan itibaren baş papaz Borş, eğitimimi üzerine aldı. Bana bazı konuları kendisi öğretti ve ayrıca, benim için başka öğretmenler de sağladı.

Önceleri bu öğretmenler papaz adaylarıydılar. Ponomarenko ve Krestovski adındaki öğretmenlerim İlahiyat Fakültesi mezunlarıydılar ve orduda papaz olarak görev almayı beklerlerken katedralde yardımcı papaz olarak çalışıyorlardı. Sokolov adındaki bir hekim de bana ders veriyordu.

Ponomarenko bana, coğrafya ve tarih dersi veriyordu; Krestovski din dersi ve Rusça, Sokolov ise anatomi ve fizyoloji dersi veriyordu. Matematik ve diğer dersleri ise baş papaz kendisi veriyordu.

Çok sıkı çalışmaya başladım.

Çok yetenekli olmama ve kolay öğrenmeme rağmen ne yazık ki bu kadar derse hazırlanmak için çok az zaman bulabiliyordum ve seyrek olarak boş vaktim kalıyordu.

Öğretmenler değişik yerlerde yaşadıkları için zamanın çoğu, bir öğretmenin evinden diğerine gitmekle geçiyordu. Özellikle şehirden üç veya dört mil uzakta Çakmak Kalesindeki askeri hastanede yaşayan Sokolov'a gitmek için çok yol yürüyordum.

Ailem ilk başta, benim papaz olarak yetişmemi istedi fakat baş papaz Borş'un, gerçek bir papazın nasıl olması gerektiği hakkında kendine özgü görüşleri vardı.

Onun anlayışına göre, bir papaz cemaatindeki üyelerin sadece ruhlarıyla ilgilenmemeli, aynı zamanda onların bedensel tüm hastalıkları hakkında bilgi sahibi olmalı ve onları nasıl iyileştireceğini de bilmeliydi.

Onun görüşüne uygun olarak, bir papazın görevleri bir doktorun görevleriyle birleştirilmeliydi. "Hastasının ruhuna girme-

yen bir hekim nasıl gerçek bir yardımda bulunamazsa, bir rahip de aynı zamanda bir hekim değilse, iyi bir rahip olamaz. Çünkü beden ve ruh birbirlerine bağhdır ve hastalığın nedeni bunlardan birinde olduğunda, diğerini iyileştirmek çoğu kez imkansızdır," diyordu.

Baş papaz Borş, benim tıp eğitimi almam taraftarıydı fakat bunun alışıldığı anlamında değil, kendi anladığı biçimde, yani beden için bir hekim olma ve ruh için bir günah çıkarıcı olma hedefiyle beraber olmasını istiyordu.

Halbuki ben, hayatın başka bir yoluna doğru çekildim. Erken yaşlardan itibaren her türlü şeyi yapmaya karşı meyilli olduğumdan, teknik konularda uzmanlaşmayı hayal ediyordum.

Başlangıçta, hangi yoldan gideceğim tam olarak kararlaştırılmamıştı. Kendimi aynı zamanda hem bir papaz hem de bir hekim olarak yetiştirmeye başladım. Böyle olması daha iyiydi çünkü her durumda da gereken belli konular vardı.

Bundan sonra olaylar kendiliğinden ilerledi ve yetenekli bir çocuk olan ben, her iki yönde de ilerleme kaydedebiliyordum. Hatta baş papaz Borş'un verdiği veya benim elime geçen değişik konularda çok sayıda kitabı okumak için zaman bulabiliyordum.

Baş papaz beni eğitmek için üzerine aldığı konularda benimle yoğun olarak çalıştı. Derslerden sonra çoğunlukla yanında kalmama izin verdi, bana çay ikram etti. Bazen de sesler için yaptığı uyarlamaları kontrol etmek amacıyla yeni bestelediği ilahilerin bazılarını söylememi istiyordu.

Sık sık yaptığı bu uzun süren ziyaretlerde, benimle yeni bitirdiğim derslerdeki konular üzerine veya daha soyut konular üzerine uzun sohbetler yapıyordu. Yavaş yavaş aramızdaki ilişki öyle gelişti ki benimle sanki onun eşitiymişim gibi konuşmaya başladı.

Çok geçmeden ona alıştım ve ilk başlarda ona karşı duyduğum utangaçlık duygusu kayboldu. Ona karşı olan bütün saygı-

mı korusam da bazen kendimi kaybediyordum ve onunla tartışmaya başlıyordum. Bu durum onu hiç gücendirmiyordu ve hatta şimdi anladığıma göre, onu memnun ediyordu.

Benimle yaptığı tartışmalarda sık sık cinsellik konusunda konuşuyordu.

Cinsel arzuyla ilgili olarak bana bir keresinde şunları söylemişti:

"Bir genç, yetişkinliğe ulaşmadan cinsel zevk almaya başlarsa, o zaman tarihte geçen Esau adlı kişinin başına gelenler onun da başına gelir. Esau bir parça yemek için doğuştan elde ettiği hakları satmıştı, yani tüm hayatının mutluluğunu satmıştı. Çünkü bir genç bir kez baştan çıkarsa, hayatının geri kalan kısmında gerçekten değerli bir insan olma şansını kaybetmiş olur.

Yetişkinliğe erişmeden önce cinsellikten zevk alınması, Mollavalli *madjarına** alkol katmak gibidir.

Madjar'a tek damla bile alkol katılsa hiçbir zaman şarap elde edilmeyip yalnızca sirke yapılması gibi, yetişkinlikten önce cinsellikten zevk almak da bir gencin canavarlaşmasına yol açar. Fakat genç büyüdüğünde ne isterse onu yapabilir; aynı *madjar*'da olduğu gibi, artık şarap haline gelmişse içine istediğin kadar alkol katabilirsin; bu onu hiç bozmadığı gibi onun istediğin kadar kuvvetli olmasını sağlar."

Baş papaz Borş'un dünya ve insan hakkında kendine özgü fikirleri vardı.

Onun insan hakkında ve insanın varlığının amacı hakkındaki görüşleri, çevresinde bulunan insanlardan ve kendi okuduklarımdan biraraya getirdiğim görüşlerden ve duyduğum her şeyden tamamıyla farklıydı.

Burada, onun insan hakkındaki anlayışını ve insanlardan ne beklediğini sergilemeye yarayacak bazı düşüncelerinden bahsedeceğim.

*Mollavalli Kars'ın güney bölgesinde küçük bir yerdir. *Madjar* ise mayalanmamış çok taze şaraptır (şıra).

Söylediklerinden bazıları şunlardı:

"Yetişkinliğe erişinceye kadar insan iyi de olsa kötü de olsa, isteyerek de olsa istemeyerek de olsa, yaptıklarının hiçbirinden sorumlu değildir; tek sorumlular ona yakın olup bilerek veya rastlantı eseri onu hayatın sorumluluklarına hazırlama işini üzerine almış olanlardır.

Gençlik yılları, hem erkekler hem de kadınlar için, insanın anasının rahmine düştüğünden itibaren başlayan gelişiminin devam ederek tamamlanması sürecidir.

Bu andan itibaren, yani bu gelişmenin tamamlandığı andan itibaren bir insan isteyerek ve istemeyerek yaptığı tüm davranışlarından sorumludur.

Kusursuz bir mantığa sahip insanların çağlar boyunca açıkladığı ve doğruladığı doğa kurallarına göre, bu gelişme süreci insanların doğduğu ve yetiştirildiği yerin coğrafi şartlarına bağlı olarak, erkeklerde yirmi ila yirmi üç yaş arasında ve kadınlarda on beş ve on dokuz yaş arasında tamamlanır.

Geçmiş çağlardaki bilge insanların belirttiği gibi, bu yaş devirleri, bağımsız insanın tüm davranışlarının kişisel sorumluluğunu kazanması kuralına uygun olarak, doğa tarafından belirlenir. Fakat bu durum ne yazık ki günümüzde pek bilinip kabul görmüyor. Bunun nedeni, kendi görüşüme göre, temelde çağdaş eğitimin, her insanın hayatında en önemli rolü oynayan bir mesele olan cinsellik konusuna karşı ihmalkar yaklaşımıdır.

İnsanın davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesi söz konusu olduğunda, yetişkinlik yaşına ulaşmış ve hatta geçmiş olan çoğu çağdaş insanın, ilk bakışta tuhaf görünse de, kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmedikleri ortaya çıkmaktadır; bu da fikrimce, bahsettiğim kurallara uymaktadır.

Bu saçmalığın en önemli nedenlerinden biri, çağdaş insanların bu yaşlarda çoğu zaman kendine uygun karşı cinsten mahrum olmasıdır. Kurallara göre, insanın kişiliğinin tamamlanması için kendilerine bağlı olmayan fakat Büyük Yasalar'dan orta-

ya çıkan nedenlerden dolayı, insanın içindeki 'tamamlanmamış şey'in tamamlanması için bu gereklidir.

Bu yaşlarda eksik kalan kişiliğini tamamlamak için yakınında kendine uygun karşı cinsten biri olmayan bir insan, her şeye karşın doğanın kurallarının etkisindedir ve cinsel ihtiyaçlarını karşılamadan duramaz. Kendine uygun olmayan biriyle iletişim kurarsa ve kutupsallık kanununun etkisiyle kendine uymayan bu kişiliğin belli ölçülerde etkisine girerse, farkında olmadan ve istemeyerek kişiliğinin tüm tipik tezahürlerini kaybeder.

Bu yüzden, her insan için birbirlerini karşılıklı her konuda tamamlayacak bir karşı cinsin insanın yanında olması, hayat sorumluluğunu taşıdığı sürece mutlak bir zorunluluktur.

Bu zorunlu ihtiyaç, diğer pek çok şeyin yanı sıra, ne mutlu ki eski atalarımız tarafından bütün geçmiş çağlar boyunca çok iyi anlaşılmıştır. Az veya çok normal bir ortak birliktelik için gerekli olan şartları yaratmak amacıyla, karşı cinsteki kişiliklerin olabildiğince doğru seçilmesini, kendi ana görevlerinden biri olarak görmüşlerdir.

Hatta eski çağlardaki insanlarda, iki cins arasındaki bu seçimi veya nişanlamayı erkek yedi yaşındayken ve kız da bir yaşındayken yapma geleneği vardı. O andan itibaren, müstakbel çiftin aileleri her iki çocuk yetiştirilirken onların eğilimleri, hevesleri, zevkleri vb. tüm alışkanlıklarının da birbirine uymasını karşılıklı olarak sağlamak zorundaydılar."

Başka bir konuda baş papazın söylediği bir şeyi çok iyi hatırlıyorum:

"Sorumluluk sahibi olduğu çağda bir insanın gerçek bir insan olması ve bir asalak olmaması için, onun eğitimi, başarılı bir şekilde aşağıda belirtilen on prensip üzerine temellendirilmelidir.

Bu prensipler küçük yaşlardan itibaren çocuğa aşılanmalıdır.

İtaatkarsızlığı karşısında ceza alacağına inanmalıdır.

Yalnızca iyi huylarının karşısında ödül beklemelidir.

Tanrı'yı sevmeli fakat azizlere karşı kayıtsız kalmalıdır.

Hayvanlara yapılan kötü davranışlardan dolayı vicdan azabı duymalıdır.

Anne babasını ve öğretmenlerini üzmekten korkmalıdır.

Şeytanlardan, yılanlardan ve farelerden korkmamalıdır.

Sahip olduğu şeylere razı olmaktan haz duymalıdır.

Başkalarının iyi niyetlerini kaybetmesi durumunda üzülmelidir.

Acıya ve açlığa dayanıklı olmalıdır.

Erken yaşlarda ekmeğini kazanmaya çalışmalıdır."

Unutamadığım öğretmenime, ikinci babama dünya hayatımdaki son borcumu ödemek üzere, zamanımızın bu değerli ve olağanüstü insanının son günlerinde yanında bulunmadığım için çok üzüntü duymaktayım.

Onun ölümünden yıllar sonra bir pazar günü, Kars Askeri Katedralinin papazları ve cemaati, kendi bölgelerinde hiç görmedikleri bir adam, katedral arazisinde bulunan tek mezarın başında bir cenaze töreni yapılmasını istediğinde çok şaşırmışlardı. Daha sonra bu yabancı gözyaşlarını zorlukla tutmuş ve papazlara yaptıkları işin karşılığını cömertçe verdikten sonra kimsenin yüzüne bakmadan, arabacıya istasyona sürmesini söylemişti.

Huzur içinde yat, sevgili Öğretmenim! Senin hayallerini haklı çıkardım mı yoksa çıkarmadım mı bilmiyorum fakat bana verdiğin emirleri, hayatım boyunca bir kere bile çiğnemedim.

BOGAÇEVSKİ

Bogaçevski veya Peder Evlissi, hala hayatta ve çok sağlıklıdır; Ölü Deniz kıyılarından pek de uzak olmayan Esseni Cemaatinin ana manastırında baş rahip yardımcısı olmak gibi çok iyi bir şansa sahiptir.

Bazı söylentilere göre, bu cemaat milattan önce bin iki yüz senelerinde kurulmuştur; bu cemaatte Hazreti İsa'nın ilk dine kabul töreninin yapıldığı söylenmektedir.

Bogaçevski veya Peder Evlissi ile ben daha çok gençken, Rus İlahiyat Fakültesinde verdiği dersi bitirdikten sonra tanıştım. O zamanlar papazlığa terfi etmek için bekliyordu ve Kars Askeri Katedralinde papaz yardımcısı olarak çalışıyordu.

Kars'a geldikten bir süre sonra, ilk öğretmenim baş papaz Borş'un isteği üzerine Krestovski'nin yerini alarak öğretmenim oldu. Krestovski de papazlık için bekleyen adaylardan biriydi ve birkaç hafta önce Polonya'da bulunan bir alayın din görevlisi olarak atanınca Bogaçevski, katedralde onun yerini almıştı.

Bogaçevski'nin çok sosyal ve nazik bir insan olduğu anlaşıldı. Çok geçmeden katedraldeki papazların, hatta yine adaylardan biri olan kaba, hatta kelimenin tam anlamıyla görgüsüz bir insan olan ve hiç kimseyle geçinemeyen Ponomarenko'nun bile güvenini kazandı. Bogaçevski ile o kadar iyi anlaştılar ki aynı pansiyonu bile paylaştılar; birlikte askeri itfaiyenin yakınındaki parkın yanındaki odaları tuttular.

O vakitler çok genç olmama karşın, Bogaçevski ile ilişkim

çok kısa zamanda çok dostane olmaya başladı. Boş zamanlarımda sık sık onun görmeye gidiyordum. Akşam derslerim olduğunda, onlar derslerini bitirene kadar diğer derslere hazırlanmak ve onun Ponomarenko veya onu her zaman ziyaret eden tanıdıklarıyla yaptığı sohbetlerini dinlemek için çoğu kez orada kalıyordum.

Onu sıkça görmeye gelenlerden biri Bogaçevski'nin hemşehrisi olan ordu mühendisi Vselavski'ydi. Diğeri ise bir cephane subayı ve fişek uzmanı olan Kuzmin'di. Semaverin etrafında otururlar, her şey ve her konu hakkında konuşurlardı.

Bogaçevski ve arkadaşlarının konuşmalarını daima çok dikkatle dinlerdim. O zamanlar Yunanca, Ermenice ve Rusça yazılmış çok sayıda kitaptaki çok çeşitli konuları okuduğum için, birçok sorunla ilgileniyordum fakat genç oluşum nedeniyle, doğal olarak onların tartışmalarına hiçbir zaman katılmıyordum.

Bu arada söylemeliyim ki öğretmenim Bogaçevski'nin yanında toplanan bu insanların tüm konuşmaları ve tartışmaları, bu uzak şehrin monoton hayatı içinde zaman öldürmek amacını taşıyordu; tüm bunlar soyut meselelere yönelik olan ve hiç durmadan çoğalan ilgimi uyandırdı.

Bu ilgi, hayatımda önemli bir rol oynadığı, bundan sonraki hayatımda belirleyici bir iz bıraktığı ve bu ilgiyi uyaran olaylar benim Bogaçevski ile ilgili anılarıma ait olan sürede gerçekleştiği için, bu konu üzerinde biraz fazla durmak istiyorum.

Bir keresinde bu konuşmalardan birinde spiritüalizm üzerine hararetli bir tartışma başladı. Özellikle, o zamanlarda her yerde çok ilgi uyandıran bir konu olan ruh çağırma üzerine konuşuluyordu.

Ordu mühendisi bunun, ruhların işe karışmasıyla gerçekleştiğini ileri sürdü. Diğerleri buna karşı çıktılar, bu olayı manyetizm, çekim kanunu, kendi kendine telkin vb. başka doğa kuvvetlerine yordular. Fakat hiçbiri bu gerçeğin varlığını inkar etmedi.

Ben de her zaman olduğu gibi dikkatle dinledim ve öne sürülen her fikir beni derinden etkiledi. Her konu ve her şey hakkında bir sürü şey okumuş olmama rağmen, bu konular hakkında ilk defa bir şeyler duyuyordum.

Spiritüalizm üzerine yapılan bu tartışma, üzerimde özellikle çok kuvvetli bir etki yaptı çünkü en sevdiğim kız kardeşim yakın bir tarihte ölmüştü ve ben tuttuğum yastan henüz kendimi kurtaramamıştım. O günlerde sık sık onu düşünüyordum ve ister istemez mezardan sonraki hayat ve ölüm hakkında zihnimde sorular beliriyordu. O akşam söylenenler, içimde bilinçsizce uyanan düşüncelere ve sorulara bir cevap niteliği taşıyordu.

Tartışmalarının sonucunda, bir masa kullanarak bir deney yapmaya karar verdiler. Bunun için üç ayaklı bir masa gerekliydi ve odanın bir köşesinde böyle bir masa vardı. Fakat bu deneylerde usta biri olan ordu mühendisi, bu masada çiviler olduğu için onu kullanmak istemedi; masanın içinde demir olmaması gerektiğini açıkladı ve beni komşu fotoğrafçıya göndererek böyle bir masasının olup olmadığını sormamı istedi. Fotoğrafçıda böyle bir masa buldum ve hemen getirdim.

Akşam saatleriydi. Kapıları kapattık ve ışıkları söndürdük, masanın çevresine oturduk ve elimizi masanın üstüne belli bir şekilde koyarak beklemeye başladık. Yeterince, aşağı yukarı yirmi dakika kadar bekledikten sonra mühendis masaya, orada bulunan herkesin yaşını sordu ve masa da tek ayağıyla yere vurmaya başladı. Masanm niçin ve nasıl yere vurduğu benim için çok anlaşılmaz bir olaydı; kendime bu konuda bir şey açıklamaya bile çalışmadım, önümde açılan geniş, bilinmeyen alanlar üzerimde çok büyük etki bırakmıştı.

Duyduklarım ve gördüklerim beni öyle derinden sarsmıştı ki eve gittiğimde, bütün gece ve ertesi sabah boyunca bu konular hakkında düşündüm ve baş papaz Borş'a, ders sırasında bu konuyu sormaya karar verdim. Ona bir önceki akşamki deneyden ve konuşmalardan bahsettim.

İlk öğretmenim "Bütün bunlar saçmalıktır," diye cevap verdi. "Bu konularda düşünme ve bu gibi şeyleri kafaya takma fakat hoşgörü sahibi biri olmak için kendine gereken her şeyi öğren."

Sözlerine şunları eklemeden duramadı: "Haydi, düşün küçük sarımsak kafalım!" –bu onun en sevdiği tanımlamaydı– "Ruhlar gerçekten masanın tek ayağıyla yere vuruyorlarsa bu onların birtakım fiziksel güçleri olduğunu gösterir. Güçleri varsa, insanlarla iletişim kurmak için masanın ayağıyla yere vurmak gibi ahmakça ve üstelik daha karmaşık bir yöntemi niçin uygulasınlar? Söylemek istedikleri şeyleri, elbette dokunarak veya başka araçlar kullanarak kolaylıkla iletebilirlerdi."

Yaşlı öğretmenimin düşüncesine çok değer verdiğim halde, onun bu kesin cevabını hiç eleştirmeden kabul edemezdim. İlahiyat fakültesi ve başka yüksek okulları bitirmiş biri olan genç öğretmenim ve arkadaşlarının, bilimin bu kadar ilerlemiş olmadığı günlerde eğitim görmüş bu yaşlı adamdan daha çok şey bildiklerini düşündüm.

Böylece yaşlı baş papaza duyduğum bütün saygıya rağmen, onun yüksek konularla ilgili sorunlar hakkındaki görüşlerinden şüphe duydum.

Böylelikle, benim sorum cevapsız kalmış oldu. Bu sorunu bana Bogaçevski'nin, baş papazın ve diğerlerinin verdiği kitapları okuyarak çözmeye çalıştım. Ne var ki derslerim, başka konularda çok uzun süre düşünmeme izin vermiyordu. Bir süre sonra bu sorunu unuttum ve bu konuda bir daha düşünmedim.

Günler geçti. Bogaçevski dahil bütün öğretmenlerimle çok sıkı çalışıyordum ve sadece tatillerde fırsat bulursam amcamı ziyaret etmeye Aleksandropol'e gidiyordum. Orada çok arkadaşım vardı. Ayrıca oraya para kazanmak için de gidiyordum. Giysiler, kitaplar vb. kişisel harcamalar için her zaman paraya ihtiyacım oluyordu. O zamanlar, çok muhtaç durumda olan ai-

lemin şu veya bu ferdine yardım etmek için de ara sıra paraya ihtiyaç oluyordu.

Aleksandropol'e öncelikle para kazanmak için gidiyordum çünkü burada herkes beni "her işin erbabı" olarak görüyordu ve benden bir şey imal etmemi veya tamirat yapmamı istiyorlardı. Biri benden kapı kilidini tamir etmemi istiyor, diğeri saatini onarmamı, bir başkası ise orada bulunan bir taştan özel bir ocak oymamı, bir diğeri de çeyiz için veya oturma odasını dekore etmek için nakışlı bir yastık hazırlamamı istiyordu. Kısacası, o tarihlerde oralarda çok müşterim ve yapılacak çok işim vardı; çok iyi para alıyordum. Aleksandropol'e gitme nedenlerimden biri de Kars'ta "eğitimli" ve "üst seviyede" insanlarla birarada olmam ve o genç yaşlardaki anlayışıma göre, onların bir zanaatkar olduğumdan, ailemin muhtaç durumda olduğundan ve basit bir esnaf olarak kendi ihtiyaçlarımı karşılamak için çalışmak zorunda kaldığımdan haberdar olmalarını istemiyordum. O zamanlar tüm bunlar benim kendime olan sevgimi yaralıyordu.

Sonunda o yıl paskalya tatilinde, her zaman olduğu gibi amcamların yanına, Kars'tan sadece doksan km uzaklıkta olan Aleksandropol'e gittim. Amcama çok bağlıydım ve onun en çok sevdiği yeğeni de daima ben olmuştum.

Ziyaretin ikinci gününde, akşam yemeği sırasında yengem bir ara bana, "Beni dinle, başına bir kaza gelmemesi için dikkatli ol," dedi.

Çok şaşırmıştım. Başıma ne gelebilirdi? Yengeme, ne demek istediğini sordum.

"Ben buna şahsen hala inanmıyorum," diye konuştu. "Fakat senin hakkında yapılan kehanetin bir kısmı doğru çıktı, geri kalanın da doğru çıkmasından korkuyorum," diyerek bana şunları anlattı:

Kışın başlarında, yarım akıllı Aşık Mardiross her yıl yaptığı gibi Aleksandropol'e gelmişti, kim bilir hangi nedenden dolayı, yengemin aklına onu çağırtıp benim hakkımda kehanette bu-

lunmasını istemek gelmişti. Adam beni bekleyen birçok şeyi haber vermişti ve yengeme göre, bunlardan bazıları şimdiden gerçekleşmişti bile. O sıralarda gerçekten başıma gelen bazı şeylere dikkat çekti. "Ama Tanrı'ya şükür ki," diye devam etti, "başına henüz gelmeyen iki şey daha var: birincisi, sağ tarafından büyük bir yara alacaksın; diğeri ise, ateşli silahlardan kaynaklanan ciddi bir kaza tehlikesi altındasın. Bu yüzden, ateş edilen yerlerde çok dikkatli olmalısın," diye sözlerini bitirdi. Bu deliye inanmamasına rağmen, dikkatli olmamın mutlaka daha iyi olacağım belirtti.

Yengemin söyledikleri beni çok şaşırttı çünkü gerçekten de iki ay önce sağ tarafımda bir çıban çıkmıştı. Bir ay boyunca hemen hemen her gün askeri hastaneye giderek, çıbandan kurtulmak amacıyla tedavi olmuştum fakat bu konudan kimseye bahsetmemiştim, hatta evde bile hiç kimse bu konuda bir şey bilmiyordu. Uzakta yaşayan yengemin bu konuda bir şeyler bilmesi nasıl mümkün olabilirdi?

Ne var ki yengemin hikayesini çok önemli bulmadım. Çünkü bu kehanette bulunma olayına hiç inanmıyordum ve çok geçmeden bu kehanet hakkındaki her şeyi unuttum.

Aleksandropol'de Fatinov adında bir arkadaşım vardı. Onun da Garbakun adında, Rumların yaşadığı bölgeden uzak olmayan Bakü alayındaki bir bölük komutanın oğlu olan bir arkadaşı vardı.

Yengemin hikayesinden bir hafta sonra, Fatinov gelip onunla ve arkadaşıyla birlikte yabani ördek avlamaya gelmemi istedi. Aynı isimli dağın yamacındaki Alagöz Gölüne gideceklerdi.

Bunun dinlenmek için iyi bir fırsat olduğunu düşündüğümden, onlara katılmaya karar verdim. Nöropatoloji hakkında insanı kendine çeken kitaplar üzerinde çok yoğun çalıştığım için, gerçekten çok yorgundum. Ayrıca, küçük yaşlardan beri avcılıktan çok hoşlanıyordum.

Bir keresinde, daha altı yaşımdayken, babamın izni olmadan onun tüfeğini alıp serçe vurmak için dışarıya çıkmıştım. İlk atış

beni yere serdiği halde cesaretimi kırmadı, hatta tam tersine, avcılık sevgime zevk kattı. Tabi ki tüfeği benden derhal aldılar ve erişemeyeceğim kadar yüksek bir yere astılar. Fakat eski fişek kovanlarından kendime, karton mermiler atan başka bir tüfek yaptım. Küçük kurşun saçmasıyla doldurulan bu tüfek hiç de gerçeğinden daha kötü vurmuyordu. Daha sonra arkadaş çevremde o kadar aranır oldu ki benden bu çeşit silahlar yapmamı istediler. İyi bir silah imalatçısı olmanın yanı sıra iyi para kazanmaya başladım.

Böylece, iki gün sonra Fatinov ve arkadaşı beni çağırdılar ve avlanmaya gittik. Yetmiş beş km kadar yürümek zorunda olduğumuzdan, akşam vakti oraya ulaşmak ve acele etmeden ertesi sabah ördeklerin uçuşuna hazır olmak için gün ağarırken yola koyulduk.

Dört kişiydik, komutan Gorbakun'un emir eri olan bir asker bize katılmıştı. Hepimiz silah getirmiştik, hatta Gorbakun, askeri bir silah getirmişti. Planladığımız gibi göle vardığımızda ateş yaktık, bir şeyler atıştırdık, bir baraka yaptık ve uyuduk.

Tan ağarmadan önce kalktık. Gölün sahilini kendi aramızda paylaştık ve kuşların uçmasını beklemeye başladık. Sol tarafımda askeri silahı ile Gorbakun vardı. İlk havalanan ördeğe henüz daha çok alçakta iken ateş açtı ve kurşun, ayağımın sağ tarafına geldi, neyse ki kurşun kemiğe isabet etmeden geçti.

Tabi ki bu olay, av partisini bitirdi. Ayağım çok kanıyordu ve ağrımaya başladı. Yürüyemez duruma geldiğimde arkadaşlarım tüfekleriyle yaptıkları bir sedyeyle beni eve kadar taşımak zorunda kaldılar.

Evde kaldım, sadece et yaralandığı için yara kısa zamanda iyileşti fakat uzun süre topalladım.

Bu kazanın yerli kahinin kehanetiyle örtüşmesi, beni bu konuda çok düşünmeye sevk etti. Daha sonra amcamın evini ziyaret ettiğimde Aşık Mardiross'un oralara geri döndüğünü duydum ve teyzemin ona gitmesini istedim.

Kahin geldi. Uzun boylu ve zayıf bir adamdı, gözleri çok sönük bakıyordu ve bir yarım akıllının sinirli ve düzensiz hareketlerine sahipti. Zaman zaman titriyor ve hiç durmadan sigara içiyordu. Hiç şüphesiz çok hasta bir adamdı.

Kehanette bulunma yöntemi şöyleydi:

Yanan iki mumun ortasına oturuyor, baş parmağını öne uzatıp yukarı kaldırıyor ve uyuklamaya başlayıncaya kadar uzun bir süre baş parmağının tırnağına bakıyordu. Daha sonra tırnakta ne gördüğünü anlatmaya başlıyordu; öncelikle o kişinin ne giydiğini söylüyor ve sonra da bu kişinin başına ileride ne geleceğini anlatıyordu. Orada bulunmayan birisi için kehanette bulunuyorsa, ilk önce bu kişinin adını soruyor; yüzünün detaylarını, yaşadığı yerin hangi yönde olduğunu ve mümkünse yaşının söylenmesini istiyordu.

Bu ziyaretinde de tekrar benim hakkımda kehanette bulundu. Ve bir gün, bu kehanetlerin hiç eksiksiz gerçekleştiğini görecektim.

O yaz yine Aleksandropol'de herhangi bir açıklama bulamadığım başka bir olay yaşadım.

Amcamın evinin karşısında boş bir arazi vardı. Bu arazinin ortasında da bir kavak ağacı korusu bulunuyordu. Bu yeri çok seviyordum ve oraya kitap okumak ve herhangi bir iş yapmak için gitmeyi alışkanlık haline getirmiştim.

Orada şehrin her tarafından gelen çocuklar da oynuyordu, her renk ve ırktan çocuklar. Bunlar Ermeni, Rum, Kürt ve Tatar çocuklarıydı ve oyunları inanılmaz bir gürültü ve karışıklık yaratıyordu fakat bu, benim işimi hiç engellemiyordu.

Bir gün kavak ağaçlarının altında otuyordum. Bir komşu tarafından ertesi gün evlenecek yeğeninin düğünü için sipariş edilen bir işle meşguldüm. Görevim bir tabelaya yazı yazmaktı –bu tabela, evin kapısının üstüne asılacaktı– tabeladaki harfler, yeğeninin isminin baş harfleriyle yeğeninin evleneceği adamın

baş harflerinin bileşiminden oluşuyordu. Tabelada ayrıca gün, ay ve yıl için boş yer bırakacaktım.

Bazı güçlü izlenimler, insanın hafızasında derin izler bırakır. 1888 yılı rakamlarını en uygun şekilde sığdıracak yolu bulmak için nasıl kafa patlattığımı, bugün bile hatırlıyorum. İşime daldığımda birden korkunç bir çığlık duydum. Oyun oynayan çocukların başına bir şey geldiğinden emin, hemen yerimden fırladım. Oraya koştum ve şunları gördüm:

Yere çizilen bir dairenin ortasında küçük oğlan çocuklarından biri duruyordu. Çocuk hüngür hüngür ağlıyor ve garip hareketler yapıyordu. Diğerleri ise ondan belli bir mesafede uzakta duruyorlar ve ona gülüyorlardı. Çok şaşırmıştım ve bunların ne anlama geldiğini sordum.

Ortada duran çocuğun Yezidi olduğunu öğrendim. Etrafına bir daire çizilmişti ve bu daire silininceye kadar çocuk onun dışına çıkamayacaktı. Çocuk gerçekten de bu sihirli dairenin dışına çıkmak için var gücüyle uğraşıyor fakat bir sonuç elde edemiyordu. Ona doğru koştum ve dairenin bir kısmını sildim. Hemen dışarı fırladı ve koşabildiği kadar hızla oradan uzaklaştı.

Bu olay beni o kadar şaşırttı ki sanki büyülenmiş gibi, normal düşünme özelliğini tekrar kazanıncaya kadar uzun bir süre bulunduğum yerde kalakaldım. Daha önce Yezidiler hakkında bir şeyler duymuş olmama rağmen, bu konuda önceleri hiç düşünmemiştim. Fakat kendi gözlerimle gördüğüm bu şaşırtıcı olay beni bu konuda ciddi olarak düşünmeye zorladı.

Çevreye bakıp çocukların tekrar oyunlarına geri döndüklerini gördükten sonra işimin başına dönüp kafamın içi düşüncelerle dolu bir halde, yazı üzerinde çalışmaya devam ettim. Yazı işi iyi gitmiyordu ama ne pahasına olursa olsun aynı gün bitirilmeliydi.

Yezidiler, Transkafkasya'da özellikle Ağrı Dağı yakınlarında yaşayan bir mezhepti. Bazen onlara şeytana tapanlar deniliyordu.

Bu anlattığım olaydan çok yıllar sonra, bu olayı doğrulayan özel bir deney yaptım. Gerçekten de bir Yezidi'nin etrafına bir çember çizilirse kendi gayretiyle bu çemberin dışına çıkamaz. Çemberin içinde serbestçe hareket edebilir, çember büyüdükçe hareket etmek için daha geniş bir alana sahip olur fakat bunun dışına çıkamaz. Kendi kuvvetinden daha büyük olan garip bir kuvvet, onu çemberin içinde tutar. Şahsen ben çok güçlü olmama rağmen, zayıf bir kadını çemberin dışına çıkaramadım; bunu yapmak için benim kuvvetimde başka bir adam daha gerekti.

Bir Yezidi güç kullanılarak çember dışına çekilirse, katalepsi denilen bir duruma düşüyor; tekrar çember içine bırakıldığı anda iyileşiyordu. Fakat çembere geri götürülmezse, vardığımız sonuca göre, on üç ya da yirmi bir saat sonra normal durumuna gelebiliyordu.

Onu başka yöntemlerle normal duruma döndürmek olanaksızdı. Arkadaşlarım ve ben, insanları kataleptik durumdan çıkarmak için gerekli olan çağdaş ipnotizm biliminin bilinen tüm araçlarına sahip olduğumuz halde bunu başaramadık. Sadece kendi rahipleri bazı küçük büyüler uygulayarak bunu yapabiliyorlardı.

O akşam tabelayı bir şekilde bitirdikten ve teslim ettikten sonra bu garip olayı anlamakta bana yardımcı olacaklarını ümit ederek, çoğu arkadaşımın ve tanıdıklarımın yaşadığı Rus mahallesine doğru yola çıktım. Aleksandropol'deki Rus mahallesi oralı tüm entelektüellerin yaşadığı bir yerdi.

Bu arada belirtmek gerekir ki sekiz yaşımdan itibaren, rastlantılar sonucu hem Aleksandropol'deki hem de Kars'taki arkadaşlarım benden çok büyüktü ve aileleri, benim ailemden sosyal olarak daha yüksek seviyelerdeydi. Ailemin daha önce yaşadığı Rum mahallesinde hiç arkadaşım yoktu. Hepsi şehrin karşı tarafındaki Rus mahallesinde yaşıyordu ve subay, memur ve din adamlarının çocuklarıydılar. Onları sık sık görmeye gidiyor-

dum. Ailelerini tanıdıkça bu mahalledeki hemen hemen bütün evlere girme olanağını elde etmeye başlamıştım.

Beni çok şaşırtan bu olay hakkında konuştuğum ilk insan, iyi arkadaşlarımdan biri ve yaşça benden çok daha büyük olan Ananiev'di. Konuşmamı sonuna kadar dinlemedi bile ve kendinden emin bir şekilde şöyle dedi:

"Bu çocuklar resmen senin saflığından yararlanmışlar. Seni kandırmışlar ve aptal yerine koymuşlar. Bak, ne kadar zekice yapmışlar!" diye konuşmasına devam etti. Yan odaya koştu, geri geldiğinde üzerinde yeni bir üniforma vardı. (Bir süre önce posta telgraf subayı olarak atanmıştı.) Onunla parka gelmemi istedi. Zamanımın olmadığını söyleyerek özür diledim ve aynı caddede yaşayan Pavlov'u görmeye gittim.

Pavlov maliyede çalışan bir memurdu. Çok iyi bir adamdı fakat çok içkiciydi. Evinde, kale kilisesinin yardımcı papazı Peder Maksim, Artemin adında bir topçu subayı, yüzbaşı Terentiev, öğretmen Stolmakh ve pek tanımadığım iki kişi daha vardı. Votka içiyorlardı, içeriye girdiğimde kendilerine katılmamı istediler ve bana bir içki ısmarladılar.

O yıl içki içmeye başladığımı söylemem gerekir ama gerçekten de fazla içmiyordum. Fakat arada sırada davet edildiğimde, reddetmiyordum. Kars'taki bir olay nedeniyle içmeye başlamıştım. Bir sabah bütün gece ders çalışmaktan yorgun yatağa doğru giderken aniden bir asker içeri girdi ve katedrale gitmemi istedi. O gün kalelerden birinde bir ayin yapılacaktı –neyin şerefine olduğunu hatırlamıyorum– ve son dakikada bunun için koronun gelmesi istenmişti. Bu nedenle hizmetçiler ve emir erleri şehrin her tarafına koro elemanlarını çağırmaya gönderilmişti.

Bütün gece uyumadığım için yokuş yukarı çıkarak kaleye yürümekten ve ayinin kendisinden dolayı o kadar yorulmuştum ki ayaklarım üzerinde zor duruyordum. Ayin bittikten sonra davetliler için kalede akşam yemeği hazırlandı ve koro elemanları için özel bir masa kuruldu. Sağlam bir içkici olan koro

başı benim ne kadar zayıf bir halde olduğumu görünce küçük bir bardak votka içmeye beni ikna etti. Bunu içtikten sonra kendimi hakikaten daha iyi hissettim ve ikinci bardağı aldıktan sonra zayıflığım büsbütün kayboldu. Bu olaydan sonra, ne zaman çok yorgun veya sinirli olsam bir veya iki, hatta bazen üç küçük bardak içki içmeye başlamıştım.

O gece de arkadaşlarımla birlikte bir bardak votka içtim fakat beni ikna etmeye çok uğraşmalarına rağmen ikinci bardağı reddettim. Onlar içmeye yeni başladıkları için henüz sarhoş değillerdi fakat bu neşeli toplulukta işlerin nasıl yürüdüğünü biliyordum. Çakırkeyif olanların ilki yardımcı papazdı. Biraz sarhoş olduğunda nedense, bir gerçek müminin, örneğin merhum I. Aleksander'in ruhunun huzura kavuşması için dualar okumaya başlardı. Fakat onun hala asık surath oturduğunu gördüğümde, o gün gördüklerimi ona anlatmaktan kendimi alıkoyamadım. Bununla beraber Ananiev'e yaptığım gibi, bu konuda ciddiyetle konuşmadım, konuyu biraz şakayla karışık ele aldım.

Herkes beni dikkatle ve büyük bir ilgiyle dinledi. Hikayeyi bitirdiğimde, fikirlerini açıklamaya başladılar. İlk konuşan yüzbaşıydı. Yakın zamanlarda, bazı askerlerin bir Yezidinin çevresine, yere bir çember çizdiklerini ve Yezidinin de bunun silinmesi için gözleri yaşarırcasına yalvardığını gördüğünü söyledi. Yüzbaşı, çemberin silinmesini bir askere emredinceye kadar Yezidi çemberin dışına çıkamamıştı. "Bence," diye yüzbaşı devam etti, "kapalı bir çemberin dışına çıkmamak için herhalde ant içmişti, yani çemberin dışına çıkamadığından değil andını bozmamak istiyordu."

Papaz yardımcısı: "Bunlar şeytana tapan insanlardır ve normal durumlarda şeytan bunlara dokunmaz çünkü onlara sahip olmuştur. Fakat şeytanın kendisi de bir hizmetkar olduğu için, görevi gereği herkes üstünde otorite kurmak zorunda olduğundan, Yezidilerin hareketlerini sınırlayarak, bu yolla ele güne karşı onların kendi hizmetçileri olduğu konusunda insanların hiç-

bir şüphesinin kalmamasını sağlamak istemektedir. Bu aynı Philip'in durumuna benzer."

Philip, caddenin köşesinde duran bir polisti ve bu arkadaşlarım, başka bir kişi bulamazlarsa sigara ve içki almaya bazen onu gönderirlerdi. O tarihlerde, oradaki polis hizmetleri, deyim yerindeyse, "kargaları bile güldürürdü".

Papaz yardımcısı konuşmasına devam etti: "Şimdi diyelim ki, ben sokakta bir kargaşa çıkarırsam, bu Philip mutlaka beni alıp karakola götürecektir ve ele güne karşı ayıp olmasın ve başkalarına tuhaf görünmesin diye tabi ki böyle davranacaktır. Fakat köşeyi döner dönmez beni bırakacak ve 'lütfen biraz bahşiş ver' demeyi de unutmayacaktır.

Tabi, Günahkar Yaratık da hizmetkarlarına, yani Yezidilere aynen böyle davranacaktır."

Bu hikayeyi hemen o anda mı uydurdu, yoksa gerçekten böyle bir olay oldu mu bilmiyorum.

Topçu subayı ise hiç böyle bir olay duymadığını ve kendi düşüncesine göre, böyle bir olayın mümkün olmadığını söyledi. Bizim gibi zeki insanların bu gibi zırvalara inanmasına ve kafalarını bunlara yormasına çok üzüldüğünü ekledi.

Öğretmen Stolmakh, doğaüstü olaylara kesinlikle inandığını söyleyerek karşı görüşü savundu. Pozitif bilimlerin açıklayamadığı çok şey olsa da medeniyetin günümüzdeki hızlı ilerlemesi sayesinde, çağdaş bilimin, metafiziksel dünyanın tüm sırlarının fiziksel nedenlere dayanılarak tam olarak açıklanabileceğini ispatlayacağından tamamen emin olduğunu söyledi. "Konuştuğunuz konuyla ilgili olarak," diye devam etti, "bu olayın, şu anda Nancy'deki bilim adamlarının incelediği manyetik olaylardan biri olduğunu düşünüyorum."

Bir şeyler daha söylemek istiyordu fakat Pavlov bağırarak onun konuşmasını kesti: "Şeytan onlara ve bütün şeytana tapanlara sahiptir! Her birine yarım şişe votka verirsen artık onla-

rı hiçbir şeytan tutamaz. Haydi İsakov'un şerefine içelim!" (İsakov, yerel votka imalathanesinin sahibiydi.)

Bu tartışmalar kafamdaki düşünceleri yatıştırmadı; tam tersine, Pavlov'un evinden ayrılınca daha çok düşünmeye başladım. Ayrıca, o zamana kadar eğitimli olduklarını düşündüğüm insanlar hakkında da şüphe duymaya başladım.

Ertesi sabah şans eseri, 39. tümenin şef doktoru Dr. Ivanov ile karşılaştım. Komşularımızdan olan hasta bir Ermeniyi görmek için çağırılmıştı ve gelip tercüman olarak ona yardımcı olmamı istedi. Dr. Ivanov şehir halkı arasında çok ünlüydü ve çok geniş tecrübesi vardı. Sık sık amcamlara geldiği için onu iyi tanırdım.

Hastayı ziyaretinden sonra ona "Ekselansları!" dedim, (generallerle aynı seviyede bir adamdı) "lütfen, Yezidilerin niçin çemberin dışına çıkamadığını bana açıklayınız."

"Şu şeytana tapanlardan mı bahsediyorsun?" diye sordu. "Bu, basit bir isteri vakası."

"İsteri mi?" diye sordum, şaşırarak.

"Evet, isteri..." dedi ve isteri üzerine uzun bir söylev çekti. Onun anlattıklarından anladığım tek şey, isterinin isteri olduğuydu. Bunları ben zaten biliyordum çünkü Kars askeri hastanesinin kütüphanesinde psikoloji ve nöropatoloji üzerine okumadığım kitap kalmamıştı. Ruh çağırma üzerine bir açıklama bulmak arzusuyla, bilimin bu dalında yazılan hemen her satırın üzerinde özenle durarak, çok dikkatli okumuştum. Bu yüzden isterinin isteri olduğunu çok iyi biliyordum fakat daha fazlasını bilmek istiyordum.

Bir çözüm bulmanın ne kadar zor olduğunun farkına vardıkça, merak duygusu içimi daha çok kemiriyordu. Birkaç gün boyunca kendimde değildim; hep şu tek şey üzerinde düşünüp duruyordum: "Gerçek olan hangisi? Kitaplarda yazan ve öğretmenlerimin öğrettiği şeyler mi, yoksa her zaman karşıma çıkan olaylar mı?"

Çok geçmeden başka bir olay oldu ve bu sefer tamamen sersemledim.

Yezidilerle ilgili olaydan beş veya altı gün sonra, bir sabah çeşmede yıkanmaya giderken –her sabah kaynak suyuyla yıkanmak, burada bir gelenekti– bir grup kadının köşede heyecanla konuştuğunu gördüm. Yanlarına gittim ve şunları öğrendim:

O gece Tatar mahallesinde bir *gornak* ortaya çıkmıştı. Bu, yeni ölen insanların vücudunu kullanan ve onların bedeniyle ortaya çıkıp, özellikle de ölen kişinin düşmanlarına karşı olmak üzere, her türlü kötülüğü yapan bir kötü ruhun adıydı. Bu sefer, bu ruhlardan biri, bir gün önce gömülen bir Tatar'ın, Meryem Bacı'nın oğlunun bedeninde ortaya çıkmıştı.

Bu adamın evi, ailece Kars'a gitmeden önce oturduğumuz eski evimizin yanında olduğu için, nasıl öldüğünü ve gömüldüğünü biliyordum. Bir gün önce kiracılardan kirayı toplamak için oraya gitmiştim. Ayrıca bazı Tatar komşularımızla görüşmüş ve ölen adamın cesedinin evden dışarı taşındığını görmüştüm.

Ölen, bir süre önce polis kuvvetlerine katılan genç bir adamdı ve bizi sık sık ziyaret ederdi. Kendisini çok iyi tanırdım.

Birkaç gün önce bir *cirit* yarışması sırasında atından düşmüştü ve söylendiğine göre bağırsak düğümlenmesi olmuştu. Kolçevski adındaki askeri doktor, "bağırsaklarını düzeltmek" için ona bir bardak dolusu fesleğen suyu vermesine rağmen zavallı adam ölmüş ve Tatar geleneklerine uygun olarak hemen gömülmüştü.

Görünüşe bakılırsa, bu kötü ruh onun bedenine girmişti ve onu, eve geri götürmeye çalışıyordu. Fakat bunu gören birisi bağırmaya başlayıp çanı çalmış ve ruhun, komşulara zarar vermesini engellemek amacıyla hemen cesedin boğazını kesip mezarlığa geri götürmüştü.

Hristiyan dininin mensupları bu ruhların özellikle Tatarların bedenine girdiğine inanıyorlardı çünkü Tatar geleneklerine gö-

re kefen derine gömülmez, sadece üzerine biraz toprak atılır ve genellikle mezara yemek de konulurdu. Derine gömülen Hristiyan cesetlerine girmek ruhlar için zordu, bu yüzden Tatarları tercih ediyorlardı.

Bu olay, benim tamamen kendimi kaybetmeme yol açmıştı. Bu durumu kendime nasıl açıklayacaktım? Ben ne biliyordum? Çevreme bakınmaya başladım. Köşede amcam, çok saygıdeğer Giorgi Merkurov ve okulu yeni bitiren oğlu ve bir polis, hepsi bu konuyu konuşuyorlardı. Hepsi çok saygı duyulan insanlardı; benden çok daha fazla yaşamışlardı ve şüphesiz ki hayal edemeyeceğim kadar çok şey biliyorlardı. Yüzlerinde öfke, üzüntü veya şaşkınlık mı görüyordum? Hayır, hatta biri çıkıp da bu sefer bu kötü ruhu cezalandırdığı ve kötülüklerini savuşturduğu için çok sevinçliydiler.

Kendimi tekrar kitap okumaya verdim. Bu şekilde kafamın içini kemiren düşünceleri tatmin etmeyi ümit ediyordum.

Bogaçevski bana çok yardım etti fakat ne yazık ki çok geçmeden gitti çünkü Kars'a geldikten iki yıl sonra, Hazar bölgesindeki bir şehrin garnizonuna din görevlisi olarak atanmıştı.

Kars'ta yaşadığı ve öğretmenim olduğu süre içinde aramızdaki ilişkiye tuhaf bir farklılık getirmiş ve henüz papaz olmamasına rağmen her hafta bana günah çıkarttırmıştı. Ayrıldığında, benden öncelikle her hafta itirafnamemi yazmamı ve bir mektupla ona göndermemi rica etti. Arada sırada cevap yazacağına da söz verdi. Mektuplarını, amcam aracılığıyla göndermesi konusunda anlaştık; amcam sonra bunları bana iletecekti.

Hazar bölgesinde geçirdiği bir yıldan sonra Bogaçevski din görevlisi olarak çalışmaya son verdi ve keşiş oldu. O zamanlar, onun bu davranışının, karısının bir subayla ilişkisi olduğunun anlaşılması yüzünden olduğu söyleniyordu. Bogaçevski onu evden kovmuş ve o şehirde kalmak, hatta kilisedeki işini sürdürmek istememişti.

Bogaçevski Kars'tan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Tiflis'e gittim. Bu süre içinde Bogaçevski'den, amcam vasıtasıyla iki mektup aldım. Ondan sonra, yıllar boyunca hiçbir haber almadım.

Çok sonraları, onunla şans eseri Samara şehrinde karşılaştım; bölge piskoposunun evinden çıkıyordu. Bogaçevski, çok tanınmış bir manastırın keşiş elbisesini giyiyordu; beni hemen tanımadı çünkü bu süre içinde çok büyümüş ve çok değişmiştim. Fakat ona kim olduğumu söylediğimde, beni gördüğüne çok memnun olduğunu söyledi. İkimiz de Samara'dan ayrılana dek sık sık görüştük.

Bu görüşmemizden sonra, onu bir daha görmedim. Duyduğuma göre, daha sonra Rusya'daki manastırında kalmak istememiş ve bir süre sonra Türkiye'ye ve ardından da Kutsal Athos'a gitmişti. Burada da fazla kalmayıp Kudüs'e gitmişti. Orada, İsa Kilisesinin yakınında satış yapan bir tespih satıcısıyla arkadaş olmuştu.

Bu satıcı, Esseni tarikatının bir keşişiymiş. Bogaçevski'yi yavaş yavaş hazırlayarak onu kendi cemaatine sokmuştu. Örnek hayatı nedeniyle, Bogaçevski kilise muhafızı olarak atanmış, birkaç yıl sonra da bu cemaatin Mısır'daki kiliselerinden birine baş rahip olarak yollanmıştı ve ardından, ana manastırın baş rahibinin yardımcılarından birinin ölümü üzerine onun yerine getirilmişti.

O tarihlerde yaşadığı bu sıra dışı hayat hakkında çok şey öğrendim. Bunları, Bursa'dayken Bogaçevski ile tanışan ve bir Türk dervişi olan arkadaşımın anlattıklarından öğrendim. Bundan önce Bogaçevski'den amcam vasıtasıyla başka bir mektup almıştım. Birkaç kelime hayır duaya ek olarak, onu bir Yunan keşişi elbisesiyle gösteren küçük bir fotoğraf ve Kudüs çevresindeki kutsal yerlerin değişik görüntüleri vardı.

Bogaçevski, Kars'ta daha henüz bir papaz adayıyken bile ahlak hakkında kendine özgü görüşleri vardı: Dünyada iki türlü

ahlak anlayışının olduğunu söylüyor ve bana öğretiyordu: ilki, hayat tarafından binlerce yılda şekillendirilen nesnel ahlak, diğeri ise kişilerle ve aynı zamanda bütün milletlerle, ailelerle, insan topluluklarıyla ilgili olan öznel ahlak.

"Nesnel ahlak," diyordu, "hayat tarafından ve Tanrı'nın peygamberleri aracılığıyla verdiği buyruklar tarafından şekillendirilmiştir ve bunlar zamanla, insanda vicdan duygusunun oluşmasını sağlayan temel unsur haline gelir. Bu vicdan duygusu sayesinde nesnel ahlak sürekli kılınır. Nesnel ahlak hiçbir zaman değişmez, yalnızca zamanla etkinliği artar. Öznel ahlak ise insan tarafmdan icat edilmiştir ve bu yüzden farklı insanlara, farklı yerlere göre değişen ve belli bir tarihteki hakim olan iyi ve kötü anlayışına bağlı olan göreceli bir kavramdır."

"Örneğin, burada Transkafkasya'da," diye devam etti Bogaçevski, "bir kadın yüzünü kapatmadan bir misafirle konuşuyorsa herkes onun ahlaksız, bozulmuş ve kötü yetiştirilmiş olduğunu düşünür. Fakat Rusya'da bir kadın yüzünü kapatıp da misafiri karşılamaz ve onunla sohbet etmezse onun kötü yetiştirilmiş, kaba ve huysuz biri olduğu düşünülür.

Başka bir örnek: Kars'ta bir adam haftada bir kere veya en azından iki haftada bir Türk hamamına gitmezse çevresindeki herkes ondan hoşlanmamaya ve iğrenmeye başlar, hatta hiç öyle olmadığı halde, onun kötü koktuğunu düşünür. Ama St. Petersburg'da durum tamamen farklıdır: Bir adam hamama gittiğini söylerse onun eğitimsiz, kaba vb. olduğu düşünülür; gerçekten de gidiyorsa insanlar onu düşük zevk sahibi biri olarak nitelemesin diye, bu durumu başkalarından saklar.

Ahlaklılık veya onur denilen şeyin, göreceli algılanmasına iyi bir örnek olarak," diye devam etti Bogaçevski, "geçen hafta Kars'ta, subaylar arasında geçen ve çok gürültü koparan iki olayı ele alalım."

İlki, Teğmen K'nın yargılanmasıydı ve ikincisi ise Teğmen Makarov'unkiydi.

Teğmen K, ayakkabıcı İvanov'un yüzüne çok vahşice vurarak adamın bir gözünü yarması nedeniyle askeri mahkemede yargılanmıştı. Yapılan inceleme sonucu, ayakkabıcının Teğmen K'yı kızdırdığını ve onun hakkında suçlayıcı söylentiler yaydığını anladıktan sonra mahkeme onu serbest bırakmıştı.

Bu davayla çok ilgilendim ve mahkemenin bulduğu kanıtı göz ardı ederek bahtsız ayakkabıcının ailesini ve tanıdıklarını sorgulamaya karar verdim. Böylelikle Teğmen K'nın davranışının gerçek nedenini ortaya çıkaracaktım.

Öğrendiğime göre, bu teğmen ayakkabıcı İvanov'a önce bir çift, daha sonra iki çift bot ısmarlamıştı ve parayı, maaşını aldığı ayın yirmi birinde göndereceğine söz vermişti. Teğmen ayın yirmi birinde parayı göndermediğinde İvanov onun evine gitmiş ve ne olduğunu sormuştu. Subay ertesi gün ödeyeceğine söz vermiş fakat tarihi tekrar ertesi güne uzatmış, yani kısacası onu uzun bir süre 'gelecek gün' lafıyla oyalamıştı. İvanov ise defalarca ona giderek parayı sormuştu çünkü bu para, onun için çok büyük bir miktar ifade ediyordu. Bu para neredeyse onun sahip olduğu her şeydi; bir çamaşırcı olan karısı, uzun yıllar boyunca kopek kopek biriktirdiği tüm birikimini, teğmenin botları için malzeme alsın diye kocasına vermişti. Bunun dışında İvanov beslemek zorunda olduğu altı çocuğu için para istemeye gelmeye devam ediyordu.

Sonunda Teğmen K, İvanov'un ısrarı karşısında sinirlenmiş ve emir erine evde olmadığını söylemesini istemiş; yani onu düpedüz kovmuş ve hapse atmakla tehdit etmiş. Sonunda teğmen, ayakkabıcı bir daha gelirse onu iyi bir pataklamasını söylemiş.

Kibar bir adam olan emir eri amirinin emrettiği şekilde İvanov'u dövmemiş ama arkadaşça bir usulle, sürekli yaptığı ziyaretlerle teğmeni kızdırmaması için onu ikna etmek amacıyla konuşmak üzere onu mutfağa davet etmiş. İvanov sandalyeye oturduğunda emir eri, kızartmak için bir kazın tüylerini yolmaya başlamış. Bunu gören İvanov, 'Şuna bak! Efendimiz her gün

kaz kızartıyor ve borçlarını ödemiyor, bu arada benim çocuklarım aç dolaşıyor,' diye söylenmiş.

Bu esnada Teğmen K mutfaktan içeri girmiş ve İvanov'un söylediklerine kulak misafiri olunca çok kızmış ve masadan büyük bir pancar kökü alıp İvanov'un yüzüne o kadar sert çarpmış ki adamın gözü çıkmış."

"İkinci olay ise," diye Bogaçevski konuşmasını sürdürdü, "denilebilir ki ilkinin tam tersi bir olay: Teğmen Makarov diye biri Yüzbaşı Maşvelov adındaki birine borcunu ödeyemiyordu ve sonunda kendini vurdu.

Başka bir deyişle, bu Maşvelov kumara çok düşkün bir adamdı ve aynı zamanda çok hilebazdı. Birini soymadığı gün yoktu; belli ki oynadığı tüm oyunlar hileliydi.

Kısa bir zaman önce, Teğmen Makarov bazı subaylarla kağıt oynuyordu. Bunların arasında Maşvelov da bulunuyordu. Makarov sadece bütün parasını kaybetmekle kalmadı, ayrıca Maşvelov'dan üç gün içinde geri getirmek şartıyla borç para da aldı. Bu para yüksek bir miktar olduğundan, Teğmen Makarov bunu üç gün içinde karşılayamadı ve sözünü yerine getiremediği için bir subay olarak onurunu zedelemektense, kendini vurmaya karar verdi.

Her iki olay da borç nedeniyle oldu. İlk olayda borçlu, alacaklının gözünü çıkardı; ikincisinde ise borçlu kendini vurdu. Niçin? Çünkü Makarov'un çevresindeki herkes, açıkgöz Maşvelov'a borcunu ödemediği için onu ayıplamıştı. İvanov'un olayında ise ayakkabıcının çocukları açlıktan ölme durumuna gelmesine rağmen bu sıradan bir şeydi çünkü bir subayın onurlu olup olmamasının, ayakkabıcıya olan borcunu ödemesiyle ilgisi yoktur.

Genel olarak tekrarlarsak, bu çeşit olaylar meydana gelir çünkü çocukların kişilikleri gelişirken insanlar onların kafalarını her çeşit gelenekle doldururlar ve böylece, geçmiş nesillerin bu tür geleneklere karşı verdiği binlerce yıl süren mücadele so-

nucunda biçimlenen vicdan duygusunu, Doğa'nın çocukların içinde geliştirmesine engel olurlar."

Bogaçevski ister yakın çevremden isterse başka insanlardan gelsin, hiçbir geleneği benimsemememi isterdi.

Şöyle derdi: "İnsanın kafasının içini dolduran geleneklerden öznel ahlak oluşur. Fakat gerçek bir hayat için nesnel ahlak gereklidir. Bu da yalnızca vicdan duygusundan ileri gelir.

Vicdan her yerde aynıdır. Burada aynıdır, St. Petersburg'da, Amerika'da, Kamçatka'da ve Soloman Adaları'nda da aynıdır. Bugün burada yaşıyorsun fakat yarın belki Amerika'ya gideceksin; gerçek bir vicdan duygusuna sahipsen ve ona göre yaşıyorsan, nerede olursan ol kendinle barışık olursun.

Daha çok gençsin; daha hayata başlamadın. Buradaki herkes seni iyi yetişmemiş biri olarak tanımlayabilir; hangi kurallara boyun eğeceğini bilmiyor olabilirsin veya uygun bir üslupla doğru şeyi söylemeyi bilmiyor olabilirsin fakat büyüdüğünde, içinde gerçek bir vicdan duygusu ile yaşamaya başlarsan, yani içinde nesnel ahlak oluşmuşsa, bunların hiçbir önemi yoktur.

Öznel ahlak göreceli bir kavramdır. Göreceli kavramlarla dolmuşsan, büyüdüğünde her zaman ve her yerde diğer insanları edindiğin geleneksel görüşlere ve fikirlere göre yargılarsın. Hayatta, çevrendeki insanların iyi ve kötü olarak düşündüklerine göre değil de vicdan duygusunun senden istediği şekilde davranmayı öğrenmelisin. Bozulmamış bir vicdan duygusu, tüm kitapların ve öğretmenlerin bildiğinden daha fazlasını bilir. Fakat bugün için, içinde vicdan duygusu oluşuncaya kadar, Öğretmenimiz Hazreti İsa'nın buyruklarına göre yaşa: 'Başkalarının sana yapmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma.'"

Artık yaşlı bir adam olan Peder Evlissi, yeryüzünde kutsal Öğretmenimiz Hazreti İsa'nın bizim için istediği şekilde yaşayabilen ilk insanlardan biri olmuştur.

Onun bütün duaları, Hakikat'e göre yaşamak isteyen herkesin yardımcısı olsun!

BAY X VEYA KAPTAN POGOSYAN

Sarkis Pogosyan veya şimdiki adıyla Bay X, günümüzde çok sayıda deniz aşırı çalışan geminin sahibidir ve en sevdiği yerlerde, yani Solomon ve Sunda adaları arasında seyreden kendi gemilerinden birine kumanda etmektedir.

Ermeni ırkına mensuptu, Türkiye'de doğmuştu fakat çocukluğunu Transkafkasya'da Kars şehrinde geçirmişti.

Pogosyan'la, o daha gençken tanıştım ve arkadaş oldum. O sıralarda Eşmiyadzin'deki İlahiyat Fakültesinde okuyordu ve papaz olmak için çalışıyordu.

Onunla tanışmadan önce, Kars'ta bizim evimize yakın oturan ve sık sık babamı görmeye gelen ailesi, ondan bana daha önce bahsetmişlerdi. Onların tek bir oğulları olduğunu ve onun ilk önce "Temegan Dprotz" yani Erivan'daki İlahiyat Fakültesinde okuduğunu ve şimdi Eşmiyadzin'deki İlahiyat Fakültesinde olduğunu biliyordum.

Pogosyan'ın ailesi Türkiye'nin yerlilerinden, Erzurum şehrindendiler ve Ruslar Kars'ı alır almaz Kars'a taşınmışlardı. Babası *boyacıydı**, annesi ise altından nakış yapardı, özellikle *cüppelerin*** bellerinde ve göğüs kısımlarındaki parçalar üzerinde uzmanlaşmıştı. Aile kendi yağında kavrulur ve biriktirdikleri bütün parayı oğullarının eğitimi için verirlerdi.

**Boyacılar* kolları dirseklerine kadar mavi boya içinde olmasıyla tanınırlardı ve bunu hiçbir zaman silemezlerdi.

***Cüppe* Erzurum'daki Ermeni kadınların özel giysisidir.

Sarkis Pogosyan ailesini görmeye çok seyrek gelirdi. Onu Kars'ta görme fırsatım hiç olmadı. Onunla ilk karşılaşmamız, ben Eşmiyadzin'deyken oldu. Oraya gitmeden önce, kısa bir süre için babamı görmek amacıyla Kars'a dönmüştüm. Benim bir süre sonra Eşmiyadzin'e gideceğimi duyan anne babası da oğullarına küçük bir paket keten kumaş götürmemi istediler.

Eşmiyadzin'e her zaman olduğu gibi doğaüstü olaylarla ilgili sorulara cevap aramak amacıyla gidiyordum. Bu konulara ilgim hiç de kaybolmamış, hatta gittikçe artmıştı.

Bu arada belirtmek zorundayım ki daha önceki bölümde bahsettiğim gibi, doğaüstü olaylarla aşırı derecede ilgilendiğim için kitaplara gömülmüştüm ve bu olaylara açıklama bulmak için bilimle uğraşan insanlara başvurmuştum. Fakat gerek okuduğum kitaplardan gerekse konuştuğum insanlardan beni tatmin edecek cevaplar alamadığım için bu soruların cevaplarını dinde aramaya başlamıştım. Birçok manastırı ziyaret ettim ve dindarlığı herkes tarafından bilinen insanlara gittim, kutsal kitapları ve azizlerin hayatlarını okudum. Hatta Sanayin manastırında, üç ay süreyle ünlü Peder Yevalmpiyos'un yardımcılığını yaptım; Transkafkasya'daki değişik inançlara ait en kutsal yerlere hac ziyaretleri yaptım.

Bu süre içerisinde, hiç şüphesiz gerçek olan fakat hiçbir şekilde açıklayamadığım bir dizi olaya tanık olma şansını elde ettim. Bu beni daha önce olmadığı kadar şaşkınlığa uğrattı.

Örneğin, bir keresinde Ermeniler arasında Amena-Pretz adıyla bilinen Cacur Dağında yapılacak bir dinsel festival için Aleksandropol'den bir grup hacıyla birlikte yolculuk yaptığımda şu olaya tanık oldum:

Peldevan adlı küçük bir köyden hasta bir adam, bir felçli oraya arabayla götürülüyordu. Bu sakat adama refakat eden akrabalarıyla yol boyunca sohbet ettik.

En fazla otuz yaşında olan bu yatalak adam son altı yıl boyunca hastaymış. Fakat bundan önce sağlığı mükemmelmiş,

hatta askerlik hizmetini de yapmış. Askerden eve döndükten kısa bir süre sonra, evlenmeden hemen önce hastalanmış ve vücudunun sol tarafını tamamen kullanamaz duruma gelmiş. Doktorların ve şifacıların birçok tedavi uygulamasına rağmen bunlar hiçbir işe yaramamış. Hatta özellikle Kafkasya'daki Mineralne Vodi'ye tedavi için götürülmüştü. Şimdi de azizin ona yardım edeceği ve ağrılarını gidereceği ümidiyle akrabaları onu Amena-Pretz'e götürüyordu.

Bu kutsal yere giderken, genelde tüm hacıların yaptığı gibi Kurtarıcımız'ın mucizevi ikonu önünde dua etmek için Diskiyant köyünde özellikle durduk. Bu ikon, bir Ermeni ailesinin evindeydi. Felçli adam da dua etmek istediğinden eve götürüldü. Zavallı adamın taşınmasına ben de yardım ettim.

Bir süre sonra Cacur Dağının eteklerine geldik. Dağın yamacında, azizin mezarının bulunduğu küçük bir kilise vardı. Araba yolunun sonunda, hacıların genellikle arabalarından indikleri yerde durduk. Buradan itibaren iki yüz elli metrelik bir çıkış yayan sürdürülecekti. Çoğu insan, buradaki geleneklere uygun biçimde çıplak ayakla yürüyor, bir kısmı ise dizleri üzerinde veya daha farklı şekillerde bu yolu alıyorlardı.

Felçli adam tepeye taşınmak üzere arabadan indirildiğinde, birden itiraz etti ve elinden geldiğince kendi başına, yukarı doğru emekleyerek çıkmaya çalışmak istedi. Adamı yere koydular ve sağlam tarafının üstünde kendini sürüklemeye başladı. Bunu öyle zorlukla yapıyordu ki onu seyretmek insana çok acı veriyordu; fakat yine de tüm yardımları reddediyordu. Yolda sık sık dinlenerek üç saat sonunda tepeye ulaştı, kilisenin ortasında bulunan azizin mezarına doğru emekledi. Mezar taşını öptükten sonra aniden şuurunu kaybetti.

Akrabaları, rahiplerin ve benim yardımımla onu kendine getirmeye çalıştılar. Ağzına su döktük ve kafasını yıkadık. Ve adam kendine gelir gelmez bir mucize gerçekleşti. Felci iyileşmişti.

İlk başta adam tamamen hissizleşmişti; ama her tarafını hareket ettirebileceğini anladığında ayağa fırladı ve dans eder gibi hareketler yaptı. Daha sonra birden kendini toparlayıp büyük bir çığlık atarak yere kapandı ve dua etmeye başladı.

Başlarındaki rahiple birlikte bütün insanlar birden dizlerinin üstüne çöktüler ve onlar da duaya başladılar. Sonra rahip diz çökmüş dua eden insanların arasında ayağa kalktı ve azize şükran duası etmeye başladı.

Beni hiç de daha az şaşırtmayan bir olay da Kars'ta gerçekleşti. O sene tüm Kars ili dahilinde korkunç bir sıcak ve kuraklık vardı; hemen hemen tüm ekinler sıcaktan kavrulmuştu; açlık tehdidi altındaydık ve herkes çok huzursuz olmuştu.

Aynı yaz, Antakya patrikliğinden üst düzeyde bir papaz, mucizevi ikonuyla birlikte Girit Savaşında zor durumda kalan Rumlara yardım toplamak amacıyla Rusya'ya gelmişti; Mucizeci Aziz Nikola'nın mı yoksa Meryem Ana'nın ikonunu mu taşıyordu, hatırlamıyorum. İkonuyla beraber Rusya'da özellikle Rum nüfusunun olduğu yerlere gitmişti ve bu arada Kars'a da uğramıştı.

Bütün bunların altında yatan nedenin politik mi yoksa dinsel mi olduğunu bilmiyorum, fakat Kars'ta bulunan Rus otoriteleri, her yerde olduğu gibi çok etkileyici bir karşılama düzenlediler ve ona her türlü şeref payesini verdiler.

Papaz hangi şehre gelse, ikon kiliseden kiliseye taşınıyor ve din adamları onu bayraklarla ve büyük dinsel törenlerle karşılıyorlardı.

Papaz Kars'a geldikten bir gün sonra, tüm din adamlarının şehrin dışındaki bir yerde bu ikonun önünde özel bir dinsel ayin yapacaklarına dair bir söylenti yayıldı. Gerçekten de aynı gün saat on ikiden sonra, bayrakları ve ikonlarıyla birlikte belirtilen yerdeki ayine katılmak üzere bütün kiliselerden alaylar yola çıktı.

Bu ayinde, eski Rum kilisesinin, yakın zamanda yeniden inşa edilen Rum katedralinin, asker katedralinin, Kuban alayı kilisesinin ve Ermeni kilisesinin din adamları yer aldı.

O gün özellikle aşırı sıcaktı. Neredeyse bütün halk oraya toplanmışken, başlarında şehre gelen papaz bulunan din adamları ağırbaşlı bir ayin düzenlediler. Bundan sonra bütün alay şehre geri döndü.

Sonra günümüz insanın açıklamalarına kesinlikle uymayan bir şey oldu. Gökyüzü birden bulutlarla kaplandı ve insanlar daha şehre ulaşabilecek zaman bulamadan öyle bir sağanak başladı ki herkes sırılsıklam oldu.

Bu olay ve buna benzeyen diğerlerini açıklarken, düşünen insan dediğimiz kişilerin en sevdiği kelime olan "tesadüf" klişesi kullanılacaktır. Fakat bu tesadüfün çok olağanüstü olduğunu kimse inkar edemez.

Üçüncü olay ise Aleksandropol'de oldu. Ailem kısa bir süre için oraya dönmüştü ve tekrar eski evimizde yaşamaya başlamıştık. Amcamın evi hemen yanımızdaydı. Amcamın evinin odalarından biri, bölgesel hükümette bir katip veya bir sekreter olarak çalışan bir Tatar'a kiralanmıştı. Bu adam Karadağ'daki komşu köydendi ve yaşlı annesi, küçük kız kardeşiyle birlikte yaşıyordu. Yakın bir tarihte güzel bir kızla evlenmişti.

İlk başta her şey çok iyi gidiyordu. Genç karısıyla evlendikten kırk gün sonra Tatar geleneklerine uygun olarak ana babasını ziyarete gitti. Fakat kadın orada ya üşüttü ya da başka bir şey oldu çünkü döndüğünde kendini iyi hissetmiyordu, yatağa girmek zorunda kaldı ve gittikçe daha hastalandı.

Ona en iyi şekilde baktılar, fakat birçok doktor tarafından tedavi edilmesine karşın, ki aralarında şehir doktoru Resnik ve eski ordu doktoru Kilçevski'nin olduğunu da hatırlıyorum, hasta kadının durumu çok daha kötüleşti. Bir tanıdığım olan asistan doktor, Dr. Resnik'in emriyle, her sabah ona iğne yapmaya gidi-

yordu. İsmini hatırlayamadığım bu asistan doktor –yalnızca onun inanılmayacak kadar iri olduğunu hatırlıyorum– ben evdeyken sık sık bizi görmeye gelirdi.

Bir sabah annemle birlikte çay içerken bize geldi. Onu masaya davet ettik ve sohbet sırasında öncelikle komşumuzun durumunun nasıl olduğunu sorduk.

"Çok hasta," diye cevap verdi, "çok hızlı bir tükeniş durumunda ve çok yakında onun için her şey bitecek."

Asistan daha bizde oturuyorken yaşlı bir kadın, hasta kadının kayınvalidesi içeri girdi ve küçük bahçemizden kuşburnu toplamak için annemden izin istedi. Gözyaşları içinde Meryem Ana'nın hasta kadına gece uykusunda göründüğünü ve ondan kuşburnu toplayarak sütte kaynatmasını ve içmesini istediğini söyledi. Onu sakinleştirmek için, yaşlı kadın onun dediğini yapmak istiyordu. Bunu duyan asistan doktor kendini gülmekten alıkoyamadı.

Annem tabi ki ona izin verdi hatta yardım da etti. Asistanı gönderdikten sonra onlara yardım etmeye gittim.

Ertesi gün pazara giderken hastayı, yaşlı kadınla birlikte Ermeni Sev-Jiam kilisesinden çıkarken görünce çok şaşırdım. Bu kilisede Kutsal Bakire'nin mucizevi bir ikonu bulunuyordu ve bir hafta sonra da kadını, evinin camlarını silerken gördüm. Bu arada Dr. Resnik bir mucizeymiş gibi görünen bu iyileşmeyi şans olarak yorumladı.

Kendi gözlerimle gördüğüm bu kesin gerçekler ve yaptığım araştırmalarda duyduğum çok sayıdaki diğer olaylar doğaüstü bir şeylerin varlığına işaret etmektedir. Bu gerçekler sağduyunun bana söylediği şeylerle veya doğaüstü olaylar fikrini kabul etmeyen pozitif bilimlerden elde ettiğim yoğun bilgilerin bana gösterdikleriyle hiçbir biçimde uyuşmuyordu.

Şuurumdaki bu çelişki bana huzur vermedi. Bütün bu çelişkiler birbiriyle gittikçe uyuşmaz hale geliyordu çünkü her iki ta-

raftaki gerçekler ve kanıtlar eşit derecede inandırıcıydı. Bununla beraber, bana durmadan işkence eden bu sorulara herhangi bir yerde ve herhangi bir zaman sonra sonunda gerçek bir cevap bulma ümidiyle araştırmalarıma devam ettim.

Bu hedef, beni öncelikle büyük dinlerden birinin merkezi olan Eşmiyadzin şehrine çekti. Burada bu kaçınılmaz soruların çözümü için en azından küçük bir ipucu bulmayı ümit ediyordum.

Aynı zamanda Vagarşabat da denilen Eşmiyadzin şehri Müslümanlar için Mekke, Hristiyanlar için Kudüs neyse Ermeniler için de aynı şeyi ifade ediyordu. Burası tüm Ermenilerin ruhani liderlerinin oturduğu yerdi ve aynı zamanda Ermeni kültürünün merkeziydi. Her yıl sonbaharda büyük dinsel festivaller yapılır, bunlara yalnızca Ermenistan'ın her yanından gelen hacılar değil, dünyanın her tarafından insanlar da gelirdi. Böyle bir festivalin başlangıcından bir hafta önce çevredeki bütün yolları hacılar doldurur, bazıları yayan seyahat ederken, diğerleri at arabalarıyla bir kısmı da at ve eşeklerle yolculuk yapardı.

Yanımda getirdiğim eşyalarımı Molokan tarikatının arabasına koymuştum ve Aleksandropol'den gelen hacılarla birlikte yayan olarak seyahat ediyordum.

Eşmiyadzin'e ulaşınca, adetten olduğu üzere, hemen kutsal yerlere ibadet etmeye gittim. Daha sonra kalacak bir yer bulmak amacıyla şehre gittim fakat bir yer bulmak olanaksızdı çünkü bütün hanlar (o sıralarda henüz otel yoktu) doluydu, hatta doludan bile fazlaydı; böylece diğer pek çok kişinin yaptığı gibi bir arabanın veya vagonun altına yerleşmeye karar verdim. Fakat vakit daha erken olduğu için ilk önce görevimi yerine getirmeye, yani Pogosyan'ı bulup ona paketi vermeyi kararlaştırdım.

Pogosyan, uzak bir akrabasının, baş papaz Surenyan'ın merkez handan pek uzakta olmayan evinde kalıyordu. Onu evde buldum; aşağı yukarı benimle aynı yaştaydı, esmer, orta boylu bir adamdı ve kısa bir bıyığı vardı. Gözleri çok üzgün bakıyor

fakat arada sırada içsel bir ateşle yanıyordu. Sağ gözü hafifçe şaşıydı. O anda çok kırılgan ve utangaç görünüyordu.

Bana ailesi hakkında sorular sormaya başladı. Sohbet sırasında kalacak yer bulmakta başarısız olduğumu söylediğimde aceleyle bir yerlere gitti ve hemen geri döndüğünde, odasını benimle paylaşmayı önerdi.

Tabi ki kabul ettim ve bir koşu gidip vagondaki bütün eşyalarımı geri getirdim. Pogosyan'ın yardımıyla yatağımı hazırlamayı bitirdiğimde Peder Surenyan bizi akşam yemeğine çağırdı. Peder beni nezaketle selamladı ve bana Pogosyan'm ailesi ve genel olarak Aleksandropol hakkında sorular sordu.

Akşam yemeğinden sonra şehri ve kutsal emanetleri görmek için Pogosyan'la gittim. Festival süresince Eşmiyadzin'in sokaklarında bütün gece boyunca çok hareket oluyordu ve bütün kafeler ve *aşıkhaneler* açık bulunuyordu.

Gecenin tamamını ve ertesi günü Pogosyan ile geçirdim. Şehrin içini ve dışını bildiği için beni her yere götürdü. Sıradan hacıların giremeyeceği yerlere, hatta Eşmiyadzin'in hazinelerinin saklandığı ve çok seyrek olarak birinin içeri girmesine izin verilen Kanzaran'a gittik.

Konuşmalarımız sırasında beni heyecanlandıran sorunların onu da ilgilendirdiğini keşfettim; ikimizin de bu konularda paylaşacak çok malzemesi vardı, yavaş yavaş konuşmalarımız daha da yakınlaştı ve daha içten olmaya başladı. Zamanla aramızda kuvvetli bir bağ oluştu.

Pogosyan, İlahiyat Fakültesindeki eğitiminin sonuna yaklaşmıştı ve iki sene içerisinde papaz olarak atanacaktı. Fakat içsel durumu tüm bunlara hiç uymuyordu. Dindar olmasına rağmen, çevresine eleştirel yaklaşıyor ve papazlar arasında yaşamaya şiddetle karşı çıkıyordu. Onların yaşantısının, kendi ideallerine tamamen zıt olduğunu düşünüyordu.

Arkadaş olduğumuzda, buradaki din adamlarının gizli yaşantıları hakkında konuştu; ve bir papaz olduktan sonra bu çev-

rede yaşama düşüncesi, ona derinden acı ve sıkıntı veriyordu.

Bayramdan sonra Eşmiyadzin'de üç hafta kadar baş papaz Surenyan'ın evinde Pogosyan'la birlikte kaldım; böylece beni heyecanlandıran konular hakkında baş papazla ve onun tanıştırdığı diğer keşişlerle defalarca konuşma fırsatını elde ettim.

Fakat Eşmiyadzin'de kaldığım süre içinde, aradığım şeyi bulamadım ve onu burada bulamayacağımı anlamaya yetecek kadar bir süre geçirdikten sonra, çok derin bir hayal kırıklığı ile oradan ayrıldım.

Pogosyan'la çok iyi arkadaşlar olarak ayrıldık. Birbirimize yazmak ve ikimizi de ilgilendiren sorunlar üzerine yaptığımız incelemeleri paylaşmaya söz verdik.

Günün birinde, iki yıl sonra, Pogosyan Tiflis'e geldi ve yanımda kalmak için bana uğradı.

Fakülteyi bitirmişti ve ailesiyle kısa bir süre için Kars'ta bulunuyordu. Bir cemaatinin olması için şimdi yalnızca evlenmek zorundaydı. Ailesi ona bir gelin bulmuştu, ama o tamamen bir kararsızlık içindeydi ve ne yapacağını bilmiyordu. Bütün gününü çeşitli kitaplar okuyarak geçiriyor ve akşamları Tiflis tren istasyonundaki ateşçilik görevinden eve dönerken, onunla beraber Muştayid'e gidiyor, bomboş sokaklarda yürüyerek konuşuyor da konuşuyorduk.

Bir keresinde Muştayid'de yürürken ona, şaka yollu, benimle tren istasyonunda çalışmasını teklif ettim ve ertesi gün kendisine orada bir yer bulmam için ısrar ettiğinde çok şaşırdım. Onu vazgeçirmeye çalışmadım, bunun yerine bir notla beraber en iyi arkadaşlarımdan mühendis Yaroslev'e gönderdim. O da ona hemen istasyon amirine iletilmek üzere bir yazı verdi. Amir de onu yardımcı anahtarcı olarak işe aldı.

Bu iş, ekim ayına kadar devam etti. Hala soyut konularla meşgul oluyorduk ve Pogosyan eve dönmeyi düşünmüyordu.

Bir keresinde, Yaroslev'in evinde başka bir mühendis olan

Vasiliev ile tanıştım. Vasiliev, Tiflis ile Kars arasında yapılması planlanan yol hakkında inceleme yapmak için Kafkasya'ya yeni gelmişti. Birkaç kez karşılaştıktan sonra tercüman ve müfettiş olarak onunla gitmemi istedi. Teklif edilen ücret çok kışkırtıcıydı: o zaman kazandığım paranın yaklaşık dört katı. Benim esas işime karışmaya başlayan bu işten çok yorulmuştum. Daha fazla boş zamanımın olması gerektiği açıktı ve işi kabul ettim. Pogosyan'ın kendi yeteneğine uygun olarak benimle birlikte gelmesini teklif ettim. Anahtarcılık işinin ilgisini çekmeye başladığını ve başladığı işe devam etmek istediğini söyleyerek bunu reddetti.

Bu mühendisle, Tiflis ve Karaklis arasındaki dar vadilerde üç ay boyunca yolculuk yaptım ve önemli miktarda para kazandım. Resmi ücretimin yanında bazı şüpheli özelliklere sahip kaynaklardan da gelirim vardı.

Demiryolunun hangi köylerden ve küçük şehirlerden geçeceğini önceden bildiğim için, bu köylerin ve şehirlerin ileri gelenlerine birini gönderiyordum ve demiryolunun buradan geçmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasını istiyordum. Çoğu zaman benim önerim kabul ediliyordu ve arada sırada uğraşılarıma karşılık büyük bir miktar para şeklinde özel bir mükafat alıyordum.

Tiflis'e döndüğümde, daha önce kazandıklarımdan kalanlar da dahil olmak üzere önemli bir miktar para biriktirmiştim. Bu nedenle tekrar çalışmak zorunda olmadığım için kendimi tamamen beni ilgilendiren olaylar üzerinde çalışmaya verdim.

Bu arada Pogosyan da anahtarcı oldu ve çok sayıda önemli kitabı okumak için zaman bulabildi. Son zamanlarda, özellikle eski Ermeni edebiyatıyla ilgilenmeye başlamıştı. Benim kitap aldığım kitapçıdan, o da çok sayıda kitap temin etti.

O sıralarda Pogosyan'la birlikte, insanların önceleri gerçekten bildikleri "belli bir şey" olduğu ama daha sonra bu bilginin unutulduğu konusunda kesin karara vardık. Günümüz pozitif

bilimlerinde, çağdaş kitaplarda ve insanlarda bu bilginin olduğuna dair bir ipucu bulma ümidimizi tamamen kaybetmiştik ve böylece bütün dikkatimizi eski edebiyata yönlendirdik. Eski Ermeni kitaplarının tüm koleksiyonuyla karşılaşma şansını elde ettiğimizden, Pogosyan'la birlikte bu kitaplar üzerinde yoğun biçimde çalıştık ve kendimizi tamamen çalışmaya vermek için, daha sakin bir yer bulmak amacıyla Aleksandropol'e gitmeyi kararlaştırdık.

Aleksandropol'e gidince, oradan otuz mil kadar uzaklıkta olan eski Ermeni başkenti Ani şehrinin kalıntılarında, tecrit edilmiş bir yer seçtik. Kalıntıların arasına bir kulübe inşa ettik ve yiyeceğimizi komşu köylerden ve çobanlardan aldık.

Ani, 962 yılında Ermenistan'ın Bagratid krallarının başkenti olmuştu. Bizans İmparatorluğu tarafından 1046 yılında alındı ve daha o tarihlerde "Bin Kilise Şehri" olarak anılıyordu. Daha sonra Selçuk Türkleri tarafından fethedildi; 1125 ve 1209 tarihleri arasında beş kez Gürcüler tarafından alındı; 1239 yılında şehri Moğollar aldı ve 1313 yılında bir deprem, şehri tamamen yok etti.

Aklıma gelmişken, harabelerin arasında 1010 yılında bitirilen Patrikhane Kilisesinin, on birinci yüzyıldan iki kilisenin ve 1215'de tamamlanan bir kilisenin kalıntılarının da bulunduğunu belirteyim.

Yazımın bu yerinde söylemeden geçemeyeceğim, belki bazı okurların ilgisini çekebilecek bir konu var. Bence eski Ermenilerin başkenti olan Ani hakkında az önce verdiğim tarihsel bilgileri, ilk defa ki son defa olmasını ümit ediyorum, yeryüzünde resmi olarak kabul edilmiş bilgilerden aldım. Yani yazma faaliyetime başladığımdan beri ilk defa bir ansiklopediye başvurmuş bulunuyorum.

Ani şehri hakkında ilginç bir efsane vardır. Bu efsane niçin bu şehrin, uzun yıllar Bin Kilise Şehri olarak anıldıktan sonra Binbir Kilise Şehri olduğunu açıklamaktadır.

Bu efsane şöyledir:

Çobanın birinin karısı, kiliselerdeki insanı sinirlendiren ters davranışları kocasına şikayet etmişti. Hangi kiliseye giderse gitsin, kiliselerin kalabalık ve arı kovanı gibi gürültülü olduğunu ve dua edilecek sakin bir yer bulunamadığını söylüyordu. Karısının bu haklı kızgınlığını dikkate alan çoban, karısı için özel bir kilise inşa etmeye başladı.

Geçmiş tarihlerde, "çoban" kelimesinin anlamı bugünkü gibi değildi. Eskiden çobanlar otlattıkları sürülerin sahipleriydi ve çobanlar ülkenin en zengin insanları arasında sayılıyordu; hatta bazılarının çok sayıda sürüleri vardı.

Çoban, kilisenin yapımını tamamladığında, kiliseye "Çobanın Dindar Karısının Kilisesi" adını verdi ve bu tarihten itibaren Ani şehri, Binbir Kilise Şehri olarak anıldı. Başka tarihsel veriler de çoban kiliseyi inşa etmeden önce, şehirde binden çok kilisenin bulunduğunu ama son yapılan kazıların, çoban ve dindar karısıyla ilgili efsaneyi doğruladığını söylemektedir.

Bu şehrin harabeleri arasında yaşarken ve günlerimizi okuma ve çalışmayla geçirirken Ani harabeleri arasında birçok yeraltı geçidi olduğundan, arada sırada dinlenmek amacıyla ve bir şeyler bulma ümidiyle kazılar yapıyorduk.

Bir keresinde Pogosyan'la bu yeraltı geçitlerinden birini kazarken, yerdeki toprağın farklılaştığını fark ettik. Kazmaya devam ettikten sonra daha dar olan yeni bir geçit keşfettik. Geçidin ucu, yere düşmüş taşlarla kapanmıştı. Taşları temizledik ve yılların etkisiyle kemerleri harap olmuş küçük bir oda karşımızda belirdi. Her şey, buranın bir keşiş hücresi olduğunu gösteriyordu. Bu hücrede kırılmış çömlekler ve hiç şüphesiz mobilya kalıntısı olan çürümüş tahta parçaları dışında hiçbir şey kalmamıştı. Fakat köşedeki bir çeşit nişin içinde bir tomar parşömen kağıdı duruyordu.

Parşömenlerin bir kısmı toz içindeydi, diğerleri ise az çok korunmuştu. Azami dikkat göstererek bunları kulübemize taşıdık

ve deşifre etmeye çalıştık. Ermeniceye benzeyen bir dille yazılmıştı ve bizim bilmediğimiz bir dildi. Ermeniceyi çok iyi biliyordum, Pogosyan'dan söz etmeme gerek yok herhalde. Fakat bu dil günümüzdekinden çok farklı, çok eski bir Ermenice olduğu için bu yazıların hiçbirini anlamıyorduk.

Bu keşif bizi o kadar meraklandırdı ki her şeyi bırakarak aynı gün Aleksandropol'e geri döndük. Burada hiç olmazsa birkaç kelime deşifre etmek amacıyla günler ve geceler boyunca uğraştık. Sonunda çok büyük zorluklardan ve birçok uzmanın fikrini aldıktan sonra, bu parşömenlerin bir keşişten diğer bir keşişe, Peder Arem'e yazılan mektuplar olduğunu anladık.

Mektubu yazanın birtakım sırlarla ilgili bilgilerden bahsettiği bir mektup, özellikle ilgimizi çekti. Ne var ki bu parşömen geçen yılların etkisiyle en çok bozulmuş olanlardan biriydi. Burada sadece birtakım tahminlerde bulunabildiğimiz bir sürü kelime vardı; buna rağmen mektubu yeniden eski haline getirebildik.

En çok ilgimizi çeken, bu mektubun başı değil sonuydu. Mektup uzun bir selamlamayla başlıyordu. Sonraki bölümde Peder Arem'in önceleri yaşadığı bir manastırdaki ufak tefek olaylarla devam ediyordu.

Mektubun sonuna doğru bir bölüm ilgimizi özellikle çekti:

"Saygıdeğer Peder Telvant, sonunda Sarmung tarikatı hakkındaki gerçeği öğrenmeyi başardı. Onların *ernos*'u* esasında Siranuş şehri yakınında yoktu ve elli yıl önce, insanların göç etmelerinden hemen sonra onlar da Nivssi'den üç günlük bir yolculuk yaparak İzrumin vadisine göç edip yerleştiler..." Mektubun daha sonraki bölümlerinde başka konulardan bahsediliyordu.

Bizi en çok etkileyen şey, *Merkhavat* adlı bir kitapta defalarca karşılaştığımız Sarmung kelimesiydi. Bu kelime M.Ö. 2500 yıllarına kadar uzanan tarihlerde Babil'de geleneklere uygun olarak

*Ernos bir çeşit şirkettir.

kurulan ve Mezopotamya'da bir yerlerde M.S. altıncı veya yedinci yüzyıla kadar varlığını sürdürdüğü bilinen ünlü bir ezoterik okulun adıydı. Ama bu okulun daha sonra ne olduğu hakkında en ufak bir bilgi elde edilmemişti.

Bu okulun çok büyük bilgiye sahip olduğu ve birçok gizemli sırrın anahtarını elinde tuttuğu söylenirdi.

Çoğu kez Pogosyan'la birlikte bu okul hakkında konuşmuş ve orası hakkında gerçek bir bilgiye ulaşmayı hayal etmiştik ve birdenbire, bu parşömende buradan bahsedildiğini gördük.

Fakat okulun adı dışında bu kitapta başka bir şey bulamadık. Bu okulun nasıl ortaya çıktığı, nerede kurulduğu veya şu anda var olup olmadığı hakkında, daha önce bildiklerimizden daha fazla bir şey bilmiyorduk.

Birkaç günlük yorucu bir araştırmadan sonra şunları ortaya çıkardık:

Altıncı veya yedinci yüzyılda Asurluların torunları Aysurlar, Bizanslılar tarafından Mezopotamya'dan İran'a sürüldüler. Büyük ihtimalle mektup bu tarihte yazılmıştı.

Günümüzdeki Musul şehrinin, Nievi ülkesinin eski başkentinin, parşömende sözü edilen ve bir zamanlar Nivssi olarak adlandırılan şehir olduğunu ispat ettiğimizde ve günümüzde, bu şehrin nüfusunun çoğunlukla Aysurlardan oluştuğunu doğruladığımızda, mektubun mutlaka Aysurlarla ilgili olduğu sonucuna vardık.

Gerçekten böyle bir okul olmuşsa ve bu süre içerisinde başka yere taşınmışsa, o zaman bu yalnızca bir Aysur okulu olabilirdi ve bu okul hala varsa sadece Aysurluların bulunduğu yerde olabilirdi. Musul'dan üç günlük yolculuğu hesaba katarsak şimdi Urmiye yakınlarında olmalıydı ve bulunduğu yeri saptamak çok zor olmasa gerekti. Bu yüzden oraya gitmeye ve ne olursa olsun, okulun nerede olduğunu bulmaya karar verdik.

Asurlular'dan gelen Aysurlar şu anda bütün dünyaya yayılmış durumdadırlar. Birçoğu Transkafkasya'da, kuzeybatı İran'-

da ve Türkiye'nin doğusunda yaşıyorlar. Bütün küçük Asya'da Aysur topluluklarına rastlayabilirsiniz. Hepsinin üç milyon kadar olduğu tahmin ediliyor. Bunların çoğu Nasturi'dir, yani Hazreti İsa'nın tanrısallığını kabul etmezler. Küçük bir kısmı ise Yakubiler, Maruniler, Katolikler, Gregoryanlar ve diğerlerinden oluşur; az sayıda olmakla birlikte aralarında şeytana tapan Yezidiler de bulunmaktadır.

Farklı dinlerin misyonerleri yakın zamanlarda, Aysurları, dinlerini değiştirip kendi inançlarına döndürmek için çok gayret etmişlerdir ama Aysurların hakkını vermek gerekirse, onlar da "kendi dinlerini değiştirmek" için az gayret göstermemiş, dış görünüşte inanışlarını değiştirmiş ve hatta bundan çok büyük maddi kazançlar sağlamışlardır; öyle ki bu durum herkesçe bilinir olmuştur. İnanışlarındaki farklılıklara rağmen, hemen hemen bütün Aysur milleti Doğu Hindistan patrikliğinin hakimiyeti altındadır.

Aysurlar çoğunlukla rahipler tarafından idare edilen küçük köylerde yaşarlar, birkaç köy veya belli bir bölge, bir prens veya onların deyişiyle bir melik tarafından idare edilen bir boy oluştururlar. Bütün melikler, patrikliğin emri altındadırlar. Patriklik amcadan yeğene aynı soydan geçer ve kökenlerinin Efendimiz'in ağabeyi Simon'a dayandığı söylenir.

Son dünya savaşında* Rusların ve İngilizlerin elinde piyon haline gelen Aysurlar çok acılar çekmişlerdir. İranlıların ve Kürtlerin öç almaları nedeniyle sonuçta Aysurların yarısı ortadan kalkmıştır. Geri kalanları da yaşıyorsa bu yalnızca Amerikan konsolosu Dr. Y ve eşinin sayesindedir. Özellikle Amerika'da yaşayan Aysurlular –birçoğu orada yaşamaktadır– fikrimce, Dr. Y hala hayattaysa, onun şerefine kapısında bir Aysur şeref kıtası muhafızı bulundurmalıdırlar, eğer ölmüşse mutlaka doğduğu yerde bir anıt inşa etmelidirler.

*Birinci Dünya Savaşı

Tam bizim yolculuğa çıkmaya karar verdiğimiz sene, Ermeniler arasında büyük bir milliyetçi hareket vardı. Herkesin dilinde bağımsızlık için savaşan kahramanların adları, özellikle sonraları milli bir kahraman olan Andronik'in adı dolaşıyordu.

Her yerde, Türk ve İranlı Ermeniler ve Rus Ermenileri arasında çeşitli partiler ve komiteler oluşturulmuştu; değişik hizipler arasmda çıkar kavgaları ortaya çıkarken bile birleşmek için teşebbüste bulunuluyordu; kısacası zaman zaman Ermenistan'da görüldüğü gibi, birtakım beklenen sonuçları olan şiddetli politik patlamalar yaşanıyordu.

Bir sabah, her zaman olduğu gibi Aleksandropol'de Arpa Çayında yıkanmaya gidiyordum. Yolun yarısında, Karakuli denilen yerde Pogosyan nefes nefese bana yetişti ve bir gün önce papaz Z ile yaptığı konuşmada Ermeni Komitesinin özel bir görev için Muş'a göndermek üzere parti üyeleri arasından gönüllüler seçmek istediğini öğrendiğini söyledi.

"Eve gittiğimde," diye konuşmasına devam etti Pogosyan, "birden aklıma, bu fırsatı kendi amacımız için kullanabileceğimiz geldi, yani Sarmung tarikatının izlerini bulmaya çalışmak; böylece güneş doğunca yataktan kalktım ve seninle bu konu üzerinde konuşmaya geldim. Fakat seni kaçırmışım, sana yetişmek için koştum."

Sözünü kestim ve her şeyden önce, bizim parti üyesi olamadığımızı ve ikinci olarak da...

Konuşmamı bitirmemi beklemedi ve her şeyi zaten iyice düşündüğünü ve bunu nasıl ayarlayabileceğini bildiğini ve şimdi bilmesi gereken tek şeyin, böyle bir planı kabul edip etmediğim olduğunu söyledi.

Her ne pahasma olursa olsun, bir zamanlar İzrumin denilen vadiye gitmeyi arzuladığımı ve oraya nasıl gideceğimin benim için fark etmeyeceğini, isterse şeytanm sırtında veya Vlakov ile kol kola oraya gidebileceğimi söyledim. (Pogosyan, Vlakov'un en sevmediğim insan olduğunu ve onun varlığının beni bir kilometre uzaktan bile sinirlendirdiğini biliyordu.)

"Bunu ayarlayabileceğini söylüyorsan," diye devam ettim, "o zaman, ne istersen ve şartlar neyi gerektiriyorsa onu yap. Sonuçta kendime hedef olarak belirlediğim yere gidebileceksek, her şeyi peşinen kabul ediyorum."

Pogosyan'ın ne yaptığını veya kimle nasıl konuştuğunu bilmiyorum. Fakat çabasımn sonucu, birkaç gün sonra önemli bir miktar Rus, Türk ve İran parasıyla ve planladığımız rota boyunca değişik yerlerde yaşayan insanlara yazılmış çok sayıda tavsiye mektubuyla birlikte Aleksandropol'den Kağızman'a doğru yola koyulmamız oldu.

İki hafta sonra Rusya ve Türkiye arasında doğal sınır olan Aras nehrinin kıyılarına ulaştık. Bu nehri, bizi karşılamak için gönderilmiş bazı Kürtlerin yardımıyla geçtik. O andan itibaren en büyük zorlukları aşmış gibiydik ve bundan sonra her şeyin başarılı ve sorunsuz geçeceğini ümit ediyorduk.

Çoğunlukla yayan ilerliyorduk. Çobanlar veya geçtiğimiz köylerde bize tavsiye edilen insanlarla ya da Aleksandropol'den kendilerine tavsiye mektubu getirdiğimiz insanlarla kalıyorduk.

İtiraf etmek gerekir ki bazı yükümlülükleri üzerimize aldığımız ve bunları olabildiğince yerine getirmeye çalıştığımız halde, yolculuğumuzun gerçek amacını hiçbir zaman unutmadık. Yolculuk programımız, görev icabı gideceğimiz yerlerle her zaman uyuşmuyordu; bu gibi durumlarda tereddüt etmeden görevimizi tam olarak yerine getirmekten vazgeçiyorduk ve doğruyu söylemek gerekirse, bu nedenle büyük bir vicdan azabı da duymuyorduk.

Rus sınırını geçtiğimizde, en zorlu yol olmasına rağmen Ağrı Dağı üzerinden geçmeye karar verdik. Böylece Ermenileri takip eden çok sayıdaki Türk ve Kürt müfrezesinden uzak durmak için daha fazla şansımız olacaktı. Dağ geçidini geçerek güneye, Büyük Dicle ve Fırat ırmaklarının kaynaklarının bulunduğu bölge sağımızda kalacak şekilde Van'a doğru yöneldik.

Yolculuğumuz sırasında şimdi anlatmayacağım binlerce serüven yaşadık. Fakat bunlardan bir tanesinden söz etmeden geçemeyeceğim. Yıllar önce olmasına rağmen, bu olayı hatırlayınca gülmeden edemiyorum ve ayrıca, o zaman hissettiğim şeyleri hissediyorum: yaklaşan bir felaketi önceden sezme duygusuyla birlikte içgüdüsel bir korku.

Bu olaydan sonra, kendimi birçok defa kritik durumlarda buldum. Örneğin, birçok kere çok sayıda düşman tarafından kuşatıldım; bir Türkistan kaplanının yolundan geçmek zorunda kaldım; birçok defalar kelimenin tam anlamıyla namlunun ucundaydım; ama yaşadığımız bu olay şimdi bize çok komik görünmesine rağmen o zaman hissettiğim şeyleri hiçbir zaman tatmadım.

Pogosyan'la sakin bir şekilde yürüyorduk. O bir marş mırıldanıyor ve sopasını sallıyordu. Birden, sanki yerden bitmişçesine bir köpek ortaya çıktı, daha sonra bir başkası ve bir başkası daha ve diğerleri de; hepsi bize havlamaya başlayan toplam on beş çoban köpeği vardı. Pogosyan ihtiyatsızca köpeklere bir taş fırlattı ve onlar da hemen bize doğru atıldılar.

Bunlar Kürt çoban köpekleriydi, çok huysuzdular. Pogosyan'ı içgüdüyle aşağıya çekip yolun üstünde, yanıma oturmasını sağlamasaydım bir dakika içinde bizi parçalara ayırırlardı. Biz yere oturduğumuz için köpekler de havlamayı ve bize saldırmayı bıraktılar ve onlar da yere oturdular.

Kendimize gelene kadar bir süre geçti; durumun ne olduğunun farkına vardığımızda kahkahaları koyuverdik. Biz oturduğumuz sürece, köpekler de sakin ve sessiz oturuyordu. Sırt çantamızdan onlara ekmek attığımızda büyük bir zevkle yiyorlardı hatta bazıları minnetle kuyruğunu sallıyordu. Onların dostluğundan emin olup ayağa kalkmaya yeltendiğimizde, "Durun, yapmayın!", hemen üstümüze atlıyorlar, dişlerini gösteriyorlar, üstümüze sıçramaya hazırlanıyorlardı; böylece bir kez daha yere oturmak zorunda kalıyorduk. Bir kez daha ayağa kalkmayı

denediğimizde, köpekler bize öyle düşmanca davranıyorlardı ki üçüncü defa denemeyi göze alamıyorduk.

Bu vaziyette yaklaşık üç saat kadar oturarak bekledik. Şansımıza, tarlalarda *kesek* toplayan genç bir Kürt kızı eşeğiyle birlikte uzaklarda görünmeseydi daha ne kadar süre oturacağımızı bilmiyorum.

Ona birkaç el işareti yaparak, sonunda dikkatini çekmeyi başardık. Köpeklerin sahipleri olan çobanları çağırmaya gitti. Çobanlar tepenin arkasında uzak olmayan bir yerde bulunuyordu. Çobanlar geldi ve köpekleri çağırdı fakat onlar ancak belli bir mesafedeyken ayağa kalkmayı göze aldık; uzaklaşırken bile gözlerini bizden ayırmadılar.

Aras Nehrini geçtikten sonra önemli zorlukları ve dertleri geride bıraktığımızı düşünmemizin çok safça olduğu meydana çıkmıştı; esasında her şey bundan sonra başlıyordu.

En büyük güçlük, sınırı oluşturan nehri geçtikten ve Ağrı Dağına gittikten sonraydı. Kendimizi Aysur olarak tanıtamıyorduk çünkü kendimizi gerçek Aysurların yaşadığı yerde bulmuştuk. Ermeni olarak yolculuk yapmak, o tarihlerde diğer bütün milletlerin baskısı altında bulunan bölgelerde söz konusu bile olmazdı. Aynı zamanda Türk veya İranlı olarak da gitmek tehlikeliydi. Kendimizi Rus veya Yahudi olarak göstermek tercih edilebilirdi ama ne benim ne de Pogosyan'ın dış görünüşü buna izin veriyordu.

O tarihlerde, gerçek milliyetini saklamak isteyen birinin çok dikkatli olması gerekiyordu çünkü yapılan hilenin anlaşılması çok tehlikeli oluyordu. Yerli halk, istenmeyen yabancılardan kurtulmak için seçtiği yöntemlerde pek titiz değildi. Örneğin, güvenilir kaynaklardan duyulan söylentilere göre, bazı yazıtları kopyalamaya çalıştıkları için birkaç İngiliz'in diri diri derisini yüzmüşlerdi.

Uzun bir süre düşündükten sonra Kafkasya Tatarı kılığına

girmeye karar verdik. Bir şekilde giysilerimizde uygun değişiklikleri yaptık ve yolculuğumuza devam ettik.

Aras Nehrini geçtikten tam iki ay sonra sonunda Z şehrine geldik. Bu şehirden sonra, bir geçitten geçerek Suriye yönünde gitmek zorundaydık. Bu geçidin içinde akan ünlü K şelalesine ulaşmadan önce, Kürt bölgesine dönmemiz gerekiyordu. Bulmayı umduğumuz, yolculuğumuzun ana hedefi bu yol boyunca bir yerlerdeydi.

Yolcuğumuzun daha sonraki kısmında, artık bu sefer çevredeki şartlara kendimizi yeterince uydurduğumuz için, her şey biraz daha düzgün gitti; beklenmeyen bir olay bütün niyetlerimizi ve planlarımızı değiştirinceye kadar.

Bir gün yol kenarında oturmuş, beraberimizde getirdiğimiz ekmeği ve *tarekhi** yiyorduk. Birdenbire, Pogosyan çığlık atarak ayağa fırladı ve büyük bir sarı böceğin kaçtığını gördüm. Çığlığın nedenini hemen anladım; fırlayıp böceği öldürdüm ve Pogosyan'a doğru koştum. Ayağından ısırılmıştı. Bu böceğin ısırığını biliyordum; bir çeşit örümcekti ve çoğu zaman öldürücüydü. Yarayı emmek için hemen giysisini çıkardım. Ama bacağının etli kısmının ısırıldığını gördüğümde ve ağzınızda ufak bir çatlak varsa bile yarayı emmenin tehlikeli olduğunu bildiğimden, her ikimiz için de daha az riskli bir şeye karar verdim, bıçağıma uzandım ve arkadaşımın baldırından bir parçayı hemen kestim; fakat aceleyle çok fazla kesmiştim.

Ölümcül zehirlenmeyi bu yolla önlediğim için endişem azalmıştı ve derhal yarayı yıkamaya ve elimden gelen en iyi şekilde bandajlamaya koyuldum. Yara büyük olduğundan ve Pogosyan çok kan kaybettiğinden ve her türlü komplikasyondan korkulması gerektiğinden, şimdilik planladığımız yolculuğa devam etmeyi düşünmek imkansızdı. İlk önce ne yapılması gerektiğine karar vermeliydik.

**Tarekh* sadece Van Gölünde yakalanan ve bu bölgelerde çok tanınan çok tuzlanmış bir balıktır.

Bu konuyu tartıştıktan sonra, geceyi bulunduğumuz yerde geçirmeye ve sabah olunca kırk beş km uzaklıktaki N şehrine gitmenin bir yolunu bulmaya karar verdik. Bu şehirde bir Ermeni papaza bir mektup götürecektik; bu şehir, olaydan önce planladığımız yol üzerinde olmadığı için yerine getirmediğimiz bir görev olarak kalmıştı.

Ertesi gün oradan geçmekte olan ve çok dostça davranan bir Kürdün yardımıyla, yakındaki küçük bir köyden gübre taşımak için kullanılan iki öküz koşulmuş bir araba kiraladım. Pogosyan'ı içine yerleştirerek N şehrine doğru yola koyulduk.

Bu kısa mesafeyi almamız her dört saatte bir öküzlere yem vermek için durarak, neredeyse kırk sekiz saat sürdü. Sonunda N şehrine ulaştık ve doğruca, kendisine sunacağımız tavsiye mektubu ve kendisine iletilecek mektubumuz olan Ermeni papaza gittik. Bizi çok hoş bir şekilde kabul etti ve Pogosyan'a ne olduğunu öğrendiğinde, onun için hemen evinde bir oda ayırdı. Burada da tabi ki çok iyi karşılandık.

Daha yoldayken, Pogosyan'ın ateşi yükselmişti. Üçüncü gün ateşi düşmesine rağmen yara iltihaplandı ve büyük bir özenle tedavi edilmesi gerekli oldu. Bu papazın misafirperverliğini yaklaşık bir ay boyunca kabul etmemizin nedeni buydu.

Papazla bu kadar uzun bir süre boyunca aynı çatı altında yaşadığımızdan ve her şey ve her konu hakkında sürekli olarak onunla konuştuğumuzdan, zamanla aramızda çok yakın ilişkiler kuruldu. Bir keresinde sohbet ederken sahip olduğu bir nesneyi ve bununla bağlantılı bir konuyu bana anlattı.

Bu, üzerinde bir çeşit harita olan eski bir parşömendi; uzun süredir ailesindeydi ve ona büyük büyük babası tarafından miras bırakılmıştı.

"Bundan önceki sene," diye konuştu papaz, "tanımadığım bir adam geldi ve haritayı kendisine göstermemi istedi. Onun bende olduğunu nereden biliyordu, hiçbir fikrim yok. Bu durum bana çok şüpheli gözükmüştü. Onun kim olduğunu bilme-

diğimden, ilk başta haritayı ona göstermek istemedim, hatta bende olduğunu inkar ettim; ama bana onu sormakta ısrar edince, 'Niye ona haritayı göstermeyeyim?' diye düşündüm ve gösterdim.

Parşömene biraz baktı; onu kendisine satıp satmayacağımı sordu ve hemen, harita için iki yüz Türk lirası teklif etti. Miktar yüksek olmasına rağmen paraya ihtiyacım olmadığı ve hatıra olarak sakladığım ve benim olmasına alıştığım bir şeyden ayrılmak istemediğim için onu satmak istemedim.

Bu yabancı, bizim beyimizle beraber kalıyor gibi geldi bana. Ertesi gün beyin hizmetçisi, yeni gelen misafirin hesabına parşömeni almak için beş yüz lira teklifiyle geldi.

Söylemem gerekir ki yabancı adam evimden çıktığından itibaren, bana birçok şey şüpheli gözüktü: her şeyden önce, bu adamın özellikle bu parşömen için uzun bir yol geldiği anlaşılıyordu, sonra, bunun benim elimde olduğunu anlayamadığım bir şekilde öğrenmişti ve son olarak da, bu parşömene bakarken çok büyük bir ilgi göstermişti.

Bütün bunları biraraya getirdiğimizde, bunun değerli bir şey olduğu ortaya çıkıyordu. Yani adam beş yüz lira gibi bir miktar önerdiğinde, bu teklif beni içimden kışkırttığı halde, bu şeyin çok ucuza gitmesinden korktum ve temkinli davranmaya karar vererek tekrar reddettim.

Aynı akşam, yabancı adam tekrar beni görmeye geldi, bu sefer bey de ona eşlik ediyordu. Parşömen için beş yüz lira ödeme teklifini yinelediğinde, bunu satmayı açıkça reddettim. Fakat beyimizle birlikte geldiği için, ikisini de misafir olarak davet ettim. İçeri girdiler, kahve içtik ve havadan sudan konuştuk.

Sohbet sırasında, ziyaretçimizin bir Rus prensi olduğu ortaya çıktı. Bana öncelikle antikalarla ilgilendiğini ve bu parşömenin koleksiyonuna uyduğunu ve bu işin uzmanı olduğu için onu satın almak istediğini, bu nesnenin değerinin çok üstünde bir miktar önerdiğini söyledi. Fakat daha fazla ödemeyi aptallık

olarak görmüş ve onu satmayı reddettiğime çok üzülmüştü.

Konuşmamızı dikkatle dinleyen bey, parşömen konusuna ilgi duymaya başladı ve onu görmek istediğini söyledi. Parşömeni getirdiğimde, ikisi de onu incelediklerinde bey, böyle bir şeyin bu kadar para ettiğine belli ki çok şaşırmıştı.

Sohbetimiz sırasında, prens birden parşömenin kopyasını yapmasına izin verirsem ne kadar para isteyeceğimi sordu. Nasıl cevap vereceğimi bilmediğimden tereddüt ettim ve açıkça söylemek gerekirse, iyi bir müşteriyi kaybedeceğimden korktum. Daha sonra bana onun bir kopya almasına izin vermem için iki yüz lira teklif etti. Ama bu sefer pazarlık yapmaktan utandım çünkü bu parayı bana bir hiç için veriyordu.

Bir düşünün, parşömenin sadece bir kopyasını yapması için iki yüz lira alacaktım! Bu konu üzerinde fazla düşünmeden prensin teklifini kabul ettim. Kendi kendime her şeyden önce parşömenin bende kalacağını ve onu ne zaman istersem satabileceğimi söylüyordum.

Bir sonraki gün prens geri döndü. Parşömeni masanın üstüne yaydık ve prens yanında getirdiği kaymak taşma bir miktar su ekledi; parşömeni yağ ile kapladıktan sonra kaymak taşını üzerine yaydı. Birkaç dakika sonra kaymak taşını kaldırdı ve ona verdiğim bir parça eski *cecine* sardı. Bana iki yüz lira verdi ve ayrıldı. Yani Tanrı bana hiç yoktan iki yüz lira gönderdi ve bugün parşömen benim elimde."

Papazın hikayesi çok ilgimi çekmişti. Fakat bu durumu belli etmedim ve sadece sanki meraktanmış gibi kendisine bu kadar büyük bir miktar para teklif edilen şeyin ne olduğunu bana göstermesini istedim. Papaz bir sandığa doğru gitti ve bir tomar parşömen çıkardı. Parşömeni açtığında, ilk bakışta ne olduğunu anlayamadım ama daha yakından bakınca... Aman Tanrım! O anda neler hissettim! Bunu hiçbir zaman unutamam.

Şiddetli bir sarsılmaya tutulmuştum. Sanki bu şey özellikle ilgimi çeken bir şey değilmiş gibi görünmeye çalıştım ve hiçbir

şey söylemedim. Gördüğüm şey, hakkında düşünmek için uzun aylar boyunca uykusuz geceler geçirdiğim şey değil miydi!

Bu, "kumlarla örtülmeden önceki" Mısır'ın bir haritasıydı.

Büyük bir çaba harcayarak, sanki bu şeyle özellikle ilgilenmiyormuş gibi davranıp başka şeylerden söz açtım.

Papaz parşömeni dürdü ve sandığa geri koydu. Bir kopyasını çıkarmak için iki yüz lira ödeyecek bir Rus Prensi değildim ama bu harita, benim için onun için olduğundan hiç de daha az gerekli değildi. Bu yüzden, her ne olursa olsun bir kopya edinmeliydim ve bunu bir an önce nasıl elde edebileceğimi düşünmeye başladım.

Bu arada Pogosyan kendini daha iyi hissetmeye başlamıştı. Onu dışarıya, terasa çıkarıyorduk. Burada saatlerce güneş altında oturuyordu. Papazın iş için dışarı çıktığı zamanı, Pogosyan'ın bana haber vermesini sağladım. Ertesi gün papazın evden çıktığını Pogosyan'dan duyduğumda, babadan kalma sandığına bir anahtar uydurmak için gizlice odasına gittim. İlk önce anahtarın bütün detaylarını belirleyemedim. Çok sayıda eğeleme işleminden sonra üçüncü denemede bir tane uygun anahtar yapmayı başardım.

Yola çıkmamızdan iki gün önce, bir akşam daha papaz yokken tekrar odasına gittim ve parşömeni sandığından aldım. Onu odamıza götürdüm ve bütün gece boyunca, Pogosyan'la birlikte parşömeni yağlı kağıtla kaplayarak haritanın bütün detaylarını kopya ettik. Ertesi gün parşömeni tekrar yerine koydum.

Bu hazineyi güvenli ve dikkat çekmeyecek biçimde –büyük bir umut ve gizemle dolu olarak– elbisemin astarına iliştirdiğim andan itibaren, başka şeylere karşı ilgim ve isteğim adeta yok olup gitmişti. Bu hazinenin yardımıyla, ne pahasına olursa olsun hiç vakit kaybetmeden, son iki veya üç sene içinde bana rahat vermeyen, kafamın içini kemiren bilgilenme arzumu sonunda tatmin edebileceğim yerlere ulaşmak için içimde karşı konulmaz bir istek uyandı.

Belki haklı gösterilebilir, fakat yine de –nasıl algılanırsa algılansın– Ermeni papazın misafirperverliğini kötüye kullanmamızdan sonra, hastalığı hala geçmemiş olan Pogosyan'la bazı konular hakkında konuştum. Zayıf maddi kaynaklarını boşa harcamaması ve burada kaldığım süre içinde dikkatimizi çeken hızlı, alışılmadık rahvan yürüyüşüne hayran kaldığımız buraya özgü binek atlarından iki tane alması konusunda onu ikna ettim. Böylece, bir an önce Suriye yönünde yola koyulabilecektik.

Bu bölgede yetiştirilen atların yürüyüşü gerçekten öyle düzgündü ki onların üstündeki biri, elinde su dolu bir bardak taşıyıp tek damlasını yere damlatmadan neredeyse büyük bir kuşun uçuş hızına yakın bir hızda gidebilirdi.

Burada, gezimizi tepeden tırnağa anlatmayacağım. Sık sık rotamızı değiştirmemize yol açan önceden bilinmeyen durumlardan da bahsetmeyeceğim. Tek söyleyeceğim, konuksever ve nazik Ermeni papazdan ayrıldıktan tam dört ay sonra İzmir şehrine ulaştığımızdır. Şehre geldiğimiz gece Pogosyan'ın bundan sonraki hayatında bir dönüm noktası olan bir macera yaşadık.

Yaşadığımız güçlük ve gerginlik devresinden sonra biraz eğlenmek için, o gece küçük bir Yunan lokantasına gittik. Keyifle ünlü *douziko*'dan içiyor, yerel adetlere uygun olarak kurutulmuş uskumrudan tuzlanmış nohuta kadar içleri her türlü mezeyle dolu küçük tabaklardan kendimize servis yapıyorduk.

Restoranda, bizden başka insan toplulukları da vardı. Bunların çoğu limana demirlemiş yabancı gemilerden denizcilerdi. Kavga çıkarmaya çok meyilli gözüküyorlar ve daha önce başka tavernalara da gittikleri belli oluyordu. Başka bir deyişle, iyice kafayı bulmuşlardı.

Ayrı masalarda oturan farklı milletlerin denizcileri arasında zaman zaman hırgür çıkıyor, bunlar ilk başta Yunanca, İtalyanca ve Türkçe karışımı garip bir jargonda yüksek sesle karşılıklı laf atmalarla sınırlı kalıyordu; sonra birdenbire, herhangi bir uyarı olmaksızın bir patlama oldu.

Silahın nasıl ateşlendiğini bilmiyorum, fakat büyükçe bir denizci grubu tek vücut halinde hemen ayağa fırladı ve tehdit dolu hareketler ve bağırmalarla bizden uzak olmayan bir yerde bulunan başka denizcilerin üstüne atıldılar. Bunlar da ayağa fırladı ve göz açıp kapayıncaya kadar tam bir kavga koptu.

Douziko'nun buharının kızıştırdığı Pogosyan'la birlikte, sayıca daha az olan denizci grubuna yardım etmeye koyulduk. Bu kavganın niye çıktığı hakkında bir şey bilmiyorduk, kimin suçlu kimin suçsuz olduğunu da bilmiyorduk.

Restorandaki diğer insanlar ve oradan geçmekte olan askeri devriye bizleri ayırdığında, kavgada yaralanmamış tek bir kişi bile yoktu: birinin burnu kırılmıştı, bir diğerinden kan akıyordu, bu arada ben morarmış büyük bir sol göz nişanını takmış olarak ortada duruyor ve Pogosyan da durmadan Ermenice küfür ederek beşinci kaburgasının altındaki dayanılmaz acıdan şikayet ederek inliyor ve nefes nefese soluyordu.

Denizcilerin dediği gibi, fırtına dindiğinde bir gece için bu kadar şeyi yeterli bularak ve bu iyi insanlar tarafından –onlara ricacı olmadığımız halde– yeteri kadar eğlendirilmiş bir halde uyumak için eve doğru yollandık.

Eve doğru giderken, yol boyunca pek konuşkan olduğumuz söylenemez; gözümü isteksizce kapatıyordum. Pogosyan ise inliyor, niye kendi işime bakmadım diye, kendine küfür ediyordu.

Ertesi gün, kahvaltıdan sonra fiziksel durumumuzu gözden geçirdik ve dün geceki oldukça aptal davranışımızı hatırladıktan sonra Mısır'a planladığımız yolculuğu ertelememeye karar verdik. Oraya ulaşıncaya kadar, gemideki uzun yolculuğun ve temiz deniz havasının kavganın yaralarını tamamen iyileştireceğini hesaplıyorduk. Böylece bir an önce İskenderiye'ye gidecek olan, bütçemize uygun bir gemi bulmak üzere hemen limana gittik.

İskenderiye'ye gitmek üzere olan yelkenli bir geminin limanda olduğunu keşfettik. Hemen gerekli bilgileri almak üzere, ge-

minin ait olduğu şirketin bürosuna gittik. Büronun hemen kapısında duran bir gemici bize doğru koştu, bozuk bir Türkçe ile bir şeyler geveledi ve sıcak, heyecanlı bir şekilde ikimizin de elini sıkmaya başladı.

İlk önce hiçbir şey anlamadık. Ama daha sonra, bu adamın bir İngiliz gemici olduğu ve geçen akşam onları savunmak için kavga ettiğimiz gruptan olduğu anlaşıldı. Bize eliyle, beklememizi işaret ettikten sonra hemen oradan ayrıldı ve birkaç dakika sonra üç arkadaşıyla birlikte geri geldi. Bunlardan biri, daha sonra öğrendiğimize göre, bir subaydı. Dün akşam yaptıklarımız için hepsi bize samimiyetle teşekkür etti ve onlarla bir bardak *douziko* içmek için yakındaki bir Yunan restoranına gelmemizde ısrar ettiler.

Olağanüstü *douzika*'dan üç bardak içtikten sonra –antik Yunanlıların faydalı *mastika*'sının değerli evladı *douzika*– gittikçe daha sesli ve rahat konuşmaya başladık. Tabi ki bize atalarımızdan miras kalan ve birbirimizi anlamamızı sağlayan "antik Yunan mim sanatı" ve "antik Roma vücut dili" sayesinde aynı zamanda dünyanın bütün limanlarında konuşulan dillerden alınmış kelimelerin yardımıyla. Herhangi bir yolla İskenderiye'ye gitmek istediğimizi öğrendiklerinde, antik Yunan icatlarının bu değerli evladının yararlı etkisi kendini en çarpıcı biçimde gösterdi.

Denizciler bizim varlığımızı unutmuşlar gibi birbirleriyle konuşmaya başladılar. Ağız kavgası mı yapıyorlardı yoksa şaka mı yapıyorlardı, anlayamıyordum. Aniden aralarından ikisi, içkilerini bir yudumla bitirerek büyük bir aceleyle gittiler. Geride kalan ikisi, bizi bir şeylere ikna etmek ve güven vermek için yardımsever bir yaklaşımla birbirleriyle tartışıyorlardı.

En sonunda bütün bunların neden olduğunu anladık. Daha sonra ortaya çıktığı gibi, tahminimiz hemen hemen doğruydu: arkadaşlarından ikisi aniden oradan ayrılan denizciler, bize uygun bir biçimde, onların gemisiyle gelmemizi sağlamak için dil

döküyorlardı. Gemileri ertesi gün Pire'ye gidecekti, oradan Sicilya'ya, Sicilya'dan İskenderiye'ye gidiyordu. Burada Bombay'a gitmeden önce iki hafta kadar kalacaklardı.

Denizcilerin gelmesi uzun sürdü. Onları beklerken her dilden etkili kelimelere eşlik eden *mastika*'nın olağanüstü evladının hakkını veriyorduk.

İstediğimiz haberlerin gelmesini beklerken, hoş bir şekilde zaman geçirmek varken Pogosyan, beşinci kaburgasını hatırlayarak birdenbire sabrını kaybetti ve daha fazla beklememiz ve bir an önce eve gitmemiz konusunda diretti; üstelik büyük bir ciddiyetle, öbür gözümün de siyahlaştığını söyledi.

Pogosyan'ın böcek ısırığından tam olarak iyileşmediğini düşünerek karşı çıkmadım. *Douziko* içtiğimiz ve tesadüfen karşılaştığımız insanlara herhangi bir açıklama yapmadan, arkadaşıma itaat ederek ayağa kalktım ve onunla beraber oradan ayrıldım.

Bir gün önce onları savunan insanların sessizce ve beklenmedik gidişinden dolayı şaşkınlığa düşen denizciler de ayağa kalktılar ve arkamızdan geldiler. Yolumuz da uzundu. Her birimiz kendi tarzında eğleniyordu; biri şarkı söylüyor, bir diğeri sanki birilerine bir şey ispat edercesine rol yapıyor, bir başkası ise ıslıkla bir askeri marş söylüyordu...

Eve ulaştığımızda Pogosyan, elbiselerini bile çıkarmadan hemen yattı ve ben de en yaşlı denizciye yatağımı vererek yere uzandım ve diğerlerine de aynı şeyi yapmalarını işaret ettim.

Geceleyin müthiş bir baş ağrısıyla uyandım ve bir gün önce olan şeyleri parçalar halinde hatırladım. İlk önce bizimle birlikte eve gelen denizcileri hatırladım; ama odanın içine baktığımda hepsinin gitmiş olduğunu anladım.

Tekrar uyumaya başladım. Pogosyan'ın her sabah olduğu gibi söylediği *"Lusatsav lusn pareen yes avadam zair ghantaneen"* Ermenice özel sabah duası ve çay yaparken çıkardığı tabak takırtıları beni uyandırdı. Ne Pogosyan ne de ben o sabah çay istiyor-

duk; çok tatsız bir şey istiyorduk. Sadece biraz soğuk su içtik ve birbirimizle tek kelime konuşmadan tekrar yatağa girdik.

İkimizin de morali çok bozuktu ve her açıdan perişan bir haldeydik. Buna ek olarak, ağzımda öyle bir his vardı ki sanki en azından bir düzine kazak atı, koşum takımlarıyla birlikte bütün bir geceyi orada geçirmişlerdi.

Bu durumda yatarak ikimiz de sessizlik içinde kendi düşüncelerimize dalmışken birden kapı itilerek açıldı ve üç İngiliz denizci içeri daldı. Aralarında yalnızca bir tanesi dün bizimle olanlardandı; diğer ikisini ilk defa görüyorduk. Durmadan birbirlerinin sözünü keserek bize bir şey anlatmaya çalıştılar. Sorular sorarak ve kafamızı çalıştırarak sonunda bizim kalkmamızı, hemen giyinmemizi ve onlarla birlikte gemiye gelmemizi istediklerini anladık. Bizi gemiye ek işçi olarak götürmek üzere yetkililerden izin almışlardı.

Biz giyinirken, denizciler yüzlerinden belli olan bir neşeyle kendi aralarında konuşuyorlardı; daha sonra bizi çok şaşırtarak birden hep birlikte fırlayıp eşyalarımızı toplamaya başladılar. Biz giyinmeyi bitirdiğimizde, kervansarayın ustabaşını çağırdık ve hesabımızı ödedik. Eşyalarımız çoktan bavullara yerleştirilmişti. Denizciler eşyalarımızı kendi aralarında paylaştırarak onları takip etmemizi işaret ettiler.

Hep birlikte dışarıya, caddeye çıktık ve limana doğru yürümeye başladık. Limana geldiğimizde iskelede, içinde belli ki bizi bekleyen iki denizcinin bulunduğu küçük bir kayık gördük. Kayığa bindik ve İngiliz gemiciler durmadan şarkı söylerken, yaklaşık yarım saat kürek çektikten sonra büyükçe bir savaş gemisine yanaştık.

Bordada bizi bekledikleri açıktı. Çünkü güverteye ulaştıktan hemen sonra giriş kapısında duran birtakım denizciler çabucak eşyalarımızı aldılar ve bizi küçük bir kabine götürdüler. Bu oda bizim için ayrılmıştı ve mutfağın yanındaki ambarda, önceden hazırlanmıştı.

Geminin havasız fakat bize çok sevimli gelen bu köşesine bir yolunu bulup yerleştikten sonra, restoranda kendisi için kavga ettiğimiz denizcilerden biriyle dışarıya, üst güverteye çıktık. Bir halat yığınının üstüne oturduk ve çok geçmeden hemen hemen bütün mürettebat çevremizi sardı: normal denizciler ve düşük rütbeli subaylar.

Rütbesine bakmaksızın, hepsinin de bize karşı dostça duygularla yaklaştıkları görülüyordu. Her biri elimizi sıkmak zorunluluğunu hissetti ve İngilizce bilmediğimizi dikkate alarak, el kol hareketleriyle ve bildikleri çeşitli dillerden kelimelerle, bize belli ki hoş bir şeyler anlatmaya çalıştılar.

Birçok dilde yapılan bu çok değişik sohbet sırasında, biraz Yunanca konuşan denizcilerden biri seyir sırasında her birimizin her gün en aşağı yirmi kelime öğrenmeyi kendine vazife edinmesini teklif etti; biz İngilizce, onlar da Türkçe öğrenecekti.

Bu teklif herkes tarafından gürültülü bir alkışla kabul edildi. Bir gün önceki arkadaşlarımızdan iki denizci, hemen bizim öğrenmemiz gerektiğini düşündükleri İngilizce kelimeleri seçmeye ve yazmaya başladılar. Pogosyan'la birlikte biz de onlar için Türkçe kelimelerin listesini hazırladık.

Üst düzey subayları taşıyan sandal yanaştığında ve yelkenleri açma saati yaklaştığında, mürettebat işlerini yapmak için ayrıldı. Pogosyan'la birlikte fonetik olarak Yunan harfleriyle yazılan İngilizce ilk yirmi kelimeyi ezberlemeye başladık.

Bu yirmi kelimeyi öğrenmeye ve alışkın olmadığımız, kulağımıza çok yabancı gelen sesleri doğru olarak telaffuz etmeye kendimizi öyle kaptırmıştık ki akşam olduğunun ve geminin yola çıktığının farkına varamadık. Ancak, bir denizci geminin sallantısına uygun olarak sağa sola sallanarak bize doğru geldiğinde çalışmayı bıraktık. Çok anlamlı bir el kol işaretiyle bize yemek zamanının geldiğini açıkladı ve bizi mutfağın yakınındaki kabinimize götürdü.

Yemek sırasında aramızda değişik konulardan konuştuk. Az

Yunanca bilen denizciye danıştıktan sonra ben, ertesi gün gemideki metal aksamları temizlemek ve Pogosyan da kendi yeteneğine uyacak şekilde makine dairesinde çalışmaya başlamak için izin istedik; bu izin o akşam bize verildi.

Bu savaş gemisindeki yolculuğumuzdaki diğer olayların üzerinde durmayacağım.

İskenderiye'ye ulaşınca, sıcak bir biçimde konuksever olan bu denizcilerden ayrıldım ve bir an önce Kahire'ye ulaşma isteğiyle yanıp tutuşarak gemiden ayrıldım. Fakat yolculuk sırasında denizcilerden bazılarıyla dost olan ve makine dairesinde çok istekli çalışan Pogosyan gemide kalmak ve yola devam etmek istedi. Birbirimizle bağlantımızı sürdürmeye karar verdik.

Daha sonra öğrendiğime göre, Pogosyan biz ayrıldıktan sonra bu İngiliz gemisinin makine dairesinde çalışmaya devam etmiş, makinelere karşı çok heves duymuş ve denizcilerden bazılarıyla ve genç subaylarla yakın arkadaş olmuştu.

İskenderiye'den bu gemiyle Bombay'a gitmiş ve daha sonra birçok Avusturalya limanına uğrayıp sonunda İngiltere'ye gelmişler. Burada, Liverpool şehrinde, Pogosyan yeni edindiği İngiliz arkadaşları tarafından ikna edilerek ve onların etkisiyle, gemi mühendisliği teknik enstitüsüne girmiş ve burada yoğun teknik derslerin yanında İngilizcesini de mükemmel hale getirmiş. İki yılın sonunda makine mühendisi olarak mezun olmuş.

Gençliğimdeki ilk dostum ve can yoldaşım olan Pogosyan'a adadığım bu bölümü sona erdirirken, onun küçük yaşlarından itibaren kendini gösteren ve kişiliğinin çok ayırt edici olan çok orijinal bir özelliğinden bahsetmek istiyorum.

Pogosyan her zaman meşgul bir adamdı; her zaman bir şey üzerinde çalışırdı.

Hiçbir zaman kollarını kavuşturup oturmazdı ve hiç kimse onu, hiçbir şey vermeyen çeşitli kitapları okuyan arkadaşları gibi uzanıp yatarken görmemiştir. Yapacağı belirli bir iş yoksa ya

kollarını belli bir ritimde sallayıp ayaklarını oynatarak vakit geçirir ya da parmaklarıyla oynardı.

Ona bir keresinde, hiç kimse bu yararsız hareketleri nedeniyle ona para vermeyeceğine göre niçin böyle aptallık yapacağına dinlenmediğini sormuştum.

"Evet, gerçekten" diye cevap verdi, "şu an için hiç kimse bana bu aptalca maskaralıklarım için para vermez –tabi ki sen ve aynı salamurada turşusu kurulmuş senin gibi kişiler, bu hareketlerin aptalca olduğunu düşünür– fakat gelecekte, hem sen hem de senin çocukların bunlar için bana para vereceksiniz. Şaka bir tarafa, böyle yapıyorum çünkü çalışmayı seviyorum. Fakat çalışmayı kendi doğam gereği sevmiyorum, benim doğam da diğer insanlarınki kadar tembeldir ve hiçbir zaman yararlı bir şey yapmak istemez. Çalışmayı, sağduyum gereği seviyorum."

"Lütfen aklından çıkarma," diyerek konuşmasını sürdürdü, "'ben' kelimesini kullandığımda bunu bütünüyle benim benliğim olarak anlama, sadece benim zihnim olarak anla. Çalışmayı seviyorum ve inatla, tüm doğamı yalnızca mantığımla değil bütün yaradılışımı çalışmayı sevmeye alıştırma vazifesini üstüme aldım.

Bunun dışında, dünyada şuurlu olarak yapılan çalışmanın hiçbir zaman ziyan olmayacağına gerçekten eminim. Ergeç biri bunun için para ödeyecektir. Sonuçta bu şekilde çalışarak hedeflerimden ikisini elde etmiş oluyorum. Birincisi, kendi doğama tembel olmamayı öğretiyorum ve ikincisi, yaşlılığım için birikim yapmış oluyorum.

Bildiğin gibi, annem babam öldüğünde bana artık hayatımı kazanacak gücüm olmadığı zamanlar için yetecek kadar büyük bir miras bırakmayacaklar. Çalışıyorum çünkü hayattaki tek gerçek doyum zorunluluktan ileri gelmeyen fakat şuurlu yapılan çalışmadan gelmektedir; bu durum, insanı yine aynı şekilde gece gündüz çalışan Karabağ eşeğinden ayırır."

Onun bu anlayışı, olaylar tarafından tamamen doğrulandı. Bütün gençliğini –insanın yaşlılığını güvence altına almak için en değerli yaşları– anlattığım gibi işe yaramayan gezinmelerle geçirdiği ve ilerisi için para kazanmayla ilgilenmediği ve 1908 yılına kadar ciddi bir işe girişmediği halde, şimdi dünyadaki en zengin insanlardan biridir. Bu serveti kazanırkenki dürüstlüğünden hiçbir şüphe duyulamaz.

Şuurlu çalışmanın hiçbir zaman ziyan olmayacağını söylerken haklıydı. Gerçekten de her şart altında ve her durumda, gece gündüz, bir öküz gibi, bütün hayatı boyunca şuurlu ve vicdanlı çalıştı.

Tanrı şimdi ona, sonunda hak ettiği bir dinlenme bahşetsin.

ABRAM YELOV

Hayata hazırlanma yaşlarımda karşılaştığım, kişiliğimin şu veya bu yönünün tam olarak biçimlenmesine isteyerek veya istemeyerek "harekete geçirici etmen" olarak yardımcı olmuş olağanüstü insanlar arasında Pogosyan'dan sonra Abram Yelov gelmektedir.

Beni içine çeken sorunlarla ilgili olarak çağdaş insanlarda gerçek bir şeyler bulma ümidimi tamamen kaybettikten kısa bir süre sonra, Eşmiyadzin'den Tiflis'e dönüp antik edebiyatı okumaya gömüldüğüm sıralarda onunla tanıştım.

Tiflis'e dönmemin nedeni, aslında orada isteğim kitapları bulabilecek oluşumdu. Bu şehirde o zamanlar her dilde, özellikle Ermenice, Gürcüce ve Arapça nadir kitapları bulmak çok kolaydı.

Tiflis'e geldiğimde yaşamak için Didobay denilen bölgeye gittim. Buradan hemen hemen her gün Aleksander Bahçelerinin batı yakasındaki caddelerden birindeki Asker Pazarı'na gitmeyi alışkanlık haline getirmiştim. Tiflis'te kitap satanların dükkanlarının çoğu burada bulunuyordu. Aynı cadde üzerinde sabit kitapçı dükkanlarının önünde küçük tüccarlar veya seyyar kitap satıcıları, özellikle pazar kurulduğu günlerde, kitaplarını ve resimlerini yerde sergilerlerdi.

Bu küçük tüccarların arasında, kitap alıp satan veya komisyon karşılığı her türlü kitap ticareti yapan genç bir Aysurlu vardı.

Bu adama gençliğinde Abraşka Yelov deniliyordu; oradaki insanlar onu kurnaz bir hilebaz olarak görüyorlardı ama benim için yeri doldurulmaz bir arkadaştı.

O aynı zamanda yürüyen bir kitap kataloğuydu. Hemen hemen her dilden çok sayıdaki kitabın ismini, yazarlarını, ayrıca her kitabın yayın tarihini, yerini ve nerede bulunabileceğini biliyordu.

İlk başlarda ondan kitap alıyordum. Daha sonra okuduğum kitapları geri getirdim ve başka kitaplarla değiştirdim. O da bana istediğim kitabı bulmakta yardım ediyordu. Çok geçmeden arkadaş olduk.

Abram Yelov o sıralarda, Harp Okuluna girmek istiyordu ve neredeyse bütün boş zamanını bunun için ders çalışmakla geçiriyordu; ayrıca felsefe çok ilgisini çektiği için, bu konuda önemli kitaplardan birçoğunu okumuştu.

Felsefi sorunlara olan bu ilgisi nedeniyle aramızda yakın bir arkadaşlık başlamıştı. Çoğunlukla akşamları Aleksander Bahçelerinde veya Mouştayid'te buluşup felsefi konular üzerinde tartışırdık. Sık sık eski kitap raflarını altüst ederek kitap arardık. Pazar olduğu günlerde, ona işinde yardım etmeye başladım.

Arkadaşlığımız şu olay sayesinde daha da güçlendi:

Pazar kurulduğu günlerde, sergisini Yelov'un satış yaptığı yerin yanında kuran bir Yunanlı vardı. Bu Yunanlı heykelcikler, ünlü kişilerin büstleri, Kupid ve Psişe figürleri, çoban ve kadın çoban heykeli gibi alçıdan eşyaları ve her boyutta kedi, köpek, domuz, elma, armut vb. şeklilerde yapılmış çeşitli para kutuları; kısacası o tarihlerde biblo raflarını, şifonyerleri ve masaları süslemek için moda olan her türlü süprüntüyü satardı.

Günlerden bir gün, çalışmaya ara verildiği sırada Yelov başını bu malların olduğu yere doğru eğdi ve kendine has bir ifade tarzıyla konuştu:

"Burada, adamın biri yığınla para kazanıyor. Yani bu hurdaları yapan adam. Bu adamın pis bir İtalyan olduğunu söylüyor-

lar. Kendi kulübesinde bu süprüntüleri yapan ve buraya yeni gelen bir adam; ve aptal evlerini süslemek için bu korkunç şeyleri alan salaklar, bu Yunanlı seyyar satıcı gibi aptallar çalışarak kazandıkları paralarla bu adamın cüzdanını dolduruyorlar. Biz de burada bütün gün soğukta eziyet çekerek yerimizde duruyoruz. Akşamleyin de bedenimizi ve ruhumuzu zar zor toparlayacak kadar bir parça bayat mısır ekmeğiyle açlığımızı bastırabiliyoruz."

Biraz sonra Yunanlı satıcıya gittim ve bu malların, imalatının sırlarını her çeşit yolla gizleyen bir İtalyan tarafından yapıldığını ondan öğrendim.

"Bizim gibi on iki seyyar satıcı bu malları Tiflis'in her yerinde satmaya ancak yetiyor," diye ekledi Yunanlı satıcı.

Yunanlının hikayesi ve Yelov'un kızgınlığı beni harekete geçirdi. Derhal bu İtalyan'ın sırrını öğrenip onu geçmeyi düşünüyordum. Çünkü o sıralarda, bir işe başlamayı veya para kazanacak bir şeyler yapmayı düşünüyordum. Param, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı gibi çoktan cebimden göç etmeye başlamıştı.

İlk önce, Yunanlı seyyar satıcı ile, tabi bilinçli olarak onun milliyetçilik duygularını uyandırarak, görüştüm. Daha sonra aklımda bir hareket planı oluşturarak İtalyan'a gittim ve ondan iş istedim. Şansıma, yakın zamanlarda onun için çalışan bir çocuk aletleri çaldığı için işten atılmıştı ve İtalyan'ın alçıyı karıştırırken ona su dökecek birine ihtiyacı vardı. Hangi ücret olursa olsun çalışmak istediğimden işi hemen kabul ettim.

Planıma göre, ilk günden itibaren dangalak biri gibi davranacaktım. Neredeyse üç adamın işini yapacak kadar çok sıkı çalıştım fakat başka zamanlarda aptalca davrandım. Bu nedenle İtalyan çok geçmeden benden hoşlanmaya başladı ve başkalarından çok dikkatle sakladığı sırlarını böyle aptal ve zararsız olan bu genç iş arkadaşından daha fazla saklamadı.

İki hafta sonra, hangi işlerin yapıldığını öğrenmiştim. Patronum beni yapışkanı tutmaya, karışımı karıştırmaya çağırıyordu

ve işler böyle devam ediyordu. Böylece en gizli işlere de girmeye başladım ve kısa zamanda küçük ama bu işlerde çok önemli olan sırları öğrendim. Bu sırlar, bu çeşit işlerde gerçekten çok önemliydi; örneğin, alçı çözüldüğünde kaç damla limon suyu eklenmelidir ki alçıda kabarcıklar oluşmasın ve mallar düzgün olarak çıksın; aksi halde heykelciklerin burun, kulak vb. ince uzantılarında çirkin delikler olurdu. Aynı zamanda kalıpları yaparken yapışkan, jelatin ve gliserinin doğru oranlarım bilmek de önemliydi; biraz az ya da fazla olursa her şey ters giderdi. Bu sırları bilmeden yalnızca yapılan işlemleri bilmek iyi sonuçlar elde etmenizi sağlamazdı.

Kısacası, bir buçuk ay sonra pazarda kendi yaptığım ve İtalyan'ınkilere benzer mallar ortaya çıkmıştı. İtalyan'ın yaptığı figürlere komik başlıklar eklemiştim. Bunların içi tüfek saçması ile doldurulup kalemlik görevi görüyordu; ayrıca "Yataktaki Hasta" adını verdiğim ve çok miktarda satılan özel para kutularını da satışa çıkardım. O tarihlerde, Tiflis'te benim para kutularımın olmadığı tek bir ev bile bilmiyorum.

Kısa zamanda, benim için çalışan birkaç işçim ve altı tane Gürcü kız yardımcım olmuştu. Yelov büyük bir zevkle bana her konuda yardım etti, hatta hafta içi günlerde kitap satışı yapmayı bıraktı. Aynı zamanda Yelov'la kendi işimize devam ediyorduk: kitap okuma ve felsefi sorunlar üzerinde çahşma.

Birkaç ay sonra, çok para biriktirdiğim ve atölyemden sıkılmaya başladığım için işler en hareketli seviyesindeyken atölyeyi iyi bir fiyata iki Yahudiye sattım. Atölyeyle geçişi olan odalarımı da boşaltmak zorunda olduğumdan, gar yakınındaki Molokans Caddesine taşındım. Yelov da kitaplarıyla buraya taşındı.

Yelov kısa boylu, tıknaz bir adamdı ve gözleri her zaman yanan iki kömür tanesi gibiydi. Kalın kaşları ve neredeyse burnundan çıkan ve hemen hemen bütün çenesini kaplayan sakalıyla çok kıllıydı. Bununla beraber sakalının kızıllığı her zaman parlardı.

Türkiye'de Van bölgesindeki Bitlis'in içinde ya da çevresinde bir yerde doğmuştu. Biz tanışmadan dört veya altı yıl önce ailesi buradan Rusya'ya göç etmişti. Tiflis'e geldiklerinde, onu orada söylendiği şekliyle birinci liseye göndermişlerdi. Fakat çok geçmeden, okuldaki kurallar çok basit ve gevşek olmasına rağmen, yaptığı ters şakalar veya haylazlıklar nedeniyle Yelov bu kurum için çekilmez bir insan haline gelmiş ve öğretmenler kurulunun kararıyla okuldan atılmıştı. Bundan kısa bir süre sonra, babası da onu evden attı ve o andan itibaren canının istediği şekilde yaşamaya başladı. Kısaca, kendini ifade ettiği şekilde yaşıyordu. Ailesinin sorunlu çocuğuydu. Buna karşın annesi ona, babasının haberi olmadan para gönderiyordu.

Yelov annesine karşı çok sevgi besliyordu. Bu durum kendini, ufak şeylerde de gösteriyordu: Örneğin, her zaman yatağının baş ucunda annesinin bir resmi asılıydı ve bu resmi öpmeden dışarı çıkmazdı. Eve geri döndüğünde kapı eşiğinde mutlaka "İyi günler, anne" veya "İyi akşamlar, anne" derdi. Şimdi ona karşı gelişen sevgimin, onun bu özelliğinden kaynaklandığını düşünüyorum. Babasını da severdi ama kendi mizacına uygun biçimde severdi. Onun değersiz, kibirli ve inatçı olduğunu düşünürdü.

Babası bir müteahhitti ve çok zengin biri olarak tanınırdı. Aysurlar arasında çok daha önemli biriydi. Herhalde sadece anne tarafından olmasına rağmen, Mirşimun ailesi soyundan geliyordu. Aysur kralları önceleri bu aileye mensuptular ve krallığın sona ermesinden beri de patrikler bu aileden çıkıyordu.

Abram'ın o sıralarda Amerika'da Philadelphia'da okuyan bir erkek kardeşi de vardı zannedersem ama kardeşini hiç sevmezdi, onun iki yüzlü bir bencil ve kalpsiz bir hayvan olduğunu düşünürdü.

Yelov'un birçok tuhaf davranışı vardı; devamlı pantolonunu çekiştirmek gibi bir alışkanlığı da vardı. Onun bu alışkanlığını değiştirmek için arkadaşları çok çaba harcamışlardır.

Pogosyan onun bu davranışıyla çok alay etmişti: "Sen bir subay olmak istiyordun, değil mi? Seni zavallı aptal, generalle yapacağın daha ilk toplantıda komutanlık binasına gittiğinde selam vermek yerine pantolonunu çekiştirirsin..." diye konuşurdu. (Pogosyon hala pek kaba davranıyordu).

Pogosyan ve Yelov arkadaşça konuşurken bile sürekli birbirlerini kızdırırlardı. Yelov Pogosyan'a "tuzlanmış Ermeni" der, başka bir şey demezdi. Pogosyan da Yelov'a *kaçagok* derdi.

Ermenilere genellikle tuzlanmış Ermeniler, Aysurlulara da *kaçagok* denilirdi. *Kaçagok* kelimesinin anlamı "haç hırsızı"dır. Bu lakabın şuradan kaynaklandığı anlaşılmaktadır:

Aysurlar çok becerikli hırsızlar olarak bilinirlerdi. Transkafkasya'da onlar hakkında şu tanımlama yapılırdı: "Yedi Rus'u birarada kaynatırsan bir Yahudi elde edersin; yedi Yahudiyi kaynatırsan bir Ermeni eder; fakat ancak yedi Ermeniyi kaynatırsan bir Aysurlu elde edersin."

Her yana dağılmış olan Aysurlar arasında, o zamanlar kolayca yapıldığı gibi, çoğu kendinden menkul rahipler vardı. Üç ülkenin, Rusya, Türkiye ve İran'ın sınırlarıyla işaretlenmiş olan Ağrı Dağı civarlarında yaşarlardı ve Rusya'dayken kendilerini Türk Aysurlar, İran'dayken Rus Aysurlar olarak tanıtıp tüm sınırlardan neredeyse serbest geçme hakkına sahiplerdi.

Yalnızca kilisedeki ayinleri düzenlemekle kalmıyorlar, ayrıca dindar ve cahil insanlara kutsal emanet denilen her türlü şeyi büyük bir başarıyla satıyorlardı. Örneğin Rusya'nın iç bölgelerinde kendilerini, Rusların çok saygı duydukları Yunanlı rahipler olarak tanıtıp Kudüs'ten, Kutsal Athos'dan ve diğer kutsal bölgelerden gelmiş gibi gösterdikleri şeyleri satarak çok iyi para kazanıyorlardı.

Bu kutsal emanetler arasında İsa'nın çarmıha gerildiği haçtan parçalar, Meryem Ana'nın saçı, Demre'deki Aziz Nikola'nın tırnakları, iyi şans getiren Yahuda'nın dişi, Aziz George'un atının nalından bir parça ve hatta bazı büyük azizlerin kaburga kemikleri veya kafatasları vardı.

Bu emanetleri bazı saf Hristiyanlar, özellikle Rusların tüccar sınıfından olanlar büyük bir hürmet göstererek satın alırlardı. Bu kutsal eşyalar, Aysur papazlarının evlerinde veya Kutsal Rusya'daki çok sayıda kilisede imal edilirdi. Bu nedenle, bu tarikatı çok iyi tanıyan Ermeniler onlara "haç hırsızı" lakabını vermişlerdi ve onları hala böyle çağırmaktadırlar.

Öte yandan, yeni doğan çocukları tuzlama gelenekleri nedeniyle Ermenilere "tuzlanmış Ermeni" denirdi.

Bu arada bence, bu adetin çok da yararsız olmadığını söylemek zorundayım. Yaptığım özel incelemelere göre, diğer milletlerdeki yeni doğan çocuklar isilik oluyorlar ve kızarıklıkları önlemek için isilik olan yerlere genellikle pudra sürülüyor. Fakat aynı bölgede yeni doğan Ermeni çocukları, bütün diğer çocuk hastalıklarına yakalandıkları halde, az bir istisnayla, bu isiliklere yakalanmıyorlardı. Bu durumu ben, tuzlama geleneğine bağlıyorum.

Yelov, Aysurların tipik özelliklerden birine hiç sahip olmamasıyla, vatandaşlarına benzemeyen bir insandı: çok sinirli olmasına rağmen kinci biri değildi. Kızgınlığı çok çabuk geçerdi. Birine kızmışsa, kızgınlığı geçer geçmez söylediği şeyleri yumuşatmak için elinden geleni yapardı.

Başkalarının dinlerine karşı büyük bir titizlikle saygı gösterirdi. Bir keresinde hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinden gelip Aysurları kendi dinlerine sokmak isteyen misyonların, Aysurlulara yaptığı yoğun propaganda hakkında konuşurken şöyle dedi:

"Bir insanın kime dua ettiği önemli değildir, önemli olan o insanın inancıdır. İnanç vicdandır ve temeli çocuklukta atılır. Bir insan dinini değiştirirse, vicdanını kaybetmiş demektir ve vicdan da insanın en değerli şeyidir. Ben insanın vicdan duygusuna saygı duyarım. Vicdan duygusu, inanca dayandığı ve inanç da o insanın dininden kaynaklandığı için, bu yüzden insanın dinine de saygı duyarım; bir insanın dinini yargılamak ve onun

bu konudaki inancını sarsmak benim açımdan büyük bir günahtır. Çünkü böylece sadece, çocuklukta oluşan vicdan duygusu zarar görmüş olur."

Düşüncelerini bu şekilde açıkladığında, Pogosyan ona şunu sorardı: "Peki, o zaman neden bir subay olmak istedin?" O zaman Yelov'un yanakları kızarmaya başlar ve hiddetle bağırırdı: "Canın cehenneme, seni tuzlanmış böcek!"

Yelov arkadaşlarına, alışılmışın dışında bağlıydı. Bağlandığı kişiler için canını vermeye hazır olduğu söylenirdi. Yelov ve Pogosyan arkadaş olduklarında birbirlerine o kadar bağlanmışlardı ki Tanrı bütün kardeşleri böyle yapsın. Ama bu ikilinin dostluklarının çok kendine has ve açıklaması zor bir dıştan görünüşü vardı.

Birbirlerini sevdikçe, birbirlerine karşı daha kaba oluyorlardı. Fakat bu kabalığın altında öyle dokunaklı bir sevgi vardı ki bunu gören biri, kalbinin derinliklerine kadar etkilenmemekten kendini alıkoyamazdı. Birçok defalar bu kabalıkların altında neler yattığını bildiğim için, gözlerimden istemeden boşanan gözyaşlarına engel olamadım.

Örneğin, şöyle bir sahne gerçekleşebilirdi. Yelov bir eve davet edilir ve burada ona şeker ikram edilirdi. Adetlere göre, ikram eden kişiyi gücendirmemek için onu yemek zorundaydı. Fakat o, şekeri çok sevmesine rağmen bu şekeri asla yemez ve çantasına koyarak Pogosyan'a götürürdü ve ona, şekeri hiç de kolayca vermezdi. Bunu her türlü alayı yapıp küfrü savurarak genelde şöyle yapardı.

Akşam yemeğindeki sohbet sırasmda sanki tesadüfen bulmuş gibi çantasından bir şeker çıkartır ve bunu Pogosyan'a ikram ederken şöyle konuşurdu: "Bu çöpün çantamda ne işi var? Al bu pisliği yut; sen başkalarına yaramayan her şeyi yutma konusunda bir uzmansındır." Pogosyan bunu alır ve bir yandan da hakaret ederdi: "Böyle bir lezzet senin ağzına göre değil. Sen kendi kardeşlerin domuzlar gibi meşe palamudu atıştırırsın an-

cak." Pogosyan şekeri yerken, Yelov tepeden bakan bir ifadeyle şöyle konuşurdu: "Bak, bu tatlı şeyi nasıl yutuyor; Karabağ eşeğinin devedikenini yemesi gibi nasıl zevkle yiyor! Şimdi bundan sonra, ona bu iğrenç süprüntüyü verdim, diye peşimden nasıl küçük bir köpek gibi koşturacak." Konuşma bu tarzda devam ederdi.

Kitaplar ve yazarlar hakkındaki bilgide bir fenomen olmasının yanı sıra, Yelov daha sonraları yabancı dil bilme konusunda da bir fenomen haline geldi. On sekiz dil konuşan ben, kendimi onunla karşılaştırdığımda acemi hissediyordum. Ben Avrupa dillerinden tek kelime bilmezken, o bütün bu dilleri o kadar mükemmel konuşuyordu ki konuştuğu dilin kendi anadili olmadığını söylemek çok zordu. Örneğin, bir keresinde şöyle bir olay oldu:

Arkeoloji profesörü Skridlov (onun hakkında daha sonra konuşacağız) bir Afgan kutsal emanetini Amu Derya Nehrinden geçirmek zorundaydı. Fakat bunu yapması olanaksızdı çünkü Rus sınırını her iki yönde geçen insanlar çok sıkı kontrol altındaydı. O sıralarda birtakım nedenlerden o bölgede çok sayıda bulunan İngiliz ve Afgan muhafızlar sınırı kontrol ediyordu.

Bir eski İngiliz subay üniformasını bir yerlerden edinen Yelov, bu elbiseyi giyerek İngiliz birliklerinin konuşlandığı karakola gitti ve kendini, oraya Türkistan kaplanı avlamaya gitmiş bir İngiliz subayı olarak tanıtıp sınırdan geçti. İngilizce anlattığı hikayelerle onların dikkatini çekti. Biz de bu sayede, hiç acele etmeden ve İngiliz birliklerinin dikkatini çekmeden, bir yakadan karşı yakaya istediğimiz şeyleri getirmek için yeterli zamanı bulduk.

Yaptığı diğer şeylere ek olarak, Yelov yoğun biçimde okumaya devam etti. İstediği Harp Okuluna giremedi ama Moskova'ya giderek Lazarev Enstitüsünün imtihanından parlak bir başarıyla geçti ve birkaç yıl sonra, doğru hatırlıyorsam, Kazan Üniversitesinde filoloji dalında bir derece aldı.

Nasıl Pogosyan'ın fiziksel çalışma hakkında kendine özgü fikirleri varsa, Yelov'un da zihinsel çalışma hakkında orijinal görüşleri vardı. Bir keresinde şöyle demişti:

"Her zaman aynı şey. Zihnimiz gece gündüz faaliyet halindedir. Onu görünmezlik şapkası veya Alaaddin'in zenginliği üzerine düşünerek meşgul edeceğimize, yararlı şeylerle uğraşmasını sağlamalıyız. Düşüncemize yön verirken tabi ki belli bir enerji harcıyoruz ama bu amaçla bütün bir gün için ihtiyaç duyduğumuz enerji, bir yemeğin sindirilmesinde harcadığımız enerjiden daha fazla değildir. Bu yüzden yabancı diller üzerine çalışmaya karar verdim; sadece düşüncelerimin boş şeylerle uğraşmasını engellemek için değil, aynı zamanda düşüncelerimin saçma hayallerle ve çocukça fantezilerle diğer işlerimi bozmasına engel olmak amacıyla da. Bunun yanında, yabancı dil bilmek de kendi içinde bazen yararlı olabilir."

Bu arkadaşım hala yaşıyor ve iyi durumda. Şimdi Kuzey Amerika'nın şehirlerinden birinde rahat bir yaşantısı var.

Savaş sırasında Rusya'daydı ve çoğunlukla Moskova'da kaldı. Rus Devrimi onu Sibirya'da yakaladı. Oraya kendine ait olan çok sayıdaki kitap ve kırtasiye dükkanını teftiş etmeye gitmişti. Devrim sırasında çok zorluklar çekti ve bütün zenginliği yeryüzünden silindi.

Üç yıl kadar sonra, yeğeni Dr. Yelov Amerika'dan gelerek, onu Amerika'ya göç etmeye ikna etti.

PRENS YURİ LUBOVEDSKİ

Olağanüstü ve sıra dışı insanlardan biri de Rus Prensi Yuri Lubovedski idi. Benden çok daha yaşlıydı ve neredeyse kırk yıl boyunca benim yaşlı yoldaşım ve en yakın dostum oldu.

Hayat yolunda birbirimizle karşılaşmamıza ve uzun yılların arkadaşlığının yakın bağlarına yol açan dolaylı neden, onun aile hayatını aniden ve trajik biçimde sona erdiren bir olaydı. Prens, gençliğinde muhafız alayında bir subayken, kendi karakterine çok benzeyen karakterdeki bir kıza şiddetli bir aşkla tutuldu ve onunla evlendi. Moskava'da Sadovaya Bulvarında, prensin evinde yaşıyorlardı.

Prenses ilk çocuğunu doğururken öldü ve prens de üzüntüsüne bir çıkış yolu bulmak için ölmüş sevgili eşinin ruhuyla iletişim kurmak ümidiyle, spiritüalizmle ilgilenmeye başladı ve daha sonra, farkına varmadan gittikçe daha çok gizli bilimler üzerinde çalışmaya ve hayatın anlamını aramaya başladı. Kendini bu çalışmalara o kadar gömdü ki daha önceki yaşam tarzını tamamen değiştirdi. Hiç kimseyi evine davet etmedi, hiçbir yere gitmedi ve kendi kütüphanesine çekilerek durmadan zihnini meşgul eden gizli bilimlere kendini verdi.

Bir gün kendini okumaya vermişken, yalnızlığı yaşlı bir yabancının ziyaretiyle bozuldu. Evdekileri şaşkınlığa uğratan prens, yaşlı adamı hemen kabul etti ve bu adamla birlikte kendini kütüphaneye kapadı ve onunla uzun bir süre konuştu.

Bu ziyaretten çok kısa bir süre sonra, prens Moskova'dan ay-

rıldı ve hayatının geri kalanını Afrika, Hindistan, Afganistan ve İran'da geçirdi. Rusya'ya çok seyrek, ancak gerekli olduğu durumlarda ve kısa bir süre için uğruyordu.

Prens çok zengin bir adamdı ama bütün servetini "araştırmaları" ve sorularına cevap bulabileceği yerlere özel geziler düzenlemek için harcıyordu. Uzun bir süre manastırlarda yaşadı ve kendisiyle benzer ilgi alanlarına sahip birçok insanla tanıştı.

Ona ilk rastladığımda, ben daha çok gençken o çoktan, orta yaşlı bir adam olmuştu. O andan itibaren onun ölümüne kadar devamlı birbirimizle temas halinde kaldık.

İlk karşılaşmamız, Pogosyan ile yaptığımız gezinin üzerinden fazla zaman geçmeden, Mısır'da piramitlerin yanında olmuştu. Kudüs'ten daha yeni dönmüştüm. Orada turistlere, özellikle Ruslara şehri gezdiriyor ve onlara bildik açıklamalar yaparak hayatımı kazanıyordum, sözün kısası profesyonel bir rehber olmuştum.

Mısır'a geldikten kısa bir süre sonra aynı işe devam etmeye karar verdim. Arapça ve Yunancayı çok iyi biliyordum. Aynı zamanda Avrupalılarla konuşurken çok gerekli olan İtalyancayı da konuşuyordum. Birkaç gün içerisinde, bir rehberin bilmesi gereken her şeyi öğrendim ve hilebaz genç Araplarla birlikte saf turistleri kandırmaya başladım.

Bu işte çok ustalaştığım için ve o sıralarda cüzdanım parayla dolup taşmadığından, planladığım şeyleri gerçekleştirmek için ihtiyacım olan parayı kazanmak amacıyla turist rehberi oldum.

Günlerden bir gün, sonradan bir arkeoloji profesörü olduğunu öğrendiğim Skridlov adındaki bir Rus'a rehberlik yapıyordum. Sfenks'ten Keops Piramidine doğru birlikte yürürken, hafif kırlaşmış saçlı bir adam, müşterime selam verdi. Ona "mezar kazıcı" diye hitap ediyordu ve belli ki onunla karşılaştığına sevinmişti. Ona sağlığını sordu. Aralarında Rusça konuşmaya başladılar. Müşterim, benim Rusça konuştuğumu bilmediğinden, benimle bozuk bir İtalyancayla konuşuyordu.

Piramidin dibinde yere oturdular ve ben de onlardan uzakta olmadığımdan, ne konuştuklarını çok iyi duyabiliyordum. Bir yandan da çöreğimi yiyordum.

Karşılaştığımız yabancı, bir prens çıkmıştı ve profesöre şunları sordu:

"Hala, çok önce ölmüş insanların kalıntılarını rahatsız ediyor ve onların bu saçma sapan hayatlarında kullandıkları süprüntüleri mi topluyorsun?"

"Ne yapalım?" diye cevap verdi profesör, "Bu yaptıklarım hiç olmazsa elle tutulur ve gerçek bir şey, senin hayatını adadığın şeyler gibi geçici değil. Senin gibi sağlıklı ve servet sahibi biri bu hayatı dolu dolu yaşayabilirdi. Boşta gezen bir çılgının bir zamanlar uydurduğu gerçeği arıyorsun ama yaptığım iş, merakımı tatmin etmeme hiçbir katkı sağlamıyorsa da insan isterse, en azından cüzdanına katkısı oluyor."

Bu şekilde uzun bir süre konuştular. Daha sonra müşterim diğer piramitlere gitmek istedi ve antik Teb şehrinde buluşmak üzere prensle anlaştıktan sonra ondan ayrıldı.

Bütün boş vaktimi bu gibi yerlerde, Mısır'ı kumlar altında kalmadan önceki haliyle gösteren haritamın yardımıyla, Sfenks ve diğer antik eserlere bir açıklama bulmak üzere geçirdiğimi söyleyebilirim.

Profesörün prensle karşılaşmasından birkaç gün sonra, piramitlerin birinin dibinde derin düşüncelere dalmış, elimde haritam açık vaziyette oturuyordum. Birden bir adamın başucumda durduğunu hissettim. Alelacele haritayı katladım ve başımı kaldırdım. Bu adam, Keops Piramidinde müşterimle konuşan adamdı. Solgun bir yüzle ve büyük bir heyecanla bana, İtalyanca, bu haritayı nasıl ve nereden elde ettiğimi sordu.

Adamın dış görünüşünden ve haritaya karşı gösterdiği ilgiden, evinde bu haritanın bir kopyasını gizlice çıkardığım Ermeni rahibin bahsettiği prens olduğunu tahmin ettim. Adamın sorusuna cevap vermeden, ona Rusça, o rahibin evinde haritayı al-

mak isteyen adamın kendisi olup olmadığını sordum. "Evet, o adam benim," diye cevap verdi ve yanıma oturdu.

Ona kim olduğumu ve bu haritayı nasıl elde ettiğimi, kendisinin varlığından nasıl haberdar olduğumu anlattım. Yavaş yavaş sohbet etmeye başladık. Prens tekrar sakinleştiğinde, Kahire'de oturduğu daireye gitmemizi ve tartışmaya orada devam etmemizi önerdi.

O andan itibaren, ortak ilgi alanları sayesinde aramızda gerçek bir bağ oluştu; sık sık biraraya geldik ve aramızdaki iletişim aralıksız olarak neredeyse otuz beş yıl devam etti. Bu süre içinde beraberce birçok defalar Hindistan, Tibet ve Orta Asya'nın değişik bölgelerine seyahat ettik.

En son İstanbul'da karşılaştık. Rus elçiliğinden pek uzak olmayan Pera semtinde bir evi vardı. Arada sırada bu evde, uzun süreler boyunca kalıyordu.

Bu görüşme, anlatacağım şartlar altında gerçekleşti:

Buharalı dervişlerle ve Sart hacılarıyla beraber Mekke'den geliyordum. Onlarla Mekke'de dost olmuştum. İstanbul üzerinden Tiflis'e gitmek istiyordum. Daha sonra ailemi görmek için Aleksandropol'e gidecektim. Sonra da dervişlerle yola devam edip Buhara'ya gitmek istiyordum. Fakat bu planlar, beklenmedik bir biçimde prensle karşılaştığımda değişti.

İstanbul'a vardığımda, vapurun burada altı veya yedi gün kalacağını öğrendim. Bu beni çok kızdıran bir haberdi. Bir hafta hiçbir şey yapmadan beklemek benim için kabul edilmez bir durumdu. Bu yüzden Bursa'daki bir derviş arkadaşımı ve bu fırsatla Yeşil Cami'yi ziyaret ederek bu zamanı değerlendirmek istedim. İlk önce prensin evine gitmeye ve üstümü başımı temizlemeye ve aynı zamanda prensin sevimli Ermeni hizmetçisi Meryem Bacı'yı görmeye karar verdim.

Prensin gönderdiği son mektuplara göre, o tarihte Seylan'da olmalıydı. Ama onun hala İstanbul'da ve hatta evinde olduğu-

nu öğrendiğimde çok şaşırmıştım. Daha önceleri söylediğim gibi sık sık mektuplaşıyorduk fakat birbirimizi görmeyeli iki yıl olmuştu. Bu yüzden bu buluşma, ikimiz için de hoş bir sürpriz oldu.

Bursa'ya gitme planımı bir tarafa bıraktım. Hatta doğruca Kafkasya'ya gitme planımdan da vazgeçtim. Prensin ricasıyla, genç bir bayana Rusya'ya kadar refakat edecektim. Prensin Seylan yolculuğu da bu bayan yüzünden geçici olarak iptal edilmişti.

Aynı gün hamama gittim. Üstümü başımı iyice temizledim ve akşam yemeğini prensle yedim. Rusya'ya beraber gitmeyi kabul ettiğim genç kadının hikayesini, bana büyük bir hararetle anlattı.

Bu kadın, giderek bana her bakımdan olağanüstü görünmeye başladığı için, onun hikayesini Prens Lubovedski'nin bana naklettiği şekilde tekrarlamakla yetinmeyeceğim, onunla karşılıklı görüşmelerimiz ve onun hakkındaki izlenimlerimi de temel alarak, onun daha sonraki yaşantısı hakkında da bir şeyler söyleyeceğim; bunu yapmamın bir nedeni de, bu olağanüstü kadının hayatı üzerine yazdığım daha kapsamlı, "Polonyalı bir Kadının İtirafları" adındaki yazımı, başına ne geldiğini bilmediğim belgelerimle birlikte Rusya'da bırakmış olmam.

VITVITSKAYA

Prens bana aşağıdaki hikayeyi anlattı:

"Bir hafta önce, Gönüllü Filosundaki bir gemiyle Seylan'a gidiyordum. Güverteye çıkmıştım. Beni uğurlamaya gelenler arasında Rus elçiliğinden bir ateşe de bulunuyordu. Ateşeyle konuşurken, bana bir yolcuyu işaret etti. Bu, saygıdeğer görünüşlü yaşlı bir adamdı.

'Bu yaşlı adamı görüyor musun?' diye konuştu. 'Bu adamın

beyaz kadın ticaretinin önemli bir elemanı olduğuna kim inanır. Ne yazık ki bu doğru.'

Bunu bana gemiye binerken söylemişti. Güvertede çok büyük bir koşuşturma vardı. Birçok kişi beni uğurlamaya gelmişti. Bu yaşlı adama dikkat edecek vakit bulamadığımdan, ateşenin bana söylediklerini unutmuştum.

Gemi yola çıktı. Sabah vaktiydi. Hava çok güzeldi. Güvertede oturmuş kitap okuyordum. Yanımda sağa sola sıçrayan Jack vardı. (Jack, prensin ona her yerde eşlik eden terrier köpeğiydi.)

Güzel bir kadın yanımızdan geçti ve Jack'i okşadı, daha sonra ona biraz şeker getirdi. Fakat Jack benim onayımı almadan hiç kimseden bir şey almıyordu. Sanki 'Alayım mı?' der gibi başını bana çevirdi. Başımı salladım ve Rusça 'Evet, alabilirsin,' dedim.

Genç kadının da Rusça bildiğini anladım; birbirimize nereye gittiğimizi sorarak konuşmaya başladık. Bana İskenderiye'ye gittiğini, oradaki Rus Konsolosun ailesinde mürebbiye olarak iş bulduğunu söyledi.

Biz konuşurken, ateşenin bana gösterdiği yaşlı adam güverteye geldi ve genç kadını çağırdı. Birlikte gittiklerinde bu adam hakkında söylenenler aklıma geldi ve onun bu kızla tanışıklığı, bana şüpheli görünmeye başladı. Hafızamı yoklayarak düşünmeye başladım. İskenderiye'deki konsolosu tanıyordum ve hatırladığım kadarıyla, onun bir mürebbiyeye ihtiyacı yoktu. Şüphelerim artmaya başladı.

Gemimiz bazı limanlarda durmak zorundaydı. İlk olarak Çanakkale'de durdu. Buradan iki telgraf çektim. Biri bir mürebbiyeye ihtiyacı olup olmadığını anlamak için İskenderiye'deki konsolosa ve diğeri, bundan sonraki durak olan Selanik'teki konsolosa. Ayrıca şüphelerimi kaptana da ilettim. Kısacası, Selanik'e geldiğimizde şüphelerim doğru çıktı. Bu kadın, kandırılarak götürülüyordu.

Kızı çekici bulmuştum. Onu bu tehlikeli durumdan kurtar-

maya karar verdim. Onu Rusya'ya geri götürecektim ve onun için bir şeyler ayarlamadan Seylan'a gitmeyecektim.

Beraber Selanik'te gemiden indik ve İstanbul'a giden bir başka gemiye bindik. İstanbul'a geldiğimizde, onu evine göndermek istedim ama gidecek hiç kimsesi olmadığı ortaya çıktı. Burada bu kadar süre kalmamın nedeni budur.

Kızın hayat hikayesi çok sıra dışıydı. Polonyalıydı, Volyne ilinde doğmuştu ve çocukken Rono yakınlarında bir kontun arazisinde yaşamıştı. Babası oradaki bir kontun arazi yöneticisi olarak çalışıyordu. İki erkek kardeş ve iki kız kardeşten oluşan bir ailesi vardı. Anneleri onlar daha küçükken ölmüştü ve yaşlı bir teyzeleri, onları yetiştirmişti. Bu kız, yani Vitvitskaya on dört ve ablası on altı yaşındayken babaları öldü.

O sıralarda, erkek kardeşlerinden biri İtalya'da bir yerde okuyor, Katolik bir papaz olmaya hazırlanıyordu. Diğer erkek kardeşleri çok adi biri çıkmış; bir sene önce okuldan kaçmıştı ve Odessa yakınlarında bir yerde saklandığı söyleniyordu.

Babaları öldüğünde iki kız kardeş ve teyzeleri kontun arazisini terk etmek zorunda kaldılar çünkü kont yeni bir yönetici bulmuştu. Rovno'ya taşındılar. Kısa bir süre sonra teyzeleri de öldü. Kız kardeşlerin durumu kötüleşmişti. Yakın bir akrabalarının tavsiyesiyle, sahip oldukları eşyaları sattılar ve Odessa'ya yerleştiler. Orada terzilik öğrenmek için bir meslek okuluna girdiler.

Vitvitskaya çok güzeldi ve ablasının tersine, uçarı bir kızdı. Çok hayranı vardı ve bunlar arasında gezici bir tüccar vardı. Kızı baştan çıkaran tüccar onu St. Petersburg'a götürdü. Genç kız ablasıyla kavga ettiği için mirastan kendine düşen payı da beraberinde götürmüştü. St. Petersburg'da tüccar onu dolandırdı ve terk etti. Böylece yabancı bir şehirde beş parasız kaldı.

Çok zorluklar ve şanssızlıklardan sonra, yaşlı bir senatörün metresi oldu; fakat o da genç bir öğrenciden onu kıskanıp kızı kapı dışarı etti. Daha sonra bir doktorun 'saygıdeğer' ailesine

girdi. Doktor kendi işlerini ilerletmek için ona çok orijinal bir yöntem bulmuştu.

Doktorun karısı, onunla Aleksandra tiyatrosunun önündeki bahçede buluşup yanma oturdu ve onunla birlikte gelmesi ve onlarla yaşaması konusunda onu ikna etti. Daha sonra ona şu taktiği öğretti:

Nevski caddesinde yürüyecek ve peşine bir adam takılırsa onu yanından uzaklaştırmayacak ve adamın onu eve kadar izlemesini sağlayacaktı. Ona ustaca cesaret verecek ve onu kapıda bırakacaktı. Tabi ki adam kapıcıya, onun hakkında soru soracak ve doktorun karısının yanında kaldığını öğrenecekti. Bu yöntem sayesinde doktor, yeni müşteriler edinecekti. Bu müşteriler, hoş bir buluşma ümidiyle doktorun evine girmek için kendilerinde bazı hastalıklar icat edeceklerdi."

Prens konuşmasına kendinden emin bir şekilde devam etti: "Vitvitskaya'nın mizacını incelemek üzere yeteri kadar zamanım olduğu için, anladığım kadarıyla, böyle bir hayat nedeniyle şuuraltı sürekli olarak baskı altında kalmış olmalıydı ve yalnızca çok büyük bir zaruret, onu bunlara katlanmak durumunda bırakabilirdi.

Günlerden bir gün Nevski'de müşteri bulmak amacıyla yürürken sürpriz bir şekilde yıllardır görmediği erkek kardeşine rastlamıştı. Kardeşi çok iyi giyinmişti ve zengin biri gibi görünüyordu. Kardeşiyle karşılaşması, onun kasvetli hayatını aydınlatmıştı; genç adam Odessa'da ve yurtdışında birtakım işler yaptığını anlattı. Ablasının iyi bir durumda olmadığını öğrendiğinde, ona Odessa'ya gelmesini teklif etti. Orada birçok bağlantıları vardı ve ablası için de bir şeyler ayarlayabilirdi. Kadın bu teklifi kabul etti. Odessa'ya geldiğinde, kardeşi ona geleceği parlak iyi bir konum ayarladı: İskenderiye'deki Rus konsolosun ailesinde mürebbiyelik.

Birkaç gün sonra kardeşi, onu çok kibar görünen yaşlı bir adamla tanıştırdı. Bu adam İskenderiye'ye gidiyordu ve ona re-

fakat etmeyi kabul etmişti. Böylece dıştan çok güven verici gözüken bu adamın eşliğinde gemiye bindi ve yola koyuldu.

Daha sonra neler olduğunu biliyorsun..."

Prens bana, kızın içinde bulunduğu şartların ve aile hayatının mutsuzluğunun onu felaketin kıyısına getirdiğine ve kızın karakterinin bozulmadığına ve birkaç mükemmel özelliği olduğuna inandığını söyledi. Bu yüzden, onun hayatıyla ilgilenmeye ve onu doğru yola getirmeye karar vermişti. "Bu nedenle, bir an önce bu talihsiz kızı Tambov ilindeki malikanesinde oturan kız kardeşime göndermek zorundayım. Böylece orada iyice dinlenecek ve daha sonra neler olacağını göreceğiz..." diyerek konuşmasına devam etti.

Prensin nezaketini ve iyilikseverliğini bildiğim için onun bu planına şüpheyle baktım ve bu konudaki çabalarının boşuna olduğunu düşündüm. Hatta "bir kere yoldan çıkan bir daha düzelmez" diye aklımdan geçirdim.

Vitvitskaya'yı daha görmeden, nedense içimde ona karşı bir nefret duygusu gelişmişti ama prensi reddedemezdim ve isteksizce de olsa, değersiz olduğunu düşündüğüm bu kadına refakat etmeye razı oldum.

Onu ilk defa, birkaç gün sonra gemiye bindiğimizde gördüm. Ortadan daha uzunca boylu, çok güzel vücutlu, güzel yüzlü ve kumraldı. Arada sırada şeytanca bakışlar atan uysal ve dürüstçe bakan gözleri vardı. Tarihteki Thais'in de böyle olduğunu düşünmeye başladım. Onu ilk gördüğümde, içimde ona karşı iki yönlü bir duygu oluştu: biraz nefret, biraz üzüntü.

Böylece onunla beraber Tambov iline gittim. Prensin kız kardeşiyle kaldı; kadın bu genç hanımdan çok hoşlanmıştı. Onu uzun süre yaşadıkları yurtdışına, özellikle de İtalya'ya beraberinde götürüyordu. Yavaş yavaş prensin ve kız kardeşinin etkisiyle, genç kadın onların düşüncelerini paylaşmaya başladı. Bu fikirler çok geçmeden, onun varlığının bir parçası olmuştu. Namusuyla çalışmaya başladı ve onu bir kez görenler bile, onda bu çalışmanın etkisini hissedebiliyorlardı.

Rusya'ya götürdükten sonra, uzun bir süre onu göremedim. Zannedersem dört yıl kadar sonra onu, Prens Yuri Lubovedski'nin kız kardeşiyle İtalya'da, şans eseri, anlatacağım şu garip ortamda gördüm:

Bir keresinde Roma'da, her zaman olduğu gibi hedefimin peşinde koşarken param hızla tükendiği için, orada karşılaştığım iki Aysurlu gencin tavsiyelerine uyarak ve onların yardımıyla, sokakta ayakkabı boyamaya başladım.

Başlangıçta işlerimin iyi gittiği söylenemezdi. Bu yüzden gelirimi artırmak için yeni yöntemler bulmaya karar verdim. Bu amaçla, özel bir sandalye ısmarlayarak dışardan bakanların görmeyeceği şekilde sandalyenin altına bir gramofon yerleştirdim. Buna, ucunda kulaklık olan bir lastik boru taktım. Böylece sandalyeye oturan her kişi bunları kulağına takıyor, ben de belli etmeden makineyi çalıştırıyordum. Bu şekilde müşterim, ayakkabıları boyanırken "Marseillaise" veya bir opera parçasını dinleyebiliyordu. Buna ek olarak, sandalyenin sağ koluna kendi yaptığım küçük bir tepsi taktım ve üzerine bir bardak, bir sürahi su, vermut ve dergi koydum. Bu sayede, yaptığım iş çok başarılı oldu. Artık santim değil liret akmaya başladı. Özellikle genç zengin turistler çok para veriyorlardı.

Meraklı izleyiciler bütün gün çevremde duruyorlardı. Çoğu, sandalyeye oturmak için sıralarının gelmesini bekliyordu. Böylece ayakkabıları boyanırken daha önce hiç görmedikleri veya duymadıkları şekilde eğleniyor, bütün gün etrafta dolanan, kendileri gibi kendini beğenmiş insanlara gösteriş yapıyorlardı.

Bu kalabalığın arasında duran genç bir bayan sık sık dikkatimi çekmişti çünkü bu bayan bana tanıdık görünüyordu. Fakat ona daha yakından bakacak zamanım olmamıştı. Bir gün yanında bulunan yaşlı bayana Rusça bir şeyler söylediğinde sesini duydum, "Bahse girerim ki bu o," dedi. O kadar meraklanmıştım ki bir şekilde müşterilerimin yanından ayrılıp ona doğru yürüdüm ve Rusça sordum: "Lütfen, bana kim olduğunuzu

söyler misiniz? Sanki daha önce sizi bir yerde görmüşüm gibi geliyor."

"Ben bir zamanlar nefret ettiğiniz kişiyim. Benden o kadar nefret ediyordunuz ki nefretinizin yaydığı ışığa yaklaşan sinekler ölürdü. Prens Lubovedski'yi hatırlarsanız, o zaman belki İstanbul'dan Rusya'ya dek refakat ettiğiniz talihsiz kızı da hatırlarsınız," diye cevap verdi.

O zaman onu ve yanındaki yaşlı prensin kız kardeşini tanıdım. O günden itibaren, onlar Monte Carlo'ya hareket edinceye kadar her akşamımı onların otelinde geçirdim.

Bu karşılaşmadan bir buçuk yıl sonra, Profesör Skridlov ile birlikte Vitvitskaya bizim büyük yolculuklarımızın birinin buluşma noktasına geldi. O günden sonra da bizim gezgin topluluğumuzun kalıcı bir üyesi oldu.

Vitvitskaya'nın iç dünyasının özelliklerini anlatırsak –bu kadın ahlaki çöküntünün eşiğindeydi ve daha sonraları, hayatta karşısına çıkan insanların fikirleri sayesinde açıkça söylemek gerekirse ideal bir kadın haline geldi– onun çok yönlü iç dünyasının sadece bir yönünü anlatmakla yetineceğim.

İlgilendiği birçok konunun yanında, özellikle müziğe ilgi duymaktaydı. Müziğe karşı ciddi yaklaşımı, grubumuzla yaptığımız seyahatlerden birindeki bir sohbette açıkça ortaya çıkmıştı.

Türkistan'ın merkezine yaptığımız yolculukta, özel tanıdıkların mektupları sayesinde herkesin giremediği bir manastırda üç gün kalmıştık. Manastırı terk ettiğimiz sabah Vitvitskaya, bir ölü gibi solgundu ve kolu, kim bilir hangi nedenden dolayı askıdaydı. Uzun bir süre ata kendi başına binemedi. Ben ve başka bir yol arkadaşımız ona yardım etmek zorunda kaldık.

Bütün kervan yola çıktığında, atımı Vitvitskaya'nm yanında ve diğerlerinin biraz arkasında sürdüm. Ona ne olduğunu öğrenmeyi çok istiyor ve durmadan soru soruyordum. Yol arka-

daşlarımızdan birinin hayvanca bir dürtüyle –hepimiz için kutsal biri haline gelmiş bu kadına– kötü davrandığını düşündüm. Bu alçağın kim olduğunu bulmak istiyordum. Attan inmeden ve tek kelime söylemeden, onu bir keklik gibi avlayacaktım.

Vitvitskaya sonunda sorularıma karşılık vermek için, durumunun nedeninin o "lanet müzik" olduğunu söyledi ve bir gece önceki müziği hatırlayıp hatırlamadığımı sordu.

Gerçekten de hepimiz, manastırın bir köşesinde otururak neredeyse ağlayacak bir halde, tarikat kardeşlerinin seremonilerinde yaptıkları monoton müziği dinlemiştik. Bu konu üzerinde daha sonra uzun bir süre konuştuğumuz halde, bunun nedenini kimse açıklayamamıştı.

Kısa bir sessizlikten sonra Vitvitskaya, kendiliğinden konuşmaya başladı. İçinde bulunduğu acayip durumun nedenini açıklaması uzun bir hikaye haline geldi. Bunun nedeni, o sabah geçtiğimiz yerlerdeki manzaranın anlatılamayacak kadar muhteşem olması mıydı yoksa başka bir nedenden dolayı mıydı bilemiyorum fakat bana içtenlikle anlattığı şeyleri, bunca yıldan sonra bile kelimesi kelimesine hatırlıyorum. Onun her kelimesi, beynime öyle güçlü işlemişti ki sanki onu şu anda dinliyor gibiyim.

Konuşmasına şöyle başladı:

"Daha gençken, müzikte beni içten etkileyen bir şey var mıydı yok muydu, pek hatırlamıyorum ama müzik hakkında ne düşündüğümü çok iyi hatırlıyorum. Diğer insanlar gibi ben de ilgisiz görünmek istemiyordum ve bir müzik parçasını överken veya eleştirirken, sadece aklımı kullanarak değerlendirme yapıyordum. Dinlediğim müziğe kayıtsız kaldığımda bile, bu konudaki fikrim sorulduğunda görüşümü şartlara göre açıklıyordum.

Bazen herkes bir müziği överse, bildiğim bütün teknik kelimeleri kullanarak bu müziğin aleyhinde konuşuyordum. Böylece insanların, benim herhangi biri gibi olmadığımı, her şeyin

farkında olan eğitimli bir insan olduğumu düşünmelerini istiyordum. Bazen de diğer insanlarla birlikte, bir müzik hakkında kötü konuşuyordum çünkü insanlar bunu eleştirdiğine göre, muhakkak ki bu müzikte eleştirilecek ve benim bilmediğim bir şey var, diye düşünüyordum. Fakat bir müzik parçasını övdüğümde, bestecisi kim olursa olsun onun bu konuyla hayatı boyunca uğraştığını ve yaptığı müzik hak etmiyorsa hiçbir parçayı gün ışığına çıkarmayacağını kabul ediyordum. Kısacası överken de eleştirirken de kendime ve diğer insanlara karşı açık yürekli değildim ve bundan da bir pişmanlık duymuyordum.

Daha sonraları Prens Lubovedski'nin kız kardeşi olan bu iyi yaşlı bayan beni kanatları altına aldı ve bana piyano çalmayı öğretti. 'İyi eğitim görmüş akıllı her bayan, bu aleti çalmasını öğrenmelidir,' dedi. Bu yaşlı kadını memnun etmek için kendimi tamamen piyano çalmayı öğrenmeye verdim ve altı ay sonra gerçekten öyle güzel çalıyordum ki bir yardımlaşma derneği konserinde çalmaya davet edildim. Orada bulunan bütün tanıdıklarımız beni göklere çıkardılar ve kabiliyetime karşı hayranlıklarını belirttiler.

Bir gün, piyano çaldıktan sonra prensin kız kardeşi yanıma geldi ve ciddi bir şekilde, Tanrı'nın bana böyle bir kabiliyet verdiğini ve bunu ihmal edip sonuna kadar geliştirmememin büyük bir günah olacağını söyledi. Müzik konusunda çalışmaya başladığım için bu alanda tam anlamıyla eğitim görmem gerektiğini ve herhangi biri gibi çalmamamı sözlerine ekledi. Bu yüzden her şeyden önce, müzik teorisini öğrenmem ve gerekirse bir sınava girmem gerektiğini düşünüyordu.

O günden sonra, müzikle ilgili her türlü kitabı bana yollamaya başladı, hatta Moskova'ya kitap almaya gitti. Çok geçmeden, okuma odamın duvarları, içinde her türlü müzik kitabının tıka basa dolu olduğu büyük kitap kutularıyla döşendi.

Büyük bir gayretle, kendimi müzik teorisini öğrenmeye verdim. Sadece velinimetimi memnun etmek için değil, bu iş bü-

yük ölçüde beni kendine çekmişti ve müzik esaslarına duyduğum ilgi, günden güne artmıştı. Ne var ki kitaplarım ne müziğin ne olduğu hakkında ne de müziğin hangi esaslara dayandığı hakkında bir şey söylüyordu. Sadece müzik tarihi hakkındaki bilgileri değişik yollardan söylüyorlardı, örneğin: bizim oktavımızın yedi notadan oluştuğunu ama antik Çin oktavının yalnızca beş nota olduğunu; antik Mısırlıların lirine tebuni ve flütüne mem dendiğini; antik Yunan melodilerinin İyon, Frigya, Dorya ve diğerleri gibi değişik makamlar temelinde bestelendiğini, dokuzuncu yüzyılda müzikte çok sesliliğin ortaya çıktığını, ilk başlarda çok kakafonik bir etkiye sahip olduğunu, hatta bir keresinde kilise orgundan yükselen gürültüyü duyan bir kadının erken doğum yaptığını; on birinci yüzyılda Guido d'Arezzo adındaki bir keşişin solfeji icat ettiğini ve bu gibi şeyleri yazıyordu. Bunun dışında bu kitaplar, ünlü müzisyenlerle ilgili detaylı bilgilere ve onların nasıl ünlü olduklarına yer veriyordu; hatta onların ne tip kravat ve gözlük taktıklarını bile yazıyordu. Fakat müziğin ne olduğu ve insan ruhunda ne etki bıraktığı hakkında hiçbir yerde hiçbir şey söylenmiyordu.

Müzik teorisi denilen şeyi okumak için bütün bir yılı geçirdim. Hemen hemen bütün kitaplarımı okudum ve sonunda bu kitapların bana hiçbir şey vermeyeceğine emin oldum ama müziğe ilgim gittikçe artıyordu. Bu yüzden okumaya son verdim ve kendi düşüncelerime gömüldüm.

Bir gün, can sıkıntısından prensin kütüphanesindeki *The World of Vibrations* (Titreşimlerin Dünyası) adındaki bir kitabı elime aldım. Bu kitap, müzik hakkındaki düşüncelerime belli bir yön verdi. Bu kitabın yazarı müzisyen bile değildi ve kitabın içeriğinden, müzikle hiç ilgili olmadığı da belliydi. O bir mühendis ve matematikçiydi. Kitabın bir yerinde, titreşim kavramını açıklamak için müzikten bahsediyordu. Müzik seslerinin belli titreşimlerden meydana geldiğini ve bu titreşimlerin de muhakkak insanın içinde bulunan titreşimlere etki yaptığını ve

insanın şu veya bu şekilde, şu veya bu müzikten hoşlandığını veya hoşlanmadığını yazıyordu. Bunu ilk bakışta anladım ve mühendisin bu hipotezine tamamen katıldım.

O sıralar, tüm düşüncelerimi bu konular işgal etmekteydi ve prensin kız kardeşiyle konuşurken, konuyu hep müziğe ve müziğin gerçek anlamına getirmeye çalışıyordum. Sonunda o da bu konuyla ilgilenmeye başladı ve beraberce bu konu üzerinde düşünmeye, hatta bu konuda deneyler yapmaya başladık.

Prensin kız kardeşi bu amaçla kedi, köpek ve diğer hayvanları getirmeye başladı. Aynı zamanda hizmetçilerimden bazılarını davet ettik, onlara çay servisi yaptık ve saatlerce onlar için piyano çaldık. İlk başlarda deneylerimiz bir sonuç vermedi; fakat bir keresinde hizmetçilerimizden beş tanesini ve daha önce prense ait olan köyden on çiftçiyi davet ettiğimizde, kendi bestelediğim valslerden birini çalarken insanların yarısı uyumaya başladı.

Bu deneyi birçok kereler tekrar ettik ve uyuyanların sayısı her seferinde arttı. Yaşlı bayanla birlikte her türlü yöntemi denememize ve insanlar üzerinde farklı etkiler yapma amacıyla bestelememize karşın tek sonuç, davetlileri uyutmamız oldu. Sonunda müzik üzerine çalışmaktan ve müziği düşünmekten öyle yoruldum ve öyle zayıfladım ki yaşlı bayan bana dikkatlice baktı, bu durumdan korktu ve bir tanıdığının önerisiyle beni yurtdışına götürdü.

İtalya'ya gittik ve orada, değişik izlenimlerin etkisinde iyileşmeye başladım. Aradan beş yıl geçtikten sonra Pamir-Afganistan gezisinde ve Monopsişe tarikatının deneylerini gözlemlediğimde müziğin etkisi üzerine, ilk zamanki gibi büyük bir heyecanla olmasa da yeniden düşünmeye başladım.

Son yıllarda, müzikle yaptığımız ilk deneyleri ne zaman hatırlasam misafirlerimizin müzik dinlerken uyumalarına bu kadar önem vermemizdeki saflığımıza gülmeden edemiyorum. Bu insanların, haz duydukları için uyudukları hiç aklımıza gel-

memişti çünkü bizim yanımızda, kendilerini gittikçe evlerindeki gibi hissetmişlerdi; çünkü uzun bir gün boyunca çalıştıktan sonra iyi bir akşam yemeği yemek, nazik bir yaşlı bayanın verdiği bir bardak votkayı içmek ve yumuşak koltuklarda oturmak çok hoştu.

Monopsişe keşişlerinin açıklamalarını dinledikten ve deneylerine tanık olduktan sonra, Rusya'ya döndüğümde insanlar üzerindeki deneylerime yeniden başladım. Keşişlerin bize tavsiye ettiği gibi deney yapacağım yerdeki atmosferik basınca uygun olan mutlak 'la' sesini buldum ve odanın ölçülerini de hesaba katarak piyanonun sesini buna göre ayarladım. Bunun yanında, deney için seçtiğim kişiler daha önceden bazı akort seslerinin etkisinde kalmışlardı; ayrıca içinde bulunduğumuz yerin özelliği ve buradaki her bir insanın milliyetini de dikkate aldık. Artık aynı sonuçları elde edemiyorduk, başka bir deyişle, aynı melodi herkeste aynı izlenimlere yol açmamıştı.

Belirttiğim bu şartlara tamamen uyduklarında insanlarda gülme, ağlama, bedbahtlık, şefkat ve bunun gibi duyguları uyandıracağımı kimse inkar edemezdi. Fakat insanlar farklı millettenseler veya içlerinden birinin psikolojik durumu, ortalamadan biraz farklıysa sonuçlar değişiyordu ve ne kadar uğraşırsam uğraşayım, aynı müzikle herkeste istisnasız aynı ruh halini uyandıramıyordum. Bu yüzden deneylerime bir kere daha son verdim; elde ettiğim sonuçlardan tatmin olduğumu söyleyelim.

Fakat burada, bir önceki gün, hemen hemen melodisiz olan bu müzik her birimizde aynı durumu uyandırdı; insanlar yalnızca değişik ırktan ve milliyetten değil hatta birbirine hiç benzemeyen kişilik tiplerine, alışkanlıklara ve yaradılışlara sahiptiler. Bunu 'sürü psikolojisi' ile açıklamak söz konusu olamazdı; yakın zaman önce deneysel olarak da ispatladığımız gibi, kendi çabaları sayesinde yol arkadaşlarımda bu duygu kesinlikle mevcut değildir. Tek kelimeyle, bir önceki gün yaşadığımız bu fenomeni yaratacak ve herhangi bir şekilde açıklayacak bir şey

yoktu. Bu müziği dinledikten sonra odama döndüğümde, yıllarca beynimi yorduğum bu durumun gerçek nedenini bulmak için içimde yoğun bir istek uyandı.

O gece boyunca uyuyamadım ama sadece, bunun gerçek anlamının ne olabileceğini düşünebildim. Ve dün bütün gün boyunca da düşündüm, hatta iştahım kaçtı. Ne bir şey yedim ne de bir şey içtim. Dün gece o kadar umutsuzluğa kapıldım ki hiç farkında olmadan parmağımı ısırmışım, hatta o kadar sert ısırmışım ki neredeyse koparacaktım. Kolumun askıda olmasının nedeni budur. O kadar canımı acıtıyor ki atın üzerinde zor oturuyorum."

Vitvitskaya'nın hikayesi beni derinden etkiledi ve tüm kalbimle ona yardım etmek istedim. Söz sırası bana geldiğinde, bir yıl önce yine müzikle ilgili bir konuda bir olayla karşılaştığımı ve bunun beni çok şaşırttığını söyledim.

Ona, çocukluğumda öğretmenim olan bir büyük adamın, Peder Evlissi'nin tavsiye mektubuyla, çoğu Yahudi olan Esseniler arasında bulunduğumu ve bunların antik İbran müziği ve şarkıları sayesinde bitkileri yarım saat içinde büyüttüklerini söyledim ve bunu nasıl yaptıklarını detaylı olarak anlattım. Vitvitskaya hikayemden dolayı o kadar heyecanlandı ki yanakları kızardı. Konuşmamızın sonucunda, Rusya'ya döner dönmez kimsenin bizi rahatsız edemeyeceği bir şehre yerleşerek müzikle ilgili deneylerimizi ciddi olarak yürütmeye karar verdik.

Bu konuşmadan sonra, gezinin geri kalan kısmında Vitvitskaya her zamanki gibiydi. Yaralı parmağına rağmen tepelere tırmanırken en çevik olanımız oydu ve yol boyunca yönümüzü belirleyen anıtları neredeyse otuz km öteden tanıyordu.

Vitvitskaya, Volga'da bir gezide yakalandığı soğuk algınlığından öldü. Samara'ya gömüldü. Öldüğünde ben de oradaydım; hastalandığında Taşkent'ten çağrılmıştım.

Şimdi, hayatımın yarısı çoktan geçmişken ve gittiğim hemen

hemen tüm ülkelerde binlerce kadın görmüşken, onu hatırladığımda itiraf etmem gerekir ki onun gibi bir başka kadına rastlamadım, belki hiçbir zaman rastlamayacağım.

Yaşlı dostumun, benim öz arkadaşımın, yarım bıraktığım hikayesini anlatırken, ben İstanbul'dan ayrıldıktan sonra onun da ayrıldığını ve onu yıllarca görmediğimi söylemeliyim. Fakat düzenli bir şekilde aldığım mektupları sayesinde nerede olduğuna ve o sıralarda hayatında en çok ilgilendiği konunun ne olduğuna dair az ya da çok bilgi alabiliyordum.

Prens ilk önce Seylan adasına gitmişti ve daha sonra İndüs Nehrinden yukarıya, nehrin kaynağına doğru bir gezi yapmıştı. Bu tarihten sonra mektuplaşmamız birdenbire kesilinceye kadar bana birçok defalar Afganistan'dan, Belucistan'dan, Kafiristan'dan yazdı; ondan sonra da onun hakkında ne bir haber ne de bir söylenti duydum.

Onun, gezilerinden birinde ortadan kaybolduğuna emin oldum. Yavaş yavaş bana en yakın olan insanı kaybettiğim düşüncesine alışmıştım ki birden bire hiç beklenmedik bir şekilde, sıra dışı şartlar altında, Asya'nın tam ortasında ona rastladım.

Düşünceme göre, çağdaş hayat şartlarında herkesin örnek alması gereken bir ideali temsil eden bu adamla son karşılaşmamızı daha aydınlatmak için, yine benim arkadaşım ve yoldaşım olan Solovyev'den bahsetmek amacıyla, hikayeye yeniden ara vermek zorundayım. Solovyev genel olarak Doğu tıbbı ve özellikle Tibet tıbbı konusunda bir otoriteydi ve ayrıca, afyon ve haşhaşın insan ruhu ve organizması üzerindeki etkileri konusunda dünyadaki en büyük uzmandı.

Yuri Lubovedski ile son karşılaşmamız, Solovyev ile gittiğimiz son Orta Asya gezisinde gerçekleşti.

SOLOVYEV

Buhara hanlığının başkenti olan Buhara şehrinden altı veya sekiz km uzaklıkta, Ruslar Transhazar Demiryolunun bir istasyonunun çevresinde Yeni Buhara denilen şehri inşa etmişlerdi.

Solovyev'le ilk karşılaşmamızda bu şehirde oturuyordum. Burada, Muhammed'in dininin temel özellikleri hakkında daha kapsamlı bilgi kazanacağım yerleri ziyaret etmek, aralarında eski büyük dostum Bogga-Eddin de olan farklı tarikatlardan Buharalı derviş tanıdıklarla görüşmek amacıyla gitmiştim. Bogga-Eddin o sıralarda Buhara'da değildi ve hiç kimse onun nereye gittiğini bilmiyordu; fakat onun hemen geri döneceğini ümit etmek için nedenlerim vardı.

Yeni Buhara'ya geldiğimde, Rus *kvass*'ı* satan şişman bir Yahudi'nin evinde küçük bir oda tuttum. Bu odada dokuz yıl boyunca, tüm yolculuklarımda bana eşlik eden sadık dostum iri Kürt çoban köpeği Philos ile birlikte kaldım. Bu arada Philos, onu bir çaydanlıkla yolladığımda bana tavernalardan ve *çayhanelerden* sıcak su getirmesiyle bir süre kaldığım tüm köy ve şehirlerde, özellikle küçük çocuklar arasında oldukça ünlü olmuştu; hatta benden bir notla birlikte, alışveriş yapmaya bile giderdi.

Fikrimce, bu köpek o kadar şaşırtıcıydı ki onun ender görünen zekasını okuyucuya tanıtmak için biraz zaman harcamayı hiç de gereksiz görmüyorum. Onun zekasının göstergesi olan hünerlerini gösteren birkaç olayı arada anlatacağım.

Bundan kısa bir süre önce, bir tarikata mensup olan bazı dervişlerin yaşadığı Buhara'nın P şehrine gitmiştim. Bogga-Eddin onlarla tanışmamı tavsiye etmişti. İlk olay, bu dervişler P şehrini terk ettikten ve ben Semerkant şehrine gitmeye karar verdikten hemen sonra olmuştu.

*Çavdar ağırlıklı bir içki.

Parasal kaynaklarım neredeyse tükenmişti. Kervansaraydaki oda için ödeme yaptıktan sonra P şehrindeki diğer borçlarımı ödedim. Bana en fazla altmış kopek para kalmıştı. Bu şehirde herhangi bir şekilde para kazanmak olanaksızdı çünkü çalışma mevsiminde değildik ve Avrupa medeniyetinden bu kadar uzak bir yerde herhangi bir sanatsal veya mekanik süs eşyası satmak hiç de kolay değildi. Buna karşın, Semerkant'ta birçok Rus ve Avrupalı olması sebebiyle, oraya gitme olasılığını öngörerek, Tiflis'den oraya para gönderilmesi talimatı vermiştim.

Yolculuk için ödeyecek param olmadığından, yaklaşık yüz kilometrelik bu mesafeyi yayan gitmeye karar verdim. Bir gün, dostum Philos ile yola koyulduk. Yola çıkmadan önce kendime beş kopeklik ekmek ve Philos için de beş kopeklik koyun başı aldım. Hem kendimin hem de Philos'un yiyeceğini çok ekonomik kullanıyordum; pek doyduğumuz söylenemezdi.

Yolun iki yanında *bostanlar*, yani sebze bahçeleri vardı. Türkistan'ın birçok yerinde bir bahçeyi diğerinden veya yoldan ayırmak için çok uzun ve kalın yetişen enginarlar dikme adeti vardı, bunlar tahta veya tel çit görevini görürdü. Yolda yürürken bunlardan birine rast geldik.

Çok aç olduğum için birkaç enginarı koparmaya karar verdim. Beni gören biri var mı diye etrafıma bakındım ve aceleyle dört büyük enginar kopardım ve yoluma devam ederken bunları büyük bir zevkle yedim. Philos'a tatması için bir parça verdim fakat o bunu kokladıktan sonra yemeği reddetti.

Yeni Semerkant'a geldikten sonra, kentin dış mahallelerinde oturan oralı birinin evinde bir oda tuttum. İlk önce postaneye giderek Tiflis'ten paramın gelip gelmediğine baktım fakat para daha gelmemişti. Nereden para bulacağımı düşünürken, kağıttan suni çiçek yaparak para kazanmaya karar verdim. Bu amaçla renkli kağıt almak için hemen bir dükkana gittim fakat elli kopekle çok az alabileceğimi hesapladığımdan biraz ince beyaz kağıt ve biraz da değişik renklerde anilin boya alarak, kağıdı

kendim boyamaya karar verdim. Bu şekilde az bir miktar parayla çok sayıda çiçek yapabilecektim.

Ağaçların gölgesi altındaki bir bankın üzerinde dinlenmek için dükkandan çıkıp şehrin bahçelerine gittim. Philos yanıma oturdu. Düşüncelere dalmış öğleden sonranın sessizliğinin tadını çıkararak bir daldan diğerine uçuşan serçelerin bulunduğu ağaca bakıyordum. Birden aklıma bir düşünce geldi: "Niçin serçeleri kullanarak para kazanmayı denemiyordum? Buranın sakinleri olan Sartlar, kanaryalardan ve diğer şakıyan kuşlardan çok hoşlanırlardı; bir serçe niçin bir kanaryadan daha kötü olsundu ki?"

Şehir bahçeleri boyunca uzanan caddede bir at arabası durağı vardı. Burada, sürücüler akşamüstü sıcaklığında, kulübelerinde dinlenip uyukluyorlardı. Yanlarına gittim ve atların kuyruklarından ihtiyacım olan kılları kopardım. Bu kıllardan tuzak hazırladım ve farklı yerlere koydum. Bütün bu süre boyunca Philos, büyük bir dikkatle bana bakıyordu. Çok geçmeden bir serçe tuzaklardan birine düştü. Dikkatlice onu aldım ve eve götürdüm.

Eve gelince, ev sahibi hanımdan bir makas istedim ve serçeyi, kanaryaya dönüştürmek üzere kırptım, sonra da fantastik bir şekilde anilin boyaları ile boyadım. Bu serçeyi Eski Semerkant'a götürdüm. Orada, bunun özel bir "Amerikan kanaryası" olduğunu söyleyip hemen sattım ve karşılığında iki ruble kazandım. Bu parayla hemen kendime sade bir şekilde boyanmış kafesler aldım ve o günden sonra serçeleri kafeste satmaya başladım. İki hafta içinde bu Amerikan kanaryalarından seksen tane sattım.

Serçe yakalamaya giderken ilk üç veya dört gün Philos'u beraberimde götürmüştüm fakat sonrasında onu bir daha yanımda götürmedim çünkü o sıralarda Yeni Semerkant'ın çocukları arasında çok ünlü olmuştu. Çocuklardan oluşan kalabalık onu görmek için şehir bahçelerine gelip serçeleri korkutabilir ve onları yakalamama engel olabilirlerdi.

Philos'u beraberimde götürmeyi bıraktıktan bir gün sonra, köpeğim sabah erkenden evden ayrıldı ve akşamüstü yorgun ve kirli bir halde dönüp büyük bir ciddiyetle yatağıma bir serçe koydu, tabi ki ölü bir serçe. Bu her gün tekrar etti; sabah erkenden ayrılıyor ve istinasız akşamüstü geri geliyor ve yatağıma ölü bir serçe koyuyordu.

Semerkant'ta uzun süre kalma riskine giremezdim. Şeytanın bana bir oyun oynayacağından korkuyordum. Serçelerim yağmurda ıslanabilir veya Amerikan kanaryaları su içtikleri kapta banyo yapmak isteyebilirdi. O zaman büyük bir gürültü kopardı çünkü Amerikan kanaryalarım o anda şekilsiz, tüyleri kırpılmış zavallı serçelere dönüşürlerdi. Bu yüzden, oradan tek parça halinde uzaklaşmakta acele ediyordum.

Semerkant'tan Yeni Buhara'ya gittim. Burada, arkadaşım derviş Bogga-Eddin'i bulmayı umuyordum. Cebimde o zamanlar epey büyük bir miktar sayılan yüz elli ruble olduğundan, kendimi zengin bir adam gibi hissediyordum.

Daha önce söylediğim gibi, Yeni Buhara'da, *kvass* satan şişman bir Yahudi kadının evindeki bir odayı tuttum. Bu odada mobilya yoktu. Geceleri, köşelerden birine yatak olarak kullanmak için temiz bir örtü serip bunun üzerinde yastıksız uyuyordum. Bunu, sırf ekonomik nedenlerle yapmıyordum. Hayır... böyle uyumanın çok ucuz olduğunu kimse inkar edemez ama bunu yapmamın esas nedeni, hayatımın o devresinde ünlü Hindu yogilerinin safkan bir izleyicisi olmamdı. Ayrıca, itiraf etmek gerekir ki o günlerde, büyük maddi sıkıntı çektiğim zamanlarda bile temiz bir örtü üzerinde yatma ve kendimi yüzde seksenden daha az sertlikte olmayan kolonya ile ovalama lüksünden mahrum etmiyordum.

Yattıktan beş veya on dakika sonra, Philos'un hesabma göre uykuya dalmış olmam gerektiği sırada, o da bu uyduruk yatağımın yanına uzanır ama asla yüzüme doğru değil de arka tarafımda yatardı. Bu "ultra konforlu" yatağın baş tarafında, o sıra-

larda ilgilendiğim sorunları ele alan ve bir iple birbirine bağlanmış kitaplardan oluşan az çok konforlu küçük bir masa bulunurdu. Bu orijinal kütüphane masasına yağ lambası, not defteri, böcek ilacı ve bunun gibi ihtiyacım olan her şeyi koyardım.

Yeni Buhara'ya geldikten birkaç gün sonra bir sabah, uyduruk masamın üzerinde büyük bir beyaz enginar gördüm. O sırada ne düşündüğümü hatırlıyorum: "Ah, bu ev sahibi hanımın bir jesti! Şişmanlığına rağmen benim beyaz enginara olan zaafımı hemen anlayacak kadar dikkatliymiş," diye düşündüm ve onu büyük bir zevkle yedim.

Ev sahibinden başka odama giren olmadığından, bu enginarı bana onun getirdiğinden emindim. Aynı gün onu koridorda gördüğümde, içtenlikle teşekkür edip ona enginardan bahsettim fakat onun bu konuda hiçbir şey bilmediğini söylemesi beni hayrete düşürdü.

Ertesi sabah aynı yerde yine bir enginar gördüm. Bunu da büyük bir keyifle yememe rağmen, bunun odamda gizemli bir biçimde ortaya çıkması hakkında düşünmeye başladım.

Şaşırtıcı olan, üçüncü gün de aynı şeyin tekrarlanmasıydı! Bu sefer konuyu ciddi olarak araştırmaya karar verdim. Bana böyle başarılı bir şekilde şaşırtıcı ama hoş oyunlar oynayanın kim olduğunu bulacaktım fakat her sabah aynı saatte, aynı yerde beyaz enginarlar bulmaya devam etmeme rağmen hiçbir şeyi ortaya çıkartamadım.

Her gün gittikçe daha gizemli bir hal alan bu konuyu aydınlatmak amacıyla bir sabah, koridorda mayalanmaya bırakılmış bir varil *kvass*'ın arkasına saklandım. Kısa bir süre sonra, Philos'un ağzında bir tane büyük beyaz enginar ile dikkatlice varilin yanından geçtiğini gördüm; odama gitti ve onu her zaman bulduğum yere bıraktı. O günden sonra, Philos'u çok yakından takip etmeye başladım.

Ertesi sabah tam evden ayrılırken Philos'un kafasının sol tarafını okşadım. Bu ikimiz arasında, benim uzaklara gideceğim

ve onu beraberimde götürmeyeceğim anlamına gelen bir işaret-ti fakat caddeye çıktıktan sonra sadece kısa bir mesafe yürüdüm ve evimizin karşısındaki dükkana doğru yönelip kapıyı gözlemeye başladım.

Çok geçmeden Philos çıktı ve çevreye bakınarak pazar yeri yönünde yola koyuldu; ben de onu gizlice takip ettim. Pazarda, belediye binasının merdivenlerinin yakınlarında birçok erzak dükkanı ve insan kalabalığı vardı. Philos'un yavaşça kalabalığın içinde yürüdüğünü gördüm ve gözümü ondan ayırmadım.

Bir dükkanın önünden geçerken çevresine bakındı ve hiç kimsenin bakmadığından emin olduğunda, hemen orada duran çuvaldan bir beyaz enginar aşırıp koşmaya başladı. Eve döndüğümde, beyaz enginarı her zamanki yerinde buldum.

Bu şaşırtıcı köpeğin zekasının bir özelliğinden daha bahsedeceğim. Genellikle ben evden ayrıldığımda, kapının dışında yatar ve benim dönmemi beklerdi. Ben yokken odama girmek isteyen biri içeri girebilirdi ama Philos hiç kimsenin odadan çıkmasına izin vermezdi. Ben yokken biri benim odamdan çıkmak isterse, bu iri köpek hırlamaya ve dişlerini göstermeye başlar, bu da yabancıların yüreğinin ağzına gelmesine yeterdi.

Şu anda dünyada olmayan gerçek dostum Philos ile bağlantılı olan ve yine Yeni Buhara'da geçen bir olayı, örnek olarak anlatmak istiyorum. Bu olaydan bir gün önce, seyyar sinemacı olarak adlandırılan bir Polonyalı bana geldi ve bu gezgin sanatçıların sinema filmlerinin projeksiyonunda kullandıkları iki adet asetilen gazı kabından birini tamir etmemi istedi. Yörenin insanları, bu işte uzman olduğumu bildikleri için beni tavsiye etmişlerdi. Bu Polonyalı'ya kısa süre içinde, boş bir zamanımda onu çağıracağımı ve kabını tamir edeceğime söz verdim.

Fakat bu konuşmamızdan bir gün sonra, Polonyalı sinemacı öbür kaptan da gaz kaçtığının farkına varmış sonraki bütün gösterinin yarıda kesileceğinden korktuğundan, benim gelmemi beklemeden kabı kendisi getirmeye karar vermiş.

O sabah bir camiyi ziyaret etmek için Eski Buhara'ya gitmiştim. Özellikle Müslümanlık dinine mensup insanlar, köpeklerin tapınaklara ve tapınak avlularına girmesini hürmetsizlik saydıklarından dolayı Philos'u evde bırakmak zorunda kalmıştım. O da her zaman olduğu gibi, gelişimi bekleyerek kapının dışında yatıyordu.

Böylece Philos alışkınlığı olduğu üzere, seyyar sinemacıyı içeri bırakmış ama onun dışarı çıkmasına hayatta izin vermemiş! Odadan çıkmak için birkaç kere boşuna girişimden sonra adam kaderine razı olarak yere oturmuş ben akşam geç vakit dönene kadar bir şey yiyip içemeden, durmadan homurdanmış.

İşte, Yeni Buhara'da böyle yaşıyordum... para kazanmak ve diğer maceralar için bu sefer gerçekten kağıt çiçek yapma işinde çalışmaya başladım. Bunları satarak, Buhara'da ilgimi çeken hemen her yere girebiliyordum ve ayrıca, yılın bu sezonunda ticaret çok iyi gidiyordu.

Paskalyadan önce gelen perhiz süresinin sonuna yaklaşmıştık. Çok iyi bilindiği üzere, bu bölgede oturanlar odalarını ve masalarını Paskalya Tatili için çiçeklerle süslüyorlardı. Bunun dışında, o sene Yahudilerin ve Hristiyanların paskalyaları neredeyse birbiriyle çakışıyordu. Eski Buhara'nın bir kısmının ve Yeni Buhara'nın nüfusu çoğunlukla bu iki dine mensup insanlardan oluştuğu için, kağıt çiçeklere olan talep özellikle fazlaydı.

Gerçekten ciddiyetle gece ve gündüz çalışarak işe koyuldum. Derviş arkadaşlarımı görmek veya arada sırada çok yorgun olduğumda yakındaki bir restoranda bilardo oynamak için seyrek olarak dışarı çıkıyordum. Gençliğimde bu oyunu çok seviyordum ve bu konuda oldukça yetenekliydim.

Bir akşam, Kutsal Perşembe akşamı, işimi bitirip bilardo oynamaya gitmiştim. Birden oyun sırasında yandaki odadan gelen sesleri ve bağrışmaları duydum. Bilardo sopasını bırakarak içeri koştum ve dört adamın bir kişiyi dövdüklerini gördüm.

O insanları hiç tanımadığım ve konunun ne olduğunu bilmediğim halde saldırıya uğrayan adamı kurtarmaya koştum. Gençliğimde Japon ju-jutsu ve Hivintzyan *fiz-les-loo*'ya çok meraklı olduğumdan, bu yöntemlerdeki bilgimi uygulama fırsatı çıktığına çok memnun olmuştum. Böylece sadece spor amacıyla ben de sıkı bir şekilde kavgaya katıldım ve sonunda ikimiz, yabancıyla ben, rakiplerimize iyi bir dayak atarak kısa sürede onları pes etmeye zorladık.

O tarihlerde, Yeni Buhara henüz çok yeni bir şehirdi; nüfusu çok karışıktı. Bunlar arasında, polis gözetimi altında yaşayan Rus sürgünler de vardı. Bunlara biz "kurt bileti" adını veriyorduk.

Her milletten, birbirine benzemeyen insanlardan oluşan bir kalabalık vardı. Bu insanların bir geçmişleri vardı, belki bazılarının gelecekleri de olacaktı. Aralarında, cezalarını çoktan çekmiş olan sabıkalılar, ayrıca mahkeme tarafından ve o tarihlerde Rusya'da çok kullanılan idari emirlerle gönderilmiş politik sürgünler bulunmaktaydı.

Bu sürgünlerin yaşadığı çevreler ve şartlar o kadar sefildi ki zamanla hepsi, hiç istisnasız, ayyaş oluyordu; daha önce hiç içmemiş olanlar ve kalıtımsal olarak içkiye meyli olmayanlar bile doğallıkla ve çok kolayca bu ortak eğilime uyuyorlardı.

Kavgalarına karıştığım topluluk işte bu kategoriye aitti. Kavgadan sonra, kavga arkadaşımı evine götürmek istiyordum, yalnız başına giderse yolda başına bir şey geleceğinden korkuyordum fakat onun, diğer dördüyle aynı yerde yaşadığı ortaya çıktı. Demiryolu üzerindeki tamir arabalarında kalıyorlardı. Çoktan gece olduğundan, onun benimle birlikte eve gelmesini önermekten başka çare yoktu. O da bunu kabul etti.

Yeni tanıdığım arkadaşımın –Solovyev'in– genç bir adam olduğu ortaya çıktı fakat onun, içkiye çoktan alıştığı belliydi. Kavgadan çok yaralı çıkmıştı; yüzü tamamen çürümüş ve bir gözü, kötü şekilde morarmıştı. Ertesi gün gözü neredeyse kapanacak

kadar şişmişti ve gözü daha iyi oluncaya kadar benimle kalmaya onu ikna ettim. Zaten Paskalya tatili başlamıştı ve çalışmayı bir gün önce bırakmıştı. Kutsal Cuma günü bir yerlere gitti ama geceyi benimle geçirmek üzere geri döndü.

Ertesi gün, neredeyse bütün bir gün koşuşturmam gerekmişti. Paskalya için sipariş edilen çiçekleri teslim etmem gerekiyordu. Akşama kadar boş değildim. Hristiyan arkadaşlarım olmadığı ve kutlama yapmaya hiçbir yere gitmeyeceğim için *kuliç**, *paska***, boyalı yumurtalar ve bu bayram için geleneksel olan her şeyi ve ayrıca bir şişe votka aldım ve bunları eve götürdüm.

Solovyev'i içeride bulmadım, yıkanıp temizlendikten sonra –değiştireceğim başka elbisem yoktu– kilisedeki akşam ayinine yalnız başıma gittim. Geri döndüğümde, Solovyev'i çoktan uyumuş olarak buldum: Odamda masa olmadığı için, Solovyev'i rahatsız etmeden sessizce dışarı çıkarak, dışarıdaki avludan büyük bir boş kutu getirdim, üstüne temiz bir örtü örttüm ve ancak, bayram için aldığım her şeyi üzerine yerleştirdikten sonra Solovyev'i uyandırdım.

Gördüğü her şeye çok şaşırmıştı ve bu ağırbaşlı yemeğe katılmaya memnuniyetle razı oldu. Ayağa kalktı ve beraberce "masa"ya oturduk; o benim kitaplarımın üstünde, ben de ters çevrilmiş bir kovanın üstünde.

İlk önce her birimiz için bir bardak votka koydum fakat bana teşekkür edip içmeyi reddetmesi beni çok şaşırttı. Ben yalnız başıma içtim, Solovyev de yemeye başladı. Bu kutlama sırasında orada olan Philos da çift porsiyon yemek aldı, iki pişmiş koyun kellesi. Sessizlik içinde oturduk ve yedik. Bu hem benim için hem de Solovyev için mutlu bir Paskalya olmadı. Zihnimde, aile bayramının tanıdık görüntüsünü canlandırarak uzaktaki ailemi düşünmeye başlamıştım. Solovyev de bir şeyler düşünüyordu ve uzun bir süre konuşmadan oturduk.

*kuliç: Rus paskalya çöreği.
**paska: Yoğurtlu bir tatlı.

Birdenbire Solovyev kendi kendine konuşur gibi, "Bu gecenin anısına, Tanrım bana yardım et, bana böyle bir hayat getiren bu zehri bir daha içmemem için!" deyip sustu ve acıklı seslerle mırıldandı, "Ah...ben!" ve hayatını anlatmaya başladı.

Onu neyin etkilediğini bilmiyorum. Paskalya, düzgün bir adam olduğu günlerdeki eski ve uzak anıları hatırlamasına mı yol açmıştı veya bu beklenmedik kutlama ve özenle hazırlanmış masa mı onu etkilemişti yoksa her ikisi de mi? Sebep her neyse, Solovyev bana içini döktü.

Solovyev eskiden bir postane memuruydu, bu duruma şans eseri gelmişti. Samara'daki tüccar bir aileden geliyordu. Burada, babasının dört tane büyük un değirmeni vardı. Annesi fakirleşmiş bir soylu ailedendi; aristokratların devam ettiği bir genç kız okuluna gitmişti. Çocuklarını yetiştirmesi, yalnızca onlara iyi huy kazandırmak ve nasıl davranılacağını öğretmekten oluşuyordu; hepsi bu bilgilerle doldurulmuştu.

Babası çok seyrek evine geliyordu, vaktini değirmenlerde ve hububat dükkanlarında geçirirdi. Ayrıca içkiciydi ve her sene düzenli olarak durmadan birkaç hafta içerdi. Ayık olduğu zamanlarda ise, oğlunun deyimiyle, "küstah bir aptaldı".

Solovyev'in anne babası birbirlerine zor tahammül ederek kendi ilgi alanlarıyla ilgilenip kendi hayatlarını yaşıyorlardı. Solovyev'in bir erkek kardeşi vardı, ikisi birlikte devlet okuluna gidiyorlardı. Anne babaları, her zaman olduğu gibi, çocukları bölüşmüşlerdi. Büyük oğlan annesinin gözdesiydi, küçük oğlan ise babasının. Bu konuda birçok olaylar oldu. Babası, büyük oğlundan alay etmeden bahsetmezdi ve böylece zamanla, aralarında bir düşmanlık oluşmuştu. Kocasından harcamaları için para alan anne, Solovyev'e belli bir miktar para veriyordu fakat yıllar geçtikçe Solovyev'in istekleri arttı; aldığı para, kızlara kur yapmaya yetmez oldu. Bir keresinde annesinin bir bileziğini çaldı ve birine bir hediye almak için onu sattı.

Annesi, bu hırsızlığın farkına vardığında bunu babasından

sakladı fakat hırsızlıklar tekrar etmeye başladı ve bir gün babası bunları anladığında büyük bir çıngar koptu ve Solovyev'i evden attı. Fakat daha sonra, annesinin ve akrabaların araya girmesiyle onu affetmişti.

Samara'ya seyyar bir sirk geldiğinde, Solovyev beşinci –veya sondan bir önceki– sınıftaydı ve gönlünü, ata eyersiz binen Verka adındaki bir kadına kaptırdı. Sirk, Çaritsin'e gittiğinde Solovyev hile yoluyla annesinden bir miktar para alarak, onların peşine takıldı.

O sıralarda içmeye de başlamıştı; Çaritsin'de Verka'nın bir atlı polis yüzbaşısıyla arkadaşlık kurduğunu öğrendi ve kızgınlığından daha çok içmeye başladı. Liman tavernalarını ziyaret etmeye başladı ve burada kendine birçok arkadaş buldu.

Bir gün sarhoşken parası çalındığında her şey sona erdi ve kendini beş parasız, yabancı bir şehirde buldu ve durumu hakkında ailesine haber yollamaya cesaret edemedi.

Solovyev, zamanla şahsi eşyalarını ve elbiselerini de satmıştı. Hatta sonunda giydiği elbiseleri paçavralarla değiştirdi ve kelimenin tam anlamıyla bir serseri haline geldi.

Açlık onu, balıkhanede çalışmaya zorladı ve sonunda, diğer serserilerle birlikte Bakü'ye geldi. Burada talihi ona gülümsedi ve Balakna bölgesinde telefon operatörü olmayı başardı.

Geçmişteki zorluklar onu düşünmeye zorlamıştı; hiç durmadan çalışmaya başladı. Bir gün Samara'dan gelen biriyle karşılaştı. Onun kim olduğunu, yani hangi aileden olduğunu öğrenen bu adam, Soloyev'in daha iyi bir işe girmesi için yardım etmeye karar verdi.

Solovyev beşinci sınıfı bitirdiği için posta telgraf hizmetlerinde asistan pozisyonuna getirildi fakat ilk birkaç ay için maaş almadan çalıştı. Bundan sonra Kuşka'da bir göreve getirildi ve orada katip olarak çalıştı. Az yemesi sayesinde daha düzgün giyinebildi ve hatta biraz para biriktirebildi.

Yirmi bir yaşına girdiğinde, askeri yetkililerden askere çağı-

rıldığına dair bir haber aldı. Bu nedenle doğduğu şehre dönmek zorunda kaldı ve Samara'ya geldiğinde bir otele yerleşip annesine bir not yazdı. Bundan önce de ondan mektuplar alan annesi, oğlunun hayatını düzene koymasından çok memnundu ve babasının onu affetmesini sağladı.

Solovyev tekrar eve kabul edildi ve babası, oğlunun aklının başına geldiğini görerek, işlerin daha kötüye gitmemesinden dolayı mutlu olup ona iyi davranmaya başladı.

Solovyev askeri yetkililere başvurarak kura çekti fakat posta hizmetlerinde telgrafçı olduğu için birkaç ay tayininin çıkmasını beklemek zorunda kaldı çünkü bu kategorideki askerler, ordunun merkezi idaresi tarafından boş mevkilere tayin ediliyorlardı. Böylece demiryolu taburuyla o tarihlerde askeri idarenin elinde olan Transhazar Demiryolundaki görevine gitmeden önce üç ya da dört ay ailesiyle kaldı.

Görev yerine ulaştıktan ve ikinci bölükte er olarak zorunlu hizmet yaptıktan sonra, Solovyev Kuşka Hattına tayin edildi fakat çok geçmeden sarılık hastalığına tutuldu ve bölüğün konuşlandığı Merv'deki hastaneye sevk edildi. İyileşince Semerkant'daki tabur karargahına gönderildi ve daha sonra, buradaki askeri hastanede, askeri hizmetine devam edip edemeyeceğine dair sağlık kontrolünden geçirildi.

Solovyev'in kaldığı hastanenin ana binasında, mahkumlar için de bir koğuş vardı. Koridordan geçerken ve arada sırada küçük bir pencereden mahkumlarla konuşurken bunlardan biriyle, sahte para basmakla suçlanan bir Polonyalı ile arkadaş oldu.

Solovyev bozulan sağlığı nedeniyle askerlik hizmetinden ayrılıp hastaneden taburcu edildiğinde, bu mahkum ondan Semerkant tren istasyonu yakınında oturan bir arkadaşına bir mektup götürmesini istedi. Bu mektubu götürdüğü için de teşekkür olarak Solovyev'e gizlice bir ufak şişe mavi sıvı verdi. Bu sıvının, üç rublelik banknotların –yalnızca bunların– sahtelerini

çıkarmakta kullanıldığını ve bunun da şu şekilde yapıldığını söyledi:

Bu sıvı ile nemlendirilen özel kağıt banknotun her iki tarafına da konuluyor ve daha sonra bunların hepsi bir kitabın içinde presleniyordu. Bu şekilde elde edilen negatifler, banknotun iki tarafından da üç veya dört iyi kopya veriyordu.

İnsanların Rus parasını pek iyi tanımadıkları Orta Asya'da, bu banknotlar çok kolay kullanılıyordu. Solovyev'in eve gitmek için ayrılmadan bir süre önce paraya ihtiyacı oldu ve merakından bu işlemi deneyip hiç riske girmeden bu sahte paraların küçük bir kısmını kullandı.

Evde içtenlikle karşılanmıştı. Babası onu kalmaya ve küçük kardeşinin yaptığı işe yardım etmeye zorladı. Solovyev bunu kabul etti ve Samara dışındaki değirmenlerden birinin yönetimi ona verildi. Fakat birkaç ay çalıştıktan sonra sıkıldı ve avare hayatını özleyerek babasına gidip bu durumun daha fazla süremeyeceğini açıkça söyledi. Babası onun gitmesine izin verdi ve hatta ona, epey bir para da verdi.

Solovyev Moskova'ya ve St. Petersburg'a gitti, tekrar içmeye başladı ve sonunda sarhoş bir halde Varşova'ya ulaştı. Askerlikten ayrılmasının üzerinden bir sene geçmişti. Bir gün bir adam onu durdurdu; bu Varşova'da hapishanede tanıştığı mahkumdu, anlaşılan mahkeme tarafından serbest bırakılmıştı ve Varşova'ya kağıt almak ve Almanya'dan gelmesi beklenen banknot baskı makinesi için gelmişti. Solovyev'den kendisine ortak olmasını ve Buhara'daki işinde ona yardım etmesini istedi.

Solovyev'e bu yasadışı ama kolay kazanç çekici gelmişti. Buhara'ya gidip ortağını bekledi ama Polanyalı sahteci Varşova'da makineyi beklerken gecikmişti. Solovyev içmeye devam etti ve parasının geri kalan kısmını da çarçur ettiğinden, demiryolunda bir iş buldu. Bu arada, ben onunla tanışmadan önceki üç ay boyunca çalıştı; bu arada hiç durmadan içiyordu.

Solovyev'in samimi hikayesi, beni içten etkiledi. O sıralarda,

ipnotizm konusunda epey şey biliyordum. Bir insanı belli bir duruma getirdikten sonra, istemediği bir alışkanlığı unutmasını söyleyerek onu etkileyebiliyordum. Bu yüzden, bu zararlı votka içme alışkanlığından gerçekten kurtulmak isterse ona yardım edeceğimi söyledim ve bunu nasıl yapacağımı açıkladım. Kabul etti ve ertesi gün ve ondan sonraki her gün onu ipnotik duruma soktum ve gerekli şeyleri söyledim. Zamanla votkaya karşı öyle bir tiksinti duydu ki kendi tanımıyla bu "zehre" bakamıyordu bile.

Demiryolundaki işi bırakan Solovyev, benimle kalmak için bana geldi. Bana çiçek yapma işinde ve bazen de onları pazara götürüp satmada yardım etmeye başladı.

Solovyev yardımcım olup da birlikte iki iyi kardeş gibi yaşamaya alıştığımızda, iki ya da üç aydır kendisinden haber alamadığımız arkadaşım derviş Bogga-Eddin sonunda Eski Buhara'ya döndü. Yeni Buhara'da olduğumu öğrenince, ertesi gün beni görmeye geldi.

Niçin bu kadar uzun bir süre buralardan uzaklaştığını sorunca, Bogga-Eddin şöyle cevap verdi: "Bu kadar süre uzaktaydım çünkü Yukarı Buhara'nın şehirlerinden birinde çok ilginç bir adamla karşılaştım ve onu daha sık görmek ve onunla beni derinden etkileyen sorunlar hakkında olabildiğince konuşmak için Yukarı Buhara ve Amu Derya kıyıları boyunca ona rehberlik etme işini üzerime aldım ve buraya da onunla birlikte geldim."

"Bu ihtiyar adam," diyerek devam etti Bogga-Eddin, "dervişler arasında Sarmung adıyla bilinen bir tarikatın üyesidir. Bunların ana manastırı da Asya'nın ortasında bir yerlerdedir."

Bogga-Eddin daha sonra bana şunları söyledi: "Bu sıra dışı adamla yaptığım konuşmalardan birinde, onun senin hakkında çok şey bildiği ortaya çıktı. Onu görmek istersen, buna karşı söyleyecek bir şeyi olup olmadığını sordum.

Bu soruya karşılık olarak, –kökeni gereği bir *kafir* olan ama

tüm insanlara tarafsız yaklaşımı nedeniyle bizimkine benzer bir ruh oluşturmayı başarmış bir adam olan– seni görmekten memnun olacağını söyledi."

Kafir ismi, diğer inançlara mensup yabancılara –genelde tüm Avrupalıları kapsayan– ve oralardaki anlayışa göre, içlerinde kutsallık taşıyan hiçbir şey olmayan ve ilkesiz yaşayanlara verilen bir addır.

Bogga-Eddin'in bu adam hakkında söylediği her şey aklımı karıştırmıştı. Benim için bir buluşma ayarlamasını rica ettim. Bunu kolaylıkla kabul etti çünkü o sırada, bu yaşlı adam pek uzakta değildi, bazı tanıdıklarıyla birlikte Yeni Buhara yakınındaki Kişlak'ta kalıyordu. Ertesi gün oraya gitmeyi kararlaştırdık.

Bu yaşlı adamla birçok defa çok uzun konuşmalarımız oldu. Sonuncusunda bana, kendi manastırına gitmemi ve bir süre orada kalmamı tavsiye etti.

"Belki," dedi "oralarda birileriyle, seni ilgilendiren konular hakkında konuşabilir ve böylece araştırdığın şey hakkında kendini aydınlatabilirsin." Manastırın nerede bulunduğunu kimseye söylemeyeceğime dair yemin etmem şartıyla, oraya gitmek istersem bana yardım edeceğini ve gerekli rehberleri bulacağını da sözlerine ekledi.

Ben, tabi ki derhal, her şeyi kabul ettim. Tek üzüntüm, çok bağlandığım Solovyev'den ayrılmaktı; böylece bir ihtimal, bu yolculuğa en iyi arkadaşlarımdan birini alıp alamayacağımı yaşlı adama sordum. Biraz düşündükten sonra cevap verdi: "Tabi onun onuruna ve ondan da istenen yemini tutacağına kefil olursanız, getirebilirsiniz."

Solovyev'e her türlü kefil oldum çünkü arkadaşlığımız sırasında sözünü tutacağını ispatlamıştı.

Her şeyi tekrar baştan konuştuğumuzda, bir ay sonra Amu Derya kıyılarındaki Yenihisar harabelerinde bir parola sayesinde tanıyacağımız ve bize manastıra kadar rehberlik edecek adamlar tarafından karşılanacağımıza karar verildi.

Sözleştiğimiz tarihte, Solovyev ile birlikte Yenihisar kalesinin harabelerine ulaştık ve aynı gün, bizim için gönderilen dört Kara Kırgız ile buluştuk. Geleneksel törenden sonra, birlikte yemek yedik ve hava kararmaya başladığında bize yeminimizi tekrarlattılar. Gözlerimize *başlıkları** çektikten sonra atlara atladık ve yola çıktık.

Yolculuğumuz boyunca etrafa bakmama, nereye gittiğimizi ve nerelerden geçtiğimizi anlamaya çalışmama yeminimizi sıkı sıkıya tuttuk. Gecelemek için durduğumuzda ve arada sırada korunaklı bir yerde yemek yediğimizde *başlıklarımız* çıkarılıyordu fakat yoldayken iki kere açmamıza izin verildi. İlki, sekizinci günde bir asma köprüyü geçerkendi. Burası at üstünde veya yan yana geçilemez, sadece tek bir sıra halinde geçilebilirdi ve bunu da gözlerimiz kapalıyken yapmak imkansızdı.

Çevremizde bulunan şeylerin özelliklerinden, buranın Pyandzh Nehri veya Zarevşan Vadisi olduğunu çıkardık. Altımızda akan geniş suyun ve çevresindeki dağlarla birlikte köprünün kendisi, bu iki nehrin vadisindeki köprülere çok benziyordu.

Söylemek gerekir ki bu köprüyü gözleri kapalı geçmek mümkün olsaydı bizim için daha iyi olacaktı. Bundan önce, uzun süre gözlerimiz kapalı gittiğimiz için midir yoksa başka bir nedenden midir bilmem, bu köprüyü geçerken yaşadığımız korkuyu ve sinirliliği hiçbir zaman unutmayacağım, hatta uzun bir süre ilk adımı bile atamadık.

Başka bir yolun bulunmadığı veya bir kilometrelik bir ilerlemenin yirmi günlük bir yolculuk gerektirdiği yerlerde, Türkistan'da bu gibi köprülere çok sık rastlanır.

Bu köprülerden birinin üstünde durup genellikle bir nehrin aktığı vadinin dibine bakanların hissettikleri, Eyfel Kulesinin te-

*Başlık yüzü tamamen örtecek şekilde takılan bir örtüdür.

pesinden aşağıya bakanların hissettikleriyle karşılaştırılabilir, sadece birkaç kere daha yoğun bir duygudur bu; ve yukarı bakılırsa dağların zirveleri görülmez; bunlar yalnızca birkaç kilometre öteden görülebilir.

Bunun dışında, bu köprülerin genelde parmaklığı yoktur ve o kadar dardırlar ki bir seferinde sadece bir tane yüklü at geçebilirdi; ayrıca köprü yaylı bir yatağın üstünde yürüyormuş gibi aşağı yukarı sallanırdı; ne kadar dayanıklı olduklarının belirsizliği duygusundan hiç söz etmeyeceğim.

Genellikle bir ağacın kabuğunun liflerinden yapılmış iplerle yerinde tutulurdu; bu iplerin bir ucu köprüye bağlanır, diğeri ise dağ tarafındaki yakın bir ağaca ve bir kaya çıkıntısına bağlanırdı. Her halükarda bu köprüler, Avrupalıların macera peşinde koşanlar dedikleri insanlara tavsiye edilemez. Bu köprüleri geçen Avrupalıların yürekleri ağızlarına gelirdi.

Gözlerimiz ikinci kez, bir kervanın yanından geçtiğimizde açıldı. Dikkat çekmemek ve şüphe uyandırmak istemedikleri için rehberlerimiz, gözlerimizin üstündeki bu garip başlıkların bu seferlik çıkarılmasını önermişlerdi. Sağdaki dağ geçidinin üstünde duran tipik bir Türkistan anıtının yanından geçerken gözlerimizi açtık. Türkistan'da çok zekice yerleştirilmiş bu anıtlardan çok sayıda vardır; bu karmaşık ve yol geçmez bölgede seyahat edenler onlar olmadıkça yollarını bulamazlar. Genellikle yükseltilmiş bir alan üzerine dikilen bu anıtlar genellikle nerede bulundukları bilinirse, çok uzaktan hatta kilometrelerce uzaklıktan görülebilirler. Bunlar tek bir yüksek taş blok veya yere dikilmiş basit uzun çubuklardan ibarettirler.

Dağ halkı arasında bu anıtlarla ilgili örneğin, bu yerde bir azizin gömülü olduğu veya canlı olarak cennete gittiği, bu azizin "yedi başlı ejderi" burada öldürdüğü veya azizin başına çok olağandışı bir şey geldiği gibi değişik inançlar vardır. Genellikle adına anıtın yapıldığı aziz, çevredeki bütün kırsal kesimin koruyucusu olarak kabul edilir ve bir yolcu bu bölgede karşılaşı-

lan herhangi bir zorluğu atlatmışsa –yani vahşi hayvanların ve haydutların saldırısından kurtulmuşsa, bir dağı veya bir ırmağı sağ salim aşmışsa veya diğer herhangi bir tehlikeyi aşmışsa– tüm bunların azizin koruması sayesinde olduğu düşünülürdü. Dolayısıyla, bu tehlikeleri atlatan bir tüccar, hacı veya diğer yolcular şükranlarını belirtmek amacıyla bir şeyler sunarlardı.

Burada inanıldığı şekilde, sunulan hediyenin azize dua edip hediyeyi sunanları hatırlatması adeti oluşmuştur. Buna uygun olarak bir parça kumaş, bir hayvanın kuyruğu veya benzeri bir şeyin bir ucu anıta bağlanmış veya iliştirilmiş, diğer ucu ise rüzgarda serbestçe salınmaktadır.

Rüzgarda hareket eden bu şeyler biz yolculara anıtın bulunduğu yeri görünür hale getirmektedir. Bu anıtların yaklaşık olarak nasıl yerleştirildiğini bulan biri, yüksek bir yerden bunlardan birinin yerini belirler ve yoluna bu yönde devam eder ve ondan sonra bir başkasını belirler ve bu böyle devam eder. Anıtların genel sıralanış düzenini bilmeden bu bölgelerden geçmek hemen hemen imkansızdır. İyi tanımlanmış yollar veya patikalar yoktur; kendiliğinden birtakım yollar oluşmuşsa bunlar da havanın ani değişikliklerinden ve bunu takip eden kar fırtınalarından dolayı çok hızlı biçimsizleşiyor veya tamamen siliniyorlardı. Bu işaretler yerlerinde yoksa, uygun yollar bulmak isteyen yolcular öyle bir şaşırırlar ki en hassas pusulalar bile onlara yardımcı olamaz. Bu bölgelerden geçmek, ancak anıttan anıta yön saptamakla gerçekleştirilebilir.

Yoldayken, atları ve eşekleri birçok kere değiştirdik ve bazen de yayan gittik. Bir kereden fazla olmak üzere nehirlerde yüzdük ve dağları geçtik. Sıcaklık ve soğukluk hislerinden, bazen derin vadilere indiğimiz veya çok yükseğe çıktığımız belli oluyordu. Nihayet on ikinci günün sonunda gözlerimiz çözüldü ve kendimizi, kıyıları zengin bitki örtüsüyle kaplı küçük bir su akıntısının içinden aktığı dar bir geçitte bulduk.

Bunun bizim son molamız olduğu anlaşıldı. Yemekten sonra

tekrar yola koyulduk fakat bu sefer gözlerimiz bağlı değildi. Eşeklerin üzerinde akıntıdan yukarı doğru yol aldık ve yarım saat kadar geçidi izledikten sonra önümüzde yüksek dağlarla çevrelenmiş küçük bir vadi açıldı. Sağ tarafımızda, tam önümüzde fakat biraz solda karlarla kaplı zirveleri görüyorduk. Vadiden geçerken yoldaki bir kıvrımdan sonra, sol tarafımızda kalan bayırda bazı binalar gördük. Daha da yaklaştıkça kale gibi bir şeyin olduğunu anladık. Bunların daha küçükleri Amu Derya veya Pyandzh kıyılarında bulunurdu. Binalar, kesintisiz bir duvarla çevrelenmişti.

Sonunda ilk kapıya doğru gittik. Burada yaşlı bir kadın tarafından karşılandık. Rehberlerimiz kadına bir şeyler söyleyip hemen aynı kapıdan geçip gittiler. Yaşlı kadınla birlikte kalmıştık ve kadın, hiç acele etmeden, bizi küçük bir avlunun etrafına inşa edilmiş hücreye benzeyen çok sayıdaki küçük odalardan birine götürdü, buradaki iki yatağı gösterdi ve uzaklaştı.

Çok geçmeden, çok saygıdeğer yaşlı bir adam geldi ve bize hiç soru sormadan, sanki onun eski tanıdıklarıymışız gibi bizimle hoş bir şekilde Türkmence konuşmaya başladı. Bize her şeyin yerini gösterdi ve ilk birkaç gün boyunca, yemeklerimizin buraya getirileceğini söyledi. Yolculuktan sonra dinlenmemizi tavsiye etti fakat yorgun değilsek dışarı çıkıp etrafı gezebileceğimizi söyledi. Kısacası, nasıl istersek öyle yapabileceğimizi bize anlattı.

Yolculuktan dolayı gerçekten çok yorulduğumuz için biraz dinlenmeye karar verip yattık. Bir kütük gibi uyudum ve bir çocuk, çay takımı, yeşil çayla dolu bir semaver ve mısır keki, keçi peyniri ve baldan oluşan kahvaltımızı getirdiğinde uyandık. Çocuğa nerede banyo yapabileceğimizi sormak istedim fakat ne yazık ki onun, *Pşenzis* dilinden başka dil konuşamadığı ortaya çıktı; birkaç küfür dışında bu garip dilden bir şey bilmiyordum.

Solovyev çoktan kalkıp dışarı çıkmıştı; on dakika kadar sonra geldi. Akşamleyin o da deliksiz uyumuştu ve geceleyin geç

vakit uyanıp insanları rahatsız etmekten korkarak, Tibetçe kelimeler ezberleyerek yatağında sessizce yatmıştı. Güneş doğduğunda çevreye bakmak için dışarı çıkmıştı. Fakat kapıdan dışarı çıkarken yaşlı bir kadın ona seslenmiş ve eliyle avlunun köşesindeki küçük evine gelmesini işaret etmişti. Dışarı çıkmanın mutlaka yasak olacağını düşünerek kadını takip etmiş fakat onun evine girdiğinde, bu iyi kadının sadece ona biraz taze sıcak süt vermek istediği ortaya çıkmıştı. Hatta Solovyev'in kapıyı açmasına yardım da etmişti.

Kaldığımız odaya hiç kimse gelmediğinden, çay içtikten sonra biraz dolaşmaya ve çevreyi tanımaya karar verdik. İlk önce binaları çevreleyen yüksek duvarın etrafında dolaştık. Girdiğimiz kapının yanında kuzeybatı yönünde daha küçük bir başkası vardı.

Her tarafa garip bir sessizlik hakimdi. Sessizlik, uzaktaki bir şelalenin monoton sesi ve arada sırada kuşların ötmesiyle bozuluyordu. Sıcak bir yaz günüydü, hava ağırdı. Çok kayıtsız davranıyorduk ve çevremizdeki manzaranın ihtişamı bizi hiç ilgilendirmiyordu; yalnızca çağlayanın sesi, büyülenmiş gibi bizi kendisine çekiyordu. Tek kelime söylemeden Solovyev'le birlikte kendiliğimizden bu şelaleye gittik. Burası sonradan en sevdiğimiz yer olacaktı.

Ne o gün ne de daha sonraki gün kimse bizi görmeye gelmedi. Fakat günde düzenli olarak üç kere süt ürünleri, kurutulmuş meyve ve balıktan –siyah benekli alabalık– oluşan yemeğimiz geliyordu ve semaverimiz hemen hemen her saat yeniden dolduruluyordu. Ya yataklarımızda yatıyor ya da şelaleye gidiyorduk. Onun monoton sesinde, Tibetçe kelimeler ezberliyorduk.

Tüm bu süre boyunca ne şelalede ne de oraya giderken tek bir insanla karşılaştık; sadece bir keresinde orada otururken, yanımızdan dört genç kız geçti fakat bizi gördüklerinde, hemen yana döndüler ve küçük bir ağaçlıktan geçerek kuzeybatı tarafında gördüğümüz kapıdan girdiler.

Üçüncü günün sabahı, şelalenin yanında gölgelik bir yerde oturuyordum. Solovyev can sıkıntısından sadece onun bildiği yöntemlerle küçük sopalar kullanarak önümüzde yükselen kar kaplı zirvelerin yüksekliğini saptama konusunda gevezelik yaparken, ilk yemeğimizi getiren çocuğun bize doğru koştuğunu gördük. Solovyev'e bir not –zarfsız katlanmış bir kağıt– verdi.

Solovyev notu aldı ve üzerinde Sart dilinde "Georgi Ağa" adını görerek şaşkınlıkla kağıdı bana iletti. Notu açtığımda ve el yazısını tanıdığımda, hiç beklemediğim bir şey olduğu için, gözlerim karardı. Bu çok iyi tanıdığım, hayatta bana en yakın olan insanın, Prens Lubovedski'nin el yazısıydı.

Not Rusça yazılmıştı ve içeriği şu şekildeydi:

"Sevgili çocuğum: Senin burada olduğunu öğrendiğimde vücuduma inme ineceğini düşündüm! Seni bir an önce kucaklayamadığım ve senin bana gelmeni beklemek zorunda olduğum için çok üzüldüm. Yataktayım; bütün bu günler boyunca dışarı çıkmadım ve kimseyle konuşmadım. Senin burada olduğunu şu anda öğrendim. Ah, seni yakında göreceğim için o kadar mutluyum ki! Bundan iki misli mutluyum. Buraya benim yardımım veya ortak arkadaşlarımızın yardımı olmadan (ki bu durumda haberim olurdu) geldiğin için mutluyum. Çünkü bu, senin bu süre boyunca uyumadığını gösterir. Bir an önce beni görmeye gel, her şeyi konuşalım! Senin bir arkadaşınla birlikte olduğunu da duydum. Onu tanımadığım halde, onu senin arkadaşın olarak selamlamaktan memnunum."

Notun yarısını bile okumadan koşmaya başlamıştım bile, notu okumayı koşarken bitirdim ve Solovyev'e hemen gelmesi için el salladım. Nereye koştuğumu bilmiyordum. Arkamdan Solovyev ve çocuk koşuyordu. Alındığımız ilk avluya ulaştığımızda, çocuk beni ikinci avluya aldı ve bize, prensin kaldığı hücreyi gösterdi.

Neşeli bir karşılaşmadan ve kucaklaşmalardan sonra, prensin nasıl hasta düştüğünü sordum.

"Bundan önce" dedi, "kendimi çok iyi hissediyordum. İki hafta önce, banyodan sonra ayak tırnaklarımı keserken herhalde fark etmeden, birini çok kısa kesmiş olacağım çünkü sonradan, her zaman olduğu gibi çıplak ayakla yürürken, bu ayak parmağıma bir kıymık battı ve acıtmaya başladı. Geçeceğini düşünerek ilk önce buna dikkat etmedim fakat daha kötüleşip sonunda iltihaplanmaya başladı. Bir hafta önce ateşim çıkmaya başladı ve yükselmeye devam edince yatağa girmek zorunda kaldım. Hatta delirecek duruma geldim. Tarikat müritleri kanımın zehirlendiğini söylediler fakat tehlike artık geçti ve kendimi iyi hissediyorum. Benim hakkımda bu kadar bilgi yeter. Hiçbir şeyim yok...yakında iyileşeceğim. Bana hemen söyle, buraya nasıl, hangi mucizeyle geldiniz?"

Ona, birbirimizi görmediğimiz bu iki sene içinde neler yaptığımı kısaca anlattım; bu süre içinde şans eseri rastladığım insanlar, derviş Bogga-Eddin ile arkadaşlığım ve bundan ortaya çıkan olaylar ve sonunda kendimi burada nasıl bulduğum.

Daha sonra ona, niçin birdenbire gözden kaybolduğu, bu süre içinde niçin ondan haber alamadığımı ve onun hakkındaki belirsizlikler nedeniyle niçin beni endişelendirip sonunda kalbimdeki acıyla onu ebediyen kaybettiğimi düşünmeye başlamama sebep olduğunu sordum. Rastlantı eseri ona bir faydası olmuşsa, masrafını düşünmeksizin ve hatta yararına tam olarak inanmaksızın, onun için dua okuttuğumu söyledim.

Daha sonra, onun buraya nasıl geldiğini sordum ve o da şöyle cevap verdi:

"İstanbul'daki son buluşmamızda bende içsel bir bitkinlik, hissizleşme gibi bir şey başlamıştı. Seylan yolunda ve sonraki bir buçuk yıl boyunca hissizleşme kasvetli bir hayal kırıklığı denilebilecek bir hal almaya başladı ve sonunda içimde bir içsel boşluk gelişti ve hayatla bağlantılı bütün ilgim ortadan kalktı.

Seylan'a geldiğimde, ünlü Budist rahip A ile arkadaşlık kurdum. Genellikle birbirimizle büyük bir içtenlikle konuşuyorduk

ve bu konuşmalarımızın sonunda Ganj nehrinin yukarılarına doğru bir seyahat organize ettik. Programı önceden planladık ve detaylı bir yol haritası hazırladık. Onu olduğu gibi beni de açıkça rahatsız eden soruları sonunda cevaplandırma ümidi içindeydik.

Bu tehlikeli yolculuk, ümitsizlik içindeki son çareydi ve bu yolculuğun da bir hayalin peşinde koşmak olduğu ortaya çıktığında, sonunda içimdeki her şey öldü ve artık bundan sonra, herhangi bir şey yapmak istemedim.

Bu yolculuktan sonra yeniden Kabil'e gittim. Burada kendimi tamamen doğulu bir aylaklığa verdim, herhangi bir ilgi alanım ve hedefim olmadan yaşıyor, kendiliğinden eski ve yeni tanıdıklarla karşılaşıyordum. Sıkça eski arkadaşım Ağa Han'ın evine gidiyordum. Macera bakımından bu kadar zengin bir kişinin eşliğinde Kabil'deki sıkıcı hayat çok iyi geçiyordu.

Bir gün, misafirler arasında onur konuğu köşesinde oturan ve giysisi Ağa Han'ın evine hiç uygun olmayan yaşlı bir Tamil gördüm. Beni selamladıktan sonra, bendeki zihin karışıklığını gören Han, bu saygıdeğer yaşlı adamın, kendisine çok şey borçlu olduğu hatta bir keresinde hayatını kurtaran önemli bir arkadaşı olduğunu söyledi. Yaşlı adam kuzeyde bir yerlerde oturuyordu fakat arada sırada iş yapmak veya akrabalarını görmek için Kabil'e geliyordu. Ne zaman buraya gelse, onu görmeye gelirdi. Bu da Ağa Han'ı anlatılamayacak kadar mutlu ediyordu çünkü hayatında ondan daha iyi birine rastlamamıştı. Benim onunla konuşmamı önerdi ve konuşursam yüksek sesle konuşmamı, yaşlı adamın duyma zorluğu olduğunu söyledi.

Benim içeri girmemle kesilen konuşma yeniden başlamıştı. Konuşma, atlar hakkındaydı. Yaşlı adam da tartışmaya katılıyordu; atlar hakkında bir uzman olduğu ve bir zamanlar onları çok sevdiği belliydi. Sonra konuşma politikaya kaydı. Komşu ülkeler, Rusya ve İngiltere hakkında konuşuyorlardı. Ağa Han beni göstererek şaka yollu 'Lütfen Rusya hakkında kötü bir şey söylemeyin. Rus misafirimizi gücendireceksiniz,' dedi.

Bu jest olarak söylendiği halde, Ağa Han Rusların kaçınılmaz olarak suçlanmasını engellemek istemişti. O tarihlerde orada, Ruslar ve İngilizlere yönelik yaygın bir nefret vardı.

Hep birlikte yapılan konuşma sonra erdiğinde, ayrı gruplar halinde kendi aramızda konuşmaya başladık. Yaşlı adamla konuşmaya başladım. Ona, gittikçe daha fazla çekildiğimi hissediyordum. Benimle yerel dilde konuşuyordu; nereden geldiğimi ve Kabil'de ne kadar süredir kaldığımı sordu. Gerçi aksanlı konuşuyordu ama birdenbire çok düzgün bir Rusçayla konuşmaya başladı. Daha önceden Rusya'da bulunduğunu, hatta Moskova ve St. Petersburg'a gittiğini, ayrıca uzunca bir süre Buhara'da yaşarken orada birçok Rus'la tanıştığım ve böylece Rusça konuşmayı öğrendiğini açıkladı. Bu dili konuşma olanağını elde ettiği için çok mutlu olduğunu çünkü pratik eksikliğinden bu dili unutmaya başladığını sözlerine ekledi.

Daha sonra, benim için de uygunsa ve kendi dilimde konuşmak ve yaşlı bir adamı onurlandırmak istiyorsam, oradan birlikte ayrılıp bir *çayhaneye* gidip oturmamızı ve konuşmamızı söyledi. Kafelerde ve *çayhanelerde* oturmasının gençliğinden beri bir alışkanlığı ve zayıflığı olduğunu açıkladı ve şimdi ne zaman şehre gelse, boş vaktini bu şekilde değerlendirmekten kendini alıkoyamadığını çünkü gürültüye ve koşuşturmaya rağmen, başka hiçbir yerde böyle iyi düşünemediğini söyledi ve 'Hiç şüphesiz, bu çok gürültü ve koşuşturma insanın burada iyi düşünmesinin nedenidir,' diye sözlerine ekledi.

Büyük bir zevkle, onunla gitmeyi kabul ettim. Tabi ki Rusça konuşacağım için değil, kendime açıklayamadığım bazı nedenlerden dolayı. Ben de yaşlı olmama rağmen, bu yaşlı adama karşı, bir torunun büyükbabasına duyduğu hisleri duymaya başlamıştım.

Çok geçmeden, tüm misafirler kalkmaya başladı. Yaşlı adamla ben de kalktık ve yol boyunca çeşitli konular hakkında konuştuk. *Çayhaneye* ulaştığımızda, yeşil Buhara çayı sunulan açık te-

rasta oturduk. Yaşlı adama gösterilen dikkat ve hürmetten, onun burada tanındığı ve saygı gördüğü belliydi.

Tacikler üzerine konuşuyorduk. Fakat ilk tas çaydan sonra, konuşmayı birdenbire keserek şöyle dedi: 'Fakat bu konuştuğumuz şeyler boş; asıl mesele bu değil.' Ardından bana dimdik baktıktan sonra bakışlarını yana çevirip sessizleşti.

Konuşmayı beklenmedik şekilde kısa kesme şekli, konuşmayı sonra erdirmesi ve o delici bakış bana çok garip göründü ve kendi kendime, 'Zavallı adam, hiç şüphe yok ki düşünme yeteneği yaşıyla birlikte zayıflamaya ve aklı karışmaya başlamış,' diye düşünüp bu yaşlı adamın durumuna çok üzülmeye başladım.

Acıma duygusu yavaş yavaş bana da bulaştı. Yakında, benim aklımın da karışmaya başlayacağını ve düşüncelerimi yönlendiremeyeceğim günlerin çok uzakta olmadığı gibi şeyleri düşünüyordum. Bu ağır fakat hızlı düşüncelere kendimi öyle kaptırmıştım ki yaşlı adamı bile unuttum. Birden onun sesini bir daha duydum. Söylediği kelimeler benim kasvetli düşüncelerimi derhal dağıttı ve içinde bulunduğum durumdan çıkardı. Üzüntüm öyle bir şaşkınlığa dönüştü ki bunu daha önce hayatımda hiç yaşamadığımı düşündüm.

'Eh, Gogo, Gogo! Kırk beş yıl çalıştın, acı çektin ve durmadan uğraştın ve bir kere olsun kendi kendine karar veremedin veya nasıl çalışacağını bilemedin ki sadece birkaç ay için aklının isteği kalbinin isteği olsun. Bunu elde etseydin şimdi bu yaşlılık çağında, bu şekilde yalnızlık içinde olmazdın!'

Kullandığı 'Gogo' ismi bende şaşkınlık uyandırmıştı. Nasıl olur da beni Orta Asya'da bir yerlerde ilk defa gören bu Hindu, altmış yıl önceki çocukluk lakabımı bilebilirdi? O zamanlar yalnızca annem ve dadım bunu kullanırdı ve o günlerden beri hiç kimse bana böyle seslenmemişti.

Şaşkınlığımı düşünebiliyor musun? Ben daha gençken, karımın ölümünden sonra beni görmeye gelen yaşlı adamı hatırla-

dım birden. Bu adam, o aynı gizemli adam olabilir miydi? Fakat hayır. Öncelikle o adam iriydi ve buna benzemiyordu ve ikincisi, o zamandan beri kırk yıldan fazla geçtiği ve o tarihlerde adam epey yaşlı olduğu için uzun süre önce ölmüş olmalıydı. Bu yaşlı adamın sadece beni bilmekle kalmayıp yalnızca benim bildiğim iç dünyamı da bilmesine bir açıklama bulamıyordum.

İçimde çeşitli benzer düşünceler uçuşurken, yaşlı adam derin düşüncelere dalmış oturuyordu. Sonunda gücümü toplayıp 'Siz kimsiniz, beni nasıl böyle iyi tanıyorsunuz?' diye sordum.

'Kim olduğum ve ne olduğum şu anda senin için fark etmez,' diye cevap verdi. 'Bütün hayatındaki çalışmalarının sonuçsuz kalmasının ana nedenlerinden biri olan bu merak duygusu, içinde hala gerçekten canlı mı? Sadece kendine benim kim olduğumu ve seni nasıl bildiğimi açıklamak için -senin kişiliğini nasıl bildiğimin analizini yapmaya- şu anda tüm benliğini vermeye hazır olacak kadar güçlü mü içindeki bu duygu?"

Yaşlı adamın serzenişi, beni en zayıf noktamdan vurdu. 'Evet baba, haklısın,' dedim. 'Benim dışımda neyin nasıl yapıldığı benim için gerçekten fark ediyor mu? Bundan önce de gerçek mucizelerle karşılaşmadım mı, tüm bunlardan hangi anlayışı kazandım? Şu anda bildiğim tek şey, içsel olarak boş olduğum ve çok iyi biliyorum ki dışımda olan şeyleri merak ederek vaktimi harcayacağıma, içsel düşmanımla mücadele etseydim bu kadar boş olmama gerek kalmayacaktı.

Evet...şimdi vakit çoktan geçti! Dışarıda meydana gelen her şeye karşı kayıtsız kalmalıydım ve bu yüzden, az önce sorduğum şeyi aslında ne merak ediyorum ne de size daha fazla sorun çıkarmak istiyorum. Benim yüzümden, bu son birkaç dakikadır yaşadığınız sıkıntı için gerçekten özür dilerim.'

Ardından, ikimiz de kendi düşüncelerimize dalmış olarak uzun bir süre oturduk. Sonunda yaşlı adam sessizliği bozdu:

'Hayır, belki şu anda çok geç değildir. Tüm benliğinle gerçekten boş olduğunu düşünüyorsan, sana bir daha denemeni tavsi-

ye ederim. Şimdiye kadar uğraştığın her şeyin bir hayal olduğunu hiç şüphe duymaksızın kabul ediyor ve bunu açıkça hissediyorsan, öne süreceğim bir şarta razı olduğun takdirde sana yardım etmeyi deneyeceğim. Bu şart, şu ana kadar sürdürdüğün hayata şuurlu olarak ölmendir. Başka bir deyişle, maddi hayatındaki tüm alışkanlıklarından bir an önce kendiliğinden sıyrılman ve benim belirttiğim yönde gitmendir.'

Gerçeği söylemek gerekirse, artık sıyrılacağım bir şey kalmamıştı zaten. Bu benim için bir koşul bile değildi çünkü birkaç kişiyle bağlantım dışında artık bende hiçbir ilgi alanı kalmamıştı. Bu bağlantılar hakkında da, çeşitli nedenlerden dolayı, artık düşünmemeye kendimi zorlamıştım.

Ona, hemen o dakikada gerekli olan her yere gitmeye hazır olduğumu söyledim. Ayağa kalktı, bana tüm işlerimi tasfiye etmemi söyledi ve başka bir şey demeden, kalabalığın arasında gözden kayboldu. Ertesi gün tüm işlerimi bitirdim ve gerekli talimatları verdim; eve, iş mektubu karakterinde birkaç mektup yazdım ve beklemeye başladım.

Üç gün sonra genç bir Tacik bana gelip kısa ve öz bir biçimde konuştu: 'Sizin rehberiniz olarak kiralandım. Yolculuk bir ay kadar sürecek. Yolculuk için şunları şunları hazırladım...' ve ne hazırladığını saydı. 'Sipariş edeceğiniz başka şey var mı, kervanın nerede ve ne zaman toplanmasını istiyorsunuz?'

Yolculuk için her şey sağlandığından başka bir şeye ihtiyacım yoktu ve ona, yarın sabah yola çıkmaya hazır olduğumu, nereden yola çıkacağımızı da kendisinin saptamasını söyledim. Daha önceki gibi kısa ve öz, ertesi sabah şehrin hemen dışında Ousun-Kerpi yönünde Kalmatas kervansarayında saat altıda buluşacağımızı sözlerine ekledi. Ertesi gün kervanla yola koyulduk. Kervan, iki haftada beni buraya getirdi. Ve burada ne bulduğumu siz kendiniz gördünüz.

Şimdi belki, müşterek dostlarımız hakkında bildiklerinizi siz bana anlatırsınız."

Bu hikayenin, sevgili yaşlı dostumu yorduğunu gördüğümden, sohbeti ertelemeyi önerdim. Daha sonra, her şeyi ona büyük bir zevkle anlatacağımı ama şimdi dinlenmesi ve bir an önce iyileşmesi gerektiğini söyledim.

Prens Lubovedski yatakta kaldığı süre boyunca onu görmeye ikinci avluya çıktık. Fakat daha iyi olunca ve hücresinden çıkabilince, bize gelmeye başladı. Her gün iki veya üç saat konuşuyorduk.

Bir gün manastırm şeyhinin yanma, üçüncü avluya çağrılıncaya kadar bu böyle iki hafta devam etti. Şeyh bizimle bir tercüman aracılığıyla konuşuyordu. Rehberimiz olarak, en yaşlı rahiplerden birini tayin etti. Bu, bir ikon gibi görünen yaşlı bir adamdı ve diğer müritler onun, iki yüz yetmiş beş yaşında olduğunu söylediler.

Bundan sonra, denilebilir ki manastırdaki hayatın içine girdik ve hemen hemen her yere girebilmeye ve zamanla her şeyi öğrenmeye başladık.

Üçüncü avlunun ortasında, tapmak gibi büyük bir bina vardı. Burada günde iki defa ikinci ve üçüncü avluda yaşayanlar, rahibelerin kutsal danslarını seyredip kutsal müzik dinliyorlardı.

Prens Lubovedski tamamen iyileştiğinde bizimle her yere gelmeye ve her şeyi açıklamaya başladı ve böylece, bizim için ikinci bir rehber oldu.

Bu manastırdaki her şeyin detaylarını, nelerin gösterildiğini, orada neyin nasıl yapıldığını belki zamanı gelince başka bir kitapta anlatacağım. Bu arada, orada gördüğüm garip bir aleti olabildiğince detaylı anlatmayı gerekli görüyorum. Az veya çok önemini kavradığım bu aletin yapısı, bende muhteşem bir izlenim bıraktı.

Prens Lubovedski ikinci rehberimiz olduğunda, kendi isteğiyle, bizi dördüncü avluya götürme iznini elde etti. Bu avlunun "Kadınlar Avlusu" denilen bir yanında, daha önce söylediğim

gibi tapmakta kutsal danslar yapan rahibe dansçılar tarafından yönetilen bir çocuk sınıfı vardı.

İnsan bedeni ve ruhunun hareket kanunları konusundaki büyük ilgimi bilen prens, bu sınıfı seyrederken, küçük rahibe dansçı adaylarının bu sanatı öğrenirken yardım aldıkları bir alete dikkat etmemi söyledi.

Bu garip aletlerin dış görünüşü, ilk bakışta çok eski bir işçiliğin ürünü oldukları izlenimini uyandırıyordu. Fildişi ve sedef kakmalı abanozdan yapılmışlardı. Kullanılmadıklarında ve toplu halde durduklarında, bütün dallarıyla beraber bir "Vesanelnian" ağacını hatırlatıyordu. Dikkatle bakıldığında, her aletin bir üç ayak üzerine sabitlenmiş ve insan boyundan yüksek bir düzgün kolondan oluştuğu görülüyordu. Bu kolon üzerindeki yedi noktadan özel olarak imal edilmiş kollar çıkıyordu. Bunlar da değişik boyutlarda yedi parçaya bölünmüştü. Birbirini takip eden her parçanın ana kolondan uzaklığıyla orantılı olarak uzunluğu ve genişliği azalıyordu.

Bir koldaki her parça veya bölüm, yanındaki parçaya birbirinin içine girmiş şekilde iki adet içi boş fildişi topla bağlanıyordu. Dış top içerdeki topu kapamadığında, kolun her parçasının bir ucu iç topa ve bitişikteki parça da dış topa bağlanıyordu. Bu yolla bu bağlantılar insandaki omuz bağlantısı ile aynı tipte oluyor ve her koldaki yedi parça istenilen yönde hareket ettirilebiliyordu. İç topların üzerinde bazı işaretler yazılmıştı.

Odada bu aletlerden üç tane vardı ve her birinin yanında küçük bir raf duruyordu. Bu raf, üzerinde bazı yazılar bulunan bir çeşit metalden kare plakalarla doldurulmuştu. Prens Lubovedski, bu plakaların kopya olduklarını ve saf altından yapılmış orijinallerinin şeyhte bulunduğunu açıkladı. Uzmanlar, bu plakaların ve aletlerin en azından dört bin beş yüz senelik olduğunu saptamışlardı. Prens daha sonra, iç toplardaki işaretlerin plakalardakine karşılık getirilerek, topların ve onlara bağlanmış olan parçaların istenilen pozisyona getirildiklerini açıkladı.

Toplar belirlendiği şekilde yerleştirilerek, her bir duruş pozisyonun şekli ve uzunluğu tam anlamıyla tanımlanıyor ve küçük çocuklar, saatlerce bu aletin önünde durarak, bu şekilde kendilerini düzene sokarak bu duruş pozisyonunu hatırlamayı ve hissetmeyi öğreniyorlardı.

Bu genç müstakbel rahibelerin tapınakta dans etmelerine izin verilmesi için yıllar geçiyordu. Burada sadece yaşlı ve deneyimli rahibeler dans edebiliyordu.

Bu duruş pozisyonlarının alfabesini, manastırdaki herkes biliyordu. Akşamleyin tapınağın ana salonunda, rahibeler o günün ayini için belirlenmiş olan dansları yaptıklarında, müritler bu danslarda insanların binlerce sene önce tanımladıkları gerçeği okuyabiliyorlardı.

Bu danslar, tam olarak bizim kitaplarımıza karşılık gelmekteydiler. Şimdi kağıdın üstünde yapıldığı gibi, bir zamanlar uzak geçmişteki olaylar danslarda kaydedilmişlerdi ve asırdan asıra sonraki nesiller vasıtasıyla aktarılmışlardı. Bu danslar, kutsal kabul ediliyordu.

Rahibeler çoğunlukla genç kızlardı. Bunlar, ailelerinin adağı olarak veya başka nedenlerle erken yaşlardan itibaren Tanrı'nın veya herhangi bir azizin hizmetine adanıyorlardı. Tapınağa çocukken veriliyorlar, burada eğitiliyorlar ve örneğin, kutsal danslar gibi gerekli olan her şeye hazırlanıyorlardı.

Bu sınıfı gördükten birkaç gün sonra, gerçek rahibelerin gösterilerini görmeye gittiğimde, bu danslardaki anlayamadığım anlam ve duygudan dolayı şaşırmadım da bu dansları yaparken gösterdikleri doğruluk ve kesinlikten dolayı hayrete düştüm. Ne Avrupa'da ne de herhangi bir yerde, yaptıkları bu işin saflığıyla karşılaştırılabilecek bu çeşit bir otomatikleşmiş insan hareketine bilinçli bir ilgiyle bakmamış ve deneyimlememiştim.

Bu manastırda üç aydır kalıyorduk ve burada bulunan şartlara alışmaya başlamıştık ki bir gün prens, üzüntülü bir yüz ifadesiyle yanıma geldi. Bu sabah yanında birkaç yaşlı müritle, şeyhin yanma çağrıldığını söyledi.

"Şeyh bana, üç yıllık ömrüm olduğunu söyledi ve bu üç yıldan, hayatım boyunca hayal ettiğim şekilde yararlanmak için Himalayalar'ın kuzey yamaçlarındaki Olman manastırına gitmemi tavsiye etti," diye konuşmasını sürdürdü. "Şeyh, gitmeye karar verirsem, bana uygun kılavuzluk bilgilerini vereceğini ve orada kalışımın verimli olması için her şeyi ayarlayabileceğini söyledi. Hiç tereddüt etmeden hemen kabul ettim ve bazı yetişmiş kişilerle birlikte üç gün içinde, manastıra gitmek için yola çıkmama karar verildi.

İşte bu yüzden, buradaki son birkaç günü bana hayatımda en yakın olan insanın, senin yanında geçirmek istiyorum."

Bu beklemedik durum beni hayretler içinde bırakmıştı; uzun bir süre bir şey söyleyemedim. Biraz kendime geldiğimde ona şunu sorabildim: "Bu gerçekten doğru mu?"

"Evet," diye cevapladı prens. "Bu zamanı daha iyi değerlendirmenin başka bir yolu yok; elimde bu kadar yıl boyunca olanak varken yararsızca ve anlamsızca kaybettiğim zamanı, belki böyle telafi edebileceğim. En iyisi bundan artık bahsetmeyelim, bu son günleri, şu an için daha gerekli şeyler için harcayalım. Sen de sanki ben yıllarca önce ölmüşüm gibi düşünmeye devam et. Yakın zamanlarda benim için dualar okuttuğunu ve yavaş yavaş beni kaybettiğin düşüncesine alıştığını söylemedin mi? Şimdi de şans eseri tekrar karşılaştık ve yine şans eseri, üzüntü olmadan ayrılalım."

Belki prens için böyle sakince konuşmak zor olmayabilirdi ama –bu sefer sonsuza kadar– bu adamı, bana en yakın olan insanı kaybettiğimi anlamak benim için zordu.

Bu son üç günü, hemen hemen tamamen beraber geçirdik ve her şey ve her konuda konuştuk. Fakat bütün bu süre boyunca, özellikle prens gülümsediğinde kalbim ağırlaşıyordu. Onun gülümsemesini görünce kalbim parçalanıyordu çünkü onun gülüşü benim için iyilik, sevgi ve sabrın işaretiydi.

Sonunda üç gün geçti ve benim için üzücü bir sabah vakti, iyi

prensi benden sonsuza kadar uzaklaştıracak kervanı yüklemeye ben de yardım ettim. Ona eşlik etmememi istedi. Kervan yola koyuldu ve dağın arkasmda gözden kaybolmadan önce prens geriye dönerek bana baktı ve beni üç kez takdis etti.

Ruhun huzur içinde olsun, aziz insan, Prens Lubovedski!

Prens Lubovedski'ye adadığım bu bölümün sonunda, Solovyev'in çok garip şartlarda gerçekleşen trajik ölümünü anlatacağım.

SOLOVYEV'İN ÖLÜMÜ

Sarmung tarikatının ana manastırındaki geçici misafirliğimizden hemen sonra, Solovyev önceden bahsettiğim grubumuza, Hakikati Arayanlar'a katıldı; gerekli garantiler benim tarafımdan verildi. Solovyev, bu grubun tam bir üyesi oldu ve o günden sonra devamlı ve dikkatli gayretleri sayesinde, sadece kendi kişisel mükemmelleşmesi için çalışmakla kalmayıp genel faaliyetlerimizin ve özel amaçlarla yapılan çeşitli gezilerimizin de önemli bir katılımcısı haline geldi.

Solovyev bu gezilerimizden birinde, 1898 yılında Gobi Çölünde vahşi bir devenin ısırması sonucu öldü. Bu olayı, yalnızca Solovyev'in ölümünün çok garip olması sebebiyle değil, çölü geçiş yöntemimizin eşsizliği ve kendi içinde çok eğitici olması sebebiyle de olabildiğince detaylı anlatacağım.

Anlatmaya, büyük güçlüklerle Taşkent'ten Şarakşan Nehrinin yatağından yukarı çıkıp birkaç dağ geçidini aştıktan sonra Gobi Çölünün bir köşesinde, çok küçük bir yer olan F'ye ulaştığımızdan itibaren başlayacağım.

Planladığımız çöl geçişine başlamadan önce, bu köyde birkaç hafta dinlenmeye karar vermiştik. Burada kaldığımız süre boyunca, bazen grup halinde bazen de tek tek birçok köy sakini ile

karşılaştık. Onlar, bizim sorularımıza Gobi Çölü ile bağlantılı olan her çeşit inançla karşılık veriyorlardı.

Bu sohbetlerde temelde duyduğumuz şeyler, günümüzdeki çölün kumları altında köyler ve hatta bütün şehirlerin gömüldüğü ve bu kumların bir zamanlar gelişen bir bölge olan buralarda yaşayan antik insanlara ait zenginliklerin ve birçok hazinenin üstünü örttüğüydü. Bu zenginliklerin bulunduğu yerler ile ilgili bilgiler komşu köylerde yaşayan bazı insanlar tarafından bilindiği ve babadan oğula gizlilik yeminiyle aktarıldığı söyleniyordu. Bu yeminlerin bozulması, birçok kişinin öğrendiğine göre, şiddeti açıklanan sırrın önemine bağlı olarak ceza çekmeyi gerektiriyordu.

Gobi Çölünün belli bir bölgesinde, görünüşe göre birçok kişinin bildiği, büyük bir şehrin gömülü olduğu sıkça tekrarlanıyordu; ve bu bağlamda birbiri ile çelişmeyen şüpheli kanıtlar, birçoğumuzun, özellikle de seyahat grubumuzun bir üyesi olan arkeolog Profesör Skridlov'un ilgisini çekiyordu.

Aramızda yaptığımız uzun tartışmalardan sonra, Gobi Çölünden geçişimizi, şehrin bahsettiğimiz birçok kanıta göre kumlar altında olabileceği bölgeden geçecek şekilde planlamaya karar verdik. Buradaki araştırma kazılarını, kendi alanında büyük bir uzman olan Profesör Skridlov'un yönetimi altında yapmak niyetindeydik. Ve rotamızı bu plana göre belirledik.

Bu bölge, Gobi Çölünün az ya da çok bilinen yollarından herhangi birinin yakınında olmadığı halde, uzun süredir oluşturduğumuz bilinen yolları izlememe prensibine sadık kaldığımızdan, sadece önümüzdeki zorlukları ciddiye almamakla kalmayıp ayrıca içimizde gurur gibi bir duygunun uyanmasına da izin verdik. Bu duygu yatıştığında, planımızın detayları üzerinde çalışmaya başladık ve sonra projemizin aşırı zorlukları açığa çıktı ve o dereceye geldi ki bu yolculuğu yapıp yapamayacağımız sorusunu sormak zorunda kaldık.

Sorun, bu yolculuğun planladığımız rotada çok uzun olması

ve normal araçlarla bunu gerçekleştirmenin olanaksız olmasıydı. En büyük zorluk, yeterli su ve erzağın sağlanmasında yatıyordu. En mütevazı hesaplarla bile bu miktar o kadar büyüktü ki bu kadar yükü kendi başımıza taşımak mümkün değildi. Ayrıca, bu amaçla yük hayvanlarını kullanmak da söz konusu değildi çünkü yolda bir tutam ot veya bir damla su bulacağımıza bile güvenmiyorduk; yol üzerinde küçük bir vahadan geçeceğimize bile emin değildik.

Tüm bunlara karşın planımızdan vazgeçmedik fakat bu sorun üzerinde düşünerek, ortak bir kararla şu an için bir şey yapmamaya fakat bir ay boyunca her birimizin bu ümitsiz durumdan çıkacak bir yol bulmak için tüm düşüncelerini yoğunlaştırmasına karar verdik; herkesin ne isterse onu yapması sağlanacaktı ve herkes nereye isterse oraya gidecekti.

Profesör Skridlov'a, en yaşlı üyemiz ve aramızda en saygı duyulan kişi olarak bu işin idaresi emanet edildi ve her şeyden önce, ortak hazinemizin yönetimi ondaydı. Herkes ondan belli bir miktar para alıp bazıları köyü terk ederken diğerleri onun planına göre köye yerleştiler.

Saptanan buluşma yeri, geçişe başlamak istediğimiz kum tepelerinin kenarındaki küçük bir köydü. Bir ay sonra buluşma yerinde toplandık ve Profesör Skridlov'un yönetiminde bir kamp kurduk; daha sonra da herkes düşündükleri hakkında bir rapor hazırladı. Raporların sırası kurayla belirlendi.

İlk üç rapordan ilki, maden mühendisi Karpenko'nun, sonraki Dr. Sarı-Ogli'nin ve üçüncüsü fizyolog Yelov'unkiydi. Yeni ve orijinal olmaları ve hatta açıklama biçimleri dolayısıyla bu raporlar o kadar yoğun bir ilgi uyandırdılar ki hafızamın derinliklerine kazındılar. Bu raporları kelime kelime tekrar edebilirim.

Karpenko, raporuna şöyle başladı:

"Doğrudan konuya girmek yerine, genellikle uzun bir kırtasiyecilikle lafı dolaştırarak neredeyse Adem'e kadar dayandıran Avrupalı bilim adamlarının yöntemlerini hiçbirinizin sevmedi-

ğini bilmeme rağmen yine de şimdiki durumda, sorunun ciddiyetini göz önüne alarak, ulaştığım sonucu söylemeden önce bugün öne sürdüğüm şeylere ulaşmamı sağlayan çıkarsamaları ve düşünceleri gündeme getirmenin gerekli olduğunu düşünüyorum."

Konuşmasına devam etti:

"Bilimsel görüşlere göre, Gobi, bilimin son iddialarına göre, kumları yakın zamanda oluşmuş olan bir çöldür. Kumların kökeni ile ilgili iki varsayım vardır: Bunlar ya daha önceki deniz yatağının kumlarıdır ya da Tienşan, Hindukuş ve Himalaya bölgelerinden veya bir zamanlar bu çölün kuzeyinde bulunan ve yüzyıllar boyunca rüzgarlar tarafından aşınarak yok olan dağlardan, rüzgarların sürüklediği birikintilerdir.

Böylece, çöl boyunca sürecek yolculuğumuzda hem kendimiz hem de bizimle gelmesini gerekli bulduğumuz hayvanlar için yeterli yiyecek sağlamayı her şeyden önce garanti altına almayı aklımızda tutarak bu iki varsayımı dikkate aldım ve kumu, bu amaç için kullanabilir miyiz, diye düşünmeye çalıştım.

Şöyle düşündüm:

Bu çöl, eski bir deniz yatağıysa kumda mutlaka değişik kabuklardan oluşan katmanlar ve bölgeler olmalıdır ve kabuklar, organizmalar tarafından oluşturulduğu için sonuçta bunlar organik maddeden yapılmış olmalıdır. Bu yüzden, bu maddeyi dönüştürecek bir yöntem bulmalıyız ki öğütülebilsin ve bu şekilde hayat için gerekli enerjiyi sağlayabilsin.

Fakat bu çölün kumları sürüklenmiş kumlardan oluşuyorsa, yani bunlar kaya kökenliyse, Türkistan'daki büyük vahaların kumlarının çoğunun ve bu çöle komşu bölgelerin, şüpheye yer bırakmayacak şekilde, tamamen bitki kökenli olduğu ve yüksek irtifalardan gelip burada birikmiş organik maddelerden oluştuğu ispatlanmıştır. Yüzyıllar boyunca, bu organik maddelerin çöldeki genel kum kütlesinin içine sürüklendiği ve bununla karıştığı sonucuna varabiliriz. Tüm maddelerin veya elementlerin

ağırlıklarına uygun olarak yerçekimi kanununa göre gruplandıklarını belirtmem gerekir; bu yüzden, çölde biriken organik maddeler, kaya kökenli kumdan daha hafif olduklarından zamanla özel katmanlarda veya bölgelerde gruplaşmış olmaları gerekir.

Bu teorik sonuca ulaşınca, bunu pratikte de doğrulamak üzere çöle küçük bir araştırma gezisi düzenledim ve birkaç gün gittikten sonra incelemelerime başladım. Çok geçmeden, belli bölgelerde kumların genel kütlesinden pek ayırt edilememesine rağmen, yüzeysel bir incelemeyle farklı kökene sahip olduğu açıkça görülebilecek katmanlar buldum. Bu madde karışımının farklı parçalarının kimyasal analizi ve mikroskobik incelemesi sonucu, bunun küçük organizmaların ölü bedenlerinden ve bitki dünyasının farklı dokularından oluştuğunu buldum. Hizmetime verilmiş yedi deveye bu garip kumu yükleyerek buraya döndüm ve Profesör Skridlov'un izniyle, çok sayıda farklı hayvan satın alarak bunlar üzerinde deney yapmaya başladım.

İki deve, iki yak, iki at, iki katır, iki eşek, on koyun, on keçi, on köpek ve on Keriskis kedisi aldım; bunları aç bırakarak, yani sadece hayatlarını sürdürmeye yetecek miktarda yemek vererek, değişik yöntemlerle hazırladığım kumu yavaş yavaş yemeklerine katmaya başladım. Deneylerimin ilk birkaç gününde hiçbir hayvan bu karışımı yemedi. Fakat bu kumu tamamen yeni bir yöntemle hazırlamaya başladığımda sadece bir haftalık denemeden sonra koyunlar ve keçiler birdenbire bunu büyük bir iştahla yemeye başladılar.

Sonra bütün dikkatimi bu hayvanlara vermeye başladım. İki gün içinde, koyunların ve keçilerin bu karışımı diğer bütün yemek çeşitlerine tercih ettiğine emin oldum. Bu karışım yedi buçuk ölçü kum, iki ölçü kıyılmış koyun eti ve bir buçuk ölçü normal tuzdan oluşuyordu. Başlangıçta koyun ve keçiler dahil bu deneyden geçen tüm hayvanlar, toplam ağırlıklarının günde yüzde yarım ila iki buçuğu kadarını kaybettiler fakat koyun ve

keçiler bu karışımı yemeye başlayınca yalnızca kilo kayıpları durmadı, ayrıca günde otuz ila yüz gram almaya başladılar. Bu deneyler sayesinde, bu kumu keçileri ve koyunları beslemede kullanabileceğimize dair şahsen hiçbir şüphem yoktur fakat bunun gerekli ölçülerde, kendi etleriyle karıştırılması gerekmektedir. Bu yüzden size şunu öneriyorum:

Çölden geçen yolculuğumuzdaki ana zorluğu aşmak için birkaç yüz koyun ve keçi almalıyız; ihtiyaç olduğunda azar azar onları öldürmeli ve etlerini hem kendimiz için yiyecek olarak kullanmalı hem de geride kalan hayvanlara vermek için anlattığım karışımı hazırlamakta kullanmalıyız. Gerekli kumu bulamayacağımızdan korkmamalıyız çünkü sahip olduğum veriler, bunun belli bölgelerde bulunacağına beni ikna etmiştir.

Şimdi, suyla ilgili olarak, kendimize yeterli miktarı sağlamak için çok sayıda –hayvan sayısının iki misli kadar– koyun veya keçi sidik torbası veya midesi elde etmeli ve bunları *hurcin* haline getirip suyla doldurmalı ve her keçi veya koyuna iki *hurcin* yüklemeliyiz.

Bir koyunun bu kadar suyu kolaylıkla ve kendine zarar gelmeden taşıyacağını doğrulamış bulunuyorum. Buna ek olarak, deneyler ve hesaplamalar, ilk iki üç gün suyu ekonomik olarak kullanırsak bunun hem kendi ihtiyacımız hem de hayvanlar için yeterli bir miktar olduğunu bana göstermiştir. Bundan sonra, öldürdüğümüz koyunların taşıdığı suyla hem kendimizin hem de kalan koyunların susuzluğunu gideririz."

Karpenko sözlerini bitirdiğinde, ikinci raporu sunma sırası Dr. Sari-Ogli'ye geldi. Dr. Sari-Ogli ile beş yıl önce karşılaşmış ve arkadaş olmuştum. İran asıllı ve Doğu İran'dan olmasına rağmen Fransa'da eğitim görmüş olan Dr. Sari-Ogli hakkında, belki ileride detaylı bir yazı yazarım çünkü karşılaştığım en önemli ve olağanüstü insanlardan biriydi.

Dr. Sari-Ogli yaklaşık olarak şunları söyledi:

"Maden mühendisi Karpenko'nun raporunu duyduktan

sonra, raporumun ilk kısmına 'bunu geçiyorum' diyeceğim çünkü bundan daha iyi bir teklifin bulunamayacağını düşünüyorum. Fakat kum fırtınaları sırasında çöldeki yolculuğun zorluklarının nasıl aşılacağına dair bir yöntem bulma göreviyle ilgili olan raporumun ikinci kısmına gelince, size düşüncelerimi ve deneylerimin sonuçlarını aktarmak istiyorum. Ulaştığım sonuçlar ve elde ettiğim deneysel bilgiler, fikrimce, Karpenko'nun teklifiyle çok iyi uyuşmaktadır. Bu yüzden size onları sunuyorum.

Bu çöllerde çoğu zaman, rüzgar ve fırtınaların içinden geçmek zorunda kalınır. Bu sırada hareket etmek hem insanlar hem de hayvanlar için imkansız hale gelir çünkü rüzgar çok miktarda kumu havaya kaldırıp hızla döndürmekte, bir dakika önce çukur olan yerlerde dağlar oluşmaktadır.

Böylece her türlü ilerlemenin, kum fırtınası girdapları tarafından engelleneceği gerçeği üstünde düşündüm. Sonraki düşüncem, kumun ağırlığı nedeniyle çok yükseğe çıkamayacağı ve belki tek bir kum tanesinin bile ulaşamayacağı bir sınırın olduğuydu. Düşüncelerimi böyle açıkladıktan sonra, bu varsayımsal sınırı bulmaya karar verdim.

Bu amaçla, köyde özellikle uzun katlanabilir bir merdiven ısmarladım ve iki deve ve bir sürücüyle çöle doğru yola koyuldum. Bir günlük yolculuktan sonra, gece için kamp yeri hazırlarken birdenbire rüzgar çıktı ve bir saat içinde o kadar şiddetlendi ki yerimizde sabit durmak, hatta havadaki kum nedeniyle nefes almak imkansız hale geldi.

Büyük bir güçlükle getirdiğim merdiveni kurduk ve bir şekilde develeri de kullanarak olabildiğince sabitledik ve merdivene tırmandık. Sekiz metreden fazla olmayan bir yükseklikte, havada tek bir kum tanesi bulamadığım zamanki şaşkınlığımı düşünebiliyor musunuz?

Merdivenim on sekiz metre uzunluğundaydı; bu cehennemden çıkmadan önce bu yüksekliğin üçte birini bile tırmanma-

mıştım. Yukarıda, vatanım Doğu İran'da bile seyrek görülecek güzel yıldızlı, ay ışıklı bir gökyüzü, sessizlik ve sakinlik vardı. Aşağıda ise göz önüne getirilemeyecek bir şey hüküm sürüyordu; bir deniz kıyısında dik bir kayalıkta durmuş da çok şiddetli bir fırtınayı ve karmaşayı izliyormuşum gibi bir izlenime kapılmıştım.

Ben yukarıda, merdivende o güzel geceyi hayranlıkla seyrederken fırtına dinmeye başladı ve yarım saat sonra bitti. Fakat aşağıda, beni bir felaket bekliyordu. Rüzgar sadece yarı kuvvetle esmesine rağmen beni takip eden adam, bu fırtınalarda alışıldığı gibi rüzgardan uzak kum tepeleri boyunca hala yürüyordu, yalnızca bir deveyi sürüyordu; diğer deve ise bana anlattığına göre, biz merdiveni yerleştirdikten hemen sonra bilmediği bir yere doğru kaçmıştı.

Hava ışımaya başladığında ikinci deveyi aramak için yola koyulduk ve çok geçmeden merdivenin durduğu yerden çok uzakta olmayan bir kum tepesinden dışarı doğru çıkan ayaklarını gördük. Deveyi çıkarmak için uğraşmadık çünkü öldüğü belli oluyordu ve kumun derinlerine gömülmüştü. Hemen dönüş yolculuğuna başladık. Vakit kaybetmemek için yemeğimizi yerken yürüyorduk ve akşamleyin köyümüze ulaştık.

Ertesi gün, farklı uzunluklarda birçok sırık ısmarladım. Bunları şüphe uyandırmamak için farklı yerlerden elde ettim. Erzak ve birkaç ihtiyaç maddesi yüklenmiş bir deveyi de beraberimde götürdüm. Tekrar çöle doğru yola çıktım. Burada sırıklarla yürüme alıştırmaları yaptım; ilk önce kısa olanlarından başladım ve gittikçe daha yükseklerini kullandım. Kum üzerinde sırıklarla yürümek öyle çok zor değildi. Kendi imal ettiğim demir tabanlıkları bu sırıklara takmıştım ve bunları da tedbir olarak sırıkları aldığım yerlerden daha farklı yerlerden ısmarlamıştım.

Çölde sırıklarla yürüme alıştırmaları yaptığım sırada, iki fırtınadan daha geçtim. Bunlardan biri, doğrusunu söylemek gerekirse hafifti, gerçi böyle olmasına rağmen, o sırada normal araç-

larla hareket etmek ve yön bulmak fikri düşünülemezdi fakat bu sırıkların yardımıyla, her iki fırtına sırasında da sanki kendi odamda yürüyormuş gibi, istediğim her yönde kumların üzerinde yürüyordum. İlk başlarda tökezlememek çok zordu çünkü çok sık ve özellikle fırtına sırasında daha önceden söylediğim gibi kum tepelerinde inişler çıkışlar oluşuyordu. Fakat neyse ki çok geçmeden, kumla dolmuş atmosferin üst yüzeyinin dış hatlarındaki düzensizliklerin tamamen kumların düzensizliklerine uyduğunu keşfettim. Böylece sırıklarla yürümek oldukça kolaylaşmıştı çünkü kumla dolmuş atmosferin dış hatları sayesinde bir kum tepesinin nerede bittiği ve diğerinin nerede başladığı görülüyordu."

"Her zaman için," diyerek konuşmasına devam etti Dr. Sari-Ogli, "kumla dolmuş atmosferin belirli ve çok yüksek olmayan bir sınırı olduğu gösterilebilir ve bunun üst yüzeyinin dış hatları, her zaman için çölün kendi dış hatlarına uymaktadır; önümüzdeki yolculukta bu keşiften yararlanmamızın mutlaka gerekli olduğunu kabul etmek gerekir."

Üçüncü rapor dil bilgini Yelov'undu. İlginç ve etkileyici konuşma biçimiyle şunları söyledi:

"Baylar, izin verirseniz, raporun ilk kısmıyla ilgili olarak bizim hürmetli Eskülap ile aynı şeyi söyleyeceğim, yani 'bunu geçiniz' fakat geçtiğimiz ay genel olarak düşündüğüm ve konuştuğum her şey hakkında da geçiniz diyeceğim.

Bugün size aktarmak istediğim şey, maden mühendisi Karpenko'nun ve arkadaşım doktorun –fikirlerinin orijinalliği de sahip olduğu diploma kadar yeri doldurulamaz türdendir– fikirleriyle karşılaştırıldığında basit bir çocuk oyunudur.

Fakat bundan önceki iki konuşmacı önerilerini yaptıklarında, içimde yeni fikirler uyandı. Belki bu fikirleri yolculuğumuz için dikkate değer ve etkili bulabilirsiniz. Fikirlerim şunlardır:

Doktorun teklifine göre, hepimiz farklı yüksekliklerdeki sırıklarla yürüme alıştırması yapacağız fakat bu yolculukta kulla-

nılacak her bir çifti her birimiz yanımızda götürmek zorunda olduğumuz sırıklar altı metreden aşağı değildir. Bunun dışında, Karpenko'nun teklifini izlersek, herhalde çok sayıda koyun ve keçimiz olacaktır. Şimdi derim ki bu sırıklar kullanılmadığı zamanlarda bunları kendimiz taşıyacağımıza, koyunlar ve keçiler tarafmdan taşınmasını sağlayabiliriz. Hepinizin bildiği gibi, bir koyun sürüsü ilk koyunu veya başka bir deyişle lideri izleme alışkanlığındadır. Bu yüzden sadece ilk sırık çiftinin bağlandığı koyunu yönetmek ve kılavuzluk etmek gerekli olacaktır ve diğerleri birbiri ardınca uzun bir sıra izleyerek gideceklerdir.

Bu şekilde, kendi sırıklarımızı taşımak zorunda olmamamız avantajının yanı sıra koyunları, kendimizi de taşıtacak şekilde düzenleyebiliriz. Paralel olarak yerleştirilmiş sırıklar arasına her bir sırada üç tane olmak üzere yedi sıra koyunu rahatlıkla yerleştirebiliriz ve bu sayıda koyun için bir adamın ağırlığı hiçbir şeydir. Yalnızca, ortada bir buçuk metre uzunluğunda ve bir metre genişliğinde yer bırakacak şekilde sırıkları koyuna bağlamalıyız. Bu çok rahat bir sedirin konulması için kullanılabilir. Bundan sonra sırıkların ağırlığı altında yorulacağımıza ve terleyeceğimize, Muhtar Paşa'nın hareminde dolaşması gibi dolaşır veya zengin bir asalağın Bois de Boulogne'daki *allée*'lerde özel arabasıyla gezinmesi gibi gezebiliriz. Hatta çölü bu şekilde geçerken, bu süre içinde, bundan sonraki yolculuklarımız için ihtiyaç duyacağımız hemen hemen tüm dilleri öğrenebiliriz."

İlk iki rapordan ve en son Yelov'unkinden sonra başka tekliflere gerek kalmadı. Duyduklarımızdan dolayı öyle şaşırmıştık ki birdenbire, Gobi Çölünü aşmanın zorluklarının, hatta seyyahlar için kesinlikle imkansız olduğu söylentilerinin bilerek abartıldığını anladık.

Bu teklifleri kabul edip hiç tartışmaksızın yakında çöle yapacağımız yolculuğu –bu açlık, ölüm ve belirsizlik dünyasına yapacağımız yolculuğu– yerel halktan şimdilik gizlemeye karar verdik. Böylece, Profesör Skridlov'u bu bölgeye ticari gezi yapa-

cak cesur bir Rus tüccar olarak tanıtmaya karar verdik; güya Rusya'ya göndermek üzere koyun almaya gelmişti; Rusya'da koyun çok değerliydi ve burada çok daha ucuza alınabilirdi; aynı zamanda Rusya'daki fabrikalara uzun, sağlam ve ince çubuklar ihraç etmek istiyordu; bunlardan orada pamuklu bez germek için çerçeve yapılacaktı; Rusya'da böyle sert tahta bulunmuyordu ve oradaki tahtadan yapılan çerçeveler makinelerdeki sürekli hareket sonucu kısa sürede aşınıyordu; bu kalitedeki çubuklar yüksek fiyata satılacaktı; işte bu nedenlerle cesur tüccar bu riskli ticari yatırıma para koymak istiyordu.

Buna karar verdikten sonra hepimizin morali çok yükseldi ve önümüzdeki yolculuktan sanki Paris'teki Concord Alanını geçmekten farkı yokmuş gibi söz etmeye başladık.

Ertesi gün, nehrin kıyısına hareket ettik. Nehrin kumun dipsiz derinliğinde kaybolduğu yerin yakınına geldik ve burada, Rusya'dan getirdiğimiz ve hala yanımızda olan çadırları kurduk. Yeni kampımızın yeri, köyden pek uzak olmamasına rağmen buralarda hiç kimse yaşamıyordu ve herhangi birinin buraya, bu kıraç cehennemin giriş kapısına gelmeyi aklına getirmesi pek mümkün değildi. Kendisini bu sıra dışı Rus Tüccar İvanov'un katipleri ve memurları olarak tanıtan aramızdan bazıları yakındaki pazarları dolaşmaya başlayıp farklı uzunluktaki çubuklar ve koyunlar, keçiler almaya başladılar; kısa sürede, kampımızda tam bir sürümüz oldu.

Daha sonra, yoğun olarak önce uzun sırıklarla daha sonra gittikçe daha uzunlarıyla yürüme alıştırmaları yapmaya başladık.

On iki gün sonra bir sabah, sıra dışı kortejimiz koyun ve keçilerin melemesi, köpeklerin havlaması, ihtiyacımız olur düşüncesiyle aldığımız atların kişnemesi ve eşeklerin anırması arasında çorak kumluk araziye doğru yola koyuldu.

Çok geçmeden, kortej antik kralların ihtişamlı alayları gibi uzun bir tahtırevan alayına dönüştü. Uzaktan neşeli şarkıları-

mız ve birbirini belli mesafede takip eden tahtırevanlardan ileri geri bağırmalarımız duyuluyordu. Tabi ki her zamanki gibi Yelov'un sözleri, kahkahalara neden oluyordu.

İki tane korkunç kum fırtınasından geçmemize rağmen birkaç gün sonra hiç yorulmadan ve tamamıyla her şeyden tatmin olarak –hatta ihtiyacımız olan dilleri de öğrenmiştik– neredeyse çölün ortasına geldik. Yolculuğumuzun esas hedefi olan yere yaklaşıyorduk.

Solovyev kazaya uğramasaydı, belki her şey planladığımız biçimde sonuçlanırdı.

Yol arkadaşımız tecrübeli astronom Daşmatirov'un yetenekleri, yıldızlarla bizi yönlendirmesi sayesinde çoğunlukla geceleri yolculuk yapıyorduk.

Bir gün, şafak vakti yemek yemek ve koyunları beslemek için mola verdik.

Daha çok erkendi. Güneş yeni ışımaya başlamıştı. Taze koyun etini ve pilavı yemek için oturduğumuzda ufukta birden bir deve sürüsü gözüktü; bunların vahşi olduğunu hemen anlamıştık.

Hevesli avcı ve usta nişancı Solovyev hemen silahını aldı ve develerin siluetlerinin göründüğü yere doğru koştu; biz de Solovyev'in avcılık hevesine gülerek bu örneği görülmemiş koşullarda mükemmel hazırlanmış sıcak yiyeceğimizin başına oturduk. Örneği görülmemiş diyorum çünkü kumların ortasında bu kadar iç bölgelerde genellikle bir ateş yakmak neredeyse imkansız görülür çünkü yüzlerce mil boyunca bir *saksaul** bile bulunmaz. Günde iki kere yemeklerimizi pişirmek ve çay, kahve hazırlamak için ateş yakıyorduk; sadece normal çay değil kesilen koyunların kemik suyunda hazırlanmış Tibet çayı da hazırlıyorduk. Bu lüksü, Pogosyan'ın aletine borçluyduk; koyunlara su

*Kumlarda yetişen bir ağaç veya ağaç benzeri çalı.

kapları yüklemek için özel tahta çubuklardan semerler yapma fikri ona aitti; böylece şimdi, koyunları kestikçe her günkü ateş için yeterli tahta kalıyordu.

Solovyev develerin peşinden gittiğinden beri bir buçuk saat geçmişti. Yolculuğumuza devam etmek için hazırlanmaya başlamıştık fakat ondan hala bir iz yoktu. Bir yarım saat daha bekledik. Hiç kimseyi bekletmeyen Solovyev'in dakikliğini bildiğimiz için bir aksilik olduğundan korkuyorduk. İkimiz dışında hepimiz silahlarımızı alıp onu aramaya gittik. Çok geçmeden develerin siluetlerini tekrar gördük ve onlara doğru yaklaştık. Yakına geldiğimizde develer bizim yaklaştığımızı hissederek güneye doğru kaçtılar, fakat biz ilerlemeye devam ettik.

Solovyev gittiğinden beri dört saat geçmişti ve sonunda içimizden biri, birkaç yüz adım ötede bir adamın yattığını fark etti. Yaklaştığımızda Solovyev'i tanıdık, çoktan ölmüştü. Boynu ortadan yarılmıştı. Bu yürek parçalayıcı acı hepimizi çok etkilemişti çünkü hepimiz bu çok iyi adamı seviyorduk.

Silahlarımızdan bir sedye yaparak Solovyev'in cesedini kampa geri taşıdık. Aynı gün rahip görevini gören Skridlov tarafından yönetilen büyük bir dinsel törenle Solovyev'i çölün ortasına gömdük ve bizim için lanetli olan bu yeri hemen terk ettik.

Yolculuğumuz sırasında bulmayı umduğumuz efsanevi şehri bulmak için çok şey yapmış olmamıza rağmen planlarımızı değiştirdik ve çölü bir an önce terk etmeye karar verdik. Batıya doğru yönelip dört gün içinde normal toprakların başladığı Keriya vahasına ulaştık. Keriya'dan yola devam ettik, fakat bu sefer sevgili Solovyev yanımızda yoktu.

Ruhun huzur içinde olsun, tüm arkadaşlarımın en dürüst ve sadık arkadaşı!

EKİM BEY

Bu bölümü, olağanüstü olduğunu düşündüğüm bir başka insanın anısına adıyorum. Bu adamın son yıllarındaki hayat tarzı, kaderin isteği veya "kendi kendini geliştirmiş bir kişilikte" işleyen kanunlar sayesinde, tıpkı benimki gibi, en küçük detayına kadar düzenlenmişti. Günümüzdeki sıradan bakış açısına göre, bu adam sağlıklıydı ama kendi bakış açımdan söylemek gerekirse, ki bunu aramızda da konuşurduk, sadece fiziksel bedeni sağlıklıydı.

Yüzyıllar boyunca birbiriyle ırksal mücadeleye girmiş iki farklı milletten insanın birbirine karşı içgüdüsel düşmanlık, hatta nefret duymaları gerektiğine dair genel kabul gören düşüncenin tersine, dinsel inançlardaki ve aile içinde yetişme tarzlarımızdaki farklılıklara rağmen Ekim Bey ile benim aramda, gençliğimizin ilk yıllarındaki olağandışı şartlardaki karşılaşmamızdan sonra, giderek yakın bir dostluğun oluşması ilginçtir; daha sonraları her türlü büyüklü küçüklü olaydan geçen iç dünyamız sanki "tek bir kaynaktan çıkıyormuş" gibi birbirine çekildiğinde, birbirimize karşı olan duygumuz kardeşlerinki gibi olmuştu.

Bu bölümde Dr. Ekim Bey ile ilk karşılaşmamızı anlatacağım. Ekim Bey, onu tanıyan bütün ciddi insanlar ve kendisini büyük bir sihirbaz ve büyücü olarak gören diğerleri tarafından çok saygı görüyordu. Ayrıca kısaca, Asya'nın ve Afrika'nın derinliklerinde yaptığımız geziler sırasında başıma gelen birkaç önemli olayı da anlatacağım.

Ekim Bey günümüzde, "geçici olmadığı" kanıtlanmış olan geçmiş yıllardaki yararlılıkları nedeniyle çok sayıda madalya ile ödüllendirilmiş olarak, hayatının geride kalan yıllarını Mısır'da küçük ve önemsiz bir yerde bir büyük Türk paşası sanıyla yaşamaktadır. Nerede isterse orada yaşama ve günümüzdeki hayatın tüm konforunun zevkini çıkarma imkanına sahip olmasına rağmen, Ekim Bey'in yaşlılığında yaşamak için böyle ıssız bir yeri tercih etmesi, temelde başıboş insanların sorularından ve meraklarından –çağımızda birçok insanda bulunan değersiz bir özellik– kaçmak istemesindendir.

Ekim Bey ile ilk karşılaştığımızda çok gençti ve Almanya'da askeri bir okulda öğrenciydi; her zaman yaptığı gibi yazı, babasıyla İstanbul'da geçirmeye gelmişti. İkimiz de aynı yaştaydık.

Karşılaşmamızdaki şartları anlatmadan önce, bundan önceki bölümlerde bahsettiğim gibi Eşmiyadzin'e ilk ziyaretimi yapmadan ve Pogosyan'la buluşmadan önce, aklımdaki sorulara cevap ararken her yerde yorgun bir köpek gibi koşuştururken –günümüzdeki çoğu insanın anlayışına göre psikopatolojik bir hasta olmuşken– dervişlerin yaptıkları söylenen çok sayıdaki mucize söylentisinden etkilenerek İstanbul'a da uğramıştım.

İstanbul'a ulaşınca, Pera denilen bölgede kalacak yerimi ayarladım ve buradaki farklı derviş tarikatlarının tekkelerini ziyarete gittim. O sıralarda, "hararetli dervişler"le birlikte yaşarken ve tabi ki hiçbir işle uğraşmadan, her türlü derviş işi dışında hiçbir şey düşünmezken kasvetli bir gün, hiç hayale kapılmadan çok yakında yiyecek ekmek bulamayacağımı açıkça anladım.

Bu durumu anladıktan sonra, kendime hiç bakmadan, birkaç gün boyunca ortalıkta dolaştım. Bu süre boyunca çağdaş insanın hayatındaki tek dürtü olan bu rezil durumdan nasıl kurtulacağıma dair düşünceler, sineklerin İspanyol katırlarına üşüşmesi gibi kafama üşüşüyordu.

Tüm bu kaygılarla dolu olarak, bir gün Pera ve İstanbul ara-

sındaki büyük köprüde duruyordum. Korkuluğa yaslanmış, ilk bakışta otomatik ve şuurun hiçbir katkısı yokmuş gibi dönen dervişlerin o sürekli hareketlerinin önemi ve anlamı üzerinde kafa yoruyordum.

Galata kıyısının köprüye yakın kısmında, İstanbul ve Boğaz'ın karşı kıyısı arasında gidip gelen buharlı gemiler için bir iskele vardı. Bu iskelenin yakınında gelen ve giden buharlı gemilerin etrafında yüzen ve insanların gemilerden attıkları paralar için suya dalan çocuklar gördüm. Bu durum çok ilgimi çekti; yaklaşıp bakmaya başladım. Çocuklar hiç acele etmeden, büyük bir beceriyle yolcuların farklı yerlerden attıkları paraları, hiçbirini kaçırmadan çıkarıyorlardı.

Sekiz ila on sekiz yaşlarında olan bu çocukların bu işi kolayca ve ustalıkla yapmalarına hayran kalıp uzun bir süre baktım. Birden aklıma şu düşünce geldi: "Niçin ben de bu işi yapmıyorum? Bu çocuklardan daha mı kötüyüm?" Ertesi gün, Altın Boynuz kıyısında, Amiralliğin hemen altındaki kıyıya dalma öğrenmeye gittim.

Dalma alıştırması yaparken bir öğretmenle, burada yüzmeye gelen ve bu işte uzman olan bir Rum'la karşılaştım. Bana kendi rızasıyla bu "büyük bilgeliğin" detaylarını öğretti, geri kalanını da yüzdükten sonra yakındaki bir Rum kahvesinde bir fincan kahve içerken kurnazlığım sayesinde –bana uygun bir biçimde– ondan öğrendim. Kahve parasını kimin verdiği gibi detaylara girmeyeceğim.

İlk başlarda bu iş çok zordu. Gözünüz açık olarak dalmak zorundaydınız ve deniz suyu, göz kapaklarımı tahriş ediyor ve bu, özellikle geceleyin şiddetli bir acıya neden oluyordu. Fakat daha sonra buna alıştım ve suyun içinde, havadaki gibi kolayca görmeye başladım.

İki hafta sonra buharlı gemiler çevresinde para için dalarak her yaştaki yerli çocuklarla birlikte hayatımı kazanmaya başladım. Tabi ki ilk başta çok başarılı değildim, fakat çok geçmeden bir tane bile kaçırmamaya başladım.

Para suya atıldığında çok hızlı batmaya başlar fakat yüzeyden ne kadar uzaktaysa daha yavaş batar ve su çok derinse sonunda dibe ulaşıncaya kadar uzun bir süre geçer. Böyle bir durumda dalmadan önce paranın nereye düştüğünü iyi belirlemek gerekir, sonrasında parayı suyun içinde görmek ve peşinden gitmek hiç de zor değildir.

Bir gün düşüncelere dalmış bir yolcu, para yakalayanlara bakarak geminin kenarına yaslanıyordu. Ağırbaşlı her Asyalı için, hayatın zorunluluklarını yerine getirmediği sıralarda ayrılmaz bir parçası olan tespihini istemeden elinden düşürdü.

Adam hemen, denize dalan çocuklara tespihini bulup getirmelerini söyledi fakat çocuklar çok uğraşmalarına rağmen tespihi bulamadılar; gemiden uzak oldukları için nereye düştüğünü görememişlerdi. Belli ki tespih çok değerliydi çünkü bu yolcu, onu bulana yirmi beş Türk lirası vermeyi vadetmişti.

Buharlı vapur ayrıldıktan sonra para yakalayan çocuklar uzun bir süre daha aradılar fakat çabaları sonuç vermedi. Su çok derindi ve söylediklerine göre el yordamıyla derin suyun dibinde arama yapmak imkansızdı. Su insan vücudunu yüzeye doğru ittiği için derine dalarken çok dirençle karşılaşılıyordu.

Birkaç gün sonra burada para için daldığım sırada bir yolcu parayı o kadar uzağa attı ki ben daha düştüğü yere kadar yüzemeden para çoktan gözden kayboldu. O gün iyi para yakalayamadığım için ne pahasına olursa olsun bu parayı almaya karar verdim.

Paraya ulaştığımda ise tespihe benzeyen bir şey gözüme çarptı. Yüzeye doğru geri yüzerken yirmi beş lira teklif edilen tespihi hatırladım.

Yeri aklımda tutup kimseye söylemeden tekrar daldım. Dibe normal yollarla ulaşmamın imkansız olduğunu anladığımda, bir marangozdan ödünç aldığım ağır balyozu beraberimde getirdim ve bunu vücuduma bağlayarak daldım. Kısa sürede tespihi buldum; bu tespih üzerine küçük elmas ve lal taşları yerleştirilmiş kehribardan yapılmıştı.

Aynı gün tespihi kaybeden yolcunun N Paşa olduğunu ve İstanbul yakınındaki küçük bir bölgenin yöneticisi olduğu Boğaz'ın karşı yakasındaki Üsküdar'dan uzak olmayan bir yerde yaşadığını öğrendim.

Ertesi gün yola çıktım ve kısa zamanda paşanın evini buldum. Evdeydi ve denizde para yakalayanlardan birinin geldiğini haber aldığında, beni şahsen görmekte ısrar etmişti. Ne için geldiğimi anlamıştı ve beni kabul etti; ona tespihi verdiğimde gerçekten çok sevindi ve bana öyle içten davrandı ki önerilen ödülü hiçbir şekilde kabul etmek istemedim.

En azından evinde öğle yemeğine kalmamı istedi ve ben de bunu reddetmedim. Öğle yemeğinden sonra geri dönen son buharlı gemiye yetişmek için hemen ayrıldım. Fakat gemiye doğru giderken kendimi çok hasta hissettim ve bir evin merdivenlerine otururken kendimden geçmişim.

Yoldan geçenler durumumu anladı ve paşanın evinden de fazla uzak olmadığım için bir gencin hastalandığı haberi ona hemen ulaştı. Bu gencin ona tespih getiren kişi olduğunu duyduğunda, paşa hizmetçileriyle birlikte kendisi de geldi ve beni evine taşımaları, ardından bir askeri doktorun çağırılması emrini verdi.

Çok geçmeden şuurum yerine gelmesine rağmen hareket bile edemez bir durumdaydım, bir süre için paşanın evinde kalmak zorundaydım.

O gece cildim çatlamaya ve dayanılmaz biçimde yanmaya başladı; açıkçası, deniz suyuna uzun süre dalmaya alışkın olmadığım için tuzun etkisine dayanamıyordum.

Evin yan odalarından birine yerleştirildim ve Fatma Bacı adında bir yaşlı kadına, bana bakma görevi verildi. Bir Alman askeri okulunda okuyan paşanın oğlu da geldi ve bana bakan kadına yardım etti. Bu genç, sonradan benim yakın dostum olan Ekim Bey'di.

Ben iyileşirken onunla her konu hakkında konuşup sohbet

ettik ama konuşmalarımız giderek felsefi bir hava almaya başladı. Ben iyileştiğimde arkadaş olarak ayrıldık ve bağlantımızı hiç kesmeden devam ettirdik.

O sene tıp okuluna girmek için Almanya'daki askeri okulu bıraktı çünkü inançları, bu süre içinde değişmişti ve askeri doktor olmak için askeri kariyerine son vermeye karar vermişti.

Aradan dört yıl geçti.

Bir gün Kafkasya'dayken ondan bir mektup aldım. Doktor olduğunu ve beni görmek istediğini, ayrıca uzun zamandır ilgisini çeken Kafkasya'yı ziyaret etmek istediğini yazıyor, nerede ve ne zaman benimle bulaşabileceğini soruyordu.

O yaz, Suram şehrinde yaşıyor ve burada alçıdan eşyalar yapıyordum. Ona bir telgraf göndererek gelişini sabırsızlıkla beklediğimi belirttim. Ekim Bey birkaç gün sonra geldi.

O yıl, gençliğimdeki arkadaşlarım olan Pogosyan, Yelov ve Karpenko da yazı geçirmek için Suram'a gelmişlerdi. Ekim Bey çok geçmeden bu arkadaşlarımla yakınlık kurdu ve sanki onlar da eski arkadaşlarıymış gibi hissetmeye başladı.

Bütün yazı Suram'da geçirdik. Burada düzenli olarak, genellikle yayan, kısa geziler yapıyorduk. Suram dağ geçidine tırmandık ve çağdaş uygarlığın etkisinde kalmamış yerlerdeki insanlarla iletişim kurmak için Borzhom ve Mikhailov çevrelerinde araştırmalar yaptık. Hatta bir seferinde tüm eğitimli etnografları deliye çeviren şu ünlü Khevsurs'u ziyaret ettik.

Bizimle bu şartlar altında -Don Kişotvari heveslerle dolu olan kendi yaşındaki genç insanlarla- birlikte yaşayan ve fikir alışverişlerimizde bizlere katılan Ekim Bey, ister istemez bizim "ruh halimize" doğru cezboldu ve kendi ayakları üzerinde durmak isteğiyle yanmaya başladı.

Dördümüz, yani Pogosyan, Yelov, Karpenko ve ben o sıralarda kısa bir süre önce Prens Yuri Lubovedski tarafından yapılan bir teklif üzerinde tartışıyorduk. Prens sınır şehri Nahcivan'dan başlayarak İran'ı geçip Basra Körfezine kadar büyük bir yolcu-

lukta yayan olarak ona ve arkadaşlarına katılmamızı istemişti.

Bu tartışmalarımız ve bu geziye bakış açımız, Ekim Bey'in çok ilgisini çekti ve bizden, prensle konuşmamızı ve onun da bu geziye katılması için söz almamızı istedi, babasından ve bir yıllık uzaklaşma için üstlerinden nasıl izin alacağını düşünmeye başladı.

Bütün bunların sonucunda kısmen telgraf göndererek, kısmen eve gidip bu uzun yolculuk için hazırlanarak gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Ekim Bey ilk büyük yolculuğuna bizimle birlikte, Nahcivan'dan yola çıkacağımız gün, Ocağın ilk günü başladı.

Gece yarısı Nahcivan'dan yola çıktık ve sabahleyin, gezegenimizin sınır muhafızları denilen iki ayaklı canlılarının "bilgeliklerini" göstermelerine maruz kaldık. Bunlar keskin zekalarını ve bilgilerini ifade etme tarzları bakımından her yerde eşit derecede gelişmişlerdir.

Her birine bu kitapta ayrı bölümler ayırmaya karar verdiğim arkadaşlarımla beraber yirmi üç kişiydik. Bunlardan üç tanesi Pogosyan, Yelov ve Prens Lubovedski hakkında yazmıştım; Dr. Ekim Bey'i bu bölümde okuyucu ile tanıştıracağım; diğer ikisi mühendis Karpenko ve arkeoloji profesörü Skridlov için bu kitabın bundan sonraki bölümlerini ayıracağım.

Tebriz'e yaptığımız on günlük yolculuk önemli bir olay olmadan geçti. Fakat Tebriz'den ayrıldıktan kısa bir süre sonra, sadece Ekim Bey'in aktif bir rol aldığı ve yalnızca ilgimizi çok çektiği için değil, ayrıca benim hayata bakışımı tamamen alt üst ettiği için de olabildiğince detaylı anlatacağım bir olay gerçekleşti.

Tebriz'deyken, olağandışı mucizeler gerçekleştirdiği söylenen İranlı bir derviş hakkında çok şey duymuştuk ve bu ilgimizi çekmişti. Yolculuğumuz sırasmda, bir süre sonra bir Ermeni rahipten yine onun hakkında bir şeyler işittik ve yolumuzun epey dışında bir yerde yaşamasına rağmen, onu görmek, kim ve

nasıl biri olduğunu öğrenmek için rotamızı değiştirmeye karar verdik.

Geceleri İranlı ve Kürt çobanların kulübelerinde veya küçük yerleşim yerlerinde geçirdiğimiz yorucu yolculuğumuzun on üçüncü gününde, en sonunda bu dervişin yaşadığı köye ulaştık.

Köyün biraz ilerisinde olan evine doğru yöneldik. Hemen oraya gidip, evinin yakınında kendisini ziyarete gelen insanlarla konuştuğu ağaçların gölgesinde onu bulduk.

Epey ileri yaşta, paçavralar giymiş, çıplak ayaklı ve yere bağdaş kurarak oturmuş bir adam gördük. Yanında çok sayıda genç, sonradan öğrendiğimize göre öğrencileri oturuyordu. Oraya ulaşınca onun hayır dualarını istedik. Biz de çevresinde yarım daire oluşturarak oturduk. Sohbetimiz başladı.

Ona sorular sorduk ve o da cevapladı. Sıra ona geldiğinde o bize sorular sordu.

İlk başlarda bizi soğuk karşıladı ve konuşmaya pek istek göstermedi. Ama daha sonra, özellikle de onunla konuşmak için çok uzun bir mesafeden geldiğimizi anlayınca, bize daha içten davrandı. Kendini gösterişsiz bir dille, çok basitçe ifade ediyordu ve ilk başlarda bizde, en azından şahsen bende cahil bir insan, söylemek gerekirse, kelimenin Avrupalı anlamıyla, eğitimsiz bir insan izlenimi bıraktı.

Dervişle konuşma Farsça yapılıyordu. Fakat benim, Sari-Ogli'nin ve bu dilde pek akıcı konuşmayan başka birinin dışında, grubumuzdan kimsenin anlamadığı özel bir lehçede konuşuluyordu. Sonuçta Sari-Ogli ile ben soru soruyor ve söylenenleri, hemen diğerlerine tercüme ediyorduk.

Akşam yemeği zamanı gelmişti. Bir öğrenci dervişe su kabağından yapılmış pirinç yemeğini getirdi. Derviş konuşmaya devam ederek yemeye başladı. Sabah kalktığımızda bir şey yemeden erkenden yola koyulduğumuz için biz de sırt çantalarımızı açtık ve yemeye başladık.

O zamanlar Hintli yogilerin ateşli bir takipçisi olduğumu ve

Hatha Yoga denilen yöntemin tüm şartlarını yerine getirdiğimi, hatta yemek yediğimde yemeğimi olabildiğince tam olarak çiğnediğimi söylemeliyim. Böylece yaşlı adam da dahil olmak üzere herkes yemeğini bitirdikten uzun süre sonra bile ben yavaşça yemeğe devam ediyor ve tek bir lokmayı, kurallara uygun olarak çiğnemeden yutmamaya çalışıyordum.

Bunu gören derviş bana sordu: "Söyle bana genç yabancı, niye böyle yiyorsun?"

Bu soru beni gerçekten çok şaşırttı –bu bana çok garip ve onun bilgisi hakkında fazla bir şey anlatmıyor göründü– hatta ona cevap bile vermek istemedim. Böyle uzun bir yolculuğu, bu konuşmaya değmeyen adamla karşılaşmak için boşuna yapmıştık. Onun gözlerine bakarken, yalnızca onun için üzüntü duymakla kalmadım, ayrıca onun için utanç duydum ve ona, yemeğin bağırsaklarda daha iyi emilmesi için yemeğimi böyle dikkatli çiğnediğimi ve çok iyi bilinen bir gerçeğe göre, uygun olarak çiğnenen yemeğin organizmaya tüm vücut işlevleri için gerekli olan kaloriden daha büyük miktarlarda verdiğini söyledim. Bu konuda okuduğum tüm kitaplardan çıkardığım her şeyi tekrar ettim.

Yaşlı adam kafasını sallayarak yavaşça ve inançla, tüm İran'da bilinen bu deyişi söyledi:

Allah, O'nun Krallığının kapısına giden yolu, kendisi bilmezken başkasına göstermeye cüret edenleri kahretsin.

Bundan sonra Sari-Ogli dervişe bir soru sordu, o da bunu kısaca cevapladı; ardından tekrar bana döndü ve sordu:

"Söyle bana genç yabancı, sen herhalde jimnastik de yapıyorsun?"

O vakitler, gerçekten de sıkı biçimde jimnastik çalışıyordum ve Hint yogileri tarafından tavsiye edilen tüm yöntemleri bilmeme rağmen İsveçli Müller'in sistemine göre çalışıyordum. Dervişe, jimnastik çalıştığımı ve sabah akşam olmak üzere günde

iki defa idman yapmayı gerekli gördüğümü söyledim, hangi egzersizleri yaptığımı kısaca anlattım.

"Bu sadece kolların, bacakların ve genel olarak dış kasların gelişimi içindir," diye konuştu yaşlı adam, "fakat mekanik hareketlerinden etkilenmeyen iç kasların da var."

"Evet, tabi ki," dedim.

"İyi. Şimdi senin yemeği nasıl yediğine geri dönelim," diyerek yaşlı adam konuşmasına devam etti. "Sağlık veya başka şeyler elde etmek amacıyla böyle çiğniyorsan, benim gerçek düşüncemi öğrenmek istersen, en kötü yolu seçtiğini söylemem gerekir. Yemeği böyle dikkatli çiğneyerek midenin işini azaltıyorsun. Şimdi gençsin ve her şey yolunda gidiyor, fakat mideni hiçbir şey yapmamaya alıştırıyorsun; yaşlandığında, normal çalışmaları eksik kaldığı için kasların belli bir seviyede zayıflayacak. Bu çiğneme sistemine devam edersen böyle olacak. Yaşlanınca, kasların ve vücudun daha zayıfladığını biliyorsun. Şimdi yaşlılığın doğal zayıflığına ek olarak, sen kendin de zayıflatıyorsun çünkü mideni çalışmamaya alıştırıyorsun. O zaman neler olacağını düşünebiliyor musun?

Tam tersine, bu kadar dikkatli çiğnemene hiç gerek yok. Senin yaşında hiç çiğnememek, parçaları hatta kemikleri bütün halinde yutman mideni çalıştırmak açısından daha iyidir. Sana böyle çiğnemeyi tavsiye edenleri ve bu konuda kitap yazanları 'sesin nereden geldiğini bilmeden zil sesi duyan insanlar' olarak görüyorum."

Yaşlı adamın bu basit, açık ve tutarlı sözleri onun hakkındaki ilk düşüncemi tamamen değiştirdi. O zamana kadar soruları meraktan soruyordum ama o andan sonra, onunla ciddi olarak ilgilenmeye ve söylediği her şeyi büyük bir dikkatle dinlemeye başladım.

Şimdiye kadar tartışılmaz gerçekler olarak kabul ettiğim fikirlerin yanlış olduğunu birdenbire bütün benliğimle anlamıştım. O zamana kadar olaylara tek yönden baktığımı anladım.

Şimdi birçok şey bana yeni bir ışık altında göründü. Bu konuyla ilgili aklımda yüzlerce yeni soru oluşmuştu.

Dervişle yaptığımız sohbetin etkisinde, doktorla birlikte diğer arkadaşlarımızı unuttuk ve söylediği şeyleri tercüme etmeyi bıraktık. Bizim ne kadar derinden etkilendiğimizi görüyorlar ve sorularla konuşmamızı bölüyorlardı: "Ne dedi?" "Neden bahsediyor?" ve her seferinde daha sonra detaylı olarak anlatmaya söz vererek, onları geri çeviriyorduk.

Derviş yapay çiğneme ve yemeğin değişik şekillerde hazmedilmesi ve tabiat kurallarına uygun olarak içimizde kendiliğinden dönüşmesi hakkındaki konuşmasını bitirince şöyle dedim:

"Baba, lütfen bana yapay soluma hakkında ne düşündüğünüzü söyler misiniz? Yararlı olduğuna inandığım için yogilerin talimatlarını uyguluyorum, yani havayı içime çektikten sonra onu belli bir süre tutuyorum ve daha sonra yavaşça nefes veriyorum. Belki bunun da yapılmaması gerekir?"

Onun sözlerine karşı yaklaşımımın değiştiğini gören derviş, bana daha çok sempati duymaya başladı ve açıkladı:

"Kendine bu şekilde yemek çiğneyerek zararın oluyorsa, bu şekilde nefes alma uygulaması yaparak binlerce kez zarar veriyorsun. Kitaplarda verilen bu nefes alma alıştırmaları ve çağdaş ezoterik okullarda öğretilenler, zarar vermekten başka bir işe yaramaz. Nefes alma, aklı başında düşünen her insanın anladığı gibi bir beslenme işlemidir, fakat bu başka çeşit bir besindir. Hava herhangi bir besin gibi vücuda girer, burada öğütülür, bileşenlerine ayrılır. Bu parçalar da birbirleriyle yeni bileşimler kurdukları gibi vücutta bulunan bazı maddelerin uygun unsurlarıyla da bileşimler oluşturur. Bu yolla insanın organizmasındaki süregelen farklı hayat işlevlerinde sürekli olarak tüketilen gerekli yeni maddeler üretilmiş olur.

Yani belli oranda yeni madde elde etmek için bu maddeyi oluşturan parçaların sayısal olarak tam oranlarda biraraya getirilmesi gereklidir.

En basit örneği ele alalım. Ekmek pişirmek istiyorsun. Bunun için ilk önce hamuru hazırlamalısın. Fakat hamur yapmak için belli oranlarda un ve su almak lazımdır. Su çok azsa hamur yerine daha ilk dokunuşta ufalanan bir şey elde edersin. Çok su koyarsan, sığırları beslemek için lapa elde edersin. Her iki durumda da aynısı olur. Ekmek yapmak için gerekli hamuru elde edemezsin.

Aynı şey, organizma için gerekli olan her maddenin oluşmasında da gerçekleşir. Bu maddeleri meydana getiren parçalar hem miktar hem de nitelik olarak kesin oranlarda biraraya gelirler.

Normal şekilde nefes alırsan, otomatik olarak nefes alırsın. Organizman, sen işin içine karışmadan havadan ihtiyaç duyduğu miktarda maddeyi kendiliğinden alır. Akciğerler belli bir miktarda havayla çalışmaya alışmışlardır. Ama havanın miktarını artırırsan akciğerlerden geçen bileşim değişir. Daha da fazlası, içsel karışma ve dengelenme işlemleri de kaçınılmaz olarak değişir.

Nefes almanın temel kurallarını bütün özellikleriyle bilmeden yapay nefes alma alıştırmaları kaçınılmaz olarak, yavaş yavaş ama mutlaka insanın kendini mahvetmesine yol açar.

Havanın organizma için gerekli maddeleri içermesinin yanında gereksiz ve hatta zararlı maddeleri de içerdiğini aklında tutman gerekir.

Yani başka bir deyişle, yapay nefes alma doğal nefes almanın zorla değiştirilmiş şeklidir. Havadaki insan yaşamına zararlı birçok maddenin organizmaya girmesine yol açar ve ayrıca yararlı maddelerin niteliksel ve miktarsal dengesini bozar.

Yapay nefes alma, havadan alınan besinlerle diğer besinlerden alınan miktarın arasındaki oranı bozar. Çünkü hava alımını artırarak veya ortadan kaldırarak, diğer tür besinlerin miktarını artırır veya ortadan kaldırırsın; doğru oranı elde etmek için organizmanı tam olarak anlaman gerekir.

Fakat kendini o kadar iyi tanıyor musun? Örneğin, midenin sadece beslenmek için besin almadığını aynı zamanda belli miktarda yiyecek almaya alıştığı için besine ihtiyaç duyduğunu biliyor musun? Temelde tat duygumuzu tatmin etmek ve belli bir miktarda besin aldığında midemizin alıştığı basınç duygusunu hissetmesini sağlamak için yemek yeriz. Midenin çeperlerinde sağa sola doğru uzanan sinirler dallanıp budaklanmaktadır. Bu sinirler belli bir basınç olduğunda çalışmaya başlar ve açlık dediğimiz hissi uyandırırlar. Yani farklı açlık duygularımız vardır: fiziksel veya bedensel denilen açlık ve sinirsel veya psişik açlık.

Bütün organlarımız mekanik olarak çalışır ve her birinde, doğası veya alışkanlıkları sayesinde belli bir çalışma hızı ortaya çıkmıştır ve farklı organların çalışma hızları birbiriyle belli bir orantı içindedir. Yani organizmada belirli bir denge oluşmuştur: bir organ diğer bir organa bağımlıdır ve hepsi birbirine bağlıdır.

Nefes almayı yapay olarak değiştirerek, ciğerlerimizin çalışma hızını değiştiriyoruz ve ciğerlerin faaliyeti her şeyden önce midenin faaliyetine bağlıdır, midenin çalışma hızı da ilk başta az, daha sonra da gittikçe artarak değişir. Besinlerin öğütülmesi için mide belli bir süreye ihtiyaç duyar; besinin midede bir saat kadar kaldığını varsayalım. Fakat midenin çalışma hızı değişirse, o zaman besinin mideden geçme hızı da değişir: Besin buradan o kadar hızlı geçer ki mide, yapması gerektiği işlerin ancak bir kısmını yapabilir. Diğer organlarda da durum aynıdır. Organizmaya bir şey yapmamak, işte bu yüzden bin kez daha iyidir. Nasıl yapılacağını bilmiyorsan, tamir etmeye çalışmaktansa bırak zarar görsün daha iyi.

Tekrar ediyorum, organizmamız çok karmaşık bir cihazdır. Farklı çalışma hızlarına sahip ve farklı ihtiyaçları olan birçok organı vardır. Ya her şeyi değiştirirsin veya hiçbir şeyi değiştirmezsin. Yoksa iyilik yapacağına kötülük yaparsın.

Sadece yapay nefes alma nedeniyle, çok sayıda hastalık ortaya çıkmaktadır. Yapay nefes alma birçok durumda kalbin büyü-

mesine, nefes borusunun büzülmesine veya mide, karaciğer, böbrekler veya sinirlerin zarar görmesine neden olur.

Yapay nefes alma alıştırması yapan birinin kendisine onarılmaz zarar vermemesi, çok seyrek bir durumdur ve bu seyrek durum, zamanında durdurulursa gerçekleşir. Bunu uzun süre yapan kişi ise istisnasız çok acıklı sonuçlar elde eder.

Makinenin her küçük pimini, her küçük vidasını biliyorsan ancak o zaman ne yapman gerektiğini bilirsin. Fakat az şey biliyorsan ve deneme yapıyorsan, çok riske girersin çünkü makine çok karmaşıktır. Büyük bir şokla, kolaylıkla kırılabilecek birçok küçük vidası vardır ve bunları daha sonra bir dükkandan alamazsın.

Bu yüzden –bana bu konuda sorduğun için– sana tavsiyem: nefes alma alıştırmalarını bırakmandır."

Dervişle sohbetimiz uzun süre devam etti. Ayrılmadan önce, prensle bundan sonra ne yapacağımız konusunda konuşabildim ve dervişe teşekkür ettikten sonra ona, bu yakındalarda bir veya iki gün kalmayı planladığımızı ve bir daha onunla sohbet etmemize izin verip vermeyeceğini sorduk. Kabul etti ve istersek ertesi akşam, yemekten sonra onu görmeye gelebileceğimizi söyledi.

Planladığımız gibi iki gün değil bütün hafta boyunca kaldık, her gün bu dervişe gittik, onunla konuştuk ve daha sonra her gece geç vakit, Sari-Ogli ile beraber, söylenen her şeyi yol arkadaşlarımıza tekrarladık.

Teşekkür etmek ve ayrılmak için dervişe son defa gittiğimizde Ekim Bey bizi çok şaşırtarak birden ona döndü ve onun için alışılmış olmayan alçakgönüllü bir sesle şöyle dedi:

"Aziz Baba! Bu günler boyunca tüm varlığımla ikna oldum ki sen..."

Bu noktada, Sari-Ogli ile bana, konuşmasını engellememizi ve kullandığı terimlerde, yerel lehçede söylediklerinin anlamını değiştirebilecek özel anlamlar varsa yalnızca o zaman

kendisini düzeltmemizi isteyip konuşmasına devam etti: "...sen içgüdüsel olarak aradığım insansın, son zamanlarda ortaya çıkan içimdeki tamamen zıt iki ucun arasındaki çatışmayı durduracak ve düzene sokacak, iç dünyamın kumandasını emanet edeceğim insansın. Diğer bir taraftan, kontrol edemediğim çok sayıdaki hayat şartları benim burada, senin yakınında yaşamama izin vermiyor ki gerektiği zaman yanına geleyim ve kendimi değerli bir insan olarak yetiştirmek ve bana işkence eden bu içsel çekişmeyi sona erdirmek için, nasıl yaşayacağıma dair büyük bir saygıyla senin emirlerini ve nasihatlerini dinleyeyim.

Bu yüzden, mümkünse, benim yaşımdaki bir adam için uygun olan yol gösterici hayat prensipleri ve kısa tanımlamaları vermeyi reddetmemeni rica ediyorum..."

Ekim Bey'in bu beklenmedik ve gösterişli ricasına, bu saygıdeğer İranlı derviş çok detaylı ve incelikle cevap verdi.

Yazılarımın bu ikinci serisinde, onun bu açıklamalarına burada yer vermeyeceğim. Bunun ciddi okurlar için çok erken olduğunu ve hatta bütün yazılarımın doğru sırada algılanması açısından, gerçeği kavrayış amacına zararlı olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden açık yüreklilikle, bu açıklamaların özünü yorumlamayı, yazılarımın üçüncü serisinde "insanın fiziksel varlığı, onun tabiat kanunlarına uygun ihtiyaçları ve tezahür olanakları" başlığı altında yorumlamaya karar verdim.

Dervişe yaptığımız son ziyareti takip eden sabah, yolculuğumuza yeniden başladık. Önceden haritada işaretlediğimiz gibi Basra Körfezi yönünde değil de, iki yol arkadaşımız Karpenko ve Prens Nijeradze ateşli hastalığa yakalanıp günden güne kötüleştikleri için batıya, Bağdat'a doğru gittik.

Bağdat'a ulaştık, burada bir ay kadar kaldıktan sonra ayrıldık ve değişik yönlere doğru yola çıktık. Prens Lubovedski, Yelov ve Ekim Bey İstanbul'a gittiler; Karpenko, Nijeradze ve Pogosyan ise Fırat Nehrini kaynağına kadar izlemeye ve daha sonra dağların üzerinden Rusya sınırını geçmeye karar verdiler. Fa-

kat Sari-Ogli ile ben, diğerleriyle birlikte geriye dönmeye ve Horasan yönünde ilerleyip burada yolculuğumuzun son aşamasını saptamaya karar verdik.

Dr. Ekim Bey ile ilgili anılarımı aktarırken onun ipnotizm ve bununla ilgili her konu hakkındaki ateşli ilgisinden bahsetmeden geçmemeliyim. Genel olarak "insan düşüncesinin gücü" denilen, bu konudaki çalışmaların modern ipnotizm biliminin ayrı bir kolunu oluşturan bir kavramla ilgileniyordu.

Gerçekten de bu dalda, benzeri görülmemiş pratik sonuçlar elde etti. İnsan düşüncesinin gücünün farklı görünümlerini her açıdan aydınlatmak amacıyla insanlar üzerinde yaptığı deneyler sayesinde çevresindeki insanlar tarafından saygıdeğer bir sihirbaz ve büyücü olarak ünlendi.

Belirttiğim amaca uygun olarak arkadaşları ve tanıdıkları üzerinde yaptığı deneyler, her şeyden önce onunla karşılaşan, hatta sadece onun hakkında bir şeyler duyan bazı insanların ondan korkmasına yol açarken diğerleri ise tam tersine abartılı biçimde ona saygı duydular, başka bir deyişle, elini eteğini öptüler.

İnsanların onun hakkında edindiği bu yanlış algılayışın ana nedeni, onun derin bilgisi ve edindiği içsel kuvvetlerin sıra dışı gelişimi değildi; sadece insan organizmasının, belli bir derecede insan tabiatının kendini ele vermesiyle bağlantılı olan bir çalışma özelliğini anlamış olmasıydı.

Hangi sınıfa dahil olursa veya hangi yaşta olursa olsun her insanın içinde doğuştan var olan bu özellik, kendi dışındaki sabit bir şey hakkında düşündüğünde, kaslarının o düşüncelerin oluştuğu yönde gerilmesi, yani titremesidir.

Örneğin, biri Amerika hakkında düşünüyorsa ve düşünceleri, kendi anlayışına göre Amerika'nın olduğu yöne doğru ilerliyorsa, bazı kasları özellikle hassas olanları aynı yöne doğru titreşir; başka deyişle bütün gerilim o yöne doğru olur.

Aynı şekilde, bir kişi birinci kattayken, düşünceleri evin ikinci katına doğru yönelirse, bazı kasları gerilir ve yukarı doğru yönelir; kısacası düşüncelerin belli bir yöndeki hareketine kasların o yöndeki hareketi eşlik eder.

Bu olay, bu durumu bilen kişilerde ve tüm çabasıyla bunu engellemek isteyen kişilerde de aynı biçimde gerçekleşir.

Belki herkes bir tiyatro, sirk veya halka açık diğer gösterilerde Hint fakirlerini, sihirbazları, harikalar yaratanları veya doğaüstü bilginin gizemli ve olağanüstü örneklerini, saklanmış nesneleri bularak veya seyirciler tarafından daha önce kararlaştırılmış bir hareketi yaparak insanları sihirli gösterilerle şaşırtanları görmüştür.

Bu olağanüstü olayları gerçekleştirirken bu sihirbazlar, seyircilerden birinin elini tutarlar. Bu seyirci tabi ki kararlaştırılan eylemi düşünmektedir ve sihirbazlar, bu kişinin elinden aldıkları şoklar veya şuurdışı işaretler sayesinde eylemi "tahmin ederler" ve bunu yaparlar.

Bunu özel bir bilgileri olduğu için değil de, sadece insanın bu özelliğinin sırrını bildikleri için yaparlar. Bu sırrı bilen herhangi biri, az bir alıştırmayla bunu yapabilir.

Yalnızca o kişinin eline tüm dikkatlerini yoğunlaştırmaları ve en hafif, hemen hemen hiç algılanamayan hareketleri yakalamaları gerekmektedir. Alıştırma ve sabırla, herhangi biri, bir sihirbaz gibi ne düşünüldüğünü tahmin edebilir.

Örneğin, sihirbazın masa üzerinde duran bir şapkayı alması isteniyorsa o zaman elini tuttuğu kişi hileyi bilse ve koltuğun altındaki ayakkabıları düşünmeye çalışsa bile şuurdışı hala şapkayı düşünecektir ve sihirbazı yönlendiren kasları o yönde gerilecektir çünkü kaslar şuurdan çok şuuraltının etkilerine açıktır.

Söylediğim gibi, Ekim Bey insan ruhu hakkında daha çok şey öğrenmek ve ipnotik etkilerin nedenlerini saptamak için arkadaşları üzerinde bu tip deneyler yapıyordu.

Üzerine aldığı bu işi gerçekleştirmek amacıyla yaptığı bu de-

neyler arasında, işin sırlarını bilmeyenleri, Hint fakirlerinin herhangi bir hilesinden daha çok şaşırtan çok orijinal bir tanesi vardı.

Bu deney şöyle yapılıyordu:

Karelere ayrılmış bir kağıt üzerine sırayla bütün alfabeyi ve alt çizgide de birden dokuza kadar en sona sıfır gelmek üzere numaraları yazıyordu. Çok sayıda bu tip kağıtlar hazırlıyordu ve her kağıda farklı bir dilin alfabesini yazıyordu.

Masada oturup alfabe kağıtlarından birini önüne, biraz sol tarafına doğru koyuyor ve sağ eline kalemi alıyordu. Sol tarafında, alfabenin hemen karşısında deneği, örneğin geleceğini öğrenmek isteyen bir kişiyi oturtuyordu. Ekim Bey daha sonra sol eliyle bu kişinin sağ elini tutuyor ve az ya da çok aşağıdaki şeyleri söylemeye başlıyordu:

"Her şeyden önce adınızı öğrenmem lazım..." ve daha sonra kendi kendiyle konuşur gibi yavaşça devam ediyordu, "isminizin ilk harfi..." ve alfabenin üzerine, kaderini öğrenmek isteyen kişinin elini koyuyordu.

Bahsettiğimiz bu insan özelliği sayesinde el, ismin ilk harfin üzerinden geçtiğinde istemeden bir başlangıç hareketi yapıyordu.

Bu hareketin önemini bilen Ekim Bey bunu algılıyor ve devam ediyordu: "İsminizin ilk harfi..." ve elin üzerinde titrediği harfi söylüyor ve yazıyordu.

Bu şekilde devam ederek ismin ilk birkaç harfini yazıyor ve bunu yaptıktan sonra, bütün ismi yazıyordu; örneğin S,T ve E harflerini elde ettikten sonra ismin Stephan olduğunu söyleyebiliyordu.

Sonra "İsminiz Stephan. Şimdi kaç yaşında olduğunuzu bulmam lazım," diyor ve karşısındaki kişinin elini numaraların üzerinde dolaştırıyordu.

Daha sonra adamın evli olup olmadığını, kaç çocuğu olduğunu, her bir çocuğun isimlerini, karısının ismini, en büyük

düşmanının ve en iyi arkadaşının ismini ve bu gibi şeyleri öğreniyordu.

Bu birkaç mucizevi tahminden sonra müşterileri o kadar şaşırıyordu ki her şeyi unutup Ekim Bey'e bilmek istediği her şeyi söylemeye başlıyor ve o da müşterilerinin elini hareket ettirerek, sadece onların söylediklerini tekrar ediyordu. Daha sonra onların geleceği hakkında hangi fantastik şeyi anlatsa, onlar buna inanıyorlar ve her kelimeyi huşu içinde dinliyorlardı.

Bundan sonra Ekim Bey'in deney yaptığı her kişi, her fırsatta etrafına bunu anlatıyor ve tabi ki onun gücü hakkında öyle abartılı eklemeler yapıyordu ki dinleyenlerin tüyleri diken diken oluyordu.

Böylece Ekim Bey hakkında bir şeyler duyanlar ve onu tanıyanlar arasında zamanla, ona bir sihirbaz havası kazandıracak bir kanaat oluştu, hatta ismi fısıltıyla ve korku içinde söylenir olmuştu.

Sadece Türkler değil, genellikle Avrupa'dan olmak üzere, diğer ülkelerden birçok kişi ona yazmaya başladı ve her türlü istekle onu bıktırdılar. Bazıları el yazısından geleceklerini okumasını istiyordu; diğerleri ise karşılıksız aşkına çözüm bulmasını; başkaları da kronik hastalıklarını uzaktan iyileştirmesini istiyordu. Paşalar, generaller, subaylar, mollalar, öğretmenler, rahipler, tüccarlar ve özellikle her milletten genç kadınlar başta olmak üzere her yaştaki kadından mektuplar alıyordu.

Kısacası her türlü değişik isteklerin olduğu bir mektup yığını oluşmuştu. Ekim Bey yazanlardan her birine, boş bir kağıtla cevap gönderseydi bile en azından elli sekretere ihtiyacı olurdu.

Bir gün Boğaz kıyında, babasının Üsküdar'daki konağında onu ziyaret ettiğimde bana bu mektuplardan birçoğunu gösterdi. İnsanların saflığına ve aptallığına gülmekten nasıl katıldığımızı hatırlıyorum.

Sonunda tüm bunlardan öyle çok yoruldu ki çok sevdiği doktorluk işine son verdi ve tanındığı yerlerden uzaklaştı.

Gezilerimizden birinde, içine düştüğümüz zor bir durumdan bizi çıkarmayı başarırken Ekim Bey'in ipnotizm bilgisi ve sıradan insanların ruh hallerinin özelliklerini bilmesi çok işimize yaramıştı.

Bir keresinde, Ekim Bey'le birlikte, birkaç arkadaşımızla Kaşgar'daki Yangişar şehrinde Hindukuş Dağlarının vadilerine gitmek amacıyla uzun dinlenmelerimizden birini yaparken Türkiye'deki amcasından, babasının hızla güçten düştüğü ve belki daha fazla yaşamayacağına dair bir mektup aldı.

Bu haberler Ekim Bey'i öyle çok etkiledi ki gezisini yarıda kesip sevgili babasıyla kalan bu kısa süreyi geçirmek için bir an önce Türkiye'ye dönmeye karar verdi.

Devamlı sinirsel gerginlik altında bir yerden başka bir yere yaptığımız bu sürekli seyahatler beni yıprattığından ve ayrıca ailemi gidip görmeyi istediğimden, yolculuğumu sona erdirmeye ve Rusya'ya kadar Ekim Bey'le gitmeye karar verdim.

Yol arkadaşlarımızdan ayrıldık ve İrkeştam'dan geçerek Rusya'ya doğru gittik. Birçok maceradan ve büyük güçlüklerden sonra hepsi Oş'tan geçen ve Kaşgar'dan çıkan alışılmış yolları takip etmeden Fergana bölgesindeki Andijan'a ulaştık.

Bir zamanlar büyük olan bu bölgeden geçmeye karar verdik çünkü hakkında çok şey duyduğumuz ve genellikle birtakım tarihsel bilgilerden mantıksal çıkarsama yaparak, bulmayı umduğumuz bazı tarihi şehirlerin kalıntılarını inceleme şansını elde etmek istiyorduk.

Böylece Andijan yakınındaki ana yola gelmeden önce yolculuğumuzu büyük ölçüde uzattık. Margelan'da Krasnovodsk'a tren biletimizi aldık. Yolculuğumuzun geri kalanı için yeterli paramızın olmadığını, hatta ertesi günkü yemek için bile paramız kalmadığını büyük bir sıkıntıyla anladığımızda çoktan trene binmiştik. Bundan başka, Kaşgar'dan yaptığımız yolculukta elbiselerimiz o kadar pejmürde hale gelmişti ki toplum içinde görülmemiz uygun olmazdı, yani elbise almak için de paraya ihtiyacımız vardı.

Bu yüzden Krasnovodsk'a kadar gitmemeye ve Çernyaevo'da treni değiştirerek Taşkent'e, telgrafla para isteyebileceğimiz ve para gelinceye kadar iyi yaşayabileceğimiz büyük bir merkeze gitmeye karar verdik.

Öyle yaptık. Taşkent'e ulaştıktan ve istasyondan uzak olmayan ucuz bir otelde oda tuttuktan sonra ilk önce telgrafları göndermeye gittik ve ardından, geri kalan paramızı buna harcadığımız için, elimizde kalan malları satmaya pazara gittik: tüfekler, saatler, adım ölçme cihazı, pusula, haritalar; kısacası para getireceğini umduğumuz her şey.

Akşamleyin caddede yürürken ve durumumuz hakkında düşünürken, telgraf gönderdiğimiz insanların parayı bir an önce gönderip göndermeyeceğini merak ederken farkında olmadan Eski Taşkent'e geldik. Para gecikirse ne yapacağımızı düşünmeye devam ederek bir Sart *çayhanesine* oturduk; uzun tartışmalardan ve değişik olasılıkları değerlendirdikten sonra, burada Taşkent'te, Ekim Bey kendini bir Hint fakiri ve ben de bir kılıç yutucu ve zehirli maddelerin hepsini tüketebilen bir adam olarak tanıtmaya karar verdik.

Ertesi gün yaptığımız ilk şey bir Taşkent gazetesinin ofisine, reklamları kabul eden ve ayrıca her türlü poster siparişi alan bölüme gitmekti.

Buradaki katip Rusya'dan yeni gelen ve bize çok dostça davranan bir Yahudiydi. Onunla biraz sohbet ettikten sonra reklamların her üç Taşkent gazetesinde de yayınlanmasını sağladık. Ayrıca bir Hint fakirinin geldiğini –şu anda Ekim Bey'in kendine ne dediğini hatırlamıyorum, zannedersem Ganez vaya Ganzin'di– ve asistanı Salakan'la ertesi akşam bir kulübün salonunda ipnotik deneyler ve başka doğaüstü olaylar gerçekleştireceğini bildiren büyük posterler sipariş ettik.

Katip posterleri bütün şehre asma konusunda polisten izin aldı ve ertesi gün görülmemiş mucizelerden bahseden posterler hem Yeni Taşkent hem de Eski Taşkent sakinlerinin gözlerinin önündeydi.

Bu arada Rusya'nın içlerinden gelen iki işsiz adam bulduk ve onları iyice yıkanmaları için hamama gönderdikten sonra ipnotik seanslar için hazırlamak üzere otelimize aldık. Sonra onları öyle bir ipnotik duruma soktuk ki göğüslerinden büyük bir şiş geçirebiliyor, ağızlarını dikebiliyor ve onları iki sandalye arasına, kafası bir sandalyede ayakları diğerinde olmak üzere, yerleştirerek karınlarına büyük ağırlıklar koyabiliyorduk; bundan sonra seyircilerden arasından isteyen herhangi birisi gelip kafalarından saç çekebiliyordu. Bunun gibi şeyler yapıyorduk.

Fakat tüm eğitimli doktorları, avukatları ve diğerlerini özellikle şaşırtan şey, Ekim Bey'in, daha önce anlattığım gibi, isimleri ve yaşları bulmasıydı. Kısacası her seansın sonunda dolu bir para kutusunun yanı sıra yüzlerce akşam yemeği daveti alıyorduk; toplumdaki her sınıftan kadının bize nasıl baktığını belirtmeye gerek yok herhalde.

Arka arkaya üç gün seans yaptık ve ihtiyacımız olandan fazla para kazandığımız için hiç gecikmeden bize yük olan hayranlarımızdan kaçmak üzere oradan ayrıldık.

Asya'da yaptığımız yolculukları ve çeşitli araştırma gezilerini bana hatırlatan bu bölümü yazarken bu bağlamda bu kıta hakkında çoğu Avrupalının edindiği bir garip kanıyı hatırladım.

Batıda sürekli olarak on beş sene yaşadıktan ve her milletten insanla sürekli iletişim halinde bulunduktan sonra, Avrupa'da hiçbir kimsenin Asya'yı bilmediği ve bu konuda herhangi bir fikri olmadığı sonucuna vardım.

Avrupa'daki ve Amerika'daki çoğu insan Asya'nın, Avrupa'ya bitişik, sınırları belirsiz, büyük bir kıta olduğu ve vahşi, en iyimser bakışla yarı vahşi insan topluluklarının burada rastlantı eseri bulunduğu ve vahşi bir yaşam sürdürdüğü kanısına sahiptir.

Bu kıtanın boyutları konusundaki fikirleri belirsizdir; her zaman Avrupa ülkeleri ile karşılaştırırlar ve Asya'nın birkaç Avru-

pa'yı içine alacak kadar büyük bir kıta olduğunu ve sadece Avrupalıların değil Asyalıların kendilerinin de hiç duymadığı birçok ırktan insanı barındırdığını düşünmezler. Dahası, bu "vahşi gruplar" arasında örneğin tıp, astroloji, doğa bilimleri gibi bazı bilimler, hiç bilgiçlik taslamadan veya varsayımsal açıklamalar getirmeden söylüyorum, Avrupa uygarlığının belki birkaç yüz sene sonra ulaşabileceği bir mükemmellik seviyesine ulaşmıştır.

PIOTR KARPENKO

Bu bölümü, çocukluk arkadaşım Piotr Karpenko'ya adıyorum. O daha sonraları, yalnızca diplomasıyla değil gerçek başarılarıyla da ünlü bir maden mühendisi oldu ve artık yaşamıyor...

Mekanı Cennet olsun!

Piotr Karpenko'nun kişiliğinin tüm özelliklerini tanımlama ve okuyucunun gerçekten yararlı ve öğretici bilgi almasını sağlama amacımı, yazılarımın bu serisinde yerine getirmek için bu bölüme ilk içsel yakınlığımızın oluştuğu şartları anlatarak başlamayı ve daha sonra yaptığımız yolculukların birinde gerçekleşen, kaderin isteğiyle onun erken ölümüne yol açan şanssızlığın başına geldiği olayları anlatmanın yeterli olduğunu düşünüyorum.

Yakın dostluğumuz biz daha çocukken başladı. O zamanlar neler olduğunu olabildiğince detaylı anlatacağım. Böyle yaparak, bir kısmı daha sonra büyüdüklerinde yararsız insanlar olan genç yaramazların ruh halini bazı açılardan genel olarak gayet iyi aydınlatmış olacağım.

Kars şehrinde yaşıyorduk ve ben o sıralarda, kale katedralindeki koro elemanlarından biriydim.

Her şeyden önce söylemem gerekir ki öğretmenim Bogaçevski Kars'tan ayrıldıktan ve ilk öğretmenim baş papaz Borş hastalık nedeniyle izin alarak ayrıldıktan sonra, benim için gerçekten otorite olan bu iki insandan da mahrum kalmıştım. Ayrıca ailemde Aleksandropol'e dönme olasılığı konuşulduğu için, artık Kars'ta kalmak istemiyordum ve Tiflis'i düşünmeye başlamış-

tım. Burada uzun süre Başdiyakoz Korosu adı verilen koroya katılma hayali kuruyordum; bu teklif bana sık sık yapılmıştı ve gençlik gururumu çok okşamıştı.

Düşünce yeteneğim henüz gelişmediği için hayatımın bu evresinde bu tip hayallerin hala ilgi odağımda olduğu sıralarda bir sabah erkenden, bu kale katedralindeki koro elemanlarından biri, bir ordu katibi koşarak bana geldi. Bu adamla arkadaş olmuştum çünkü ona bazen iyi sigara getiriyordum. İtiraf etmem gerekir ki bunları amcamın sigara kutusundan araklıyordum. Adam, nefesini tutarak kalenin komutanı General Fadeef ile atlı polislerin şefi arasında top atış talimi alanı ile ilgili bir olayla bağlantılı birkaç kişinin tutuklanması ve sorguya çekilmesi üzerine bir tartışmaya kulak misafiri olduğunu ve bu olaya karışmış olabilecekler arasında benim adımdan da söz edildiğini söyledi.

Bu haberler beni çok telaşlandırdı çünkü top atış talimi alanıyla ilgili vicdanımda bir şeyler vardı ve ters bir durumla karşılaşmamak için gidişimi ertelememeye ve hemen ertesi gün Kars'tan ayrılmaya karar verdim.

Ruhumda vicdan azabı oluşmasına ve aceleyle oradan ayrılmama neden olan cephanelik bölgesindeki bu olay, Piotr Karpenko ile yakın arkadaşlığımızın sebebiydi.

O sıralarda hem kendi yaşlarımda hem de benden büyük birçok arkadaşım vardı. Bunlar arasında bir votka üreticisinin oğlu olan hoş bir çocuk da vardı. İsmi Riaouzov veya Riayizov'du; hangisi olduğunu hatırlamıyorum. Beni sık sık evine davet ederdi ve arada sırada ben de onun evine davetsiz giderdim.

Ailesi onu epey şımartmıştı. Derslerimizi rahatlıkla yaptığımız ayrı bir odası vardı. Yazı masasının üzerinde hemen hemen her zaman, benim çok sevdiğim bir tabak dolusu taze pişirilmiş ince çörek bulunurdu. Fakat belki de en önemlisi, ben orada olduğumda odaya gelen on iki veya on üç yaşlarında bir kız kardeşi vardı.

Aramızda bir arkadaşlık oluştu ve farkına varmadan ona aşık oldum. O da bana karşı ilgisiz gözükmüyordu. Kısacası aramızda sessiz bir romantizm başladı.

Bir topçu subayının oğlu olan bir başka arkadaşım da buraya geliyordu. O da bizim gibi bir okula girmek için evde çalışıyordu. Kulağının birinde biraz sağırlık buldukları için harp okuluna kabul edilmemişti.

Bu çocuk Piotr Karpenko'ydu. O da Riaouzov'un kız kardeşine aşıktı ve kız da belli ki ondan hoşlanıyordu. Kız ona çok iyi davranıyordu çünkü Piotr ona tatlı ve çiçek getiriyordu. Kız bana karşı da iyiydi çünkü iyi gitar çalıyordum ve mendillerin üzerine şekil çizmekte ustaydım ve o bu mendilleri nakışla işlemeyi seviyordu ve daha sonra bu şekilleri kendisinin yaptığını söylüyordu.

Böylece aynı kıza aşık olduk ve yavaş yavaş içimizde kıskançlık ateşi oluşmaya başladı.

Bir keresinde katedraldeki akşam ayininden sonra bu kalp hırsızı kız da oradayken, makul bir özür bularak koro şefinden biraz erken ayrılmak için izin istedim. Kız dışarı çıktığı için onunla buluşmak ve evine kadar ona eşlik etmek istiyordum.

Katedralin kapısında kendimi rakibimle yüz yüze buldum. Birbirimize karşı içimizde nefret oluştuğu halde "kızımıza" nazik şövalyeler gibi eşlik ettik. Fakat kızı bıraktıktan sonra, kendimi daha fazla tutamadım ve bir tartışma konusu açarak onu yere yıktım.

Kavganın olduğu akşam, her zaman olduğu gibi birkaç arkadaşımla birlikte, katedralin çan kulesine çıktık. O tarihlerde kale katedralinde gerçek bir çan kulesi yoktu. Kule daha yeni inşa ediliyordu ve çanlar geçici olarak sekizgen bir nöbetçi kulübesine benzeyen yüksek çatılı geçici bir tahta yapıya asılmıştı. Rafla çanların asılı olduğu kirişler arasındaki alan, bizim hemen hemen her gün buluştuğumuz "kulübümüz"dü. Kirişlerin üzerine ata biner gibi oturarak veya çatı altındaki duvarların çevresin-

deki dar çıkıntıya tüneyerek sigara içiyor, hikayeler anlatıyor hatta derslerimizi çalışıyorduk. Daha sonraları, kalıcı taştan çan kulesi tamamlandığında ve çanlar yerleştirildiğinde geçici olan çan kulesi Rus hükümeti tarafından, o sıralarda inşa edilmekte olan Yunan kilisesine hediye edildi. Görüldüğü kadarıyla halen çan kulesi olarak hizmet vermektedir.

Kulübün devamlı üyeleri arasında, bir ziyaret için Kars'a gelen Aleksandropol'den Petia adındaki arkadaşıma rastladım. Rus-Japon Savaşında öldürülen subaylardan biri olan posta telgraf müfettişi Kerenski'nin oğluydu. Kulübün üyeleri arasında, Kars'ın Yunan mahallesinden sonraları birçok okul kitabının yazarı olacak Fekhi lakaplı, esas ismi Korkhanidi olan bir çocuk da vardı. Biz koro çocuklarına, teyzesinden hediye olarak Yunan helvası getiriyordu. Bizim şarkılarımız, teyzesini ruhunun derinliklerinden etkilemişti.

Oturduk helva yedik, sigara içtik ve sohbet ettik. Çok geçmeden Piotr Karpenko gözleri sargıyla kapatılmış bir halde, kulübün üyesi olmayan iki Rus çocuğunun arasında yanımıza geldi. Bana doğru yöneldi ve bir gün önce ona yaptığım suçlama hakkında bir açıklama istedi. Çok şiir okuyan ve kendini şatafatlı bir dille ifade eden gençlerden biri olduğundan uzun bir konuşma yaptı ve konuşmasını birdenbire kesin bir açıklamayla sona erdirdi: "Dünya ikimiz için çok küçük, bu yüzden ikimizden biri ölmeli."

Onun bu abartılı konuşmasını duyduktan sonra, kafasından bu saçmalığı çıkarmak istedim. Fakat arkadaşlarım sadece çağdaş kültürün etkisi altında kalmamış insanların, mesela Kürtlerin bu konuda böyle geri kafalı davranacağını ve saygıdeğer insanların daha uygar metotlara başvurması gerektiğine beni ikna etmeye başlayınca gururum ağır basmaya başladı ve eğitimsiz veya korkak olarak adlandırılmamak için bu olay hakkında ciddi bir tartışmaya girdim.

Çocuklardan bir kısmının benim tarafımda, diğerlerinin de

rakibim tarafında olduğu ve münakaşa olarak adlandırdığımız uzun bir tartışma yaptık. Bu münakaşa zaman zaman kulakları sağır eden bir gürültüye dönüştü ve birbirimizi çan kulesinin tepesinden tehlikeli bir şekilde aşağıya atmaya sürükledi; sonunda düello yapmaya karar verdik.

Daha sonra, silahları nereden elde edeceğimiz sorusu ortaya çıktı. Ne tabanca ne de kılıç bulabiliyorduk ve durum çok kafa karıştırıcı bir hale geldi. Bir dakika önce heyecan sınırlarını aşan duygularımız, birdenbire ortaya çıkan bu zorluğu nasıl aşacağımız üzerine yoğunlaşmaya başladı.

Grubumuz içinde Turçaninov adında bir arkadaşım bulunuyordu. Bu çocuğun ciyak ciyak bir sesi vardı ve çok komik biri olarak görülüyordu. Oturup ne yapacağımız hakkında kafa yorarken, birden cıvıldamaya başladı ve şöyle dedi: "Silah elde etmek zor fakat top elde etmek kolay."

Onun her söylediğinde yaptıkları gibi, herkes gülmeye başladı.

"Niye gülüyorsunuz, aptal şeytanlar!" diye karşılık verdi. "Amacımız için top kullanabiliriz. Sadece bir tek sakıncası var. İkinizden birinin ölmesine karar verdiniz fakat topla yapılan bir düelloda ikiniz de ölebilirsiniz. Böyle bir riski almayı kabul ederseniz, o zaman benim önerimi uygulamak dünyanın en kolay şeyidir."

Yaptığı öneri, atış taliminin yapıldığı alana ikimizin de gitmesi, silahlar ile hedef arasında bir yere gizlenmemiz ve kaderimizi beklememizdi. Rastgele bir top mermisiyle hangimiz vurulursa, onun kaderi ölmek olacaktı.

Top atış talimi bölgesini hepimiz iyi biliyorduk. Şehri kuşatan dağlardan uzak değildi. Altı ila dokuz kilometrekarelik oldukça büyük bir araziydi. Atış talimleri sırasında, yılın belli zamanlarında içeri girmek kesinlikle yasaktı ve her taraftan sıkı bir şekilde korunuyordu.

Üzerimizde belli bir otoritesi olan Ayvazov ve Denisenko

adındaki iki büyük çocuğun kışkırtmasıyla, genellikle gece vakti, sık sık buraya gidiyorduk. Burada kullanılmış mermilerin bakır parçalarını ve mermiler patladıktan sonra etrafa dağılan kurşun artıklarını topluyor, daha doğrusu çalıyorduk. Daha sonra bunları ağırlıklarına göre iyi bir fiyatla satıyorduk.

Mermilerin artıklarını toplamak ve satmak kesinlikle yasak olduğu halde bunu ay ışığının olduğu gecelerden ve nöbetçilerin daha az tetikte olduğu zamanlardan yararlanarak başarıyorduk.

Turçaninov'un önerisi üzerine yaptığımız tartışmanın sonucunda, orada bulunan herkes tarafından bu planın hemen ertesi gün uygulanmasına karar verildi.

Benim düello şahitlerim Kerenski ve Korkhanidi idi, rakibimin tarafındakiler ise beraberinde getirdiği iki yabancı çocuktu. Düello şahitlerinin şartlarına göre, atış bölgesine atışlar başlamadan önce, sabah erken saatte gidecek; kimsenin bizi göremeyeceği biçimde birbirimizden belli bir mesafe uzaklıkta, hedeflerden yaklaşık yüz metre kadar uzaklıkta büyük mermi deliklerinin içinde yere yatacak ve burada akşam karanlığına kadar kalacaktık; o vakte kadar kim hayatta kalmışsa oradan ayrılabilir ve istediği yere gidebilirdi.

Şahitler bütün gün boyunca atış bölgesinin yakınlarında, Kars Çayının kıyısında kalmaya ve akşam üzeri deliklerin içinde bize bakmaya ve düellonun sonucunu belirlemeye karar verdiler. Birimiz veya ikimiz de sadece yaralanmışsak ne gerekliyse onu yapacaklardı; ikimiz de ölmüşsek o gün atış yapılacağını bilmeden bakır ve kurşun toplamaya gittiğimiz masalını yayacaklar ve böylece "ortadan kaldırıldığımızı" söyleyeceklerdi.

Ertesi gün tan ağarırken hep birlikte, yanımızda erzaklarla Kars Çayına doğru yola koyulduk. Buraya ulaştıktan sonra, biz iki rakibe erzaklar paylaştırıldı ve şahitlerin ikisiyle birlikte atış bölgesine doğru yola koyulduk. Atış bölgesinde iki ayrı çukurun içine yattık. Şahitler, nehir kıyısındaki diğerlerinin yanına döndü ve balık avlayarak vakit geçirmeye başladılar.

O ana kadar her şey bir şaka gibi görünüyordu. Fakat atışlar başladığında, bunun bir şaka olmadığı ortaya çıktı. Rakibimin yaşadığı kişisel deneyimler ve bununla bağlantılı düşüncelerin aklından nasıl ve hangi sırayla geçtiğini bilmiyorum, ama atışlar başlar başlamaz içimden nelerin geçtiğini çok iyi biliyorum. Top mermileri başımın üstünden uçmaya ve patlamaya başlayınca, neler yaşadığımı ve neler hissettiğimi sanki dün olmuş gibi hatırlıyorum.

Başlangıçta tamamen dilsizleşmiştim. Fakat çok geçmeden içimden geçen duyguların yoğunluğu ve düşüncelerimdeki mantıksal yüzleşmenin kuvveti öyle bir noktaya yükseldi ki geçen her saniye, yaşadıklarım ve düşündüklerim bütün bir yılda yaşadıklarımdan daha fazlaydı.

Ayrıca, ilk defa olarak içimde "bütün bir benlik duygusu" uyandı ve gittikçe güçlenmeye başladı. Düşüncesizliğim sayesinde kendimi kesin bir yok oluş durumuna soktuğumun açıkça farkına vardım çünkü o anda ölüm kaçınılmaz görülüyordu.

Bu kaçınılmaz durumun karşısındaki içgüdüsel korku, bütün varlığımı eline geçirdi. Çevremdeki gerçeklikler yok olmaya başladı ve geride sadece baş edilemez bir korku bıraktı.

Kendimi olabildiğince büzüşerek küçültmeye ve yerdeki bir yükselti arkasına sığınmaya çalıştığımı hatırlıyorum. Böylece hiçbir şey duymuyor ve hiçbir şey düşünmüyordum.

Bütün vücudumda başlayan titreme öyle korkutucu bir yoğunluğa ulaştı ki sanki her yerim birbirinden bağımsız olarak titriyordu ve silahların uğultusuna rağmen kalp atışlarımı belirgin olarak duyuyordum. Dişlerim öyle sert birbirine vuruyordu ki her an kırılabilecek gibiydi.

Bu arada, yeri gelmişken fikrimce, gençliğimde başıma gelen bu olay nedeniyle kişiliğimde birtakım oluşumların ortaya çıkmaya başladığını belirtmek isterim. Daha sonra bu oluşumlar, eğitim görmüş bazı insanların üzerimde yaptıkları çeşitli şuurlu etkiler sonucu kesin biçimlerini alacaklardı. Bunlar, yalnızca

bencilce çıkarlarımın tehlikede olduğu sorunların beni altüst etmesine ve gerçek korkular yaşamama veya korku duyduğumu kabul etmeme her zaman engel oldu. Diğer taraftan da başkasından etkilenmeden veya kendimi aldatmadan, diğer insanların duyduğu korkuyu anlamamı ve kendimi onların yerine koymamı sağladığını da belirtmek isterim.

Bu durumda ne kadar kaldığımı hatırlamıyorum; söyleyebileceğim tek şey her zaman ve her yerde olduğu gibi, bizim yüce merhametsiz Hükümdarımız, yani Zaman yine bildiği gibi yaptı ve ben, bu dayanıklılık denemesine ve aynı zamanda çevremdeki topların gürlemesine, mermilerin patlamasına gittikçe alışmaya başladım.

Sonumun acıklı olabileceği hakkmda bana işkence eden düşünceler de yavaş yavaş kaybolmaya başladılar. Alışıldığı üzere, top atışı belli aralıklarla kesintiye uğruyorsa da bu kesintiler sırasında kaçmak imkansızdı çünkü muhafızların eline düşme tehlikesi vardı.

Sessizce yerde yatmaktan başka yapacak bir şey yoktu.

Hatta biraz yemek yedikten sonra kendimden geçip uykuya daldım. Bu kadar yoğun bir faaliyetten sonra vücudun acilen dinlenmek istemesi normaldi. Ne kadar uyuduğumu hatırlamıyorum fakat uyandığımda çoktan akşam olmuştu ve her yer çok sessizdi.

Tamamen uyanıp da neden orada bulunduğumu hatırladığımda, büyük bir sevinçle sapasağlam olduğumun farkına vardım. Bencilce sevincim azaldığında, birden talihsiz dostumu hatırladım ve endişe etmeye başladım. Böylece sessizce bulunduğum delikten dışarı sürünerek ve etrafa iyice bakarak onun bulunduğu yere doğru gittim.

Onu hareketsiz yatarken gördüğümde çok korkmuştum. Gerçi onun uyuduğunu düşündüm hatta bundan emindim; fakat birdenbire bacağındaki kanı gördüğümde, kendimi tamamen kaybettim ve içimdeki bütün nefret, acıma duygusuna dö-

nüştü. Birkaç saat önce kendi hakkımda duyduğum korkuların aynısını duyarak, içgüdüsel olarak görünmemeye de dikkat ederek, yere eğildim.

Şahitler emekleyerek bize yaklaştıklarında, ben hala bu pozisyondaydım. Yerde uzanan Karpenko'ya böyle garip baktığımı gören arkadaşlarım, onun bacağındaki kanın da farkına varıp onlar da kötü bir şey olduğunu hissettiler. Bulundukları yerden ayrılmadan, diz çökerek ona bakmaya başladılar. Daha sonra bana anlattıklarına göre onun öldüğünden emin olmuşlardı.

Bütün grubumuz sanki ipnotize olmuş gibi yerinde kalakalmıştı. İçinde bulunduğumuz şaşkınlıktan bizi Kerenski çıkardı. Daha sonra açıkladığına göre Karpenko'ya çömelmiş pozisyonda bir süre baktıktan sonra birden ayağındaki nasır ona acı vermiş, bulunduğu konumu biraz değiştirmek için öne doğru eğildiğinde ise Karpenko'nun paltosunun düzenli bir şekilde inip kalktığını görmüş, sürünerek ona yaklaştığmda nefes aldığından emin olmuş ve bunu bize bağırarak bildirmişti.

Bu sesle kendimize geldiğimizde, biz de Karpenko'nun hareketsiz yattığı çukura doğru süründük. Birbirimize ne yapacağımızı sormaya başladık. Kendi aramızdaki sözsüz bir anlaşmayla kollarımızı bir sandalye gibi birleştirerek Karpenko'yu nehre kadar taşıdık.

Eski bir tuğla fabrikasının yıkıntılarında durduk ve burada üstümüzdeki elbiselerden bazılarıyla alelacele bir yatak yaparak Karpenko'yu üzerine yatırıp yarasını incelemeye başladık. Sadece bir bacağını şarapnel sıyırmıştı, bu yaranın da tehlikeli olmadığı görülüyordu.

Karpenko hala baygınken ve hiçbirimiz ne yapacağımızı bilmiyorken, içimizden biri şehirdeki bir arkadaşımızı, aynı zamanda katedral korosunun bir üyesi olan yardımcı cerrahı çağırmak için bulunduğumuz yerden hızla uzaklaştı. Geri kalan diğerleri yarayı temizlediler ve bir şekilde bandajladılar.

Çok geçmeden, yardımcı cerrah atlı arabasıyla geldi. Kaza-

nın, biz bakır toplarken olduğunu ve atışların yapılacağını bilmediğimizi söyledik. Yarayı inceledikten sonra yaranın tehlikeli olmadığını ve baygınlığın kan kaybından kaynaklandığını söyledi. Gerçekten de birtakım ilaçlar koklattıktan sonra yaralı hemen kendine geldi.

Biz tabi ki yardımcı cerraha kazanın nasıl olduğunu kimseye söylememesi için yalvardık çünkü geçilmesi kesinlikle yasak olan atış bölgesinde bulunmamız başımızı büyük belalara sokardı.

Karpenko kendine gelir gelmez etrafında bulunan herkese teker teker baktı; bakışları benim üzerime geldiğinde durdu ve gülümsedi. O sırada içimde bir şeylerin kıpırdadığını hissettim. Üzüntü ve pişmanlık duyguları benliğimi kapladı. O andan itibaren ona bir kardeş gibi yaklaşacaktım.

Hastayı eve taşıdık ve ailesine, balık tutmak için bir dere yatağından geçerken bir kaya parçasının kopup düştüğünü ve ayağını yaraladığını söyledik.

Ailesi bizim masalımıza inandı ve o iyileşinceye kadar her geceyi onun yanında geçirme iznini aldım. Bu günler boyunca o hala çok zayıftı ve yatakta yatıyordu. İyi kalpli bir kardeş gibi onun bakımını üstlendim. Şundan bundan konuşurken, aramızda yakın bir arkadaşlık başladı.

Tüm bunların olmasına neden olan "sevdiğimiz kız"a duyduğumuz aşk ise çarçabuk silindi gitti.

Karpenko iyileştikten hemen sonra, ailesi onu Rusya'ya götürdü. Burada teknik bir okulun sınavlarını kazandı ve oraya girdi.

Bu olaydan sonra, birkaç sene boyunca Karpenko'yu görmedim. Fakat her yortuda ve doğum günümde ondan uzun bir mektup alıyordum. Mektuplarında genellikle, günlük yaşantısından ve içinde bulunduğu ruh halinden bahsediyor ve çoğunlukla dinle ilgili konulardan olmak üzere ilgisini çeken konular

hakkında çok sayıda soru soruyor ve benden fikrimi söylememi istiyordu. Ortak düşüncelerimize olan ilgisi, anlattığım düellodan yedi yıl sonra ciddi olarak uyanmaya başlamıştı.

Bir yaz günü, tatil için Kars'a posta arabasıyla yolculuk yaparken –o sıralar buralarda demiryolu yoktu– Aleksandrapol'den geçiyordu. Benim de orada olduğumu öğrenince, beni görmek için yolculuğuna ara verdi. O yaz inzivaya çekilerek ve kimse tarafından rahatsız edilmeden ilgimi çeken bazı konularda incelemeler ve özellikle ses dalgalarının farklı insanlar ve diğer canlılar üzerindeki etkisiyle ilgili deneyler yapmak amacıyla Aleksandropol'e gitmiştim.

Geldiği gün onunla öğle yemeğine gittim ve ona, öğleden sonralarımı geçirdiğim, orijinal bir laboratuvar haline dönüştürdüğüm büyük ahıra gelmesini teklif ettim. Orada bulunan her şeyi inceledi ve yaptığım şeyler o kadar ilgisini çekti ki o akşam ailesini görmek için Kars'a giderken, üç gün sonra geri dönmeye karar verdi. Döndükten sonra hemen hemen bütün yazı benimle geçirdi. Arada sırada bir veya iki günlüğüne ailesini görmeye gidiyordu.

Yazın sonunda, bir süre önce oluşturduğumuz Hakikati Arayanlar grubunun bazı üyeleri antik Ermenistan'ın başkenti Ani harabelerinde kazı çalışması yapmak amacıyla bana katıldı. Bu araştırmada Karpenko ilk defa bizlerle beraber olmuştu ve gruptaki arkadaşlarla konuşurken, birkaç hafta içinde yavaş yavaş ilgimizi çeken konuların içine doğru çekilmeye başladı.

Araştırma bittiğinde Rusya'ya döndü ve kısa bir süre sonra maden mühendisi diplomasını aldı. Onu üç yıl boyunca görmedim ama sürekli olarak haberleştiğimiz için bağlantımızı koparmamıştık. Aynı zamanda Hakikati Arayanlar grubundaki arkadaşlarıyla da haberleşiyordu.

Bu üç yılın sonunda, kendine özgü topluluğumuzun tam bir üyesi oldu ve bundan sonra Asya ve Afrika'da yaptığımız birçok ciddi araştırma gezisinde yer aldı.

Himalayalar'ı aşarak Pamir bölgesinden Hindistan'a doğru yaptığımız yolculuklardan birinde, onun çok erken aramızdan ayrılmasına neden olan kaza gerçekleşti. Başlangıçta çok büyük zorluklarla karşı karşıya kaldık. Himalayalar'ın kuzeydoğusuna yaptığımız yolculukta dik bir dağ geçidini geçerken büyük bir çığ hepimizi kar ve buz altına gömdü. Piotr'la birlikte karların içinden çıkmayı başardık. Karların altında kalan diğer iki kişiyi olabildiğince çabuk çıkardık ama onlar çoktan ölmüşlerdi. Bunlardan biri ateşli bir gizemci olan Baron X ve diğeri rehberimiz Karakir Kainu idi.

Bu talihsiz olay yüzünden sadece iyi bir arkadaşımızı değil, bu bölgeyi iyi bilen bir rehberi de kaybetmiş olduk.

Bu arada, kazanın geçtiği Hindikuş Dağları ile büyük Himalaya Dağları arasındaki bölgenin birbiriyle kesişen dar geçitlerden oluşan bir labirent olduğunu belirtmek gerekir. Bu bölge, yeryüzünde gördüğümüz büyük doğa olayları sonucu oluşan benzer yerlerin en şaşırtıcısıydı. Sanki bu bölgeler, İlahi Güçler tarafından hiçbir insan oradan geçmeye cesaret edemesin, diye özellikle böyle karmaşık ve şaşırtıcı yapılmıştı.

Rehberimiz, kendi halkı arasında bu bölgenin tüm köşelerini ve kıvrımlarını en iyi bilenlerden biri olarak kabul ediliyordu. Onu kaybettiğimiz bu kazadan sonra, bu pek misafirperver olmayan bölgeden çıkış yolu bulmak amacıyla birkaç gün yürüdük.

Okuyucular hiç şüphesiz ki, "Bunların haritaları veya pusulaları yok muydu?" diye soracaklardır.

Nasıl olmazdı? Bizim harita ve pusulalarımız vardı, hatta gerektiğinden fazla. Fakat aslında gezginlerin elinde, kimsenin yaşamadığı bölgelerin haritalarının olmaması bir şans olarak görülebilir.

Arkadaşım Yelov'un söylediğine göre, harita kelimesi bir dilde *hormaoupka* kelimesi ile karşılanıyormuş. Bu da "bilgelik" an-

lamına geliyormuş ve bilgelik de bu dilde şu anlama geliyormuş: "iki kere ikinin yedi buçuk eksi üç ve biraz daha fazla bir sayıya karşılık geldiğinin mantıkla açıklanması".

Fikrimce, çağdaş haritaları kullanırken şu akılcı özdeyişi uygulamaya geçirmek çok yerinde olur: "Bir şeyi başarmak istiyorsan bir kadına akıl danış ve onun söylediğinin tam tersini yap."

Bu durumda da aynı şey geçerlidir: doğru yolu bulmak istiyorsan haritaya başvur ve onun gösterdiği yönün tersine git, ulaşmak istediğin yere varacağından emin olabilirsin. Bu haritalar evlerinde oturan, herhangi bir yere gitmek için boş vakte ve imkana sahip olamayan, ne var ki her türlü gezi ve macera hakkında kitap yazmak zorunda olan günümüz insanları için uygun olabilirler. Gerçekten de bu haritalar, bu tip insanlar için çok mükemmeldir çünkü onlar sayesinde, fantastik hikayelerini daha kolay uydurma imkanını elde ederler.

Belki bazı bölgeler için iyi haritalar vardır fakat şimdiye kadar, kullanmak zorunda olduğum antik Çin haritalarından tutun da değişik ülkelerin özel topografik askeri haritalarına kadar, haritaların hiçbirinden gerçekten ihtiyacım olduğunda pratik bir yarar elde edemedim. Bazı haritalar bazen nüfus yoğunluğunun çok olduğu bölgelerde gezginlere az ya da çok yararlı olabilir ama yerleşimin olmadığı, örneğin Orta Asya gibi bölgelerde, daha önce söylediğim gibi, hiç olmasalardı daha iyi olurdu. Bu haritalarda gerçeklik duygusu saçmalık derecesinde bozulmuştur.

Bu tip haritalar gerçek gezginler için birçok istenmeyen üzücü olaylara neden olurlar. Örneğin, diyelim ki haritadaki işaretlere göre ertesi gün çok soğuk olmasını beklediğiniz yüksek bir rakımdan geçmek zorundasınız. Gece çantanızı hazırlarken, kalın giysilerinizi ve soğuğa karşı sizi koruyacak diğer şeyleri çıkartıp bir kenara koyarsınız. Geri kalan her şeyi bağlayıp paketledikten sonra –atlar, yaklar veya her neyseler– hayvanlarınıza

yükler ve kalın giysilerinizi en üst kısma koyarsınız ki ihtiyacınız olduğu anda onlara ulaşabilesiniz.

Eh, ertesi gün, haritanın tüm gösterdiklerine karşın, neredeyse her zaman, vadilere ve alçak düzlüklere inmek zorunda kalırsınız ve beklediğiniz soğuğun yerine öyle bir sıcak vardır ki tüm giysilerinizi çıkartıp atarsınız. Ve kalın giysiler paketlenmedikleri veya hayvanların sırtlarına sıkıca bağlanmadıkları için her adımda kayıp sallanır ve dengeyi bozar, yalnızca hayvanları değil gezginleri de rahatsız ederler. Ve bu, yol üstünde yeniden paketleme yapmak demektir; bunun ne demek olduğunu, dağlardan geçerken o uzun gün boyunca bir kere bile yapmış olsa, ancak bunu yapmak zorunda kalan bilir.

Elbette, bazı hükümetler veya belirli bir politik amaç yararına yapılan ve büyük paraların harcandığı yolculuklar için ya da harcamaları bir bankerin dul eşi, hevesli bir teozof tarafından karşılanan bir yolculukta insan istediği kadar taşıyıcı tutabilir ve istediği kadar paket açıp toplayabilir. Ama gerçek bir gezgin bunların hepsini kendi başına yapmak zorundadır ve hizmetkarları olsa bile, sonuçta onlara yardım etmek zorunda kalacaktır çünkü yolculuğun zorluklarının tam ortasında, normal bir insanın diğerlerinin çektiği güçlüklere aldırmazlık etmesi çok zordur.

Bu çağdaş haritalar neyseler odurlar, bunun böyle olduğu açık çünkü bir defasında şahit olduğum yöntemlerle hazırlanmaktalar. O sırada, Hakikati Arayanlar grubumuzun birkaç üyesi ile birlikte, III. Aleksandr zirvesini aşıp Pamirler'den geçerek yolculuk etmekteydik. Türkistan Askeri Topoğrafya Bölümünden kadastro memurlarının karargahı bu zirvenin yakınındaki vadilerden birindeydi. Baş kadastro memuru seyahat arkadaşlarımdan birinin iyi arkadaşı olan bir albaydı ve bu nedenle, onların kampına özel bir ziyarette bulunmuştuk.

Albayın genç subaylardan oluşan yardımcıları vardı. Yüzlerce kilometrelik bir alanda tek bir canlının yaşamadığı bir yerde

aylardır çalışıyor olduklarından bizi büyük bir sevinçle karşıladılar. Onlarla üç gün kaldık, niyetimiz onların çadırlarında iyice dinlemekti.

Gitmeye hazırlandığımız sırada, genç subaylardan biri bizimle gelmek için izin istedi; gideceğimiz yönde iki gün uzaklıkta yer alan bir bölgenin haritasını çıkarması gerekiyordu. Ona yardımcı olması için iki eri yanma aldı.

Belirli bir vadide, göçebe Kara Kırgızların obasına rastladık ve onlarla sohbete daldık. Bizimle gelen subay da onların dilini konuşuyordu. Kara Kırgızlardan biri yaşlı ve açıkça anlaşılıyordu ki tecrübeli bir adamdı. Kara Kırgız'ın bu bölgelere dair bilgisinden yararlanabilelim ve ondan ihtiyacımız olan bilgileri alalım diye subay, arkadaşlarımdan biri ve ben onu bizimle yemeye davet ettik.

Yedik ve sohbet ettik. Koyun işkembesinden yapılma ve muhteşem bir *kavurmayla* doldurulmuş olan çantalarımızı getirmiştik ve subay da Taşkent'ten getirdiği ve bu göçerlerin, özellikle de kendi halkları içtiklerini görmediğinde çok sevdikleri votkayı sağladı. Votkayı bardağına dolduran Kara Kırgız bize, bu bölgeler hakkında çeşitli ipuçları verdi ve ilginç bulabileceğimiz bazı noktalarını işaret etti. Her zaman karlarla kaplı olan bir dağı işaret ederek bize şöyle dedi: "Şuradaki zirveyi görüyor musunuz? Eh, onun tam ardında .... ve .... var, ayrıca İskender'in şu ünlü mağarası da orada." Genç subay tüm bunları bir kağıda çiziktirdi. Yeri gelmişken söylemeliyim ki hayli iyi bir ressamdı.

Yemeği bitirdikten ve Kara Kırgız çadırma gittikten sonra, subayın yaptığı çizime baktım ve onun, yaşlı adamın tarif ettiği şeyleri, gösterdiği gibi dağın arkasına değil de tam önüne yerleştirmiş olduğunu gördüm. Bu uyumsuzluğu ona gösterdiğimde, subayın "önünde" kelimesini "arkasında" kelimesiyle karıştırdığı ortaya çıktı çünkü bu dilde, "arkasında" ve "önünde" anlamına gelen *bou-ti* ve *pou-ti* kelimeleri neredeyse aynıdır ve bu dili iyi bilmeyen birinin kulağına, özellikle de başka kelimelerle

birlikte hızla söylendiklerinde hemen hemen aynı gelirler.

Tüm bunları genç subaya açıkladığımda, o yalnızca "Hay, şeytan alsın onu!" dedi ve çizim defterini hızla kapattı. Neredeyse iki saattir çizmekteydi ve hepsini yeni baştan yapmak istemediği açıktı çünkü yola çıkmak üzereydik.

Bu çizimin, daha sonraları aynen genç subayın çizdiği haliyle bir haritaya konulduğuna eminim. Daha sonra, haritaları basan ve bu bölgeleri asla görmemiş olan kişi bu ayrıntıları dağın olması gereken yanma değil de diğer yanma yerleştirecek ve elbette, gezgin dostumuz da bunları orada bulmayı bekleyecektir. Birkaç istisna dışında, bu haritaların yapılışıyla ilgili her şey bu şekilde gelişir. Dolayısıyla, bir harita bir nehre yaklaştığınızı belirtiyorsa, "Bay Himalaya'nın muhteşem kızlarından" biriyle karşılaştığınızda şaşırmamalısınız.

Böylece, birkaç gün boyunca kılavuzsuz, rastgele yolculuk ettik; özellikle o sıralarda ellerine düşen Avrupalıları pek de sevmeyen ve onları ciddi törenlerle tutsağa dönüştüren ve daha sonra teklifsizce onları iyi bir at, son model bir tüfek veya elbette bir tutsak olan genç bir kız için sevgili gezegenimizin yüzeyinin bu kısımlarında yerleşik bir başka kabileyle takas eden eşkiya çetelerinden herhangi biriyle karşılaşmamaya özen gösteriyorduk.

Bir yerden bir yere giderken küçük bir dereye rastladık ve sonunda bizi bir yerlere götüreceğini düşünerek yatağını izlemeye karar verdik. Bulunduğumuz bölge bir boşaltma havzası olduğundan derenin bizi kuzeye mi güneye mi götüreceğini bile bilmiyorduk.

Bu derenin kıyılarını olabildiğince takip ettik ama kısa süre sonra çok dikleştiler ve neredeyse geçilmez hale geldiklerinden, dere yatağı boyunca yol almaya karar verdik.

Daha birkaç kilometre gitmemiştik ki birkaç küçük koldan gelen sularla kabaran dere öyle bir yükseldi ki yolculuğumuzu

dere yatağı boyunca sürdüremeyeceğimiz belli oldu ve biz durmak ve nasıl ilerleyeceğimizi ciddi bir şekilde tartışmak zorunda kaldık.

Uzun tartışmalardan sonra, eşyalarımızı taşıması ve nafakamızı sağlaması için beraberimizde getirdiğimiz tüm keçileri kesip derilerinden yapacağımız *burduk*'ları şişirerek bir sala bağlamaya ve kendimizi nehirden aşağıya bırakmaya karar verdik.

Bu kararımızı uygulamak üzere, dereden pek uzakta olmayan, kendimizi herhangi bir tehlikeye karşı kolayca savunabileceğimiz uygun bir yer seçip kamp kurduk. O günlük daha fazla bir şey yapmak için geç olduğunu görüp çadırlarımızı kurduk ve ateşimizi alışıldık biçimde yakıp yemek yedik ve elbette, gece boyunca sırayla nöbet tutarak yattık.

Ertesi gün ilk iş olarak, tüm çağdaş insanlarınki gibi yozlaşmış olan ve Cehennem'in gereklerini tam olarak yerine getiren vicdanlarımızın da rızasıyla, bir gün önce bu yolculuğun zorluklarını aşma bakımından en yakın dostlarımız ve yardımcılarımız olarak gördüğümüz keçileri boğazladık.

Bu şaşılası İsevi-Muhammedi tezahürden sonra, içimizden biri onların etlerini küçük parçalara bölmeye ve derilerin içini bunlarla doldurmaya başladı; bazıları salı ve *burduk*'ları birbirine bağlamak için ip yapmak üzere keçilerin ince bağırsaklarını büktü; ve aralarında benim de olduğum diğerleri, baltaları alıp sal için uygun olacak ağaç aramaya çıktık.

Arayışımız sırasında kampın hayli uzağına düştük. Oralarda *karagatç* diye adlandırılan bir tür çınar arıyorduk. Fikrimizce, o çevrede bulunabilecek tüm tahtalar arasında ancak iki türü, dar geçitlerdeki ve şelaleler üstündeki büyük kayalara ve taşlara çarpmalara dayanabilecek kadar güçlüydü.

Kampımızın yakınlarında daha çok incir ağaçlarına ve amacımız için yeterince sert olmayan başka çeşit ağaçlara rastladık. Ağaçları inceleyerek yürürken, birdenbire, yere oturmuş, yöre kabilelerinden birinden bir adam gördük. Aramızda konuştuk-

tan sonra, yanına yaklaşıp ihtiyacımız olan ağaçları nerede bulabileceğimizi ona sormaya karar verdik. İyice yaklaştığımızda, onun paçavralar içinde olduğunu ve yüzünden bir tür *öz-özüne-vuran*, yani ruhunun kurtuluşu için kendi üzerinde çalışmakta olan bir adam ya da Avrupalıların deyimiyle bir fakir olduğunu anladık.

"Fakir" kelimesini kullanmışken, bu ünlü kelimeye biraz ışık tutmak amacıyla konudan biraz uzaklaşmamın hiç de yersiz olmayacağını düşünmekteyim. Bu kelime, gerçekten de, özellikle de yakın zamanlarda onlara verilen yanlış anlamları düşünürsek, içi boş kelimelerden biridir ve tüm çağdaş Avrupalılar üzerinde otomatik bir etkide bulunur ve onların düşünme kapasitesindeki giderek ilerleyen küçülmenin başlıca nedenlerinden biri haline gelmiştir.

"Fakir" kelimesi, Avrupalıların buna verdiği anlam ile Asya halklarınca bilinmiyor olmasına karşın, aynı kelime neredeyse diğer her yerde kullanılmaktadır. Fakir veya daha doğrusu *fakhr* kelimesinin kökü "dilenci" anlamına gelen Türkmen kelimesindedir ve Asya kıtasında yaşayan ve konuştukları dil eski Türkmenceden türeyen halkların neredeyse hepsinde bu kelime, günümüze dek "dolandırıcı" veya "hilekar" anlamında kullanılagelmiştir.

Aslına bakarsanız, "dolandırıcı" veya "hilekar"ın bu anlamını ifade etmek için bu halklar arasında, her ikisi de eski Türkmenceden türemiş iki farklı kelime kullanılır. Biri "fakir" diğeri ise *luri*'dir. Birincisi, zekasını insanların dindarlıklarından faydalanmaya kullanan bir hilekar veya dolandırıcıyı anlatmak için kullanılırken, ikincisi insanların yalnızca aptallıklarından faydalanan birini anlatır. Yeri gelmişken söyleyelim, *luri* adı hem bir halk hem de birey olarak tüm çingenelere verilen bir addır.

Genel olarak söylersek, çingeneler diğer tüm halkların arasında bulunur ve göçebe hayatı sürerler. Esasen at alıp satmada,

kalaycılık, şölenlerde şarkı söylemek, fal bakmak ve küçük işler gibi şeylerle uğraşırlar. Çingeneler kamplarını sıklıkla kalabalık yerlerin yakınına kurup saf kasaba halkını ve köylüleri her türlü kurnazlıkla aldatırlar. Bunun sonucunda, çingene halkını anlatan *luri* kelimesi, ırkına bakılmaksızın, dolandırıcı veya hilekar olan herkesi anlatmak için Asya'da kullanılır olmuştur.

Avrupalıların "fakir" kelimesine yanlış biçimde atfettikleri anlamı aktarmak için, Asyalı halklar arasında birkaç kelime kullanılır; en yaygın kullanılanı, Türkmen konuşma dilinden gelen ve "kendini döven kişi" anlamına gelen *öz-özünevuran* olmuştur.

Şahsen, Avrupalıların bu güya fakirler hakkında söylediklerini, bunların numaralarının doğaüstü ve mucizevi olduklarını iddia ettiklerini ben de duymuş ve okumuştum; halbuki aslında, Asya'daki az ya da çok normal halkların hepsinin hükmünde böyle numaralar, en yüksek dereceden vicdansız dolandırıcılar ve hilekarlar tarafından yapılmaktadır.

Bu kelimenin yanlış kullanımının Avrupalılar arasında nasıl bir karmaşaya yol açtığını göstermek için, bu fakirlerin, Avrupalılarca hayal edildiği üzere, yaşaması beklenen hemen hemen tüm ülkelerde seyahat etmiş olmama karşın, bunların birini bile hiç görmemiş olduğumu söylemem yeterli olacaktır sanırım; ama kısa bir süre önce, Asya kıtasındaki halklar tarafından kullanılan anlamıyla, sahici bir *fakhr* görme talihine eriştim, ancak Hindistan'da veya Avrupalıların bunların yaşadıklarını sandıkları ülkelerden birinde değil de Avrupa'nın göbeğinde, Berlin şehrinde.

Bir gün, Kurfurstendamm boyunca, Hayvanat Bahçesinin ana girişine doğru yürüyorken, kaldırımda, küçük bir el arabasında, her iki bacağını da kaybetmiş bir sakatın neredeyse Tufan'dan evvel yapılmış gibi görünen bir müzik kutusunun kolunu çevirdiğini gördüm.

Berlin'de, Almanya'nın başkentinde, çağdaş uygarlığın örnek temsilcileri olan diğer büyük merkezlerde de olduğu gibi,

doğrudan dilenmek yasaktır ama dilenmek isteyen biri bir laterna gıcırdatıyor veya boş kibrit kutuları satıyorsa ya da edepsiz kartpostallar ve bu tür şeyler satıyorsa polis tarafından rahatsız edilmez.

Bir Alman askeri gibi giyinmiş olan bu dilenci, notalarının yarısı kayıp olan müzik kutusunun kolunu çeviriyordu. Yanından geçerken ona birkaç bozukluk attım ve yakından göz atınca, yüzü bana tanıdık geldi. Onu sorgulamadım; genelde o sıralarda, aynen şimdi de olduğu gibi, kırık dökük Almancam ile yabancılarla tek başıma konuşmayı göze alamadım ama onu daha önce nerede görmüş olabileceğimi düşünmeye başladım.

İşimi bitirdiğimde, aynı caddeden geri döndüm. Sakat hala oradaydı. Ona yavaşça yaklaşıp yüzünün niçin bu kadar tanıdık olduğunu hatırlayayım diye yakından baktım ama o sırada hatırlayamadım. Ancak Romanische Cafe'ye geldiğimde, birdenbire hatırladım; bu adam, birkaç yıl önce İstanbul'da, tedavi edeyim diye bir tavsiye mektubuyla birlikte yakın bir arkadaşım tarafından bana yollanan bir hanımın kocasından başkası değildi. Bu hanımın eşi, anlaşılan oydu ki, Wrangel ordusuyla birlikte Rusya'dan İstanbul'a gönderilmiş eski bir Rus subayıydı.

Ardından, bu genç hanımın bana bir omzu çıkık ve vücudu bereler içinde geldiğini hatırladım. Ben onun koluyla uğraşırken bana, hayli büyük bir miktar karşılığında kendisini bir İspanyol Yahudisine satmadığı için kocasının onu dövdüğünü anlatmıştı. Dr. Viktorov ve Dr. Maksimoviç'in de yardımıyla, omzunu yerleştirdikten sonra genç kadın gitmişti.

İki veya üç hafta sonra İstanbul'da, "Kara Gül" denilen bir Rus restoranında oturmaktaydım ki bu hanım yanıma geldi. Birlikte oturdukları bir adama doğru başıyla işaret ederek, "İşte o: kocam," dedi ve ekledi: "Onunla yine barıştım. Aslında çok iyi bir adamdır ama bazen kendini kaybediyor." Bunu bana söyledikten sonra hızla uzaklaştı. Ancak bundan sonra onun ne tür

bir kadın olduğunu anladım. Sonrasında, orada oturup bu subayın yüzünü uzun süre incelemiştim çünkü böyle nadir tiplere ilgi duymaktaydım.

Ve işte aynı subay, Alman askeri üniforması içinde bacakları olmayan bir sakat olarak müzik kutusunun kolunu çeviriyor ve küçük Alman bozuklukları topluyordu. Gün boyunca, bu talihsiz savaş kurbanına yoldan geçen yumuşak yürekli halk tarafından atılan bozukluklar hayli yekun tutmuştu!

Bu adam, fikrimce, tüm Asya halklarının anladığı anlamda gerçek bir *fakhr*'dir; çünkü bacakları, Tanrı'ya şükür benim bacaklarım kadar sağlam ve güçlüydü!

Eh, bu kadarı yeter, başladığımız hikayeye geri dönelim...

Biz *öz-özünevuranın* yanma yanaşıp uygun selamlaşmalardan sonra oturduk. Bilmek istediklerimizi ona sormadan önce, bu halk arasında alışkanlık olan geleneksel nezaket gösterilerini dikkate alarak onunla konuşmaya başladık.

Bu bölgelerde yaşayan halkın psişesinin, Avrupalılarınkinden tamamıyla farklı olduğunu belirtmek ilginç olacaktır. Avrupalılar arasmda, neredeyse her zaman, akla gelen şey hemen söylenir. Asyalılar arasında durum böyle değildir; psişenin ikiliği hayli gelişmiştir. Bu bölgelerden olan herhangi biri, dıştan ne kadar nazik ve dostça olursa olsun, pekala içinden sizden nefret ediyor ve size yapılabilecek her kötülüğü düşünüyor olabilir.

Asyalılar arasında uzun yıllar boyunca yaşayıp onların bu özelliğini anlamamış ve onlar hakkında kendilerine göre hüküm vermiş olan pek çok Avrupalı, bunun sonucu olarak çok şey kaybeder ve kaçınılabilecek olan pek çok yanlış anlamaya sebebiyet verir. Asya'nın bu halkı gururla ve benlik sevgisiyle doludur. Her biri, konumu ne olursa olsun, herkesten bir kişi olarak kendine yönelik belirli bir tavrın sergilenmesini talep eder.

Onlar arasmda, ana konu hep arka planda tutulur ve kişi,

sanki aklına o an gelmiş gibi yavaş yavaş yaklaşmalıdır yoksa, en iyi ihtimalle, örneğin, yolunuz sola devam etmeliyken sizi sağa doğru yönlendireceklerdir. Öte yandan, her şeyi olması gerektiği gibi yaparsanız, size yalnızca doğru yönergeleri vermekle kalmayacaklar, kendileri için mümkünse, ulaşmanız gereken yere kadar size yardım etmeye bile hevesli olacaklardır.

Dolayısıyla, bu adama yaklaştığımızda, bilmek istediğimizi sorarak başlamadık. Gerekli görenekleri yerine getirmeden bunu yapmaktan Tanrı bizi korusun.

Onun yanma oturduktan sonra, manzaranın güzelliğinden konuştuk ve buraya ilk kez geldiğimizi anlattık; çevre koşullarının ona uyup uymadığından ve benzeri şeylerden söz ettik. Ve ancak çok sonra, sanki öylesine aklıma gelmiş gibi şöyle söyledim: "Belirli bir amaç için şu ve bu ağaçlara ihtiyacımız var ama buralarda bulamadık."

Bunların nerede bulunabileceğini bilmediği için üzüldüğünü; buralarda kısa bir süredir bulunduğunu ama kendi öğretmeni olan saygıdeğer bir yaşlı adamın bunu bilebileceğini söyledi. Adam tepenin ardındaki bir mağarada yaşıyordu; uzun zamandır buradaydı ve yöreyi çok iyi tanıyordu.

Adam kalkıp onu görmeye kalkıştı ama Dr. Sari-Ogli onu durdurup bu saygıdeğer öğretmenini görmeye gidip gidemeyeceğimizi, bu ağaçları ona sorup soramayacağımızı sordu. Adam cevapladı: "Elbette, birlikte gidelim. O neredeyse aziz olmuş bir adamdır ve herkese yardım etmeye hazırdır."

Gittikçe, uzaktaki bir çayırda bir ağacın altında oturan bir adam gördük ve kılavuzumuz bizi beklemeden ona koştu ve ona bir şeyler söyledikten sonra yaklaşmamızı işaret etti.

Geleneksel selamlaşmadan sonra onun yanma oturduk. O anda, yöre sakinlerinden biri daha geldi ve yanımıza oturdu. Sonradan anlaşıldı ki o da bu saygıdeğer *öz-özünevuran*'ın bir öğrencisiydi.

Bu yaşlı adamın yüzü bize o kadar iyilikle dolu ve sıradan in-

sanoğlunun yüzünden farklı gelmişti ki her zamanki hazırlık kabilinden yönlendirmeleri bırakıp hiçbir şeyi saklamadan, başımıza neler geldiğini ve bölgeden dışarı nasıl çıkmak istediğimizi ona anlattık. Ayrıca, niçin onu görmeye geldiğimizi de söyledik.

Bizi büyük bir dikkatle dinledi ve bir süre düşündükten sonra, kıyısında durduğumuz derenin Çitral Nehrinin bir kolu olduğunu, bunun da Kabil Nehrine doğru aktığını ve onun da İndüs Nehrine doğru aktığını söyledi. Bu bölgeden çıkış için pek çok yol vardı ama bunların hepsi de uzun ve zorluydu. Planladığımız gibi yolculuk edebileceksek ve yabancılara pek de dostça davranmayan halkların ikamet ettiği kıyılarından uzak duracak kadar şansımız yaver giderse, planımız düşünülebilecek en iyi plandı. Aradığımız ağaç türüne gelince, bunun pek de uygun olmadığını düşünüyordu; bu amaç için en iyi ağaç Kornelya kirazıydı ve geldiğimiz yolun solunda, içinde bu ağaçların bolca yetiştiği bir küçük korunun olduğunu da ekledi.

Aniden, yakından bir ses yükseldi; bir insanı tepeden tırnağa ürperten bir ses. Yaşlı adam sakince başını çevirdi ve yaşlı sesiyle kendine özgü bir biçimde seslendi. Derken, çalıların arasından, tüm güzelliği ve gücüyle, ağzında bir şey taşıyan kocaman bir boz ayı çıktı. Bize yaklaştığında, yaşlı adam tekrar seslendi ve ayı, bize parlayan gözlerle bakarak, yavaşça ona doğru yaklaşıp taşıdığı şeyi adamın ayaklarının dibine bıraktı; ardından dönüp çalılara doğru koşturdu.

Bizler, kelimenin tam anlamıyla afallamıştık ve bedenlerimizi ele geçiren titreme o kadar güçlüydü ki dişlerimiz takırdıyordu.

Yaşlı adam bize, nazik bir sesle, bu ayının bazen *djungari** getiren iyi bir arkadaş olduğunu açıkladı. Ayının, ayaklarının dibine bıraktığı da işte buydu.

**Djungari*, bu bölgelerde yetişen ve buğday yerine geçen bir mısır türüdür.

Bu teskin edici sözlerden sonra bile, betimiz benzimiz hala atmış bir halde, derin bir sessizlikle birbirimize baktık; yüzlerimizdeki şaşkınlık açıkça okunuyordu. Ağır ağır oturduğu yerden doğrulan yaşlı adam, bizi sersemlemiş halimizden çıkardı ve adet olduğu üzere yürüyeceğini ve kiraz ağaçlarının yetiştiği küçük koruya kadar bize eşlik edeceğini söyledi.

Ardından bir dua okudu, peşinde öğrencileriyle bizler, yola koyulduk. Koruda, gerçekten de bu kiraz ağacından bol yetiştiğini gördük ve orada, yaşlı adam da dahil herkes, ihtiyacımız olan ağaçları, en büyüklerini seçerek kesmeye başladı.

İki büyük yığın olunca, bunun yeterli olacağını düşünerek, yaşlı adama bizimle, çok da uzak olmayan kampımıza kadar gelmeye ve arkadaşlarımızdan birinin orada onun tam bir resmini, elindeki küçük bir makinenin yardımıyla hızla yapmasına rızası olup olmadığını sorduk. İlk başta yaşlı adam reddetti ama öğrencilerinden biri onu ikna etmemize yardımcı oldu ve yükümüzü sırtlanıp, grubumuzun geri kalanını çalışırken bıraktığımız dere kıyısına geri döndük. Yanlarına varınca her şeyi hızla açıkladık ve Profesör Skridlov kamerasıyla yaşlı adamın resmini çekti ve hemen tab etmeye başladı.

O bunu yaparken, hepimiz bir incir ağacının gölgesi altına, yaşlı adamın çevresine dizildik. Aramızda, birkaç aydır dağlarda hayli sık görüldüğü gibi, guatrı andıran bir boğaz enfeksiyonundan dolayı acı çektiği için boynu sarılı olan Vitvitskaya da vardı.

Onun sargısını gören yaşlı adam sorunun ne olduğunu sordu. Ona açıkladık ve adam, Vitvitskaya'yı yanına çağırıp şişkinliği iyice inceledi. Vitvitskaya'ya sırt üstü uzanmasını söyledi ve bu şişkinliği çeşitli biçimlerde ovalarken aynı anda belirli sözler fısıldamaya başladı.

Yirmi dakikalık masajdan sonra, Vitvitskaya'nın kocaman şişi herkesin gözünün önünde sönmeye ve bir yirmi dakika sonra ise ardında hiçbir şey kalmamaya başladığında hepimiz tarif edilmez bir şaşkınlık içindeydik.

Tam o sırada Profesör Skridlov, yaşlı adamın tab ettiği ve bastığı fotoğrafıyla geri geldi. O da çok şaşırmıştı ve yaşlı adamın önünde büyük bir reverans yaparak, uzun zamandır çektiği böbrek hastalığının sonucu olarak son birkaç gündür başlayan sancılardan kendisini kurtarmasını istedi.

Yaşlı *öz-özünevuran*, ona hastalığının çeşitli detaylarını sordu ve derhal öğrencilerinden birini yolladı ve o da kısa süre sonra küçük bir çalının köküyle geri geldi. Bu kökü profesöre veren yaşlı adam şöyle dedi: "Bu kökün bir ölçüsünü, her yerde bulabileceğin incir ağacı kabuğunun iki ölçüsüyle birlikte iyice kaynat ve iki ay boyunca gün aşırı, yatmadan önce bu sıvıdan bir bardak iç."

Ardından o ve öğrencileri, profesörün getirdiği fotoğrafa baktılar; resim hepsini şaşırtmıştı, özellikle de öğrencilerini. Yaşlı adamdan, taze keçi *kavurması* ve *pokhand** ekmeğinden oluşan yemeğimizi bizimle paylaşmasını istedik, o da reddetmedi.

Sohbet sırasında, onun o sırada yönetimde olan emirin dedesi olan Afganistan emirinin top başı, yani baş topçusu olduğunu; altmış yaşındayken, Afganlar ve Belucilerin bir Avrupalı güce başkaldırmaları sırasında yaralandığını ve ardmdan doğduğu yer olan Horasan'a döndüğünü öğrendik. Yaraları tamamen iyileştiğinde, artık yaşlandığı için görevine dönmek istememiş, yaşamının kalanını ruhunun kurtuluşuna adamaya karar vermişti.

İlk olarak İranlı dervişlerle temasa geçmiş; daha sonra, uzun süre olmamasına karşın, bir Baptist olmuş, ardından Afganistan'a dönerek Kabil civarlarındaki bir manastıra girmişti. İhtiyacı olan her şeyi anladıktan ve insanların artık kendisi için gerekli olmadığına ikna olduktan sonra, insan yerleşimlerinden uzakta bir yer aramaya başlamıştı. Bu yeri bulduğunda, yaşlı adam, onun talimatlarına göre yaşamayı isteyen birkaç kişinin eşliğin-

Pokhand, kavrulmuş arpadan hazırlanan ve en lezzetli ekmeklerin yapıldığı bir undur.

de orada yerleşmişti ve ölümünü bekliyordu; zaten doksan sekiz yaşındaydı ve bu günlerde bir kişinin yüz yaşını geçmesi ender görülürdü.

Yaşlı adam gitmeye hazırlandığı sırada, Yelov ona seslenip gözleri için bir tavsiyede bulunup bulunamayacağını sordu. Birkaç yıl kadar önce, Hazar bölgesinde trahom kapmıştı ve her türden tedaviye rağmen bu illet iyileşmemiş, kronik hale gelmişti. "Gözlerim beni her zaman rahatsız etmiyorsa da sabahları hep çapaklanıp kapanmış oluyor ve iklim değişikliği veya bir kum fırtınası sırasında çok sancıma oluyor," dedi.

Yaşlı *öz-özünevuran* ona, biraz bakır sülfatı çok ince pudra haline gelene dek ezmesini ve her gece yatmadan önce, kendi tükürüğüyle ıslattığı bir iğneyi bu sülfat tozuna batırıp gözkapaklarının arasından hızla çekmesini ve bu tedaviye bir süre boyunca devam etmesini söyledi.

Yelov'a bu öğüdü verdikten sonra bu saygıdeğer ihtiyar ayağa kalktı ve bu bölgelerde bizim kutsama diyeceğimiz bir el işaretiyle her birimizi selamlayıp kendi yaşadığı yere doğru yola koyuldu ve hepimiz, hatta köpeklerimiz bile, ona eşlik ettik.

Yol boyunca yaşlı adamla konuşmaya devam ettik. Aniden, Karpenko, hiçbirimize danışmadan, Özbek dilinde ona seslendi ve şunları söyledi:

"Kutsal Baba! Senin gibi bilgisi büyük ve sıradan yaşam deneyimi zengin olduğu kadar ölümden sonraki varlığı için kendini hazırlama düzeyinde olan bir adamla bu sıra dışı koşullar altında karşılaşmamız kaderin isteğidir; Yukarı'nın tasarladığına uygun ve insana yakışır bir hayatı yaşayabilir hale gelmemiz için, nasıl yaşamamız gerektiği ve gözümüzü üstünden ayırmamamız gereken ideallerin neler olduğu hakkında bize, elbette olabildiğince, öğüt vermeyi reddetmeyeceğine hiçbirimizin bir şüphesi yoktur."

Karpenko'nun bu garip sorusuna cevap vermeden önce, yaşlı adam sanki bir şey arıyormuşçasına etrafına bakındı ve ardın-

dan, devrilmiş bir ağacın gövdesine doğru ilerledi.

Yaşlı adam yerdeki ağaç gövdesinin üzerine oturdu ve bizler de oturunca, hepimize dönüp yavaşça konuşmaya başladı. Karpenko'nun sorusuna verdiği cevap derin anlamı ve önemi olan uzun bir tür vaaza dönüştü.

Bu yaşlı *öz-özünevuranın* söylediklerini de yazacağım ama ancak yazılarımın üçüncü serisinde ve "insanın astral bedeni, onun kanuna uygun ihtiyaçları ve tezahür olanakları" başlığı altında. Şimdilik, bu saygıdeğer ihtiyarın yaptığı şifaların, uzun yıllar boyunca yaptığım araştırmalarla doğruladığım sonuçlarına kısaca değineceğim.

Vitvitskaya'nın çok çekmiş olduğu hastalığı, o günden itibaren bir daha ne tekrarladı ne de bir belirtisi kaldı. Profesör Skridlov, on iki yıldır ona işkence eden hastalığını, muhtemelen sonsuza dek iyileştiren yaşlı adama şükranlarını nasıl ifade edeceğini bilemedi. Ve Yelov'a gelince, bir ay sonra trahom hastalığı geçmişti.

Hepimiz için anlam taşıyan bu olaydan sonra, orada üç gün daha kaldık ve bu esnada odun kırdık, salı yaptık ve planladığımız her şeyi hazırladık. Dördüncü günün başlarında, icat ettiğimiz salı nehre indirip üstüne bindik ve akıntıyla birlikte yol almaya başladık.

İlk başta, tuhaf salımız hep akıntıyla birlikte hareket edemedi ve bazı yerlerde onu itmek zorunda kaldık ama nehir derinleştikçe, salın kendi başına hareket etmesi kolaylaştı ve bazen, taşıdığı yüke rağmen, sanki cin çarpmasına uğramış gibi hızla uçmaktaydı.

Kendimizi, özellikle de sal dar yerlerden geçerken ve kayalara çarptığında tamamen güvende hissettiğimizi söyleyemezdik ama sonraları, onun sağlamlığından ve mühendis Samsanov tarafından düşünülen aygıtın etkinliğinden iyice emin olunca, iyice rahatladık, hatta şakalaşmaya başladık. Mühendis Samsanov'un bu dahiyane aygıtına önden iki *burduk* ve her bir yanın-

da da, kayalara çarptığında tampon görevi görsünler diye birer tane daha bağlanmıştı.

Nehir aşağı yaptığımız yolculuğun ikinci gününde, kıyılardan birinde yaşayan kabilelerden olsa gerek, bir çeteyle silahlı çatışmaya girdik.

Çatışma sırasında Piotr Karpenko ciddi biçimde yaralandı ve iki yıl sonra daha çok gençken, Orta Rusya'nın kasabalarından birinde öldü.

Huzur içinde yat, ender ve samimi dost!

PROFESÖR SKRİDLOV

Sorumluluk hayatımın ilk yıllarından beri tanıdığım ve yaşça benden hayli büyük olan bir diğer kadim dostum, Rusya'daki zihinlerin büyük çalkantısı döneminde hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolmuş olan arkeoloji profesörü Skridlov'dur.

Profesör Skridlov'la ilk kez, Prens Yuri Lubovedski hakkındaki bölümde yazdığım gibi, beni Kahire civarında rehberi olarak tuttuğu sırada tanışmıştım.

Bundan kısa bir süre sonra, Prens Yuri Lubovedski ile ilk gezim bittiğinde ve profesör, bazı kazı çalışmaları yapmak üzere kadim Teb şehrine geldiğinde, yeniden karşılaşmıştık.

Profesör Skridlov ile birlikte Teb'deki mezarlıklardan birinde üç hafta boyunca kalıp çalışma aralarında her türden soyut konu üzerine konuştuk. Aramızdaki yaş farkına rağmen, zamanla çok iyi ve çok yakın bir dostluk kurduk. Prens Yuri Rusya'ya döndüğünde bağlantımız kopmadı ve beraber uzun bir yolculuk yapmaya karar verdik.

Beraber, Teb'den Nil'e ve onun kaynağına doğru seyahat ettik ve oradan Habeşistan'a doğru devam ettik. Burada yaklaşık üç ay kalıp Kızıl Deniz'e, oradan da Suriye'ye geçtikten sonra nihayet Babil kalıntılarına vardık. Burada profesörle birlikte dört ay boyunca kaldık ama o, kazılarına devam etmek için orada kalınca ben de yoluma, Babil yakınında küçük bir köyde şans eseri tanıştığım iki İranlının eşliğinde, Meşed'e ve oradan da İsfahan'a doğru devam ettim. Bu iki İranlı arkadaş kilim ticaretiy-

le uğraşıyordu ve her birimizin ortak ilgisi olan antika kilimler, çok iyi dostlar haline gelmemize vesile olmuştu.

Profesör Skridlov'la iki yıl sonra tekrar, Prens Lubovedski ile beraber Orenburg kentine geldiklerinde karşılaştım. Bu karşılaşma, daha önce birçok kez bahsettiğim Hakikati Arayanlar grubunun yapmış olduğu programla bağlantılı, kesin bir amaca dayanan ve Sibirya ötesine yapılacak büyük keşif yolculuğumuzun başlangıç noktası olmuştu.

Profesör Skridlov'la, Sibirya seferinden sonra, başta Asya ve Afrika olmak üzere, değişik ve uzak yerlere uzun ve kısa yolculuklar yapmak ve gerekli olduğunda kısa kişisel bilgi alışverişinde bulunmak için sık sık yeniden biraraya geldik ve bazen de şans eseri karşılaştık.

Size, Profesör Skridlov'la beraberliklerimizden birinde, uzun bir yolculuk sırasında profesörün genel iç psişesinde, o andan itibaren yalnızca düşünceleri tarafından değil, hisleri ve içgüdüleri tarafından da harekete geçirilir olduğu bir değişim noktasına ulaşmasından olabildiğince detaylı bir şekilde bahsetmeye çalışacağım. Hatta hisleri ve içgüdüleri baskın hale gelmeye veya inisiyatifi ele almaya başlamıştı.

Bu sefer onunla, Prens Lubovedski ile İstanbul'daki görüşmemden kısa bir süre sonra, tesadüfi bir şekilde Rusya'da karşılaşmıştık. Ben Transkafkasya'ya doğru yol alıyordum ve tren istasyonlarındaki büfelerden birinde, Kazak Tatarlar tarafından Rus tren istasyonlarındaki büfelere satılan at etinden yapılmış ünlü pirzolalardan birini aceleyle bitirmekle meşgulken, aniden arkamdaki biri bana sarılıverdi. Dönüp baktığımda eski arkadaşım Skridlov'u gördüm. Onun da benimle aynı trende, o sıralar Piatigorsk'daki sağlık tesislerinde yaşayan kızını görmek için yolculuk yaptığını öğrendim.

Karşılaşmamız her ikimizi de çok mutlu etmişti. Yolculuk esnasında beraber oturmaya karar verdik ve profesör, ikinci sınıf biletini memnuniyetle -şüphesiz benim seyahat ettiğim- üçüncü

sınıfa değiştirdi. Onunla tüm yolculuk boyunca konuştuk.

Bana, Babil kalıntılarından ayrıldıktan sonra Teb civarında daha fazla kazı çalışması yapabilmek için geri döndüğünü anlattı. Bu iki yıl boyunca, sayısız ilginç ve önemli keşif yaptığını ve sonunda, vatanı Rusya'yı ve çocuklarını çok özlediğini anlayıp bir tatil yapma kararı aldığını söyledi. Rusya'ya döndüğünde doğruca St. Petersburg'a, sonra da büyük kızını görmek için Yaroslavl'a gittiğini, şimdi ise kendisi uzaklardayken ona iki torun veren küçük kızını görmeye gidiyor olduğunu anlattı. Profesör, Rusya'da ne kadar kalacağını ve ondan sonra ne yapacağını henüz bilmiyordu.

Konuşma sırasında ona, son iki yılda neler yaptığımı anlattım: Onun yanından ayrıldıktan sonra İslamiyet ile çok ilgilendiğimi ve sonrasında, büyük güçlüklerle ve kurnazlıkla, Hristiyanların girmesi yasak olan Mekke ve Medine'ye girmeyi başarabildiğimi ve oraya, bu dinin önemli olduğunu düşündüğüm gizli sırlarına nüfuz edebilmek umuduyla gittiğimi söyledim.

Ama çabalarım boşunaydı; hiçbir şey bulamadım. Ama bu dinde bulunması gereken bir şeyler varsa onun, herkesin söylediği ve inandığı gibi orada değil de, İslam dininin gizli öğretisinin başlangıç yerinin odağı ve merkez kaynağı olmuş olan Buhara'da olduğunu kafamda netleştirmiştim. Ne ilgimi ne de ümidimi kaybetmiş olduğumdan, hacı olmak için Mekke ve Medine'ye gelmiş ve şimdi evlerine dönmekte olan, bilerek arkadaşlık kurduğum bir grup Sart ile beraber Buhara'ya gitmeye karar vermiştim.

Ardından profesöre, beni Buhara'ya gitmekten alıkoyan şartlardan bahsettim çünkü İstanbul'a vardığımda, henüz dönmüş olduğum Tambov kentine kadar kız kardeşine eşlik etmemi rica eden Prens Lubovedski ile karşılaşmıştım; ben de düşündüm ki Transkafkasya'ya geçip burada belli bir süre kalıp ailemi gördükten sonra Buhara'ya... "eski arkadaşın Skridlov ile gidersin" diyerek tamamladı cümlemi profesör.

Daha sonra profesör bana, kendisini yakından ilgilendiren Timurlenk ile ilgili belirli bir arkeolojik soruya yanıt aramak ve bilgi toplamak için son üç yıldır sık sık Buhara ve Semerkant'a gitmeyi düşündüğünü söyledi. Çok yakın bir zamanda bunu düşündüğünü ama tek başına yolculuk etmekte tereddüt ettiğini, ama şimdi benim de oraya gitmekte olduğumu duyduktan sonra, itirazım yoksa seve seve bana katılacağını belirtti.

İki ay sonra, sözleştiğimiz üzere Tiflis'te buluşup buradan Buhara'ya gitmek için Hazar bölgesinden geçerken, eski Merv'in kalıntılarına ulaştık ve burada yaklaşık bir yıl kaldık.

Her şeyden önce, bunun neden böyle olmuş olduğunu açıklayayım. Beraber Buhara'ya gitme kararımızdan önce, profesör ve ben, bir Avrupalının girmesinin neredeyse imkansız olduğu Kafiristan'a bir şekilde girebilmek için pek çok konuşma ve plan yapmıştık.

Buraya girmeyi istememizin başlıca nedeni, değişik insanlarla yaptığımız konuşmalardan vardığımız sonuca göre, bizi hem psikolojik hem de arkeolojik olarak ilgilendiren birçok soruya bu yerde cevap bulabileceğimize inanıyor olmamızdı.

Tiflis'te Buhara yolculuğumuz için gerekli olan her şeyi, tanıtım mektupları da dahil olmak üzere, tedarik etmeye ve o bölgeleri bilen çeşitli insanlarla tanışmaya ve konuşmaya başladık. Bu konuşmaların ve tartışmaların sonucunda, Avrupalıların girmesi yasak olan Kafiristan'a girme arzumuz o kadar yoğunlaştı ki Buhara'dan sonra, hemen oraya gidebilmek için elimizden geleni yapmaya karar verdik.

Daha öncelikli ilgilerimiz kaybolmaya başlamıştı ve Türkistan'a giderken, yol boyunca üzerinde düşündüğümüz ve konuştuğumuz tek şey; gerçekleştirilmesi cesaret gerektiren bu projeyi yürürlüğe koymak için ne gibi önlemler alınması gerektiğiydi. Kafiristan'a girmek için gerekli olan planın şekillenmesi, aşağıda anlatıldığı gibi gelişti:

Trenimiz Orta Asya Tren İşletmesinin Yeni Merv istasyonun-

da durduğunda, çay için biraz sıcak su almak amacıyla büfeye gittim ve vagonumuza geri dönerken, Tekin kıyafetli bir adam aniden beni kucaklayıverdi.

Bu adamın, uzun zamandır Merv kasabasında yaşayan ve profesyonel bir terzi olan eski ve iyi arkadaşım Yunanlı Vasiliaki olduğunu anladım. Buhara'ya doğru gittiğimi duyunca, ertesi günkü treni beklemem ve o akşamüstü ilk çocuğunun vaftiz edileceği ve ailenin tamamının biraraya toplanacağı törene katılmam için ricada bulundu.

Ricası o kadar samimi ve dokunaklıydı ki onu kesinlikle reddedemedim ve bir dakika için beni beklemesini istedim. Trenin hareket etmesine o kadar az vakit kalmıştı ki becerebildiğimce hızlı koşup elimdeki sıcak suyu etrafa saçarak, bu konuda profesörün fikrini almaya gittim.

Vagondan vagona önümdeki kalabalığı yararak zorlukla ilerlemeye çalışırken, profesör geldiğimi görüp bana el salladı ve bağırarak: "Eşyalarımızı topluyorum, çabuk geri dön ve onları pencereden attığımda yakala," dedi.

Belli ki, benim şans eseri arkadaşımla karşılaşmamı görmüş ve bana bir öneride bulunduğunu tahmin etmişti. Platforma yine aceleyle dönüp onun pencereden attığı eşyaları tuttum. Aslında aceleye hiç de gerek yoktu çünkü Kuşka'dan gelmesi beklenen ama geciken treni beklemek için trenimiz iki saatten fazla bir süre burada kalacaktı.

Dinsel vaftiz töreninden sonraki akşam yemeğinde, yanıma ev sahibinin bir arkadaşı ve büyük bir karakul koyun sürüsünün sahibi olan bir Türkmen göçebesi oturdu. Onunla, göçebelerin genel hayatları ve Orta Asya'nın farklı kabileleri hakkında konuşurken, konu dönüp dolaşıp Kafiristan bölgesindeki çeşitli bağımsız kabilelere geldi.

Rus votkasının masalardan eksik edilmediği yemekten sonraki konuşmamızda, bu yaşlı adam sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi, amacımızı gerçekleştirmek için profesörün ve

benim bir tavsiye olarak ele aldığımız belirli bir plan çizmemize yardım etti.

Yaşlı adam bize, bu bölgelerde yaşayan insanların, kendi kabilelerinden olmayan insanları kabullenmemeye ve onlardan nefret etmeye yönelik neredeyse organik bir hal almış olan inancın, oralarda her kabilede ve neredeyse hemen hemen herkeste bulunduğunu ama yine her birinin içinde, kendini Tanrı'ya hizmet etmeye adayan her insana karşı, ırkına bakmaksızın, sevgi ve saygının doğal olarak uyandığını söyledi.

Şans eseri olarak tanıştığımız bir göçebenin, Rus votkası sayesinde açıklamış olduğu bu fikirlerin doğrultusunda, o akşam ve ertesi gün tüm düşüncelerimiz, bu ülkeye sıradan yabancılar olarak değil de, oralara özel bir saygı duyan ve her yere şüphe uyandırmadan rahatça girebilme olasılığına sahip bir görünüm edinerek gitmek üzerine yoğunlaştı.

Ertesi akşam, Yeni Merv'in Tekinyalı *çayhanelerinden* birinde Türkmen çapkınlarından oluşan iki kafilenin keyif yaptıkları gecede, hala plan yapmaktayken, bu atmosferin içinde, Profesör Skridlov'un kendisini saygıdeğer bir İranlı derviş kılığına sokması ve benim de kendimi Muhammed'in soyundan gelen biri, yani bir Seyit olarak tanıtmam kararına vardık.

Bu kılık değişimine hazırlanmak, hem sessiz ve herkesten uzakta bir yer hem de uzun bir zaman gerektirdiği için, dinlenebileceğimiz ve bazı kazı çalışmalarımızı gerçekleştirme ihtiyacımızı karşılayabileceğimiz eski Merv kalıntılarında bir süreliğine yerleşmeye karar verdik.

Hazırlık yaparken birçok eski kutsal İran ilahilerini ve eski zamanların eğitici deyişlerini ezberledik, ayrıca saçlarımızı taklit edeceğimiz kişilere benzeyebilmek için yeterince uzattık; ve bu kez makyaj kesinlikle söz konusu değildi.

Bu şekilde bir yıl yaşadıktan ve hem görünüşümüzden hem de dini ayetler ve ilahilerle ilgili yeterince bilgi edindiğimize emin olduktan sonra, evimiz gibi hissettiğimiz eski Merv'den

ayrılıp Orta Asya Tren İşletmesinin Bayram Ali istasyonuna gittik ve oradan Çardzhou trenine bindik ve sonra vapurla Amu Derya Nehrine vardık.

Dünyanın ilk çağdaş kültürünün ortaya çıktığı yer, kadim zamanlarda Oxus diye adlandırılan ve Orta Asya'nın bazı halkları tarafından tanrılaştırılan bu Amu Derya Nehrinin kıyılarının üzerindeydi. Nehrin yukarısına olan yolculuğumuzda, Avrupalılar için çok olağandışı ama çağdaş medeniyetten etkilenmediği için yerel ataerkil düzenin önemli bir özelliğini yansıtan bir olay meydana geldi: Olayın kurbanı, fazlasıyla iyi niyetli olan yaşlı bir Sart'dı. Bu olayın anısı bende sık sık vicdan azabı uyandırır çünkü bu yaşlı iyi adam parasını, belki de bir daha hiç bulmamacasına, bizim yüzümüzden kaybetmişti. Bu yüzden, Avrupalılar için girilmesi çok zor olan bu ülkeye yaptığımız yolculuğumuzun bu kısmını olabildiğince detaylı ve az çok, gençliğimde çalışma şansı bulduğum ve bu büyük nehrin kıyılarında doğup gelişen edebi ekol stiliyle, "kelimesiz imge yaratımı" denilen stilde tarif etmeye çalışacağım.

Yatağının üst kısımlarında Pyandzh Nehri denilen Amu Derya Nehrinin ana kaynağı Hindukuş Dağlarındadır ve şimdilerde Aral Denizine dökülür ama bazı tarihsel verilere göre, eskiden Hazar Denizine dökülmekteydi.

Bu hikayenin geçtiği sıralarda bu nehir, birçok ülkenin sınırından; eski Rusya, Hivan hanlığı, Buhara hanlığı, Afganistan, Kafiristan ve İngiliz Hindi'nden geçiyordu.

Eskiden özel çeşit sallarla geçilen bu nehre, bu bölge Rusya tarafından fethedildiğinde, düz tabanlı buharlı vapur filosu konularak hem belirli bir askeri ihtiyaç yerine getirildi hem de Aral Deniziyle nehrin üst kısımları arasında yolcu ve kargo taşıma hizmeti verilmeye başlandı.

Ve işte, elbette dinlenme amacıyla da, az önce sözünü ettiğim kadim edebi ekolün stilinde bilgiçlik taslamaya başlıyorum.

Amu Derya... hava açık, sabahın ilk saatleri. Dağın zirvesi hala saklı olan güneşin ışınlarıyla parlıyor. Gecenin sessizliği ve nehrin monoton mırıltısı yerini yavaşça, yeni uyanmış olan kuşların ve hayvanların çığlıklarına, insan seslerine ve buharlı vapurların tangırdamasına bırakıyor.

Gece boyunca nehrin her iki kıyısında yakılan ateşler yeniden canlandırılıyor; vapurun mutfağının bacasından dumanlar yükselmeye başlıyor ve nemli *saksaul*'ün her yana yayılan boğucu dumanıyla karışıyor.

Geceleyin, vapur hareket etmemiş bile olsa, kıyılar gözle görülür bir biçimde değişmiştir. Kerki'ye gitmek için Çardzhou'yu terk ettikten sonraki dokuzuncu gün.

Vapurdaki ilk iki günümüzde, çok yavaş ilerlemiş olsak da tamamen durmadık ama üçüncü gün vapur karaya oturarak tüm gün ve gece boyunca, Amu Derya ters akıntının kuvvetiyle kumsal sığlığı yıkıp harekete geçmeye olanak sağlayana kadar bekledi.

Otuz altı saat sonra aynı şey oldu ve bu, vapurun durup ilerleyememesinin üçüncü günü.

Yolcular ve mürettebat bu kararsız nehrin onlara acıyıp ilerlemelerine izin vermesine kadar sabırla bekliyorlar.

Burada hayli alışıldık bir şey. Amu Derya Nehri, tüm rotası boyunca kumların arasından ilerler. Çok güçlü bir akıntıya ve düzensiz bir su hacmine sahip olması sayesinde, nehir hep ya değişken kıyıları aşındırıyor ya da onları kuma boğuyor; ve nehrin yatağı sürekli değiştiği için önceden girdap delikleri olan yerlere kum tepeleri getiriyor.

Yılın bazı mevsimlerinde, vapurlar akıntıya karşı çok yavaş ilerliyorlar ama akıntı yönüne doğru, neredeyse motor kullanmadan adeta uçarcasına gidiyorlar.

İnsan, bir yerden bir yere ne kadar zamanda varacağını önceden, aşağı yukarı bile olsa, hiçbir şekilde tahmin edemez.

Bunu göz önüne alarak, akıntıya karşı yolculuk yapanlar kendilerini birkaç ay idare edecek yiyeceği yanlarına alırlar.

Yılın bu zamanında su seviyesinin düşük olmasından dolayı, Amu Derya Nehrinin yukarılarına olan bu yolculuğumuz çok da elverişli geçmiyordu. Kış yaklaşıyordu ve yağmur mevsimi sona ermişti. Nehrin kaynağının büyük kısmını oluşturan dağlarda, karların erimesi durmuştu.

Seyahatin yılın bu zamanında yapılması, vapurlardaki kargo ve yolcu trafiğinin çok yoğun olması yüzünden de pek uygun değildir. Her yerden pamuk toplanır; verimli ovalarda yetişen sebze ve meyveler toplanır ve kurutulur; karakul koyunları kesilir ve bu bölgelerde oturan insanlar Amu Derya boyunca onun üzerinde seyahat ederler. Bazıları köylerine dönerler, kimileri peynirlerini kısa kış boyunca ihtiyaçları olacak malzeme karşılığı pazara gidip takas ederler ve bazıları da hacca ya da akrabalarına giderler.

İşte bu yüzden biz bindiğimizde, vapur yolcularla zaten tıka basa dolmuştu. Bunların arasında Buharalılar, Hivanlar, Tekkililer, İranlılar, Afganlar ve diğer birçok Asya halkının temsilcileri bulunuyordu.

Bu büyüleyici çeşit çeşit kalabalığın içinde, çoğunluğu tüccarlar oluşturuyordu; bazıları mal taşıyor, diğerleri ise peynir ticareti yapıyordu.

Şurada bir kurutulmuş meyve ticareti yapan İranlı tüccar; beride Kırgız kilimleri almaya giden bir Ermeni; bir Polonyalı ajan; Posnanski firması için çalışan bir pamuk alıcısı, bir Rus Yahudisi, bir karakul derisi alıcısı, bir kartonpiyerden yapılma resim çerçeveleri örnekleri ve boyanmış taşlarla ve yaldızlarla süslü metal setler satan bir satıcı.

Birçok sınır karakolunda görevli subaylar ve memurlar, Hazar Bölgesinde yerleşmiş birliklerinden ayrılıyor ya da görev başı yapıyorlardı. İşte bir asker karısı, emzirdiği bebeğiyle, hizmeti bir dönem daha uzayan kocasını görmeye gidiyor. Şurada, resmi görevi gereği Katolik askerlere dinsel vaazlar vermeye giden bir Katolik rahip.

Güvertede birçok hanım da var. Şurada, Taşkent'ten dönen ve çalışması için oğlunu Orenburg'a bir askeri birliğe teslim eden bir albay eşi ve uzun boylu zayıf kızı. Ötede, Merv'deki terzilere bazı elbise siparişleri vermekten dönen bir sınır süvari kaptanının eşi. Beride, kocasını ziyaret etmek için, bir hizmetkarının eşliğinde Aşkaabat'tan yola çıkan askeri bir doktorun eşi; bu hanım, kayınvalidesi "sosyallik" olmadan yaşayamadığı ve doktorun tayin edildiği yerde de bu pek mümkün olmadığından tek başına kayınvalidesine eşlik etmekteydi.

Şurada, saçı inanılmaz abartılı bir biçimde yapılmış, parmaklarında bir sürü yüzük ve göğsünde iki büyük broş olan iri yarı bir bayan; ona "hala" diyen çok güzel iki kızın eşliğinde ama bu şişman bayanın bu kızların halası olmadığı çok açık.

Ayrıca, Tanrı bilir nereye ve Tanrı bilir niçin giden birçok eski ve müstakbel Rus şahsiyetleri. Bir de kemanları ve kontrbaslarıyla seyahat eden bir müzik grubu.

Çardzhou'dan sonraki ilk gün tüm bu insanlar kendilerini hemen gruplaştırdılar; ayrı gruplar oluşturan sözüm ona aydınlar, burjuvalar ve köylüler daha sonra kendi aralarında kaynaşıp kendilerini eski dostlar arasındaymış gibi hissetmeye başladılar.

Bu grupların her bir üyesi, diğer grupların yolcularına karşı kibirli, küçümseyici, çekingen ya da pohpohlayıcı davranmaya başladılar ama her şeyi kendi alışkanlık ve isteklerine göre ayarlamayı da birbirlerinden esirgemediler. Ve yavaş yavaş etraflarındaki koşullara o kadar alıştılar ki sanki daha önce hiçbiri başka bir şekilde yaşamamış gibiydi.

Ne vapurun ilerleyişindeki aksamalar ne de kalabalık rahatsız etti onları, tam aksine, hepsi o kadar iyi yerleştiler ki tüm yolculuk sanki bir çeşit piknik havasında geçti.

Vapurun tamamıyla karaya oturduğu iyice netleşince hemen hemen tüm yolcular karaya çıktılar. Günün sonuna doğru kıyıda, ele geçen her çeşit eşyadan yapılmış çadır kümeleri görüldü. Yakılan ateşlerden dumanlar çıkıyordu ve akşam neşeli bir şe-

kilde müzikler çalındı, şarkılar söylendi ve birçok yolcu orada geceledi.

Sabah olunca yolcuların hayatı bir gün önceki ritmine geri döndü. Bazıları ateş yakıp kahve yaptı, bazıları yeşil çay için su kaynattı ve bazıları da hala *saksaul* delikleri peşindeydi. Kimisi balık tutmak için hazırlanıyordu, kimisi küçük botlara binip kıyıyla vapur veya iki kıyı arasında gidip geldiler ve tüm bunlar, sakince ve telaşsız yapılmaktaydı, herkes biliyordu ki hareket etmek mümkün olduğu anda, vapurun büyük çanı kalkıştan bir saat önce çalacak ve vapura dönmek için yeterince zaman olacaktı.

Vapurun, bizim yerleştiğimiz kısmında yaşlı bir Sart yanımızda oturmaktaydı. Bu adamın zengin biri olduğu çok belliydi çünkü eşyalarının arasında içi para dolu bir sürü çanta vardı.

Şu anda durum nedir bilmiyorum ama o sıralarda, Buhara ve çevresindeki ülkelerde değeri yüksek olan bozuk paralar yoktu.

Örneğin Buhara'da *tiangi* adı verilen ve düzensiz kesilmiş bir gümüş parçası olan tek bozuk para, yaklaşık yarım Fransız frangına denk geliyordu. Dolayısıyla, elli franktan daha fazla olan herhangi bir para miktarının, özellikle yolcular için zorluk yaratan özel çantalarda taşınması gerekliydi.

Bir kişi bu bozuk paradan binlercesine sahipse ve bu parayla yolculuk etmesi gerekliyse, bunu bir yerden diğerine taşımak için kelimenin tam anlamıyla bir deve veya at sürüsü gerekirdi. Çok nadir durumlarda, şu yöntem kullanılmaktaydı: kişinin aktarmak istediği *tiangi* miktarı, kişinin varacağı yerde bulunan bir Yahudiye yazılmış ve yazanın akrabası olan bir takas notu karşılığında Buharalı bir Yahudiye verilmekte ve varılan yerdeki Yahudi, zahmeti karşılığı bir miktar düştükten sonra, aynı miktarda *tiangi*'yi o kişiye teslim etmekteydi.

Neyse, vapurun gidebileceği son nokta olan Kerki kasabasına vardığımızda indik ve bir *kobzir** kiralayarak yolumuza devam ettik.

Kobzir, burduk'lara, yani şişirilmiş keçi derisine bağlanmış kalaslardan oluşan bir tür saldır.

Kerki'den hayli uzaklaşmış ve Profesör Skridlov'un yakın bir köyden erzak almak için bazı Sart'lı işçilerle kıyıya çıktığı Termez'de mola vermiştik ki *kobzir*'imize, üstünde beş Sart taşıyan bir *kobzir* yanaştı ve bunlar, hiçbir kelime etmeksizin yanlarındaki *tiangi* ile dolu yirmi beş torbayı kendi *kobzir*'lerinden bizimkine yüklediler.

İlk başta bunun ne olduğunu anlayamadım; ancak yükleme bittikten sonra Sart'ların en yaşlısından öğrendiğime göre onlar da bizim vapurun yolcusuydular ve biz indiğimizde, oturduğumuz yerde bu *tiangi* torbalarını bulmuşlardı. Bunları unutmuş olduğumuz kesin, diye nereye gidiyor olduğumuzu öğrenip bize yetişmek ve telaşla inerken arkada bıraktığımız çok açık olan *tiangi* torbalarını geri vermek için acele etmişlerdi. Adam şunu da ekledi: "Vakit kaybetmeden size yetişmeye karar verdim çünkü bir defasında aynı şey benim de başıma gelmişti ve yabancı bir yere, gerekli *tiangi* yokken gitmenin ne kadar nahoş olduğunu çok iyi bilirim."

Bu garip dosta nasıl cevap vereceğimi, ne diyeceğimi bilemedim; olanlar benim için o kadar beklenmedikti ki tek yapabildiğim, Sart dilini çok az anlıyormuş gibi yapıp profesörün dönüşünü beklemekti. Bu arada, bu adama ve yanındakilere biraz votka ikram ettim.

Skridlov'un döndüğünü gördüğümde, sanki erzakların taşınmasına yardım edecekmişim gibi onu karşılamaya kıyıya çıktım ve ona tüm olanları anlattım. Parayı reddetmemeye ama zahmetine karşılık teşekkür anlamında bir *peşkeş* göndermek için hala bozulmamış olan bu adamın adresini almaya ve sonra da *tiangi*'yi en yakın Rus sınır karakoluna teslim edip vapurun adını ve geliş tarihini vererek yanımızda oturan adamı, bu para torbalarını vapurda unutmuş olan Sart'ı tanımlamaya yetecek kadar ayrıntıyı onlara vermeye karar verdik. Ve öyle yaptık.

Fikrimce, çağdaş Avrupalılar arasında asla meydana gelemeyecek olan bu olaydan kısa bir süre sonra, Makedonyalı İsken-

der'in adıyla ilişkili, ünlü ama artık sıradan bir Afgan kalesinden ibaret olan kasabaya vardık. Burada kıyıya çıktık ve daha önceden kararlaştırdığımız rollerimize bürünerek, yolumuza yayan devam ettik.

Bir vadiden diğerine geçip pek çok farklı kabileyle temas ederek, sonunda Kafiristan'ın kalbi olduğu düşünülen bir bölge olan Afridis'in merkezi yerleşim birimine ulaştık.

Yol boyunca, bir dervişten ve bir seyitten istenen her şeyi yaptık, yani ben Farsça ayetler okudum ve profesör, kendince, tamburuyla bunlara uygun ritimler tutturdu ve sonra sadakaları topladı.

Yolculuğumuzun geri kalanını ve bununla ilişkili pek çok sıra dışı macerayı anlatmayacağım ama az önce söz ettiğim yerleşimden pek de uzakta olmayan bir yerde kaza eseri rastladığımız bir adamı anlatmaya devam edeceğim. Bu, sonucunda içsel dünyamıza bambaşka bir yön veren ve dolayısıyla gelecekteki hareketlerimize ilişkin planın ta kendisini, tüm beklentilerimizi, niyetlerimizi değiştiren bir karşılaşmaydı.

Çitral'e doğru ilerlemek niyetiyle Afridis yerleşiminden ayrılmıştık. Bir sonraki nispeten büyük yerin pazarmda, yöresel giysiler içinde bir adam bana yaklaşıp saf bir Yunanca ile fısıldayarak şöyle dedi: "Lütfen korkmayın. Tamamen kaza eseri, bir Yunanlı olduğunuzu öğrendim. Kim veya niçin burada olduğunuzu bilmek istemiyorum ama yaşayan bir vatandaşımı görüp konuşmak benim için çok iyi olurdu çünkü doğduğum yerde doğmuş birini görmeyeli elli yıl oldu."

Sesi ve gözlerindeki ifade sayesinde, bu yaşlı adam üstümde öyle bir etki yaptı ki sanki babammışçasına anında ona karşı tam bir güven duygusuyla doldum ve ona Yunanca cevap verdim: "Şimdi burada konuşmanm garip kaçacağını düşünüyorum. Biz, en azından ben, büyük tehlikeyle karşılaşabiliriz, dolayısıyla istenmeyen sonuçlarla karşılaşmaktan korkmaksızın rahatça konuşabileceğimiz bir yer düşünmeliyiz; belki içimiz-

den biri bir yol veya uygun bir yer bulabilir ve bu arada size ancak şunu söyleyebilirim ki bu fırsat beni tarif edilmez biçimde mutlu edecek çünkü bu kadar aydır yabancı kandan insanlarla uğraşmak zorunda kalmaktan yoruldum."

Adam cevap vermeden yoluna devam etti; profesör ve ben de kendi işimize koyulduk. Ertesi gün, bu kez Orta Asya'da çok tanınan bir manastır tarikatının cüppesini giymiş bir başka adam, sadaka yerine elime bir not tutuşturdu.

Öğle yemeği yediğimiz *aşhaneye* vardığımızda bu notu okudum. Yunanca yazılmıştı ve yazılanlardan anladığıma göre bir gün önceki yaşlı adam da bu tarikatın, onlara verilen ismiyle, "kendini özgürleştirmiş" keşişlerinden biriydi ve milliyeti ne olursa olsun tüm ulusların ve ırkların ayırt etmeksizin Yaratan'ı olan Tek ve Bir Tanrı'ya yönelmeye çabalayan her insan bu manastırda saygıyla karşılandığı için, bizim de oraya girmemize izin verilecekti.

Ertesi gün profesörle beraber gittiğimiz bu manastırda, aralarında aynı yaşlı adamın da olduğu birkaç keşiş tarafından karşılandık. Alışıldık selamlaşmalardan sonra, adam bizi manastırdan biraz uzaktaki bir tepeye doğru götürdü ve orada, küçük bir derenin dik yamacında oturup adamın yanında getirdiklerini yemeye başladık.

Oturduğumuzda şöyle dedi: "Burada, bizi hiç kimse duyup göremez, gönlümüzden geçeni rahatça konuşabiliriz."

Sohbet sırasında, onun bir İtalyan olduğu ama annesi Yunanlı olduğu için bu dili bildiği ve çocukluğunda, annesinin ısrarı üzerine, neredeyse yalnızca bu dili konuştuğu ortaya çıktı.

Adam eskiden bir Hristiyan misyoneriydi ve uzun zaman Hindistan'da yaşamıştı. Bir defasında, Afganistan'daki bir misyonerlik çalışmasına gittiğinde belirli bir geçidi aşarken Afridi kabileleri tarafından tutsak alınmıştı.

Ardından bir kişiden diğerine köle olarak alınıp satılmış, bu bölgede yerleşmiş çeşitli grupların eline düşmüş ve sonunda, bir adamın esaretinde bu yere varmıştı.

Bu uzak ülkelerde uzun süreli kalışı sırasında, yaşamın yüzyıllar içinde yerleşen yöresel koşullarının hepsine alçakgönüllülükle rıza gösterip boyun eğen tarafsız bir adam olmasıyla ünlenmeyi başarmıştı. Böyle olunca, öyle veya böyle önemli bir hizmette bulunduğu son sahibinin de çabalarıyla, tam özgürlüğünü ve sanki yörenin bağımsız sakinlerinden biriymiş gibi bu ülkelerde dilediğince dolaşabilme vaadini elde etmiş. Ama tam o sırada "Dünya Kardeşliği"nin, onun hayatı boyunca hayalini kurduğu şey için çabalayan bazı ustalarıyla temasa geçmiş ve onların tarikatına kabul edilince, başka bir yere gitmek istememiş ve o zamandan beri onlarla manastırlarında yaşar olmuştu.

Bu biradere, Peder Giovanni'ye –bir zamanlar bir Katolik rahip olduğunu ve kendi ülkesinde adının bu olduğunu öğrenince onu böyle çağırmaya başladık– duyduğumuz güven giderek büyüdüğünden, aslında kim olduğumuzu ve niçin kılık değiştirdiğimizi ona anlatmanın gerekli olduğunu düşündük.

Bizi büyük bir anlayışla ve çabalarımızda bizi açıkça cesaretlendirmeyi de isteyerek dinleyip birkaç dakika düşündü ve nazik, unutulmaz bir gülümseyişle şöyle dedi:

"Pekala... arayışınızın sonuçlarının benim yoldaşlarıma da faydalı olacağı ümidiyle, kendiniz için belirlediğiniz amaca ulaşabilmenize yardımcı olabilecek her şeyi yapacağım."

Bu sözünü, aynı gün uygun bir kaynaktan, biz planlarımızı netleştirene ve bu bölgelerde bir sonra ne yapacağımıza ve bunu nasıl yapacağımıza karar verene kadar manastırlarında kalma izni elde ederek yerine getirdi. Ertesi gün, manastırdaki odamıza taşındık ve her şeyden önce iyice dinlendik; birkaç aylık gergin yaşayıştan sonra buna gerçekten ihtiyacımız vardı.

Orada dilediğimizce yaşadık, manastırda, baş şeyhin içinde yaşadığı ve her akşam yanma yalnızca özgürleşme hazırlığına kabul edilen ustaların alındığı bir binanın dışında, istediğimiz yere rahatça gittik.

Peder Giovanni ile neredeyse her gün, manastıra geldiğimiz-

de ilk kez birlikte oturduğumuz yere gidip uzun sohbetler yaptık.

Bu sohbetler sırasında Peder Giovanni bize, buradaki kardeşlerin içsel yaşamı ve bu içsel yaşamla bağlantılı günlük yaşam ilkeleri hakkında çok şey anlattı; ve bir defasmda, Asya'da pek çok asır önce örgütlenmiş sayısız kardeşlik örgütünden söz ediyorken bize, herhangi birinin daha önceki dini ne olursa olsun girebileceği bu Dünya Kardeşliğini biraz daha ayrıntılı anlattı.

Daha sonra sorup anladığımıza göre, bu manastırın ustaları arasında eski Hristiyanlar, Yahudiler, Müslümanlar, Budistler, Lamaistler ve hatta bir Şamanist bulunmaktaydı. Hepsi de Hakikat Olan Tanrı tarafından birleştirilmişti.

Bu manastırdaki tüm kardeşler birarada öyle dostça yaşamaktaydılar ki, farklı dinlerin temsilcilerinin belirli özelliklerine ve tabiatlarına rağmen, Profesör Skridlov da ben de şu veya bu kardeşin eskiden hangi dine mensup olduğunu asla anlayamıyorduk.

Peder Giovanni bize, bu çeşitli kardeşlik örgütlerinin hepsinin inançları ve hedefleri hakkında çok şey anlattı. Peder hakikat, inanç ve kişinin inancını dönüştürmesi olasılığı hakkında o kadar iyi, o kadar ikna edici konuşuyordu ki bir defasmda çok derinden etkilenmiş olan Profesör Skridlov kendini tutamayıp şaşkınlık içinde bağırdı:

"Peder Giovanni! Avrupa'ya, en azından kendi ülkeniz İtalya'ya dönüp oradaki insanlara, şu an bana ilham ettiğiniz nüfuz edici inancın yalnızca binde birini bile vermek yerine nasıl olup burada sakince oturuyorsunuz anlamıyorum."

"Eh, sevgili Profesör," diyerek cevapladı Peder Giovanni, "insan psişesini, arkeolojiyi anladığınız kadar iyi anlamadığınız açık.

İnanç insana verilemez. İnanç bir insanda doğar ve ondaki eylemlerini otomatik öğrenmenin sonucu olarak değil, yani yükseklik, genişlik, kalınlık, biçim ve ağırlık gibi otomatik çıkar-

samalardan veya görme, işitme, dokunma, koklama veya tat alma gibi herhangi bir algılamadan değil de anlayıştan dolayı artırır.

Anlayış, isteyerek öğrenilmiş bilgiden ve şahsen yaşanmış her tür deneyimden elde edilen özdür.

Örneğin, kendi sevgili kardeşim şu an buraya gelip de anlayışımın yalnızca onda birini bile vermemi acilen rica etse ve ben tüm varlığımla bunu yapmayı dilesem de, bu anlayışın binde birini bile ona vermeye yönelik en şiddetli arzuma rağmen bunu yapamazdım çünkü o ne benim hayatım boyunca hayli tesadüfen elde ettiğim bilgiye sahiptir ne de yaşadıklarımı yaşamıştır.

Hayır, Profesör; İnciller'de de söylendiği gibi, "iğne deliğinden deve geçirmek" herhangi birinin kendisinde herhangi bir şey hakkında oluşmuş anlayışı bir başkasına verebilmesinden yüzlerce kez daha kolaydır.

Eskiden sizin düşündüğünüz gibi düşündürdüm, hatta misyonerlik faaliyetini herkese İsa inancını öğretmek üzere seçmiştim. Herkesi, İsa Mesih'in öğretilerine inanmakla şahsen hissettiğim gibi mutlu etmek istiyordum. Ama bunu yapmayı istemek, deyim yerindeyse, kelimelerle inanç aşılamak birisinin yalnızca ekmeğe bakarak doymasını dilemek gibidir.

Anlayış, daha önce de söylediğim gibi, isteyerek öğrenilen bilgilerin ve kişisel deneyimlerin toplamından elde edilir; halbuki bilgi, kelimeleri belirli bir sırada otomatik olarak hatırlamaktan ibarettir.

Ne kadar istese de, kişinin belirttiğim etkenlerle yaşamı boyunca oluşmuş kendi içsel anlayışını bir başkasına vermesi yalnızca imkansız olmakla kalmaz, ayrıca, manastırımızdaki bazı başka biraderlerde kısa süre önce belirlemiş olduğum gibi, bir başka kişi ona ya bilgisi ya da anlayışı için bir şey söylediğinde herhangi biri tarafından algılanan şeyin niteliği, konuşan kişide biçimlenmiş verinin niteliğine bağlıdır.

Az önce söylediğim şeyi anlamanıza yardımcı olmak için, bir

örnek olarak, bizlerde araştırmalar yapma arzusunu uyandıran ve bizi bu kanunun keşfine götüren olguyu kullanacağım.

Bizim kardeşliğimizde, çok yaşlı iki biraderin olduğunu söylemeliyim: birinin adı Birader Ahl, diğerinin ise Birader Sez'dir. Bu kardeşler, tarikatımızın tüm manastırlarını düzenli olarak ziyaret edip ilahiliğin özünün çeşitli unsurlarını açıklama görevini gönüllü olarak üstlenmişlerdir.

Kardeşliğimizin, biri bizimki, ikincisi Pamir vadisinde, üçüncüsü Tibet'te ve dördüncüsü Hindistan'da olan dört manastırı var. Ve bu kardeşler, Ahl ve Sez, sürekli olarak bir manastırdan diğerine seyahat edip oralarda vaaz verirler.

Yılda bir veya iki kez bize de gelirler. Onların manastırımıza gelişleri, bizler arasında büyük bir olay olur. İkisinden birinin burada olduğu günlerde, her birimizin ruhu arı, cennetsi zevkleri ve yumuşaklığı deneyimler.

Neredeyse eşit derecede kutsal olan ve aynı hakikatleri anlatan bu iki biraderin vaazları yine de tüm kardeşler ve bilhassa benim üzerimde farklı bir etki oluşturmaktadır.

Birader Sez konuştuğunda, bu gerçekten de Cennet'teki kuşların şarkısı gibidir; onun söyledikleri, kişinin içini dışarıya uğratır, deyim yerindeyse, kişi sanki vecde girer. Onun konuşması bir nehir gibi 'çağıldar' ve insan hayatta, Birader Sez'in sesini duymaktan başka bir şey istemez olur.

Ama Birader Ahl'ın konuşması tam tersi bir etki yapar; o kötü ve anlaşılan yaşı sebebiyle, tam olarak anlaşılmayan bir sesle konuşur. Onun yaşını hiç kimse bilmiyor. Birader Sez de çok yaşlıdır –üç yüz yaşında olduğu söylenir– ama o hala zinde bir ihtiyarken Birader Ahl'da ihtiyarlığın güçsüzlüğü çok aşikardır.

Birader Sez'in kelimelerinin o an yarattığı izlenim ne kadar güçlüyse, bu izlenim o kadar çabuk, işitende nihayetinde hiçbir şey kalmayana dek buharlaşır.

Ama Birader Ahl söz konusu olunca, onun söyledikleri ilk başta hiçbir izlenim yapmasa da, sonraları, bu sözlerin esası her

gün biraz daha belirgin bir biçim alır ve kalbe bir bütün olarak yerleşip sonsuza dek orada kalır.

Biz bunu fark edip bunun niçin böyle olduğunu keşfetmeye çalışmaya başladığımızda, Birader Sez'in vaazlarının onun yalnızca zihninden üretilip dolayısıyla bizim zihinlerimiz üstünde etkili olurlarken, Birader Ahl'ınkilerin onun varlığından üretilip bizim varlığımız üstünde etki yaptıkları konusunda oybirliğiyle sonuca vardık.

Evet, Profesör; bilgi ve anlayış birbirlerinden tamamen farklıdır. Ancak anlayış varlığa götürürken, bilgi yalnızca onun içindeki geçici bir mevcudiyettir. Yeni bilgi eskisinin yerini alır ve sonuç, sanki boşluktan hiçliğe dökmek gibidir.

Kişi anlamaya çabalamalıdır; yalnızca bu, Tanrı'ya götürür.

Ve etrafımızda yürürlükte olan kanuna göre olan veya olmayan doğa fenomenlerini anlaması için, insanın her şeyden önce objektif hakikati ve geçmişte dünya üstünde yaşanan gerçek olayları ilgilendiren bir bilgi yığınını şuurlu olarak algılaması ve özümsemesi; ikinci olarak da, her türden istemli ve istemsiz deneyimlerin tüm sonuçlarını kendi içinde taşıması gerekir."

Peder Giovanni ile buna benzer asla unutulmayacak başka konuşmalar da yaptık.

Çağdaş insanların asla akıllarında uyanmayacak türden pek çok sıra dışı soru, benzeri çağdaş yaşamın içinde nadiren bulunabilecek bu ender adam, Peder Giovanni tarafından bizlerde uyandırıldı ve izah edildi. Biz manastırdan ayrılmadan iki gün önce Profesör Skridlov tarafından sorulan bir soruyu izleyen açıklamalarından biri, içerdiği düşüncelerin derinliği ve sorumluluk yaşma çoktan erişmiş çağdaş insanlar için olası önemi açısından herkes için muazzam bir anlama sahipti.

Peder Giovanni, yüce kudretlerin etkilerine ve tesirlerine gerçekten tabi olunduğuna bel bağlamadan önce, yalnızca geçmişte meydana gelmiş gerçek olaylar hakkında isteyerek öğrenilen bilgiler ve de istemli ve istemsiz deneyimler aracılığıyla el-

de edilmesi mümkün olan bir ruha sahip olmanın kesinlikle gerekli olduğunu söylediğinde ve ardından bunun da neredeyse yalnızca gençlikte, Büyük Doğa'dan alınan kesin verilerin henüz gereksiz, sadece insanların anormal biçimde yerleşmiş hayat şartları yüzünden iyiymiş gibi görünen fantastik hedefler için harcanmamış olduğu gençlik yıllarında mümkün olduğunu da ikna edici biçimde eklediğinde, Profesör Skridlov'un sorusu, adeta kendi varlığının derinliklerinden kopup çıktı.

Bu son sözler üzerine Profesör Skridlov derinden bir iç çekti ve ümitsizce sordu: "Öyleyse ne yapabiliriz, nasıl yaşamalıyız?"

Skridlov'un bu nidasma cevaben, Peder Giovanni bir an için sessiz kalıp, şahsen olabildiğince kelimesi kelimesine tekrarlamayı gerekli gördüğüm o olağanüstü düşünceleri ifade etti.

Bunları, "insanın ilahi bedeni, onun kanuna uygun ihtiyaçları ve tezahür olanakları" başlığı altında, bir insanın olağan mevcudiyetinin üçüncü bağımsız biçimlenmiş parçası olan ruh sorusuyla ilgili kısma ama yazılarımın üçüncü serisinde, daha önce kararlaştırıp aynı seriye koyacağıma söz verdiğim iki bölümü tamamlayan bir bölüm olarak koyacağım; bunların ilki, bedeni, yani bir insanın olağan mevcudiyetinin birinci bağımsız biçimlenmiş parçasıyla ilgili olarak saygıdeğer İranlı dervişin sözleriydi ve diğeri de yaşlı *öz-özünevuran*'ın insanın olağan mevcudiyetinin ikinci bağımsız biçimlenmiş parçasını, yani canını ilgilendiren sözleriydi.

Manastırda kalışımız boyunca, Peder Giovanni ile sohbetlerimizin yanı sıra, hepsiyle, bizi bir baba gibi koruması altına almış olan Peder Giovanni aracılığıyla tanışıp dost olduğumuz kardeşliğin diğer ustalarıyla da sohbetler ettik.

Bu manastırda altı ay kaldık ve oradan gitmemizin sebebi artık daha fazla kalamayacak oluşumuz veya daha fazla kalmayı istemeyişimiz değildi, yalnızca aldığımız izlenimlerin bütünlüğüyle öylesine aşırı dolmuştuk ki sanki biraz daha fazlası aklımızı kaçırmamıza sebep olacaktı.

Oradaki kalışımız, bizi ilgilendiren psikolojik ve arkeolojik soruların pek çoğuna cevap oldu ve sanki, en azından bir süre için, araştıracak daha fazla bir şeyimiz kalmamış gibiydi; böylece yolculuğumuzu kestik ve neredeyse aynı yolu izleyerek Rusya'ya döndük.

Tiflis'e vardıktan sonra profesör ve ben yollarımızı ayırdık; o büyük kızını görmek için Gürcü askeri yolu üzerinden Piatigorsk'a gitti, ben de ailemi görmeye Aleksandropol'e doğru yola koyuldum.

Bundan sonra, Profesör Skridlov'u hayli uzun bir zaman görmedim ama düzenli olarak yazıştık. Onu son kez, Dünya Savaşının ikinci yılında, kızını ziyaret ettiği Piatigorsk'ta gördüm.

Onunla, Beçow Dağının zirvesinde yaptığımız son konuşmayı asla unutmayacağım. O sıralarda ben Essentuki'de yaşıyordum ve onunla bir gün Kislovodosk'ta buluştuğumuzda, eski güzel günlerin anısına, Piatigorsk'dan pek de uzak olmayan Beçow Dağına tırmanmamızı önermişti.

Bu buluşmadan yaklaşık iki hafta kadar sonraki güzel bir sabah, yanımıza erzak alıp Piatigorsk'dan yola çıkıp dağa doğru ilerledik ve tırmanışı zor olan ve eteklerinde çok tanınan bir manastırın bulunduğu yamaçtaki kayalardan yukarı çıkmaya başladık.

Bu çıkış, bunu yapan herkes tarafından çok zor, diye düşünülür ve gerçekten de kolay değildir ama Orta Asya'nm vahşiliklerinde birlikte yaptığımız pek çok yolculuk sırasında tırmanıp indiğimiz pek çok dağdan sonra bu, ikimiz için, deyim yerindeyse çocuk oyunuydu. Yine de şehrin, bizim için neredeyse çoktan doğal hale gelmiş bir unsur olan monoton hayatından sonra bu tırmanıştan büyük bir zevk aldık.

Çok yüksek olmamasına karşın, bu dağ onu çevreleyen kırsal alana öyle bir açıyla konuşlanmıştır ki zirvesinden, gözlerimizin önünde gerçekten sıra dışı bir güzelliğin tüm panoraması açılıvermişti.

Güneye doğru Elbrus'un karlarla kaplı muhteşem zirvesi yükselmekte, Kafkas Dağlarının büyük zinciri bunun iki yanında uzanmaktaydı. Aşağımızda, birer minyatür gibi, çeşitli yerleşimler, Mineral Sular bölgesinin neredeyse tüm kasabaları ve köyleri görülebilmekte ve tam altımızda, kuzeye doğru Zelesnovodsk kasabasının çeşitli kısımları seçilmekteydi.

Her yanda sessizlik hüküm sürüyordu. Dağda hiç kimse yoktu ve hiç kimsenin geleceği de yoktu çünkü tırmanışı kolay olan kuzey yamacından yukarı çıkan yolun kilometrelerce kısmını avuç içimiz gibi apaçık görüyorduk ve üstünde hiç kimse yoktu. Tırmandığımız güney yamacına gelince, insan bu yamaca tırmanacak kadar cüretli kimseyle nadiren karşılaşır!

Dağın zirvesinde, bira ve çay satma amaçlı olduğu açık, küçük bir kulübe vardı ama o gün orada kimsecikler yoktu.

Bir kayanın üstüne oturup yemeye başladık. Manzaranın muhteşemliği karşısında büyülenmiş bir halde, her birimiz kendi düşüncelerimize gömülmüştük.

Aniden bakışlarım Profesör Skridlov'un yüzüne kaydı ve onun gözlerinden fışkıran yaşları gördüm.

"Sorun nedir, yaşlı dostum?" diye sordum.

"Hiçbir şey," diye cevapladı gözlerini kurulayıp ve ekledi: "Genelde, son iki veya üç yıl içinde, şuuraltımın ve içgüdülerimin otomatik tezahürlerini kontrol edemeyişime bakılacak olursa, isterik bir kadına dönüştüm.

Şu an olan şey, bu dönem zarfında pek çok kez meydana geldi. Muhteşem olan herhangi bir şey gördüğüm ve işittiğim zaman, hiç şüphesiz ki Yaratıcımız'ın idrakinden kaynaklanan ve bende oluşan bu şeyi açıklamak pek zor. Her defasında, göz yaşlarım kendiliğinden akıyor. Ağlıyorum, yani demek istiyorum ki bu şey benim içimde ağlıyor, üzüntüden değil de, sanki şefkatten. Dünyasal talihsizliğime bak, Kafiristan'da birlikte tanıştığımızı hatırlarsın, Peder Giovanni ile tanıştıktan sonra yavaş yavaş bu hale geldim.

O karşılaşmadan sonra, tüm içsel ve dışsal dünyam benim için hayli farklılaştı. Tüm hayatımın gidişatı boyunca bende köklenmiş olan kesin görüşlerimde, sanki kendi kendine, tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi oluştu.

O karşılaşmadan önce, kendi kişisel ilgilerine ve zevklerine ve de çocuklarımın ilgilerine ve zevklerine kendini kaptırmış bir adamdım. Zihnim hep kendi ihtiyaçlarımı ve çocuklarımın ihtiyaçlarını en iyi nasıl karşılayabileceğimle meşguldü.

Eskiden, denilebilir ki, tüm varlığım egoizmin eline geçmişti. Tüm tezahürlerim ve deneyimlerim beyhudeliğimden kaynaklanıyordu. Peder Giovanni ile karşılaşmamız tüm bunları öldürdü ve o andan itibaren giderek bende doğup büyüyen 'bir şey', hayatın cakası ve gösterişinden ayrı olan ve az ya da çok düşünen her insanın hedefi ve ideali olması gereken 'başka bir şeyin' mevcut olduğuna ve yalnızca bu başka bir şeyin bir insanı gerçekten mutlu edip ona, sıradan hayat içinde onun ve diğer her şeyin hep onlarla dolu olduğu hayali 'mallar' yerine gerçek değerleri verebileceğine tüm varlığımla sarsılmaz biçimde beni ikna etti."

MADDİYAT MESELESİ

8 Nisan 1924'te, İnsanın Uyumlu Gelişimi Enstitüsünün New York kolunun açılış gününde, Bay Gurdjieff'in arkadaşları ve bu enstitünün Fransa'daki öğrencileri tarafından düzenlenen bir gecede, bir Rus restoranında Bay Gurdjieff'in adına bir yemek verildi.

Yemekten sonra, orada bulunanların birçoğu Bayan R'nin 49. caddedeki apartmanına gittiler. Burada sevimli ev sahipleri tarafından kahve servisi yapıldı ve Dr. B tarafından likör ikram edildi ve sohbet ertesi günkü kahvaltıya kadar sürdü.

Bay Gurdjieff, çoğu zaman Bay Lilyants ve Madam Versilovski adındaki tercümanlar aracılığıyla, ona yönelttiğimiz her türlü soruya genelde felsefi bir dilde cevaplar verdi.

Kısa bir ara sırasında, hep beraber, Buenos Aires'ten gelen ve New York'ta yılın o zamanında bulunması hayli ender olan karpuzu yerken, büyük ve çok ünlü bir sanatoryumun sahibi olan ve pratik zekasıyla tanınan Dr. B aniden Bay Gurdjieff'e dönerek şu soruyu sordu:

"Bay Gurdjieff, bize Enstitünüzün dayandığı araçlardan ve yıllık genel bütçesinden bahsedebilir misiniz?"

Bay Gurdjieff'in bu soruya verdiği cevap, uzun bir hikaye şeklini aldığında hepimiz şaşırdık.

Onun, hayatı boyunca sürdürdüğü zorlu mücadelenin maddi yönünü açığa çıkaran bu hikayeyi o gün anlatılan şekliyle, elimden geldiğince aktarmaya çalışacağım. Bu hikayeyi, benim gibi büyük bir ilgi ve dikkatle dinleyen ve dolayısıyla hemen hemen her detayı net biçimde hatırlayan diğer öğrencilere de danıştım. Ve elimde-

ki metni, Bay Gurdjieff'in Amerika'daki tüm konuşmalarını ve konferanslarını daktiloya çeken Bay F'in notlarıyla karşılaştırarak, tekrarlanan soruları yinelememek ve böylece zamandan kazanmak adına, Bay Gurdjieff'in bu konular hakkında konuştuklarını yazmaya çalıştım.

Bay Gurdjieff konuşmaya şöyle başladı:

"Saygıdeğer doktorun bana yöneltmiş olduğu soru, beni az ya da çok tanıyan birçok insanın her zaman dikkatini çekmiş olan bir sorudur ama şu ana kadar, benim bu konuyla ilgili kişisel alanıma girmek isteyenlerin sorularını cevaplamayı ya gereksiz gördüm ya cevaplamadım ya da bir şakayla konuyu başka bir yöne çevirdim.

Aslında zaten, bu konu hakkında ortada yeterince komik hikayeler var ve bunlar, bu türden şeyleri uyduranların aptallıklarını gözler önüne seriyor ve dahası, bunlar başıboş ve parazit insanların arasında dolaştıkça daha da dallanıp budaklanıp gerçek dışı detaylarla doluyor. Örneğin, bir iddiaya göre, Hindistan'daki bazı okült merkezlerden para yardımı alıyormuşum ya da bu kurduğum Enstitü bir kara büyü organizasyonuymuş ya da efsanevi Gürcü Prens Mukranski tarafından finansal olarak destekleniyormuş. Diğer iddialara göre, gizli felsefe taşına sahipmişim ve simya işlemleriyle istediğim miktarda parayı elde edebiliyormuşum ve dahası, son duyumlara göre, Bolşevikler tarafından finanse ediliyormuşum ve buna benzer birçok saçma şey.

Ve aslında, bugün bana en yakın olan insanlar bile, yıllardır yaptığım büyük harcamaların kaynağının nereden geldiğini bilmiyorlar.

Bu soru hakkında, yani Enstitünün maddi yönüyle ilgili ciddi olarak konuşmayı gerekli görmedim çünkü olası bir dış yardımla ilgili beklentilerim yok ve bu konu hakkında konuşmayı, zaman kaybı ya da denildiği gibi, boşa kürek sallamak olarak gördüm.

Ama bugün bana sorulan ve sıkça sorulmuş olan bu soru, beni gereğinden daha çok yordu ve bazı nedenlerden dolayı bunu artık daha fazla şakaya vurmadan, samimi ve net olarak cevaplamak istiyorum.

Bu soruyu bugün ciddi olarak yanıtlama isteğimin nedeni, bana

öyle geliyor ki –ve neredeyse bundan eminim– kaderin isteği sayesinde (ya da Rusya'daki güç sahiplerinin aptallığı sayesinde) bir kilise faresi kadar yoksul hale geldikten sonra, bu "dolar fışkıran ülkeye" gelmeye kalkışmam ve burada, ustalıkla dolar ekip dolar biçen insanların titreşimleriyle doygunlaşmış bu havayı soluyarak, benim de iyi terbiye edilmiş bir av köpeği gibi, belirgin ve iyi bir av kokusu almış olduğum gerçeğine bağlıdır. Ve bu fırsatın elimden kaçıp gitmesine izin vermeyeceğim.

Dolar yağı denilen şeyle şişmanlamış olan sizler arasında otururken ve bu iyi niyetli yayınımların otomatikman özümsenmesi sayesinde kendimi kışkırtılmış hissediyorken, cevabımla bazılarınızı, deyim yerindeyse azıcık 'kırpmak' niyetindeyim.

Günümüzde az rastlanan konuksever insanlarla dolu böylesine hoş bir atmosferde, bu güzel koşulların beyin aktivitemin tüm olasılıklarını olduğu kadar, 'konuşan makinemin' de tüm kapasitesini harekete geçirmesi için bugün bu şekilde yeniden sorulan soruyu –ki böylece her birinizi, cebimin dolar tohumu ekmek için verimli bir toprak olduğu ve burada filizlenip bunu ekenlere mal mülk kazandırarak, objektif anlamda hayatlarına gerçek mutluluk getireceği düşüncesinden caydırmak için– cevaplamaya çalışacağım.

Ve sevgili, şimdilik, koşulsuz saygınlık gören dolar sahipleri!..

Enstitüm aracılığıyla fikirlerimi pratiğe dökmeye başlamadan çok önceleri, bu programı her yönüyle ilk defa düşünmeye başladığımda, ikinci planda kalan, işin maddi yönünü de düşünmüştüm ve bu durum çok önemliydi.

Bu kuruluşun dayandığı psikolojik fikirleri, günümüz için sıra dışı olsa da, hayata takdim ederken gösterdiğim çabalara karşın birçok engelle karşılaşmayı göze almışken, en azından maddi açıdan bağımsız olmanın gerekli olduğunu düşündüm ve dahası, tecrübelerimin bana çoktandır gösterdiği üzere, zengin insanların bu çeşit bir çalışmayı desteklemek için bu bağlamda yeterince ciddi bir biçimde hiçbir zaman ilgili olmadıklarını gördüm. Hatta çok istekli ve ilgili olan diğer insanlar bile, bu konuda, yani ihtiyaç duyulan büyük parayı finanse etmek için çok şey yapamadılar.

Planlamış olduğum her şeyi tam olarak gerçekleştirmek istiyor-

sam, psikolojik görevlerimi yapmaya başlamadan önce, işin bu yönünü çözmek gerekliydi. Bu yüzden, bu amaç için belirli bir zaman dilimi içinde gerekli sermayeyi elde edebilmek amacıyla daha öncekinden çok daha fazla zamanımı ayırmaya başladım.

Söylemiş olduğum şey tüm boyutuyla, şu anda dünyanın her yerinde mükemmel işadamları olarak düşünülen sizlerin, yani Amerikalıların içinde tam bir şaşkınlık yaratmış olmalıdır. Herhalde bu kadar büyük miktarda parayı böylesine kolaylıkla kazanmanın nasıl mümkün olduğunu merak ediyor olmalısınız ve bundan dolayı, kendi adıma kesinlikle övündüğüm izlenimini almış olmalısınız.

Aslında evet, bu size daha da garip geliyor olmalı!

Bunu niçin ve nasıl yapabilmiş olduğumu ve kendime olan bu güveni nasıl kazanmış olduğumu aşağı yukarı anlayabilmeniz için ilk önce, hayatımın bundan önceki döneminde her çeşit ticari ve finansal işle sık sık uğraşmış olduğumu ve benimle bu alanda iletişim kuran herkes tarafından çok akıllı bir işadamı olarak değerlendirildiğimi anlatmam gerekir.

Ve dahası, ilk gelişim çağlarımda, şu an daha iyi anlıyorum, eğitim konusu üzerine içimde neredeyse ideal bir forma karşılık gelen bir şeyden söz etmeliyim. Bu yetişme sayesinde, bugün bile gerekirse, herhangi bir işadamından ve hatta belki de sizin Amerikalı iş adamlarınızdan daha iyi olabilirdim.

Eğitimimle ilgili belirli detayları anlatmam özellikle uygun olacak çünkü bugün, kuruluş amacı insanın doğru, dürüst ve uyumlu eğitimini esas alan bir enstitünün açılışını kutlamak için biraraya geldik. Ve dahası, bu enstitü uzun yıllar boyunca biriken ve benim –bu önemli eğitim sorusuna çalışmak için, ki günümüzde bu oldukça acı vericidir, neredeyse tüm hayatını feda eden ve vicdanları normal bir biçimde gelişmiş olan insanlar tarafmdan yetiştirilen ve her ne koşulda olursa olsun, tarafsız olma kapasitesini elde edebilmiş olan kişinin ta kendisi– tarafından doğrulanan deneysel verilere dayanıyor.

Üzerime uygulanmış en güçlü kasıtlı etki, eğitimi kendine özgü bir dille anlamış olan babama aittir.

Bazen, babamın eğitim üzerine olan orijinal fikirlerine dayanan dolaylı ve dolaysız eğitim metotları hakkında her şeyi yazmaya niyetlendiğim oldu.

İçimde az ya da çok doğru anlama işaretleri belirdiğinde, bana diğer şeylerin yanında, her çeşit sıra dışı hikayeyi anlatmaya başladı. Bunlar her zaman, Mustafa adında ve her şeyin nasıl yapıldığını bilen, hatta bir gün uçan bir koltuk bile yapan topal bir marangoza ait bir dizi hikayeyle ilişkilendirilirdi.

Babam bu türden araçlarla ve diğer bitmek bilmeyen prosedürlerle, uzman bir marangoz olma isteğiyle birlikte, her zaman yeni bir şey yaratmakla ilgili karşı konulmaz bir dürtü uyandırdı içimde. Bütün çocukluk oyunlarım ve hatta en sıradan olanları bile, her şeyi sıradan ya da basit yolla değil de oldukça özel bir şekilde yapan biri olduğumu hayal ettiğim bir süreçle zenginleşerek geçti.

Henüz yarım yamalak tanımlanmış ve babam tarafından erken çocukluk yıllarımda dolaysız olarak ruhuma aşılanmış olan bu eğilim daha sonraları, gençliğimin ilk yıllarında daha belirgin bir şekil aldı çünkü ilk öğretmenimin eğitim hakkındaki düşünceleri bununla uyum içindeydi ve böylece, benim skolastik görevlerimi yerine getirişime ek olarak, babamın özel eğitimi altında çeşitli el sanatları ve becerilerini uygulamaya başladım.

İlk öğretmenimin izlediği eğitim tarzının en belirgin karakteristiği; benim herhangi belirli bir sanata alıştığımı ve ondan hoşlandığımı fark eder etmez onu bırakmamı ve bir diğerine geçmemi sağlıyordu.

Daha sonradan anladığım üzere, bunun amacı, bütün bu sanatları öğrenmek değil, herhangi bir yeni işin önüme çıkarttığı zorlukların üstesinden gelebilme kabiliyetini kendi içimde geliştirebilmekti. Ve gerçekten de o zamandan beri, her işin onu bilmediğim ve nasıl yapılacağını da bilmediğim sürece, benim için bir anlamı ve ilginç gelen bir yanı vardır.

Kısacası, onların eğitim hakkındaki orijinal görüşleri sayesinde, bu iki adam şuurlu ve hatta şuursuzca –şu anda bunun hiçbir önemi yok– benim daha sonraki yaşlar için yetişmemi üzerlerine almışlar, yıllar geçtikçe tedrici olarak şekillenen ve sonunda mesleği-

mi sık sık değiştirmeme neden olan bir dürtü şeklinde içimde yerleşip belirli bir subjektif özellik olarak ortaya çıkan bir duruma neden olmuşlardır. Bu özelliğin sonucunda, sadece otomatik olarak bile olsa, hem pratik hem de teorik açıdan çok çeşitli el becerileri ve ticari işler sürdürebildim. Anlayış yeteneğim de çeşitli alanlardaki bilgilerimin ufkumu genişletmesiyle beraber tedrici olarak artmıştır.

Şunu eklemeden geçemeyeceğim, bugün farklı ülkelerde birçok öğrenme alanıyla ilgili gerçek bir bilgi temsilcisi olsaydım, bunu bu ilk eğitimime borçlu olmuş olurdum.

İçimde doğru eğitim sayesinde gelişen bu zenginliğin, engin görüşün ve hepsinden önemlisi sağduyunun sayesinde, modern insanların ezberleme diye adlandırdıkları o ünlü eğitim metodunun kaçınılmaz sonucu olarak sadece boş bir çöp kutusu olmak yerine, öğrenmenin her türlü yolu hakkında hayatımın daha sonraki döneminde ortaya çıkan tüm bilgileri isteyerek ya da tesadüfi biçimde kavrayabildim.

Ve bundan dolayı, erken bir yaşta, çoktan yeterince donanımlı hale gelmiştim ve önemli ihtiyaçlarımı karşılayabilmek için gerekli olan parayı kazanabiliyordum. Çok genç yaşta, hayatın amacını ve anlamını anlamama yol açan ve tüm zamanımı verdiğim bu soyut konularla ilgilenmeye başladığımda, kapasitemi, tüm çağdaş insanların, özellikle siz Amerikalıların bu anormal eğitim sebebiyle 'şuurlu' ve içgüdüsel olarak yaptıkları gibi, kendi kendine hayatta kalabilme amacıyla ilgili para kazanma sevdasına adamadım. Para kazanma işine, sıradan hayatım için ancak ihtiyaç duyduğumda ve kendime amaç edindiğim şeyler için her ne gerekiyorsa karşılayabilmek için odaklandım.

Fakir bir aileden gelip maddi açıdan güvende olmamaktan dolayı, kaçınılmaz ihtiyaçlar için bu lanet olası aşağılık para kazanma işinin üstesinden sık sık gelmek zorunda kaldım. Ama yine de para kazanma süreci hiçbir zaman çok da vaktimi almadı çünkü doğru eğitim yoluyla içimde gelişen zenginlik ve sağduyu sayesinde, hayatın içinde uzun zamandır, tecrübeli ve işini bilen bir eski tüfek olarak yer alıyorum.

Bu yöndeki yeteneklerimi daha iyi açıklamak açısından, bir gün hiç düşünmeden az bir sermayeyle çok orijinal bir atölye açmamla ilgili bir olayı anlatacağım size.

Bu olayın detayları, belki şu an anlattıklarımı biraz daha genişletecek ama sanırım yine de, bu harika likör sayesinde –harika diyorum çünkü bu, dünyada yerleşmiş genel koşullara göre değil de Amerika kıyısının uzağında deniz üzerindeki eski bir mavnada yapılmıştır– bu hikaye, çok uzun ya da sıkıcı olacağa benzememektedir.

Pekala, bu olay, kurmuş olduğumuz ve en başından beri üyesi olduğum 'Hakikati Arayanlar' grubunca organize edilen Pamir bölgesi ve Hindistan arasındaki son uzun yolculuğumuzdan önceydi.

Bu yolculuğa başlamadan yaklaşık iki yıl önce, bu grubun üyeleri Hazar bölgesinde yer alan Çardzhou kasabasında toplantı yapmak istediler. Bu yolculuğa katılmak isteyen herkes, 1900 yılının Ocak ayının ikisinde burada bulaşacak ve buradan Amu Derya Nehrinin yukarısına doğru hep beraber hareket edilecekti.

Bu kararlaştırılmış tarihe henüz çok varken, ben Aleksandropol'de geleneksel kısa aile ziyaretlerimden birini yapıyordum ve genelde yaptığım gibi, aileme ayırdığım ziyaret zamanından sonra uzun bir yolculuğa gitmeyip Kafkasya'da kalmış ve zamanımı Aleksandropol ve Bakü arasında bölmüştüm.

Bakü'yü sık sık ziyaret ederdim çünkü burada, uzun zamandır asil üyesi olduğum, çoğunluğu İranlılardan oluşan ve kadim maji üstüne çalışan bir grup vardı.

Size anlatmak istediğim olayla ilgili gelişmeler tam burada, yani Bakü'de oldu.

Bir Pazar günü çarşıya gittim.

Şunu belirtmeliyim ki Doğu pazarlarını gezme konusunda bir zaafım vardır ve civarında çarşı olan bir yerde kaldığımda orayı mutlaka ziyaret ederim. Her zaman değişik bir şeyle karşılaşma umudu taşıyarak ufak tefek şeyler için pazarı alt üst etmek çok hoşuma gider.

O gün eski bir nakış aldım ve bez panayırına doğru ilerlerken bir şeyler satan iyi giyimli ama çok üzgün görünüşlü genç bir kadın gördüm.

Kadına bakınca onun sıradan bir satıcı olmadığını anlamıştım; şüphesiz, sattıklarını satmak zorunda olduğu için satıyordu. Ona doğru yaklaştığımda, Edison marka bir fonograf sattığını gördüm.

Kadının gözlerindeki üzgün ifade bende acıma uyandırdı ve çok az param olmasına rağmen, hiç düşünmeden, bu kullanışsız makineyi bütün parçalarıyla beraber satın aldım. Bu yükü, kaldığım kervansaraya taşıdım ve kutuyu açtığımda içinde zarar görmüş birçok rulo buldum. Bazıları hala bozulmamıştı, bazıları yazılı ve diğerleri boştu.

Bakü'de birkaç gün daha kaldım.

Param neredeyse bitmek üzereydi ve yeniden para kazanmanın bir yolunu bulmak zorundaydım. Havanın kapalı olduğu bir sabah, henüz giyinmemiş bir halde yatağımda oturup bunu nasıl yapacağımı düşünürken gözüm fonografa takıldı. Aklıma bunu kullanmak fikri geldi ve hemen bir plan yaptım.

Oradaki bütün işlerimi erteleyip ilk vapurla Hazar bölgesine geçtim. Beş gün sonra, Krasnovodsk kasabasında, bana para kazandırması için fonografımı hazırlamıştım.

Fonografın bu bölgede hala bilinmeyen bir şey olduğu söylenebilir; bu bölgede yaşayan insanlar ilk kez böylesine ilginç bir şey görüyorlardı.

Az önce dediğim gibi, fonografın içinde hala bazı boş rulolar vardı. Hemen bir sokak çalgıcısı buldum ve ona, yöre halkının en sevdiği birkaç şarkıyı ve müziği çalmasını söyleyip kalan rulolar üzerine, Türkmence bir dizi ilginç hikaye kaydettim.

Makinenin üzerindeki dört kulaklık girişine iki tane daha ilave ettim; hatırlarsınız, ilk Edison fonograflarının kulak girişleri vardı ve bunu alıp orijinal dükkanımı açtığım çarşıya gittim.

Her kulaklık için beş kopek fiyat istedim ve sonucu size söylersem, tahmin edebilirsiniz, orada tüm gün boyu, özellikle Pazar kurulduğu zamanlar oturduğumda, bir kulaklığın bile boş kaldığı tek bir an olmuyordu. Her günün sonunda toplanılan miktar, kasabanın en büyük iş yerinin karından herhalde daha az değildi.

Krasnovodsk'dan sonra Kızıl Arvat'a gittim ve buradayken, makinemle beraber, civardaki köylerde yaşayan zengin Türkmen-

lerin evlerine davet edildim. Bu rica gösterilerinden sonra çok iyi miktarda *tiangi* kazandım ve hatta bir keresinde bana iki tane çok iyi Tekin halısı hediye edildi.

Burada yeteri kadar para kazandıktan sonra, bu işi Aşkaabat'da sürdürmek niyetiyle trene atladım ama trende grubumuzun üyelerinden birisiyle karşılaştım ve girdiğimiz bahis sayesinde benim bu fonografik kariyerim sona erdi.

Bu karşılaştığım arkadaş, her zaman erkek kıyafetleri giyen, eşsiz ve korkusuz Vitvitskaya idi. Bu genç kadın bizim Asya'nın içlerine, Afrika'ya ve hatta Avustralya ve civarındaki adalara yaptığımız her tehlikeli yolculuğa katılmıştı.

Vitvitskaya bir sonraki yolculuğumuza da katılacaktı ve önünde hala boş birkaç ayı olduğundan kardeşini –Poznanski tekstil firmasının temsilcisiyle evli olan– ziyaret için Varşova'dan Andijan'a gitmeye karar vermişti ve Çardzhou'daki buluşma tarihimizden önce burada dinlenmek istiyordu.

Yolda onunla hem bu konular hem de diğer şeyler hakkında bol bol konuştuk ve ona son işimden bahsettim.

Aramızda nasıl ve neden dolayı bir tartışma yaşandı hatırlamıyorum ama sonuç olarak, çok belirli şartlarda ve belirli bir tarihte benim belli bir miktarda para kazanıp kazanamayacağım konusunda bir bahse tutuştuk.

Vitvitskaya bu bahis işini o kadar ciddiye almıştı ki yalnızca bunu nasıl gerçekleştirebileceğimi görmek için değil, bana bu işte yardım etmek için de benimle kalmaya karar verdi. Ve bu yüzden Andjian'a gitmek yerine benimle beraber Aşkaabat'ta trenden indi.

Gerçekleştirmek için üzerime aldığım, tesadüfi bir biçimde ortaya çıkan bu zor iş o kadar ilgimi çekiyordu ki sonuçları ne olursa olsun bunu gerçekleştirmek ve koşulların üstesinden gelmek için inatçı bir ateşle yanıp tutuşuyordum.

Trendeyken kafamda genel bir plan kurdum ve ilk aşama olarak aşağıdaki ilanı yazdım:

EVRENSEL SEYYAR ATÖLYE

KISA BİR SÜRELİĞİNE BURADA DURACAK

Acele edin, siparişlerinizi verin ve tamir ettirmek ya da modelini değiştirmek istediğiniz her şeyi getirin.

Dikiş makineleriniz, daktilolarınız, bisikletleriniz, gramofonlarınız, müzik kutularınız, elektrikli, fotoğrafik, tıbbi malzemeleriniz; gaz ve yağ lambalarınız; saatleriniz; her çeşit müzik aletleriniz –akordeonlarınız, gitarlarınız, kemanlarınız, *tarileriniz* vs.– tamir edilir.

Her çeşit kilit ve silahlarınız tamir edilir.

Atölyemizde ya da kendi evinizde mobilyalarınız tamir edilir, yeniden şekil verilir ve kaplanır.

Piyanolarınız tamir edilir, cilalanır ve akort edilir.

Elektrik, zil ve telefon tamiri yapılır ve döşenir.

Kırılan şemsiyeleriniz tamir edilir.

Çocuk oyuncakları ve bebekleri ve her türden lastik eşya tamir edilir.

Kilimler, şallar, duvar halıları, kürkler vs. yıkanır, temizlenir ve bakım yapılır.

Her çeşit leke yok edilir.

Resimleriniz, porselenleriniz ve her türlü antikanız onarılır.

Atölyemizde altın, gümüş, nikel ve bronz kaplama ve oksitleme işlemi için tam teçhizatlı galvano-plastik bir oda bulunmaktadır.

Her eşyanız beyaz metalle kaplanır; semaverleriniz yirmi dört saat içinde boyanır ve nikelle kaplanır.

Her çeşit nakış siparişi alınır; boncuklarla, tüylerle, payetlerle çapraz işleme, saten işlemesi yapılır vs.

İstediğiniz her yere, tahta, deri ve elbise üzerine baskı yapılır.

Heykeller, evcil ve vahşi hayvanlar, meyveler vs. modelleri için her çeşit beyaz mermer ve plaster örneği alınır ve ölülerin plaster maskeleri de yapılır.

Balmumu, kadife ve renkli kağıtlardan çelenkler, buketler, bayan şapkaları ve düğme delikleri için yapay çiçekler yapılır.

Elle yazı yazılır, basılır, ziyaret, anma ve yıldönümü kartları ve davetiyeleri yapılır.

Korse ve kemer siparişleri alınır ve eskiler onarılır.
Bayanlar için en son moda Paris şapkaları yapılır.
Vs. vs.

Aşkaabat'a varır varmaz bir pansiyon buldum ve polisten, ilanları basıp dağıtmak için izin aldım. Ertesi gün şehrin merkezinde, atölyem için sokağa bakan geniş bir odası, arkada iki küçük odası ve bunlara ilaveten bir küçük avlusu ve kulübesi olan bir yer kiraladım.

En gerekli araçları satın alıp aceleyle ev yapımı Bunsen bataryası kurup bazı eski lavaboları küvet olarak galvano-plastik çalışması için kurdum ve girişe, beyaz bez üzerine büyük kırmızı harflerle bir tabela astım. Tabelada şöyle yazıyordu:

SEYYAR AMERİKAN ATÖLYESİ

KISA BİR SÜRELİĞİNE BURADA HİZMET VERMEKTEDİR
İSTEDİĞİNİZ HER ŞEY YAPILIR, DEĞİŞTİRİLİR VE TAMİR EDİLİR

İlanlar ertesi gün hazırdı ve sokaktaki yaramaz çocukların yardımıyla birçoğunu duvarlara yapıştırdık ve elle dağıttık. Ve eğlence başladı.

İlk günden Aşkaabatlıların çoğu tamir için birçok eşyalarını getirdiler.

Tanrım! Tanrı aşkına neler getirmemişlerdi ki!

Getirdikleri birçok şeyi, hayatımda daha önce ne görmüş ne de duymuştum. Bunlar arasında hiç de sıradan olmayan şeyler vardı. Mesela gri saçları çekip koparan bir alet, vişneleri reçel yapmak için ezen bir makine, bedenin terleyen bölgelerine koymak için bakır sülfatı öğüten bir öğütücü, peruklar için özel bir ütü vs.

Orada neler olup bittiğini daha iyi anlamanız açısından, size yerel şartlardan bahsetmeliyim.

Hazar bölgesinin ve Türkistan'ın bu kısmı komşuydu ve sadece birkaç on yıl önce, buralarda yabancı nüfuslar oluşmaya ve yeni şehirler çoğunlukla eski yerleşim yerlerinin dışında kümelenmeye başlamıştı. Sonuçta, bu bölgenin bütün şehirleri, birincisi, Asya şe-

hirleri diye adlandırılan ve bunun yanında, yeni Rus şehirlerinin de olduğu iki kısımdan oluşur ve her biri kendi bağımsız yaşantısına sahiptir.

Bu yeni şehirlerin nüfusları Ermeniler, Yahudiler, Gürcüler, İranlılar ve diğerlerinden oluşuyordu ama başlıcası Rus'tu ve birçoğu bu bölgedeki hizmetlerini bitirmiş olan devlet memurları ya da emekli askerlerdi.

Bu ülkenin doğal zenginlikleri ve yerel halkın, çağdaş medeniyetin bozmadığı dürüstlüğü sayesinde, bu yeni gelen nüfus hızla zenginleşmeye başladı ama bu kendi kendilerinin yöneticileri haline gelen cahil memurların kültürel yobazlıklarından dolayı, buraya göç etmiş oldukları haldeki gibi kaldılar. Ve bunun yanında, onlara zenginlik getirmiş olan şey gelişen ticaret olduğu için, ne entelektüelliklerini ne de teknik bilgilerini geliştirecek herhangi bir dal bulamadılar.

Her yere hızla yayılan Avrupa medeniyetinin etkisi bu yerlerdeki insanların hayatına, yazdıkları hakkında aşağı yukarı gerçek bir fikre sahip olmayan gazetecilerin fantastik abartılarıyla dolu olan, işin aslından tamamen sapmış gazeteler ve dergiler aracılığıyla öğrendikleri bilgilerle girmiştir.

Bu yeni zenginleşmiş insanlar, sonradan görme zenginlerin yaptığı gibi kültürlü ve moda olan Avrupalı her şeyi taklit ettiler. Ama bu kültür ve moda hakkındaki fikirleri, bu konularda tarafsız gözlemciler olarak lanse edilen komik ve aynı zamanda üzücü bir karikatür olan cahil kişiler tarafından derlenen Rus gazete ve dergilerinden takip ettiler.

Ve bu insanlar büyük bir zenginlik içerisinde ama kültürün temel ögesinden habersiz bir şekilde, çocukların oynadığı gibi medeni insancılık oyunu oynuyorlardı.

Hiçbir şey moda kadar yakından takip edilmiyor ve herkes her şeyde en yeni olanı denemeye mecburmuş gibi hissediyordu. Dahası, büyük bir hevesle, kültürlü centilmenin hayatına yakışır olduğunu düşündükleri –bunlar tabi ki yalnızca gazetelerdeki reklamlardan öğrenebildikleri şeylerdi– her türden yeni şeyleri ya satın alıyor ya da postayla sipariş ediyorlardı.

Onların bu zayıflıklarını bilen tüm yabancı ticaret adamları, özellikle Almanlar, onlara birçok gereksiz şey ya da hemen bozulan ve eskiyen eşyalar sattılar. Bu komedi o kadar ileri gitti ki reklamı yapılan şeyler arasında, bildiğimiz kibritleri yakmak için özel bir makine ilanı bile bulabilirdiniz.

Gönderdikleri şeyler kullanmaya bile değmeyecek şeyler oluyordu ya da bir kerede parçalara ayrılacak kadar değersiz çıkıyordu ve civarda bir tane bile tamir atölyesi olmadığı için her aile bir yığın bozuk eşya biriktirmişti.

Tamir edilecek şeylerin birikmesiyle ilgili bir başka neden daha vardı. O zaman Doğu'da, özellikle Asya Rusya'sında, bir kere alınan bir şey hiçbir zaman atılmıyor, ihtiyaç duyulmasa da veya bozulsa da satılmıyordu. Dahası, kişi onu satmak isterse alacak kimse bulamıyordu. Bunun yanında, bu şeyleri bir şeyi veya birini hatırlatması için saklama uygulaması da çok yerleşmişti.

Böylece, her evin çatı katı ve hangarlar inanılmaz derecede gereksiz eşyalarla dolup taşıyor ve hatta bunlar, babadan oğula geçiyordu.

Sonuç olarak, her şeyi tamir eden bir atölye olduğunu öğrendiklerinde, bana uzun zamandır hiç kullanılmayan şeyleri, örneğin bir büyükbabanın koltuğunu ve bir büyükannenin gözlüğünü, büyük büyükbabanın balalaykasını*, bir ninenin saatini, vaftiz babasının hediyesi olan giysi sandığını, başpiskoposun onlarla kaldığında kullandığı battaniyeyi, babaya İran şahı tarafından sunulan bir nişanı vs. vs. tamir edilir ve eski haline getirilir umuduyla sürükleye sürükleye getirdiler.

Tüm bunları tamir ettim.

Bir kere bile, onları tamir etmeden geri vermedim, kabul etmezlik yapmadım.

Bazı aletleri ya da diğer şeyleri tamir etmem için harcadığım zamanın hakkını ödeyecek kadar para vermeseler de, elime gelen şey yeni ise onu tamir etmeye çalıştım çünkü bu durumda paranın kendisiyle ilgileniyor değildim ama bu türden bir çalışmanın, kendimi

*Gövdesi üç köşeli ve 2, 3 veya 4 telli Rus mandolini.

geliştirmem için sunmuş olduğu olanak ve benim için bilinmeyen bir şey olması ilgimi çekiyordu.

Bana her ne kadar çok bozuk ve kullanışsız malzemeler getirseler de bunlar arasında, onları nasıl kullanacaklarını bilemedikleri –bu aslında onların cahilliğine ve teknik bilgi hakkında hiçbir temele sahip olmayışlarına dayanıyordu– ve hiç hasar görmemiş olan yeni şeyler de oluyordu.

O zamanlar dikiş makineleri, bisikletler, daktilolar gibi en son icatlar her yere korkunç bir hızla yayılmaktaydı. Tüm bu şeyler büyük bir coşkuyla sipariş edilip satın alınıyor ama az önce söylemiş olduğum gibi, en basit bir teknik bilgiye sahip olmadıkları ve bölgede bu konuyla ilgili atölyeler ve uzmanlar bulunmadığı için, aldıkları şeylerle ilgili en ufak bir sorun olduğunda, bozuk diye bir kenara kaldırıyorlardı.

Size daha sonra hiçbir vicdan azabı duymadan onların bu cahillik ve saflıklarını kullandığım birkaç basit örnek anlatacağım.

Bir gün zengin ve şişman, ter içinde bir Ermeni adamın kızıyla birlikte, Nijni Novgorod'da panayır için kalırken kızının çeyizi için aldığı dikiş makinesini tamir ettirmek için bana geldiklerini hatırlıyorum.

Adamın dediği gibi, dikiş makinesi ilk başlarda tam bir hazineydi. Ne kadar övülse azdı; çok temiz ve çok çabuk dikiyordu ama aniden hiçbir sebep yokken, ters dikmeye başlamıştı.

Makineye baktığımda onun gayet iyi çalıştığını gördüm.

Bazı dikiş makinelerinde dikişi düzenleyen manivelanın yanında, iğnenin yönünü değiştiren başka bir manivela olduğunu bilirsiniz ve bu değiştirildiğinde dikişin yönü de değişir. Belli ki biri bunu farkında olmadan değiştirmiş ve makine ileriye doğru dikeceği yerde geriye doğru dikmeye başlamıştı.

Makinenin düzeltilmesi için manivelanın doğru konuma getirildiğinde çalışacağını hemen anlamıştım ve bunu hemen oracıkta yapabilirdim. Ama kurnaz bir üçkağıtçıyla karşı karşıya olduğumu gördüğümde ve konuşma sırasında, onun karakul deri tüccarı olduğunu öğrendiğimde, bu tiplerin ceplerini her şeye bir çocuk gibi kolayca inanan bir Tekki ya da Buharalıyı kandırarak doldurduğu-

nu iyi bildiğimden, ona aynı oyunu oynayarak karşılık vermeye karar verdim. Bu yüzden ona makinesinin niçin çalışmadığıyla ilgili oldukça uzun bir hikaye anlattım, makinenin yeniden çalışabilmesi için birkaç parçasının değişmesi gerektiğini söyledim, bu arada çakal üreticiler hakkında atıp tutuyordum.

Kısacası, ona makineyi üç gün içinde tamir edeceğime söz vererek on iki ruble ve elli kopek alarak onu soydum. Ama tabi ki, adam kapıya doğru güç bela vardığında, ben çoktan manivelayı doğru konuma getirmiş, numaralamış ve makineyi işi biten eşyaların yanına koymuştum.

Bir defasında da bir subayın atölyeme girerek bana yüksek bir ses tonuyla, şöyle demiş olduğunu iyi hatırlıyorum:

'Bölge komutanlığının ofisine git ve görevdeki katibe,' –şunu söylemeliyim, o zamanki Rus subaylar sipariş vermenin dışında hiç konuşmazlardı– 'ona sana daktiloları göstermesini emrettiğimi söyle. Sonra bana neyin bozuk olduğunu bildir.'

Ve geldiği gibi gitti.

Onun bu kaba ve buyurucu ses tonu beni şaşırttı ve çileden çıkarttı. Ve bu yüzden oraya hemen gidip bu subayın ne cins bir insan olduğunu ve onu çileden çıkarmanın bir yolunu bulup –itiraf etmeliyim ki bunu yapmaktan her zaman hoşlanmışımdır– ve masum ifadesinin altında yatanı ortaya çıkarmak için -ki bu türden kaba insanları nasıl feci bir şekilde cezalandırmak gerektiğini iyi bilirim- sabırsızlandım.

Aynı gün içinde, ofise gidip baş katibe ziyaret nedenimi açıkladım. Ve beni görmeye gelenin bir yaver olduğunu öğrendim.

Üç tane olan daktiloları gözden geçirirken geveze baş katibe bir sigara uzatarak onunla muhabbet kurdum ve o da bana şunları anlattı:

'Bu makineler St. Petersburg'tan yeni geldiler ve ilk seferinde mükemmel bir şekilde çalışıyorlardı ama sonra bir tanesi, daha sonra ikincisi ve daha sonra da üçüncüsü bozuldu ve hepsi de aynı şekilde arızalandı: Daktilo şeridi çözüldü. Yaverler, onların üstleri ve diğerleri, makineleri onarmaya çalıştılar ama her ne kadar

denediyseler de başarılı olamadılar ve son üç gündür, ofis yazışmaları yeniden elle yazılmak zorunda kalındı.'

Katip bunları anlatırken ben de bir yandan daktiloları gözden geçirmiş ve sorunun ne olduğunu çoktan bulmuştum.

Bazılarınız şüphesiz hatırlarsınız, eskiden daktiloların içindeki şerit makaraları, makinenin arkasındaki alt kısmın içerisinde yer alan özel bir kutuya yerleştirilmiş olan yayın baskısıyla gevşerlerdi. Daktilo şeridi yavaşça hareket ettikçe, belirli uzunluktaki yayın da ona ayak uydurması uzun zaman alıyordu ve böyle olunca şeridin zaman zaman yeniden sarılması gerekiyordu.

Belli ki makineler teslim edildiğinde yayları tamamen gevşemiş ve zamanla bozulmuştu; sadece yeniden sarılmaları gerekiyordu. Ama bir anahtar ya da benzeri bir şey olmadığı için, bu konuda en ufak bir eğitimi ya da teknik bilgisi olmayan insanlar için makaraların yeniden sarılması gerektiğini keşfetmek oldukça zor görünüyordu.

Tabi ki bunu katiplere söylemedim ama akşam yemeği davetlerini kabul ettim. Lahana çorbası ve *kaşa* gibi iyi bir meclis yemeği yedikten sonra, nuh nebiden kalma bisikletime binip doğruca eve gittim.

O akşam yaver atölyeme tekrar geldi ve aynı yüksek ses tonuyla sordu: 'Pekala, makinelere ne olmuş? Bu yeni makinelerin niçin çalışmadığını çözdün mü?'

Bundan çok daha uzun yıllar önce, rol yapma konusunda çoktan uzman hale gelmiştim. Gerçek aktörlerin 'saygılı çekingenlik ve saygılı hürmet etme' diye adlandırdıkları tarzı takınarak ve çeşitli Rus teknik işçilerinden alınan ukala anlaşma koşullarını araya sokarak, bu makineleri her açıdan öve öve bitiremedim ama bunların yeniden çalışabilmesi için büyük bir tamire ihtiyaç olduğunu söyledim. Bunun yapılması için tahmini fiyatın, makinelerin kendisinin neredeyse dörtte biri olduğunu açıkladım.

Ertesi gün bu mükemmel derecede iyi olan makineler, başlarını yaverin çektiği, neredeyse bir müfreze tarafından büyük bir ağırbaşlılıkla atölyeme getirildi.

Onları hemen içeri kabul ettim ve sonra, çok ciddi bir tarzda, bu makinelerin en az on günden önce hazır olamayacağını söyledim. Çileden çıkan yaver ofiste işler biriktiği için bunları olabildiğince çabuk bitirmem için yalvardı.

Sonunda, sıkı bir pazarlıktan sonra, bir daktiloyu iki gün içinde akşamları da çalışarak teslim etmem konusunda anlaştık ama bunun karşılığında ona, askerlerinin ordunun lokantasından yeni satın aldığım ve avluda duran üç yavru domuzuma yiyecek getirmeleri için izin vermesini istedim.

İki gün sonra, bu oldukça kusursuz makinelerden biri "hazırdı" ve diğerlerini hafta sonunda teslim etmeye söz verdim.

Teşekkürlerin ve her bir makine için on sekiz ruble kazanmanın yanında, askerler henüz bebek olan domuzlarım için her gün yemek getirdiler ve onlara üç ay baktılar; Aşkaabat'ta kaldığım süre içinde yavrular şişko domuzlara döndüler.

Katiplere tabi ki, yaylar bozulduğunda ne yapmaları gerektiğini açıkladım ama benim tamir işlemimi belli ki hiç anlamadılar.

Aynı şey, atölyemi taşıdığım ve aynı işe orada iki ay devam ettiğim Merv kasabasında da birçok kez tekrarlandı.

Bir gün, yöredeki hazırlık okulunun müfettişi –okulun adını şu an hatırlamıyorum– fizik deneyleri yapmak için gerekli olan bir elektrik makinesini tamir etmem için geldi.

Bu, diskleri çeviren, kıvılcımlar saçan ve nedendir bilinmez, her okulun sahip olmayı bir görev saydığı –ki bugün bile böyledir– elektrostatik bir makineydi. Bu makineyle birlikte, sözüm ona o ünlü fizik derslerinde, öğretmenler kendini beğenmiş bir şekilde sadece makinenin disklerini çevirerek öğrencileri Leyden tüplerinin küçük metal düğmelerine tek tek dokunmak zorunda bırakıp bu eğitici deneyi sanki kutsal bir ritüel havasına sokarlar. Bu metal düğmelere dokunmanın sonucunda çocukların yüzlerinde oluşan acıyla beraber yüzünü ekşitme ifadesi her zaman korkunç bir şamata doğurur ve pedagoglar bunun, besinleri sindirmede olağanüstü yardımcı olduğunu düşünmektedirler ve bu, böylesi bir fizik dersinin genel finalidir.

Müfettiş bu makinelerden bir tane sipariş etmiş ve onu St. Pe-

tersburg'taki Siemens&Halske adındaki Alman şirketinden monte edilmeden almıştı. Kendisi, diğer öğretmenler, meslektaşları makineyi denildiği şekilde çalıştırmaya çalışsalar da makineden hiçbir kıvılcım çıkaramamışlar ve sonunda müfettiş, onu benim atölyeme getirmek zorunda kalmıştı.

Makineyi ilk gördüğümde her şey, makinenin önemli bir kısmında yer alan ve birbiriyle doğru orantıda olması gereken iki diskin dışında, iyi görünüyordu. Sadece, dingilin üzerindeki vidanın gevşetilip disklerden birinin hafifçe kaydırılması gerekiyordu ve bu bir dakikalık işti. Ama kendisinin bile ne olduğunu bilmediği şeyleri başkalarına öğreten bu saygın pedagogdan, makinesini tamir ederken atölyeme dört kez geri gelip para talep etmeyi gerektirmeyen Leyden tüpleri için on ruble ve yirmi yedi kopek talep ettim.

Bu türden vakalar, bu atölyemde geçen günlük hadiselerdi. Her zaman yarı yolda bu talihsiz ve bilgisiz insanlarla karşılaştığımda –ki sadece şans eseri elde ettikleri statüyle bölgenin aydınları haline gelmişlerdir ama genel zeka skalasına baktığımızda otoriteleri altında olan insanlardan, zeka açısından çok daha düşük düzeyde olan bu sözüm ona aydın insanların– aptallıklarından yararlanmayı hiçbir zaman bir günah olarak düşünmedim.

Ama en orijinal ve aynı zamanda en kar getiren olay korse işiydi.

Paris'te o mevsim korse modası büyük ölçüde değişmişti. İlk önceleri moda olan yüksek korseler, yerini düşük korselere bıraktı.

Bu yeni moda dalgası bu bölgede moda dergileri tarafından yayıldı ama bu bölgeler, modanın merkezinden uzakta olduklarından korselerin kendileri henüz satışta değildi. Sonuçta, birçok kadın bana eski korselerini getirerek onları yeni moda olan korselere dönüştürmenin mümkün olup olmadığını sormaya başladılar.

Ve bu korse işine girmemin sonucunda kendimi "Kolay Yol"da buldum. Bu durum şu şekilde gelişti:

Bir defasında, kısaltıp belini sahibinin genişliğine göre ayarlamak zorunda kaldığım büyük bir Jewess korsesi için biraz balene ihtiyacım olmuştu. Uzun ve sonuçsuz bir araştırmadan sonra, dük-

kandaki çocuk, diğer birçokları gibi, stokta balen olmadığını söyledi ve bana, tüm modası geçmiş korseleri satın almamı önerdi çünkü şüphesiz mal sahibi bunları neredeyse balen fiyatına satardı.

Hemen mal sahibinin yanma gittim. Onunla pazarlık yaparken zihnimde başka bir plan belirdi ve niyetlendiğim gibi bir korse almak yerine dükkandaki bütün korselere –altmış beş eski moda korse- genel fiyatı olan dört ya da beş ruble yerine yirmi kopek ödedim. Aşkaabat'daki diğer bütün dükkanlardaki korseleri daha düşük fiyatlar ödeyerek satın almak için acele ettim çünkü herkes bu oldukça kullanışsız ve gereksiz olan korselerden kurtulmaya can atıyordu.

Bunları yapmakla kalmayıp ertesi gün, işe aldığım iki çocuğun babası olan yaşlı bir Yahudiyi, Orta Asya Demiryolu üzerindeki bütün kasabalardaki eski moda korseleri alma işiyle görevlendirdim ve ben de bu arada, pensler ve makaslarla beraber yeni korseler yapmaya çalışıyordum.

Bu da çok kolay bir şekilde yapıldı: Korsenin kesileceği çizgi kalemle işaretleniyor ve korse yukarıdan kesilmeye ve biraz da aşağıdan alınmaya başlanıyordu. Sonra, balenin sonundaki şerit ve içindeki materyal penslerle ve makasla kesiliyordu. Ve sonra, benimle çalışan ve Vitvitskaya'nın denetimi altında olan kızlar şeritleri birbirine bağlayan bantları söküp kesiyor ve bunları, kısaltılmış korsenin etrafına yeniden dikiyorlardı. Tüm kalan korselerin yapılacak tek işi kalmıştı; o da iplerini bağlamaktı ve son Paris modası olan *minyon* korseleri satışa hazırdı. Ve bir günde neredeyse yüzlercesi yapılıyordu.

Bunun en komik sonucu, dükkan sahiplerinin eski moda korselerinin başından geçen büyük değişikliği ve yenilerine karşı olan büyük talebi öğrendiklerinde, dişlerini gıcırdatarak onları benden geri almak istemeleri oldu; ama on ya da yirmi kopeğe değil, bir korse için üç buçuk rubleye.

Tüm bunların sonucu hakkında bir fikir vermek için size sadece Krasnovodsk, Kızıl-Arvat, Aşkaabat, Merv, Çardzhou, Buhara, Semerkant ve Taşkent gibi merkezlerde altı binin üzerinde korse alıp sattığımı söylemem yeterli olacaktır.

Bu ticaret skalasındaki bu orandaki kar, sadece, bu çeşit çeşit yerli halkın saflığı ve cahilliğinden ya da benim iyi işleyen kurnazlığımdan ve kendimi her türlü duruma kolayca uydurabilme yeteneğimden kaynaklanmadı. Bunu, bu zayıflıklara karşı, herkesin içinde olduğu gibi benim de içimde olan ve sürekli tekrarlamayla insanın içine yerleşen ve tembellik olarak adlandırılan şeye karşı olan inatçı tutumuma borçluyum.

Bu zaman süreci içerisinde, sıradan varlığımın işleyişinde, genel bilimin hali hazırdaki durumunun açıklayamayacağı ve hayatım boyunca bir kereden daha fazla tekrarlanan bir değişim yaşadığımı belirtmek ilginç olacaktır. Bu, beni birkaç hafta boyunca, hatta aylarca neredeyse hiç uyutmayan enerji giriş ve çıkış temposunun işleyişindeki değişimdi ve aynı zamanda, bir aktivitenin tezahürü azalmaktan ziyade, tam aksine her zamankinden çok daha yoğun bir hale gelmişti.

Bu durum en son yeniden meydana geldiğinde, bu olay benim, yani kendinin farkında olan kısımlarım için o kadar ilginç bir hale geldi ki bu soru, içimde çok daha önce uyanan diğer sorularla eşit öneme sahip oldu ve çözümü o zamandan bu yana, hayatımın amacı ve anlamı olmuştur.

Enstitünün ana programıyla ilgili meseleleri ayarladıktan sonra ve subjektif ilgi alanlarıma zamanımın yarısını adayabilme olasılığına yeniden sahip olduğumda, kafamdaki bu soruyu aydınlatma işine öncelik vermeye niyetliydim.

Organizmamın genel işleyişinin akıl almaz olağan dışılığı, size anlattığım zaman içindeki durumumda oldukça açık bir biçimde görülebilir.

Tüm gün boyunca sürekli bir müşteri akını ve bir o kadar da süren gevezelikle beraber, müşteriler bana kırılan eşyalarını tamir için getirdiler ya da çoktan tamir edilmiş şeylerini almak için geldiler. Böylece günümün büyük bir bölümü sipariş alıp onları teslim etmekle geçiyordu. Müşterilerimin olmadığı anlar bana ancak istisnai bir aceleyle, sürekli olarak gereken birçok çeşit materyal satın almaya gidip gelmem için yeterli süre sağlıyordu. Bu yüzden işin kendisi, akşam yapılmak zorundaydı.

Atölyede çalıştığım tüm zaman boyunca, zamanımı, gündüz müşteriler için ve tüm gece de çalışmak için olmak üzere ikiye bölmek zorundaydım.

Şunu söylemeliyim ki tüm bu işlerde, kısa bir sürede şemsiyeleri kaplama, bayanların korselerine ve şapkalarına yeniden şekil verme ve özellikle yapay çiçek yapma konusunda neredeyse bir uzman haline gelen Vitvitskaya'nın bana çok yardımı olmuştur. Buna ilaveten, başta işe almış olduğum yaşlı Yahudinin iki oğlu da, büyüğü metal eşyaları temizleyip galvanize etmek için hazırlayıp sonrasında onları cilalayarak, küçüğü ise ayak işlerinde, demirhanedeki ateşi yakıp körüklerle ilgilenerek bana yardımcı olmuşlardır. Sonlara doğru, yerli ataerkil aileleri tarafından tam bir eğitime tabi tutulmak üzere ince iğne işlerinde kendilerini yetiştirmeleri için benim evrensel atölyeme gönderilen altı genç kız da bana yardım etmiştir.

Başlangıçta sadece dördümüz varken bile, gerçekten o kadar çok iş yapıldı ki sanki arka odalarda, 'Halka giriş kesinlikle yasaktır' uyarısının olduğu yerde çalışan düzinelerce uzman işçinin bu işleri çıkardığı izlenimi veriyordu.

Üç buçuk ay içinde Aşkaabat'ta bir atölye açıldı ve bu süre içinde elli bin ruble para kazandım. Bunun anlamını biliyor musunuz?

Kıyaslama yapacak olursak, o zamanlar bir Rus memurun ortalama aylık maaşı otuz üç ruble ve otuz üç kopekti ve sadece tek bir kişi değil, ailesi hatta bir sürü çocuğu olanlar bile bu parayla geçinmek zorundaydı. Üst rütbeli bir subayın maaşı, o zaman çok büyük bir para olan ve her genç adamın bu miktarda kazanmak istediği, kırk beş-elli ruble arası değişen bir miktardı.

Et, bir sterline denk gelen altı kopekti; ekmek iki ya da üç kopekti; iyi bir üzüm iki kopekti ve bir rublenin içinde yüz kopek vardı.

Elli bin ruble; bu gerçekten büyük bir servetti!

Atölyemin çalıştığı süre zarfında, bu işin yanında büyük kar kazanmak için başka işlerin de çıktığı birtakım fırsatlar oldu. Ama bahsin şartlarından biri, paranın sadece el işiyle ve illaki bunlarla ilgili küçük ticari işlerle kazanılmasını gerektirdiği için, bu fırsata kendimi kaptırmadım.

Bahis, Aşkaabat'dayken üstünde anlaşılan paranın dört katından da fazlası elde edilerek çoktan kazanılmıştı ama ben yine de aynı işi devam ettirmek üzere başka bir şehre gitmeye karar verdim.

Hemen hemen her şey bitmişti. Vitvitskaya kız kardeşine gitmişti ve ben de Merv'i üç gün sonra terk etmeye hazırlanıyordum.

Sanırım size anlatmış olduğum şey, bu hikayeyle zihninizde bazı net fikirlere sahip olmanıza yetecektir: Yani siz Amerikalılar için ideal olan ve ticari hamule diye adlandırdığınız, insanın ortak psişesinin spesifik bir özelliği, aynı zamanda –ve hatta çok daha gelişmiş olarak– siz Amerikalıların sahip olmadığı diğer özelliklerle birlikte, diğer kıtalarda yaşayan insanların arasında da bulunabilir. Ama yine de bunun sizin zihninizde daha iyi canlanmasını ve benim o günlerdeki aktivitelerimle ilgili daha detaylı bir bilgi vermek bakımından size Aşkaabat'dan ayrılmadan önce oynadığım bir ticari oyundan daha bahsedeceğim.

Atölyemi açtıktan hemen sonra, etrafa her çeşit şeyi satın aldığımı duyurdum. Bunu iki nedenden ötürü yaptım: birincisi, tamirat işlerim için gerekli olacak malzemeleri almak için; çünkü bu amaç için çarşılarda ve dükkanlarda bana yararlı olacağını düşündüğüm ne varsa almıştım ve ikincisi, bana tamir ya da kontrol için getirilen eski eşyaların arasında, genelde olduğu gibi, nadir bulunan değerli şeyleri yakalayabilme şansına sahip olacaktım.

Kısacası, aynı zamanda bir antikacıydım.

Oradan ayrılmamdan birkaç gün önce, pazarda, daha önceden Tiflis civarından tanıdığım ve Transkafkasya Tren İşletmesi istasyonlardan birinde bir büfe işletmiş olan bir Gürcüyle karşılaştım. Adam o sırada ordu malzemeleri tedarikçisi olarak çalışıyordu ve bana, elinde fazlaca olan birkaç eski demir yatağı satma teklifinde bulundu.

Aynı akşam onun evine gittim ve yataklara bakmak için mahzene indik ama içeride o kadar tahammül edilemeyecek kadar pis bir koku vardı ki orada kalmak neredeyse imkansızdı. Çabucak yataklara göz attıktan sonra, olabildiğince çabuk bir şekilde kendimi dışarı attım ve sokağa çıkınca pazarlığa başladık. Mahzendeki kötü

kokunun, Astragan'da, bölge polisinin lokantası için satın almış olduğu yirmi varilde saklanan ringa balığından geldiğini öğrendim. İlk iki varil teslim edilip açıldığında ringa balığının bayatlamış olduğunu görüp reddetmişler ve bu Gürcü arkadaş da, isminin lekelenmesinden korktuğu için onları hiçbir yere satmamış ve onları geri alıp geçici olarak bu mahzene koymuş, sonra da onları neredeyse unutmuş. Aradan üç ay geçtikten sonra yani şimdi, tüm evini bu kötü koku sardığında, olabildiğince çabuk bir şekilde onlardan kurtulmaya karar vermişti.

Onun canını sıkan; sadece ringalar yüzünden para kaybetmek değil, onları dışarıda bir çöplüğe taşımak için para ödemek zorunda kalmasıydı, aksi takdirde, sağlık komisyonu bunu duyacak ve ona ceza kesecekti.

Bana tüm bunları anlatırken, bu zaman süreci içinde içimde oluşmuş olan alışkanlık gereği, düşüncelerim işlemeye başladı ve o ya da bu şekilde, bu olaydan da kar edebilmek olası mı, diye düşünmeye başladım.

Hesaplamaya başladım:

Gürcünün atılması gereken yirmi varil çürümüş ringa balığı vardı. Ama varillerin kendisi en azından bir ruble ediyordu. Ama bu yalnızca onları karşılıksız boşalttığım zaman elde edilebilirdi. Aksi takdirde, onları taşıtmak neredeyse kendileri kadar bir fiyata mal olurdu...

Derken aklıma birden, onların özellikle de çürümüş olanların kesinlikle iyi gübre olabileceği geldi. Ve bir bahçe sahibi, böylesine iyi bir gübreyi para ödemeden almak için, karşılığında varilleri mahzenden alıp içlerini boşaltıp onları yıkayıp atölyeme geri getirebilirdi.

Varilleri tütsüledikten sonra, onları bir kerede satabilirdim çünkü varillere büyük talep vardı ve böylece kısa bir zamanda yirmi ruble kazanabilirdim. Bunun sonucunda kimse bir şey kaybetmeyecekti, aksine herkes kazançlı çıkacaktı; hatta ticarette kaybetmiş olan ama şimdi varilleri taşıtma parasını cebinde tutarak kar edecek olan Gürcü arkadaş bile.

Kafamda bunları düşündükten sonra Gürcü adama şöyle de-

dim: 'Bana yataklarda biraz daha indirim yaparsan, bu varillerin buradan çıkmasını hiçbir para almadan ayarlayabilirim.'

Kabul etti ve onu bu beladan hemen yarın kurtaracağıma söz verdim.

Yataklar için ödememi yaptım, onları at arabama yerleştirdim ve açılmamış varillerden birini bir bahçıvana göstermek için yanıma aldım. Atölyeye geri dönüp yükü boşalttık ve hangara koyduk.

Tam o sırada, benim için çalışan çocukların babası, bizim yaşlı Yahudi içeri girdi. Genelde akşamüstleri oğullarıyla sohbet eder ve bazen de onlara işlerinde yardım ederdi.

Küçük avlumda sigara içmek için otururken kafamda, ringa balığını domuzlarım üzerinde denemekle ilgili ani bir düşünce belirdi; belki de domuzlar onları yerlerdi. Yaşlı adama hiçbir şey açıklamadan varili açmak için ondan yardım istedim.

Kapak aralandığında, yaşlı adam kokuyu almak için varile doğru eğildi ve yüzü aniden parladı ve şöyle dedi:

'Bu, ringa balığı dedikleri şey! Bu tür ringa balığını uzun zamandır görmemiştim, aslında bu lanet ülkeye geldiğimden beri görmedim!'

Kafam karışmıştı. Uzun zamandır ringa balığı yemeyen ve Asya'da yaşayan biri olarak, bu balığı tatmış olsam da iyisini kötüsünden hiçbir zaman ayırt edemem. Bunların hepsi, bence aynı kötü kokuya sahiptir. Ve bu yüzden, bu yaşlı Yahudiye bu önemli açıklamasına önem vermediğimi göstermek zorunda hissettim kendimi çünkü çok daha önceleri, Rusya'nın Rostov kasabasında yaşarken bir kasap dükkanı varmış ve burada aynı zamanda balık da satıyormuş.

Aslında hala tamamıyla ikna olmadığım için ona yanılıp yanılmadığını sordum ve bundan dolayı çok alındı ve şöyle cevap verdi: 'Sen ne söylüyorsun? Bunlar öylesine gerçek, muhafaza edilmiş ve... balıklar ki!' Ve sonra yaptığı tammlamayı hatırlamıyorum.

Hala bazı şüphelerim olduğu için, ona bütün bu parti ringa balıklarını şans eseri satın aldığımı söyledim. Bizim aramızda, eşyaların açılmadan önce bazılarının bir kerede satılması hayırlı bir şeydir ve bütün satışın iyi gideceğine işaret eder. Bu yüzden, ertesi sa-

bahı beklemeden bir kerede birkaç ringa balığı satmalıydık. Yaşlı adama, bunu hemen yapabilir misin, diye sordum.

Bu şekilde, yaşlı adamın söylediklerinin doğru olup olmadığından emin olup ona göre hareket etmek istiyordum.

Atölyemin yanında birçok Yahudi yaşıyordu ve çoğu da ticaret adamıydı. Akşam üstü olduğundan dükkanların büyük bir kısmı kapalıydı ama atölyemin tam karşısında bir saatçi vardı. Adam ilk önce atölyeye davet edildi ve hemen hiç pazarlık etmeden bir düzine balık alarak çiftine on beş kopek ödedi.

Bir sonraki alıcı, köşedeki eczanenin sahibiydi ve bir kerede elli tane satın aldı.

Satın alanların memnun ifadelerinden, yaşlı adamın doğru söylediğini anladım. Ertesi sabah, şafak vakti, bir at arabası kiralayarak, daha önceden açılmış ve bu yüzden bozulup kötü bir koku saçmaya başlamış olan iki varilin dışındaki tüm varilleri alıp atölyeme taşıdım. Bu açılmış olanları da hemen kasabanın çöplüğüne gönderdim.

Kalan on sekiz ringa balığı varili sadece en iyi olmakla kalmayıp en iyi kaliteye dönüştü.

Belli ki, hepsi de Tiflis yerlisi olan ve ringa balığı yemeyen bölge polisi lokantası için gıda seçen kişi de, Gürcü tüccar da benim bildiğimden daha fazlasını bilmiyorlardı, yani hiçbir şey bilmiyorlar ve garip kokudan dolayı, balıkların bozulmuş olduğunu düşünüyorlardı ve Gürcü adam bu yüzden yaptığı işte kaybetmişti.

Üç gün içinde, her ringa balığı için yaşlı adama ödediğim ve onu oldukça mutlu eden yarım kopek paranın karşılığında, bütün ringa balıkları toptan ve perakende olarak satıldı.

Orada yapılması gereken tüm işleri bitirdiğimde, ayrılacağım günün arifesi, bu Gürcü arkadaşı, diğer tanıdıklarımla beraber veda yemeğine davet ettim. Masada bu olayı nasıl kendi lehime çevirdiğimi anlatıp cebimden, bu işten kazandığım parayı çıkararak ona kazancımı paylaşmayı teklif ettim. Ama Transkafkasya ve Hazar bölgesinin eski sakinleri arasında sağlam bir şekilde yerleşmiş ticari bir prensibe sahip olan bu Gürcü arkadaş, parayı paylaşmayı reddetti. Bana, varilleri bana vermeye karar verdiğinde onların beş para etmez olduklarına emin olduğunu ve bu olay tersine işlediyse,

bunun benim için büyük bir şans ve kendisi için kötü bir talihsizlik olduğunu belirterek, benim bu nazik önerimden faydalanmanın haksızlık olacağını düşündüğünü söyledi. Dahası, ertesi gün Merv'den ayrıldığımda, at arabamın içinde diğer eşyaların arasında bu Gürcü arkadaş tarafından koyulmuş, keçi derisinden bir tulum içinde şarap buldum.

Benim bu alışılmadık atölye maceramın üzerinden birkaç yıl geçmiş olsa da hayatımın temel amacını gerçekleştirmek için gerekli olan koşulları sağlamak üzere durmaksızın çalışırken, para getirici her çeşit işle bizzat sık sık meşgul olmak zorunda kaldım.

Bu yıllarda başımdan geçen birçok macera ve beklenilmedik olaylar, size hem psikolojik hem de pratik bakış açısından çok ilginç gelecektir ama bu akşam, sorulan sorunun dışına çıkmamak için, bunlar hakkında şu an konuşmayacağım çünkü bu yıllar ve hayatımın buna benzer zamanları hakkında bir kitap yazmaya zaten niyetim var.

Yalnızca şunu söyleyebilirim ki kendime belirli bir zaman içinde, bana oldukça deneyim ve güven kazandırmış olan belirli bir miktarda para kazanma hedefi koydum. Ve bu yüzden, tüm yeteneklerimi bu amacımı gerçekleştirmek için seferber ettim; –aslında insanın bu para kazanma sevdası, hiçbir zaman ilgimi çekmemiş olsa da– bunu öyle bir şekilde gerçekleştirdim ki bu sizin, en iyi Amerikalı dolar uzmanlarınızın bile kıskançlığını uyandırabilir.

Bunun için çok çeşitli işlerle, bazen çok büyük işlerle uğraştım. Örneğin, demiryolu ve yol yapımı ile ilgili hem özel hem de devlet sektörüyle çalışarak kontratlar yaptım; çok sayıda depo, restoran ve sinema açtım ve onları iyi iş yaparken sattım; çeşitli kırsal yatırımlar organize ettim ve Rusya'ya başta Kaşgar olmak üzere birkaç ülkeden sığır ithal ettim; petrol kuyuları ve balıkçılık işleriyle de uğraştım ve bazen, bu birkaç işi birarada yürüttüm. Ama tüm bu söylediğim işlere tercih ettiğim başka bir iş vardır ki o da benim hiçbir zaman belirli bir zaman ve mekan yaratmama özel bir ihtiyaç sağlamamış ve oldukça da kar getiren halı ticareti ve antikacılık işidir.

Sonunda, bu dört beş yıllık hummalı uğraşılardan sonra, bu işlerin tümünü tasfiye ettim ve 1913 yılının sonunda, kendime kutsal bir görev olarak edindiğim işi gerçekleştirmeye başlamak için Moskova'ya gittiğimde, paralarımı biraraya toplamış ve bunlara ilaveten, iki tane paha biçilemez koleksiyon satın almıştım. Bunlardan biri antika bir halı ve diğeri ise Çin emayesi diye adlandırılan bir porselendi.

Böylesine bir gelire sahip olduktan sonra finansal konular üzerine artık düşünmek zorunda kalmayacak, zihnimde çoktandır belirli bir şekil almış olan ve Enstitümün temelini oluşturacak fikirleri gerçekleştirmek için artık özgür olacaktım. Kısacası, insanın vicdanıyla doğasının otomatik hareketleri arasındaki kaçınılmaz sürtüşme tarafından düzenli olarak hatırlatılacak insanın varoluş amacı ve duygusunu sağlayacak olan koşulları etrafımda yaratmak istedim.

Bu, Dünya Savaşından bir yıl önceydi.

Önce Moskova'da, sonra St. Petersburg'da birçok entelektüeli ve bilimle uğraşan insanı çeken bir dizi konferans düzenledim ve fikirlerimle ilgilenen insanlarm sayısı giderek büyümeye başladı.

Planımın bir sonraki aşamasında Enstitümü kurmak için bir adım daha attım.

Yavaş yavaş projemi sonuçlandırmak için gerekli olan her şeyi hazırlamaya başladım. Yaptığım diğer hazırlıkların yanında, farklı Avrupa ülkelerinden sipariş ettiğim ve Rusya'dan satın alamayacağınız bir arazi ve diğer gerekli araçları satın aldım. Hatta kendi gazetemi basmak için gerekli işlemleri bile ayarladım.

Bu işlerin yoğunluğunun tam ortasında savaş patlak verdi ve hali hazırdaki politik karmaşıklık düzelene kadar her şeyi askıya almak zorunda kaldım.

O zamana kadar, biriktirdiğim paramın yarısını ön aşamadaki hazırlıklara harcamış bulunmaktaydım.

Ne yazık ki savaş büyümeye devam etti ve barış ümidim giderek daha çok zayıfladı. Düşmanlıkların bitmesini beklemek için Moskova'dan ayrılıp Kafkasya'ya gitmek zorunda kaldım.

Herkesin kafasını yeterince meşgul eden politik olaylara rağ-

men çalışmama olan ilgi toplumun bazı kesimlerinde giderek büyümeye devam etti. Çalışmama gerçekten ilgi duyan insanlar, daha sonradan yerleştiğim Essentuki'de toplanmaya başladılar. Gelen insanlar sadece yakın yerlerden değil, St. Petersburg ve Moskova'dan da geliyorlardı ve yavaş yavaş, şartlar beni Moskova'ya dönmeden, burada bir organizasyon oluşturmaya itti.

Ama burada da olaylar öyle bir hal aldı ki sadece çalışmak değil, yaşamı devam ettirmek bile bir problemdi artık. Hiç kimse yarının ne getireceğini bilmiyordu.

Yaşadığımız Mineral Suları bölgesi sivil savaşın merkezi haline geldi ve kendimizi iki ateş ortasında bulduk.

Kasabalar elden ele geçti: bir gün Bolşeviklere, ertesi gün Kazaklara, bir sonraki gün Beyaz Ordu'ya ya da yeni seçilmiş bir partiye.

Bazen uyandığımız bir günün sabahında hangi hükümetin o gün yönetimi ele geçirdiğini bile bilmiyorduk. Sadece sokağa çıkıp yönetimi ele geçiren iktidarın kendini ilan etmesiyle bunu öğrenebiliyorduk.

Rusya'da yaşadığım onca şey arasında, benim için bunlar en gergin zamanlardı.

Her zaman, elde etmesi neredeyse imkansız olan hayatın en önemli gereksinimlerini elde etmeyi düşünmek ve bunun için endişelenmek zorunda kalmak bir yana, sorumluluğumda olan yüzlerce insanın hayatları hakkında da sürekli olarak endişeleniyordum.

Beni en çok endişelendiren, askerlik çağında olan yaklaşık yirmi öğrencimin –kendilerini öğrencilerim olarak adlandırmaya başlamışlardı– durumuydu. Genç ve orta yaşlı erkekler bile her gün –bir gün Bolşevikler, ertesi gün Beyaz Ordu ve diğer gün başka bazı gruplar tarafından– askere alınıyordu.

Bu daimi gerginlik artık daha fazla süremezdi ve ne pahasına olursa olsun bir çözüm yolu bulunmak zorundaydı.

Bir akşam, her zamankinden daha fazla silah sesi duyulduğu sırada, yoldaşlarımın arasında geçen gergin konuşmanın yankıları yan odadan bana ulaştığında, ciddi biçimde düşünüp taşınmaya başladım.

Bu çıkmazdan kurtulma yollarını düşünürken, akıl hocası Nasreddin Hoca'nın deyişlerinden biri bir çağrışım yoluyla aklıma geldi. Bu deyiş, uzun zaman önce benim için bir çeşit kural haline gelmişti: 'Hayatın her durumunda her zaman makul olan ile yararlı olanı bir etmeye çalış.'

Yıllarca belirli detaylara bir açıklık getirmek için arkeolojik bir soruyla ilgilenmiş olduğumu burada belirtmeliyim. Dolmenler olarak adlandırılan, çok kadim zamanlardan günümüze kadar gelip günümüzde neredeyse her kıtanın belirli alanlarında görebileceğiniz bu dev yapıtların kendileri ve düzenlenme şablonları hakkında olabildiğince çok şey bulma ihtiyacındaydım.

Kafkasya'nın birçok yerinde bunların bulunacağına dair elimde kesin bilgiler vardı ve dahası, bunların bazılarının tahmini yerini resmi bilim tarafından gösterildiği haliyle biliyordum. Bu yerleri sistematik olarak taramak için yeterli zamanım olmasa da, Kafkasya ve Transkafkasya'daki dağlara yaptığım düzenli gezilerde bunları görmek için hiçbir fırsatı asla kaçırmıyor ve gerçek amacımı takip etme yolunda, bu iş için en esnek zamanları seçiyordum.

Kendi kendime çoktandır keşfettiğim üzere Karadeniz'in doğu kıyıları ile Kafkas sıradağları arasındaki bölgelerde, özellikle benim henüz gitmediğim bazı geçitlerin yakınlarında, hem tek başına hem de küçük gruplar halinde duran ve ilgimi fazlasıyla uyandıran çeşitte dolmenler bulunmuştu.

Çalışmalarımın savaş nedeniyle durmasıyla dünyadan kopuk hale geldiğimi anlayınca, bu zamanı Kafkasların bu bölgelerine bu dolmenleri araştırmak ve tetkik etmek için ve aynı zamanda sorumluluğum altındaki insanları ve kendimi güvenli bir yere getirmek amacıyla, kendi kontrolümde özel bir yolculuk yapmaya karar verdim.

Ertesi sabah, o zamanın çeşitli iktidar sahipleriyle çeşitli bağlantıları olan ve bana az ya da çok yarı şuurlu ya da şuursuz bağlı olan birkaç insanın yardımıyla tüm kaynaklarımı biraraya getirdim. Kafkas Dağlarına bilimsel bir keşif yolculuğu yapmak için resmi bir izin almaya çalışıyordum.

Bu izni almayı başardıktan sonra, bu çeşit bir yolculuk için gerekli olan her çeşit teçhizatı da sağladım. Sonra, yaşamak için çok tehlikeli bir yer haline gelen, sivil savaşın sürdüğü Mineral Suları bölgesinde yaşayanlar arasından birkaç öğrencimi seçtim. İki parti oluşturduk; diğerleri arkamızdan gelecekti ve kararlaştırılan yerde buluşacaktık.

Piatigorsk kasabasından başlayan bu bilimsel keşif yolculuğunun ilk partisi toplam on iki kişiydi. İkinci parti ise benim de içinde olduğum yirmi bir kişiden oluşuyordu ve yolculuğa Essentuki'den başlamışlardı.

Resmi olarak bu iki grup birbirinden oldukça bağımsız ve hiçbir ortak noktaları olmayan kişiler olarak düşünülüyordu.

Bu ülkede hüküm süren şartları gerçekten bilmeyen bir insan, o zamanda böylesi bir bilimsel keşif yolculuğu organize etme fikrinin bile ne kadar zor olduğunu düşünmek için dahi çok zengin bir hayal gücüne sahip olmalıdır.

Essentuki'den yola çıkıp ilk olarak Tuapse'den çok uzak olmayan Indur Dağının yasak bölgeleri arasından gitmeye karar verdik. Buradan güneydoğu istikametine doğru araştırma yapmaya başlayacak ve Karadeniz kıyılarından otuz beş ila doksan km içerilere doğru uzanan bir araştırma yapacaktık. Benim yönettiğim ilk grup için, o zaman iktidarda olan Bolşevik hükümetinden, büyük zorluklardan sonra iki demiryolu vagonu almıştım. Bunu yaptığım zamanlarda, bir insanın trenle bavulsuz seyahat etmesi, asker taburlarının devamlı gidiş gelişleri nedeniyle, neredeyse akıl almayacak bir şeydi.

Tüm bu yirmi bir kişinin iki at, iki katır ve üç tekerlekli taşıma arabalarıyla birlikte bu vagonlara sıkışmış olarak seyahat etmesi görülecek bir şeydi. Tabi bu yolculuk için satın alınan çadır, erzak, çeşitli araç ve silahlar da dahil. Ve yolculuğumuza başladık.

Bu yolda Maikop'un dışına kadar seyahat ettik. Ama ne yazık ki bu kasabanın sonrasındaki demiryolu yol yatağının tümü, kendilerini Yeşiller olarak adlandıran yeni bir grup isyancı tarafından tahrip edildiğinden, buradan sonrasını yürüyerek, el arabalarıyla birlikte devam etmek zorunda kaldık. Daha önce niyetlendiğim gibi

yolumuza Tuapse yönünde değil de Beyaz Nehir Geçidi olarak bilinen yönde devam ettik.

İçinde yerleşim olmayan bölgeye ulaşmak için, yerleşim bölgelerini ve Bolşevik ve Beyaz Ordu sınırlarını da en az beş kez geçmek zorundaydık.

Neredeyse tarifsiz bu zorlukları yeniden hatırladığımda, hatta şimdi bile, üzerinden çok zaman geçmiş ve her şey bitmiş bile olsa, içimde hala, bunların üstesinden gelmiş olmanın verdiği gerçek bir tatmin duygusu uyanır. Bütün bu zaman dilimi boyunca mucizeler gerçekten de sanki bizim için çalışıyordu.

Etrafımızdaki her insanı saran fanatiklik ve karşılıklı nefret salgını bize hiç dokunmadı. Bazıları, benim ve yoldaşlarımın, doğaüstü koruma altında olduğumuzu söyleyebilir.

Bizim her iki tarafa da tavrımız yansızdı; sanki bu dünyadan değilmiş gibiydik, dolayısıyla onlar da bize aynı şekilde davranıyorlardı. Bizim tamamen nötr olduğumuzu düşünüyorlardı ve gerçekten öyleydik de.

Çalacak en ufak bir parça eşya için insanı parçalara ayırmaya hazır olan çileden çıkmış hayvanlarla kuşatılınca, bu kaosun ortasından hiçbir şey saklamadan ya da herhangi bir hileye başvurmadan oldukça açık ve korkusuz bir şekilde geçtim. Yağmacılık dört bir yanda kol gezerken, o zamanlar bulunması çok zor olan ve içmek için dört gözle beklediğimiz iki fıçı içki de dahil olmak üzere bizden hiçbir şey alınmadı.

Size şu anda bunları anlatırken, bir adalet duygusu, daha doğrusu bu olaylara tabi olan insanların ruh hallerini anlayışımdan kaynaklanan güçlü adalet duygusu beni, keşif yolculuğumdaki aktivitelerimi bilinçsiz ve içgüdüsel olarak olsa bile benimseyip iyi niyetli davranışlar göstererek bu tehlikeli yolculuğumun olumlu getirilerine yardım etmiş olan Bolşeviklere ve Beyaz Ordu gönüllülerine –belki bugün pek çoğu hayatta değildir– karşı içsel bir borcu kapatmaya itiyor.

Kelimenin tam anlamıyla söyleyecek olursam, bu cehennemden sağ olarak kurtulmayı başarabilmişsem, bu tamamıyla, bu çeşit bir psikoz içindeki insanların psikolojik zayıflıklarını görme ve bunlar

üzerinde ince değişiklikler yapabilmeye muktedir olan iyi gelişmiş yeteneğim sayesinde olmamıştır. Bu olayların olduğu zamanki şartlarda, gece ve gündüz en aktif olarak tetikte olmayı sürdürürken bile, başımıza gelen bütün bu beklenilmeyen şeyleri göremez ve gerekli önlemleri alamazdım.

Bence, oradan sağ salim kurtulmamızın nedeni bu insanlarda ortak olarak var olan bir şeye dayanıyor. Akılcılığın son tanesinin giderek yok olduğu düşünülse de tüm insanlarda kalıtımsal olarak var olan, iyiyi kötüden objektif anlamda ayırt etme yetisi tamamen tükenmiş değildir. Bu yüzden, çalışmalarımdaki, kendi başına insanlığa gerçek mutluluk getirme kapasitesine sahip olan bu kutsal itici gücün canlı mikrobunu içgüdüsel olarak sezen insanlar, bu savaştan çok daha önce üstlenmiş olduğum çalışmanın başarıya ulaşması yolunda ellerinden geleni yaptılar.

Gerek Bolşevikler gerekse Beyaz Ordu gönüllüleriyle olan işlerimizde hiçbir zaman, çözüm bulamadığım bir sorun yaşamadık.

Bu arada şunu eklemeden geçemeyeceğim, gelecekte bir gün insanların hayatı normal bir düzene girerse ve Rusya'da olmuş olan bu türden benzeri olayları araştırmak isteyen araştırmacılar olursa, benim haklarımı ve taşıdığım şeyleri korumak için iki muhalif taraf tarafından yazılıp basılmış olan çeşitli dokümanları hala saklıyorum ve bunlar, bu türden kitlesel psikoz zamanlarında oluşabilen olağanüstü olayların çok eğitici kanıtlarını sunmaktadırlar.

Örneğin, bu çeşitli dokümanlar arasında, sayfanın bir tarafına şöyle yazılmış bir yazı bulunmaktadır:

Taşıyıcı sahibi, vatandaş Gurdjieff her yere ..... numaralı, ... kalibreli bir adet tabanca taşıma hakkına sahiptir.

Mührü imzalayan ve basan:

Asker ve İşçi Vekilleri
Başkanı:
ROUKHADZE

Sekreter
ŞANDAROVSKİ

Basılan yer: Essentuki
Basılan tarih:.....

Sayfanın arkasına şöyle yazılmıştı:

Bay Gurdjieff'in ön sayfada belirtilen sayıda tabanca taşıması onaylanmıştır.

Mührü basan ve imzalayan:

General Denikin adına:
GENERAL HEYMAN

Personel Müdürü:
GENERAL DAVIDOVIÇ NASÇINSKI

Maikop'ta basılmıştır.
Tarih:.....

Çok büyük çabalardan, beklenmedik çeşitli engellerin üstesinden geldikten sonra, harap edilmiş Kazak köylerinin arasından geçerek, Kafkas Dağlarının önündeki ormanlık alana varmadan önce, içinde yaşam olan son yer olan Kumiçki'ye sonunda vardık. Bu yerin ilerisinde, kullanılabilir yollar yoktu.

Kumiçki'de son hazırlığımızı yapmak için acele edip arabalarımızı kendi kaderlerine terk ederek yükümüzü atlara ve katırlara yükleyip geri kalanları kendimiz taşıyarak, sonu gelmez dağlara tırmanmaya başladık.

İlk geçidi geçtikten sonra ancak rahat nefes alabildik. En büyük tehlikeleri arkamızda bıraktığımızı hissediyorduk ama yolculuğun asıl büyük zorlukları şimdi başlıyordu.

Kumiçki'den, Soçi'den geçen Beyaz Nehir üzerinden Kafkas Dağlarının içlerine yaptığımız ve iki ayını geride bıraktığımız yolculuğun bu bölümü, hakkında konuşmayacağım garip ve hatta alışılmadık maceralarla doludur. Bunları anlatmıyorum çünkü aldığım bir duyuma göre, bu dağların geçit vermez vahşilikleri ve aynı zamanda dolmenlerle ilgili başarılı araştırmamız ve bu bölgenin bütün görünür ve gizli zenginlikleri hakkında, sonradan Rusya'ya dönen ve şu anda sınırlanmış durumda olan, bu bilimsel keşif yolculuğunun belirli üyeleri tarafından çoktandır yazılmış olan bir doküman bulunmaktadır ve şüphesiz çok kısa bir süre içinde basılacaktır.

Bu yolculuk sırasında etrafımda olan insanlar o kadar alışılmadık çeşitlilikte ve farklı eğitim stillerine sahip olan insan gruplarıydılar ki yolculuğumuzun amaçları için bundan daha uygunu düşünülemezdi herhalde. Bu insanlar bana dolmenlerle ilgili problemleri çözmemde çok etkili bir şekilde yardım ettiler. Bunların arasında, çok iyi teknisyenler, çeşitli bilim dallarında uzman kişiler yer alıyordu: maden mühendisleri, diğer bilim dallarıyla ilgili mühendisler, arkeoloji, astronomi, zooloji, tıp ve diğer alanlarda uzman kişiler.

Sadece şunu eklemek istiyorum; bu yolculuk sırasındaki izlenimlerimin en hayranlık uyandırıcı olanı Kumiçki ve Soçi arasındaki bölgelerin güzelliğiyle ilgilidir. Özellikle denize doğru uzanan kısım; sözüm ona entelektüel diye geçinen insanlar tarafından Kafkasların diğer taraflarına sık sık atfedilen 'dünyasal cennet' sıfatını gerçekten hak etmektedir.

Bu bölgeler tarım kadar sulak alanlar için de oldukça uygun olmasına, nüfusun toplandığı yerlerden çok uzak olmamasına ve bu çeşit bir araziye büyük bir ihtiyaç duyulmasına rağmen, herhangi bir nedenden dolayı içinde yerleşim olmayan ve gelişmemiş bölgeler olarak kalıyorlar.

Daha önce bu yerlerde, kırk ya da elli yıl önce Türkiye'ye göç etmiş Çerkezler yaşamışlardı ve bölge o zamandan beri terk edilmiş durumdaydı; buralara hiçbir insan ayağı değmemişti.

Bazen yolumuzun üzerinde oldukça büyümüş ve vahşileşmiş ama hala binlerce insanı besleyecek kadar çok meyveye sahip, önceden iyi işlenmiş topraklar ve meyve bahçeleriyle karşılaşıyorduk.

Ve nihayetinde, iki ayın sonunda yorgunluktan tükenmiş ve erzakları neredeyse bitmiş halde Karadeniz kıyılarındaki Soçi kasabasına varmayı başardık.

Burada, yolculuğumuza katılmış bazı üyeler, bizim "Golgatha Yolu"muz diyebileceğimiz duruma uygun hareket etmediler ve gösterdikleri davranışlar, bizi birarada tutan yüksek amaca uymuyordu. Bu yüzden onlardan ayrılıp yoluma diğerleriyle gitmeye karar verdim. Şimdi daha normal yollardan, Tiflis'e doğru ilerliyorduk. Tiflis, o kargaşa zamanlarında bile hala bir dereceye kadar Gürcü olan Menşevik demokratların yönetimi altındaydı.

Moskova'da kurulacak Enstitünün organizasyon işlemlerinin başlangıcından Tiflis'e varışımıza kadar dört yıl geçmişti. Bu süre zarfında param, normalden daha hızlı tükendi çünkü bu dönemin sonuna doğru, para sadece Enstitünün kendisi için değil, baştaki hesaplamalarda öngörülemeyen birçok ekstra masrafın karşılanmasına da harcandı. Kısacası, evdeki hesap çarşıya uymadı.

Rusya'da yaşanan felaketler, büyük ayaklanmalar, savaş ve sivil savaş insanları alıştıkları yaşam biçiminden çıkarıp alaşağı etti. Her şey öylesine karışık ve öyle alt üst olmuştu ki dünün zengin ve rahat insanları bugün kendilerini tamamıyla yoksul buldular. Bu durum, o zaman süresi boyunca, tüm samimiyetleri ve buna paralel olan davranışlarıyla, fikirlerimi takip etmek için her şeylerini arkalarında bırakan ve zamanla bana bir akraba kadar yakın hale gelen birçok insanın içinde bulundukları durumdu. Bu yüzden artık yaklaşık iki yüz insanın geçimini sağlamak zorundaydım.

Bu bağlamda, karşılaştığım zorluk birçok akrabamın içinde bulundukları durumun diğerlerinden daha da kötü olduğu gerçeğiydi. Onları sadece maddi açıdan desteklemekle kalmayıp, onlar ve aileleri için bir sığınak da bulmalıydım çünkü pek çoğu Transkafkasya bölgesinde yaşamışlardı ve bu yerler, savaşlar sırasında tamamıyla yıkılmış ve yağmalanmıştı.

İnsanlarda hakim olan korkuyu gözünüzde canlandırabilmeniz için, şahit olduğum birçok olaydan bir tanesini size anlatacağım.

Bu olay, Essentuki'de olduğum, hayatın henüz sakin olduğu bir zamana rastlar.

Akrabalarım ve fikirlerimle ilgilenen insanlar için iki toplum evine bakıyordum. Biri Essentuki'deki seksen beş kişiyi, diğeri de Piatigorsk'daki altmış kişiyi barındırıyordu.

Yaşamamn bedeli gittikçe yükseliyor ve her geçen gün daha da zorlaşıyordu. Büyük miktardaki para bile iki evin yiyecek ihtiyacının karşılanmasına ancak yetiyordu. İki yakamı güç bela biraraya getiriyordum.

Yağmurlu bir günün sabahında, oturup pencereden sokağa bakarak neyi nasıl yapacağımı düşünürken kapıma doğru çekilen iki taşıma aracı ve hemen arkasından yavaşça beliren gölgemsi şekiller gördüm.

İlk bakışta benim için bile onların ne olduğunu anlamak zordu ama biraraya gelen düşüncelerim biraz daha berraklaşınca, bu insanları, yırtık pırtık parçalarla örtünmüş, çıplak ayakları yara bere içinde olan daha doğrusu sadece yanıp sönen gözlerinden canlı olduğunu anlayabileceğiniz bu iskeletimsi insanları yavaş yavaş tanımaya başladım. Hepsi yirmi sekiz kişiydiler ve aralarında, yaşı bir ile dokuz arasında olan on bir çocuk vardı.

Bu insanların akrabalarım olduğunu ve aralarında kendi kız kardeşimi ve onun altı küçük çocuğunu gördüm.

Onlar iki ay önce, Türklerin girdiği yerlerden biri olan Aleksandropol'de yaşıyorlardı. Ne posta ne de telgraf çalıştığı için kasabalar arasında haberleşme kesilmişti ve Aleksandropol'de yaşayanlar, Türklerin yaklaştığını askerler şehirden beş km uzaktayken öğrenebilmişlerdi. Bu haber, tarif edilemez bir paniğe yol açmıştı.

Zaten son noktaya dek yıpranmış ve yıkılmış olan bu insanların, kendi askerlerinden daha güçlü ve daha donanımlı olan düşmanın kaçınılmaz olarak şehre girmek üzere olduğunu anladıklarında ne hissettiklerini kendi kendinize bir düşünün.

Akrabalarım da diğer herkes gibi Türklerin bir saat sonra şehre gireceklerini öğrendiklerinde, bu panik ve terör dalgasıyla, yanlarına bir şey almaya bile zaman bırakmadan hemen kaçmışlardı.

Oldukça şaşkın ve kendini bilmez halde oradan oraya koşturuken, ilk olarak yanlış istikamete sapmışlar. Çok yürümekten dolayı, daha fazla adım atamayacak kadar yorgun düştüklerinde yaptıkları hatayı yavaş yavaş anlamışlar ve yönlerini Tiflis'e çevirmişler.

Dağların arasından, geçit vermeyen yerlerden bazen yürüyerek, bazen elleri ve dizleri üzerinde sürünerek geçtikleri, soğukta aç kalarak büyük zorluklar çektikleri yirmi günün sonunda nihayet, yarı canlı yarı cansız bir halde Tiflis'e varmışlardı.

Benim Essentuki'de yaşadığımı ve bu şehirde haberleşmenin açık olduğunu öğrenince, arkadaşlarının yardımıyla iki tane üstü kapalı at arabası kiralayıp Gürcü askeri yolu diye adlandırılan yolda zor bela ilerleyip sonunda kapıma gelebilmişlerdi. Az önce de söylediğim gibi onları gördüğümde tanınmaz haldeydiler.

Bu manzarayı gören ve o andaki çok büyük zorluklara rağmen, onlara barınak sağlayabilecek, onları giydirebilecek, onlara bakacak yani kısacası onları tekrar kendilerine getirecek tek adam olduğunu düşünen ve gerçekten de tek adam olan kişinin durumunu bir düşünün.

Tüm bu beklenilmedik harcamalar; keşif yolculuğunun masrafları ve Mineral Suları bölgesinde kalan insanlar için bıraktığım para büyük bir kalabalıkla Tiflis'e geldiğimiz sırada hemen hemen tüm birikimimi tüketmişti. Sadece hazır param değil, ayrıca eşimin ve benim yolculuğumuz boyunca yanımızda taşıdığımız değerli eşyalar da gitmişti.

Yıllar boyunca toplamış olduğum değerli eşyaların birkaçı, Rusya'daki kargaşa zamanlarının başlangıcında, iki ayrı başkentten gelen bazı öğrencilerim tarafından satıldı. Daha sonraları bu öğrencilerim, bana yakın olmak için aileleriyle birlikte Essentuki'ye geldiler. Kalan eşyalarımın hepsi, özellikle daha önceden bahsettiğim iki eşsiz koleksiyonum, Petrograd ve Moskova'da kaldı ve onlara ne olduğuna dair hiçbir fikrim yok.

Tiflis'e vardığımın ikinci günü, kendimi beş kuruşsuz bulduğum bir noktaya geldim. Topluluğumuz içindeki arkadaşlardan birinin karısına, üzerinde yaklaşık bir çeyrek kıratlık bir elmas olan yüzüğünü bana ödünç vermesi ya da yalnızca vermesi için yalvarmak zorunda kaldım. Yüzüğü alınca hemen satıp o akşam herkesin yemek yemesini sağladım.

Gidişat kötü görünüyordu ve gece ile gündüz arasındaki aşırı ısı farkına maruz kalınan Kafkas Dağlarından geçerken kaptığım hastalık her şeyi daha da zorlaştırdı. Durumum giderek kötüleşti. Ateşim çok yüksek olduğu halde yatakta yatamıyordum çünkü bu umutsuz durumdan kurtulmak için şehri dört dolanıp ne pahasına olursa olsun bir çıkış yolu bulmak zorunda hissediyordum kendimi.

Yörenin ticaret dünyasının tüm umut vadedenleriyle yakınlık kurdum. Transkafkasya yerleşim birimlerinde büyük bir kriz yaşanmasına rağmen hem eski hem de yeni halı ticareti hala yürüyordu ve derhal bu işle meşgul olmaya karar verdim.

Topluluktaki insanlar ve orada uzun zaman yaşamış akrabalarım arasından birkaç tane donanımlı insan seçerek onlara bana nasıl yardım edeceklerini öğrettim ve hemen, ciddi bir halı ticareti işi organize ettim.

Yardımcılarımdan bazıları Tiflis'in ve komşu kasabaların altını üstüne getirip her türden halı satın alırlarken, ikinci grup onları yıkayıp temizliyor ve üçüncü grup da onları tamir ediyordu. Ardından halıları gruplandırdık ve bazıları perakende ve kalanı da ya yörede ya da İstanbul'a ihraç edilmek üzere toptan satıldı.

Üçüncü haftada bu halıcılık o kadar büyük gelir getirmeye başladı ki yaşamımızı devam ettirmeye yeterli olacak kadarıyla kalmayıp biriktirecek kadar da çok para kazandık. Elde edilen bu kardan ve bu işin daha büyük imkanlar sunacağına dair inancımdan dolayı, barışı ve Moskova'ya dönmeyi beklemeden Enstitümü geçici olarak burada kurmak istedim. Zaten, Enstitümün bir kolunu Tiflis'te açmayı her zaman istemiştim.

Halıcılığa devam ederken bir yandan da Enstitünün kurulması hazırlıklarına başladım. Ama Tiflis'te o sıralar yaşanan emlak krizi yüzünden amacıma uygun bir yeri yardım almadan bulamayacağım açıkça anlaşıldı. Bu yüzden, yardım almak için Gürcü hükümete başvurdum.

Gürcü hükümet talebimle ilgilenerek, bana 'genel bir kamu hizmeti kurumu olarak önemli bir işlev görecek' bir bina bulmamda her yönüyle yardım etmesi ve istediğim yere yerleşmemi sağlaması için, beni Tiflis valisine yolladı. Valinin kendisi ve çalışmalarımla ilgilenen belediye meclisinin birkaç üyesi gerekli olan binayı araştırma konusunda gerçekten çok ilgiliydiler ama tüm iyi niyetlerine rağmen uygun bir yer bulamadılar ve bana, Enstitüyü geçici olarak bir yerde kurup daha sonra uygun bir yer bulunduğunda kalıcı olarak taşınmamı teklif ettiler.

Böylece, üçüncü kez, Enstitüyü yeniden organize etmeye başladım. İlk olarak, hep aynı kaçınılmaz iş olan mobilya ve gerekli teçhizatları bulmakla işe başladım.

Burada, Tiflis'in yerlileri arasında birçok insan hayat şartlarındaki değişiklikten o kadar derin bir şekilde etkilenmişlerdi ki ha-

yatlarına başka değerlerin girmesi ihtiyacını duyuyorlardı. Sonuç olarak, Enstitümün açılmasından bir hafta sonra, bu çağdaş binalar içinde başlayan tüm özel sınıflar doldu. Bu sınıflara katılmak isteyen ve bekleme listesinde olan daha birçok insan vardı. Bu insanlar, beklediğimden iki üç kat fazlaydı ve daha büyük bir binaya geçtiğimizde bize katılmak için sırada bekliyorlardı.

Her anlamda uygun olmayan bu modern binalarda, büyük gayretler altında 'kendi üzerinde çalışma' programı başladı. Çalışmalar öğrencileri ayrı gruplara bölerek sabah, öğle, akşam ve hatta geç saatlerde bile çalışma zamanları ayarlanarak birkaç ay devam etti.

Ama hükümet, söz verdiği bina ayarlama işini haftalarca erteledi ve çalışma şartları artık bu binalarda çalışmayı imkansız hale soktu. Ve Bolşeviklerin Gürcistan'a ilerlemesiyle, günlük yaşamın bıktırıcı zorlukları giderek arttı ve Gürcistan hükümeti tepe taklak oldu. Sonunda, enerjimi ve zamanımı etrafımdaki şartlarla savaşmak için harcamaya bir son verdim. Tiflis'teki her şeyin üstüne bir sünger çekmeye karar vermekle kalmayıp beni o ana kadar Rusya'ya bağlayan her şeyle de bağlantımı koparmaya ve bu sınırların ötesine geçerek Enstitümü başka bir ülkede kurmaya karar verdim.

Tiflis'teki Enstitüm için alınan her şeyi yok pahasına satarak, aramızdan arkada kalacakların ihtiyaçlarını olabildiğince temin etmeye çalışarak, otuz kişiyle birlikte İstanbul'a doğru büyük güçlüklerle yola çıktık.

Tiflis'ten ayrıldığımda halıcılık işi bana büyük miktarda para kazandırmıştı. Hesapladığım üzere, arkamda kalanlar ve yolculuk masrafları için ayırdığım paranın haricinde, bana İstanbul'a vardığımda da uzun süre yetecek kadar para bulunmaktaydı.

Ama ne yazık ki bunları hesaplarken Gürcüleri hesaba katmamıştık. Onlar yüzünden, alın terimizle kazandığımız parayı kullanamıyorduk.

Bunun nedeni o zamanki yerel para biriminin ülkenin dışında hiçbir değeri olmaması ve parayı hiçbir yerde bozduramayışımızdı. Bu yüzden, yurt dışına çıkanlar yanlarına para yerine elmas ya da kilim alıyorlardı. Ben de onlar gibi para yerine birkaç değerli taş ve yirmi tane değerli halı almaya karar verdim ve bunların ihraca-

tı için gerekli tüm resmi işlemeleri tamamlayarak, bunları yoldaşlarımın arasında paylaştırdım.

Batum'dan ayrılırken, sözüm ona Özel Gürcü Müfrezesi, aldığımız her şeyin vergilerinin ödendiğini gösteren belgeler elimizde olduğu halde, konuyu amacından saptırıp yasal olmayan bir şekilde, bana eşlik eden yoldaşlarıma dağıttığım halıların neredeyse hepsine geçici olarak el koydu. Daha sonra İstanbul'a varıp onları geri almak için girişimlerde bulunduğumuzda Batum Bolşevikler tarafından işgal edilmişti ve kötü niyetli müfreze, yöneticileriyle beraber dağılmıştı. Bu yüzden halılarımıza ne olduğunu bilemedik. Enstitünün Finlandiyalı bir üyesinin çabasıyla, Finlandiya Konsolosluğu tarafından diplomatik yolla yirmi halıdan sadece ikisini geri alabilmiştik.

Ve böylelikle kendimi İstanbul'da, Tiflis'e vardığım zamanki halde buldum.

Elimde sadece iki küçük elmas ve iki halı kalmıştı. Bunları çok iyi fiyata satsam da bundan kazanacağım parayla, o kadar kalabalık insanı kısa bir süreden fazla idare edemezdim çünkü hepimizin giysiye ihtiyacı vardı. Tiflis'te yaşarken doğru dürüst kıyafetlerimiz yoktu ve üzerimizdekiler o kadar yırtık pırtık hale gelmişti ki hayatın az çok normal olduğu bu şehirde, bu halde dolaşmak imkansızdı.

Ama şans benden yanaydı. Çok kısa bir sürede birkaç tane iyi iş bağlantısı kurdum.

Şehirde yaşayan eski arkadaşlarımdan biriyle ortaklaşa büyük miktarlarda havyar ihracatına başladık. Bu işin yanında, belirli tiplerde gemi satışına da giriştim. Ve böylelikle maddi durumum bir kez daha iyileşti.

Tiflis'teyken, Rusya'yı Enstitüyle ilgili aktivitelerimin merkezi yapacağıma dair fikirlerimden bahsetmiştim. Ama şimdi Avrupa'daki hayat şartlarını, oraya yerleşmeyle ilgili herhangi bir kesin plan yapacak kadar yeterince iyi bilmediğimi anladım. Bunların üzerinde kafa yorarken, hakkında çok şey duyduğum Almanya'nın merkezi coğrafi pozisyonunu ve kültürel seviyesini göz önünde tutarak, bu ülkenin amaçlarım için en uygun ülke olduğunu düşünüyordum.

Ama kendimi maddi açıdan düzlüğe çıkarabilmek için İstanbul'da birkaç ay daha kalıp yaşamımı devam ettirebilmek için yeterli paraya sahip oluncaya kadar her çeşit işle kendimi meşgul etmek zorunda kaldım. Bu durum, Amerika'da bir amcası olmayan herkes için çok acıklı bir durumdur. Bu arada, bana eşlik eden insanlar 'çalışmaya' devam etmeliydiler. Bu yüzden, İstanbul'da neredeyse bütün Avrupalıların yaşadığı yer olan Pera'da bulabildiğim en geniş binaları kiraladım.

İşlerimden kalan zamanlarda Tiflis'te başlamış olan sınıflarımın gidişatıyla ilgileniyor; her cumartesi günü, öğrencilerimin yabancı insanların önünde utanmamaya alışmaları için halk gösterileri düzenliyordum.

Bu gösterileri izlemek için büyük kalabalıklar halinde toplanan civardaki Türkler ve Yunanlılar, bu aktivitelere, özellikle onlar için yapmış olduğum müziğe olduğu kadar, Almanya'daki Enstitümün gelecek çalışmalarının hazırlığı için kendi üyelerimiz tarafından gerçekleştirilen çeşitli aktivitelere de büyük ilgi gösterdiler. Gelen ziyaretçilerin bu grupta yer almak için gösterdikleri talep her gün büyüyordu. Avrupa'da da süregelen genel istikrarsızlık, tüm projelerimi tehdit etmeye devam ediyordu çünkü hükümetler arasındaki karşılıklı güvensizlik yabancı ülkeler için vize almayı çok güçleştiriyordu ve döviz oranlarında da günden güne büyük farklılıklar yaşanıyordu.

Bu yüzden İstanbul'da kalıp temel fikirlerimi değişik açılardan anlatmak için halk konferansları düzenleyerek; insan tezahürünün üç çalışma alanıyla, yani hareketler, müzik ve resim –onların objektif bilimle olan bağlantılarını düşünerek– ile ilgili kurslar açarak aktivitelerimin sınırlarını genişletmeye karar verdim.

Ve bir kez daha, yoğun bir çalışmaya baş aşağı dalış yaptım ve bunu yaparken de İstanbul'da olduğu kadar boğazın karşı kıyısında yer alan ve hemen hemen her gün vapurla geçmek zorunda olduğum Kadıköy'de olası her çeşit araçla para kazanmaya devam ettim. Tüm zamanımı birçok yeni öğrencinin katıldığı, organize etmiş olduğum sınıflara adadım. İşte bu zamanlar, özel olarak hazırlanmış bazı öğrenciler tarafından okunacak olan konferans serileri-

nin taslaklarıyla seyahatlerimde, vapurda ve tramvaylarda uğraşmaya vakit bulduğum zamanlardı.

Yaklaşık bir yıl boyunca, uzun süredir beklenen vizeyi alana kadar çok sıkı çalıştım. Bu, hızlı para çıkışı yüzünden cebimde oluşan kronik deliğin bir şekilde kapanıp, kumaş katları arasında bir şeylerin birikmeye bile başladığı zamana rastlamıştı.

İşte tam o sırada, Jön Türkler hareketlendi ve onlarla bağlantılı olarak gelişmek zorunda kalacak çeşitli oluşumları hiç beklemeden, yoldaşlarımla beraber olabildiğince çabuk ve sağ salim uzaklaşma kararı verdim. Sınıflarımı hızlı bir şekilde Kadıköy'e taşıyıp yeni öğrencilerimden en kaliteli olanlarından bazılarını onların başına koyup Almanya'ya gittim.

Berlin'e varınca benimle seyahat eden insanlarla beraber çeşitli otellerde kaldık ve Berlin'in Schmargendorf olarak bilinen kısmında, yarıda kalmış çalışmamızı devam ettirmek için büyük bir salon kiraladık. Sonrasında hemen Almanya içinde seyahat ederek tanıdık insanların Enstitü için uygun buldukları binaların olduğu farklı yerlere gittim.

Bunların birkaçını gördükten sonra sonunda, Dresden şehrine yakın Hellerau'da oldukça büyük bir ebatta, son zamanlarda hakkında çok konuşulan ve Dalcroze sistemi olarak adlandırılan yeni bir kültürel akıma göre özel olarak tasarlanmış ve donatılmış olan bir evi seçtim.

Bulunan bu ev ve evin donanımı, Enstitüyü kurmak ve ileride bunun merkez ofis olarak gelişimi için az çok uygun gözüküyordu. Ve binanın tam olarak yapılanması işine giriştim. Binanın sahibiyle görüşmeler sürerken, fikirlerimle ilgilenen bir grup İngiliz tarafından Enstitü merkezimi Londra'da açmam konusunda bir teklif yapıldı; bütün organizasyon problemlerini ve masraflarım üstlenmeyi öneriyorlardı.

Her ülkede devam eden kriz tarafından tetiklenen istikrarsız ekonomik durum, hem beni hem de iş yaptığım insanları etkiliyordu. Bunu göz önüne aldığımda, bu teklif bana cazip geldi ve Londra'ya, oradaki koşulları daha yakından, kendi gözlerimle görmeye gittim.

Berlin'de, yönetimimde başlayan çalışmanın ilerleyişi benim

için çok önemli olduğundan ve uzun süreli yokluğumun zararlı olduğunu düşündüğümden ve bu teklifle ilgili tüm sorunları kısa bir süre içinde çözemeyeceğimden, Londra'ya her iki ya da üç haftada bir birkaç günlüğüne gitmeye karar verdim. Londra'ya, diğer Avrupa ülkelerini de tanımak için her defasında farklı bir rota izleyerek gittim.

Bu yolculuklar sırasındaki gözlemlerimin sonucunda, Enstitümü kurmak için en iyi yerin ne Almanya ne de İngiltere olduğu gibi net bir sonuca vardım. Uygun olan ülke Fransa idi.

Fransa bana, politik ve ekonomik bakımdan diğer ülkelerden daha istikrarlı olduğu izlenimini verdi. Fransa coğrafi olarak Almanya'dan daha az merkezi olsa da, başkenti Paris dünyanın merkezi olarak düşünülüyordu ve bundan dolayı Fransa, dünyadaki tüm ırkların ve milletlerin toplandığı bir çeşit kesişen yoldu. Sonuç olarak Fransa gözüme, fikirlerimi yaymak için en uygun bir temel olarak göründü.

İngiltere'deki dar görüşlü durum böyle bir yer için hiçbir gelişmeye izin vermeyecekti. Burada kurulan bir Enstitü, sınırlı bir yerel enstitü karakterini alacaktı.

Bu yüzden Londra'ya olan yolculuklarımdan birinde Enstitünün merkezini burada kurmayı kesinlikle reddettim ama oraya, tarafımdan özellikle hazırlanmış eğitmenler ve ana Enstitünün İngiliz kolunu açıncaya dek orada eğitime devam edecek olan belli sayıda öğrencimi göndereceğime söz verdim.

1922 yılının yaz mevsimi sıralarında Fransa'ya vardık.

Orada, yolculuğun bütün masraflarını karşıladıktan sonra cebimde sadece yüz bin frank kalmış olduğunu gördüm.

Paris'e varınca, öğrencilerim için geçici olarak kiralık bir ev buldum ve çalışmalarımızın devamı için Dalcroze Okulunu geçici olarak kiraladım. Sonra da Enstitü için uygun bir yer ve sermaye aramaya başladım.

Uzun bir arayıştan sonra, incelediğim birçok yer arasından en uygun olanının Paris yakınlarında, ünlü Chateau de Fontainebleau'dan çok uzak olmayan ve Chateau du Prieure olarak adlandırılan bir malikane olduğuna karar verdim.

Bu şatonun bakım masraflarının çok fazla olması nedeniyle bir an evvel ondan kurtulmak isteyen ve kiralamaktansa satmayı tercih eden şatonun sahibi, burayı ünlü bir avukattan miras olarak almıştı. Birçok alıcıyla görüşen bu bayan benimle sıkı pazarlık etti ve bunu yaparken de modern meteorologların "ya kar ya yağmur, bu değilse diğeri" olarak formüle edecekleri bir davranış sergiledi. Fakat o sıralarda kurumuş olan para kaynağım, bu yeri satın almam için hiçbir imkan vermiyordu.

Ama nihayetinde, birçok uğraş ve şartlardan sonra, mal sahibi malikanenin satışını bir seneliğine ertelemeye ve burayı bana bir yıllığına altmış beş bin franka kiralamaya razı oldu. Burayı satın alıp almamaya karar vermem için bana altı ay süre tanıdı. Bu süreden sonra, karar vermediysem malikaneyi başka birine, benim oradan çıkmamı beklemeden vermeye hakkı olacaktı.

Bu şartlar altında kira kontratı yaptıktan sonra, ertesi gün elli öğrencimle bu malikaneye taşındım. Bu, 1 Ekim 1922 tarihinde oldu. Bu tarihten itibaren bana oldukça yabancı olan spesifik Avrupa şartları altında, hayatımın en çılgın dönemlerinden biri başladı.

Chateau du Prieure'nin kapılarından içeriye doğru yürümeye başladığımda hemen sağda eski kahya, Bay Ciddi Problem tarafından selamlandım. Yüz bin frankım en son kuruşuna kadar, hem malikanenin kirası hem de birçok insanla Paris'te üç ay yaşamanın sonucu yaptığım masraflar sayesinde, rüzgarla birlikte savrulup gitmişti ve bununla beraber, bu kadar kalabalık bir gruba bakmaya devam ediyordum. Malikanenin içindeki mobilyalar ve diğer ev eşyaları bu kadar çok sayıdaki konuk için planlanmamış olduğundan –Londra'daki kolumuz henüz açılmamış olduğu için, İngiltere'den giderek artan sayıda insan da aramıza katılıyordu– malikanenin içini döşemek için büyük miktarda para harcama zorunluluğuyla karşı karşıya kaldım.

Aslında durum, Paris'e geldiğimde hiçbir Batı dilini konuşamadığım için daha da karışık bir haldeydi.

Bu dil problemi Batum'dan ayrıldıktan sonra beni rahatsız etmeye başlamıştı. İstanbul'da yaşarken endişelenmemi gerektiren hiçbir şey yoktu çünkü burada, çok iyi bildiğim Türkçe, Yunanca ve

Ermenice konuşuluyordu. İstanbul'dan ayrılıp Berlin'e varır varmaz, yeniden bu konuda büyük güçlüklerle karşılaşmaya başladım. Ve burada Paris'te, gerekli olan büyük harcamaları karşılayabilmek için yeniden uygun olan araçları temin etme durumuyla karşı karşıya kaldım. İşte bu sırada, Batı dillerini konuşabilmeyi her zamankinden daha çok istedim ama ne yazık ki o sıralarda bunları öğrenmeye ayıracak bir dakikam bile yoktu.

Tercümanlar vasıtasıyla iş yapmak artık imkansızdı; özellikle, iş yaptığınız insanın ruh halini anlayıp ona göre bir tavır sergilemeye ihtiyaç duyduğunuz ticari işlerde. İyi bir tercümanla bile çalışırken, bu türden görüşmelerde özellikle her zaman önemli olan, vurgulanan şeyin tercümesini yapmadaki zorluk ve tercüme için gereken uzun aralıkların akışı mahvetmesidir.

Hiç tercümanım yoktu çünkü bu konuda bana yardım edebilecek bütün insanlar, diğer ülkelerden gelen ve Fransızcayı ikinci bir dil olarak konuşan kişilerdi. Özellikle Ruslar, bu türden diyaloglar için biçilmiş kaftandı! Ciddi ticari görüşmelerde Fransızca konuşma ihtiyacını çok duyuyordum.

Fransa'daki ilk iki yılım boyunca harcadığım sinir enerjisinin miktarı, yani söylemiş olduğum şeylerin doğru olarak tercüme edilmediğini hissettiğim zamanlardaki sinir enerjim, sizin New York borsa binanızın zemin katındaki yüzlerce acemi borsacınız için oldukça yeterli olurdu şüphesiz.

İşin gerçeği şu ki Chateau du Prieure'ye taşındığımda, mefruşat için acilen büyük miktarda paraya ihtiyaç duymuştum ve bunu bir kerede kazanabilmem imkansızdı. Bu yüzden, en önemli ihtiyaçlarımı karşılamak için ödünç para alma olasılığına başvurdum. Niyetim, Enstitünün çalışmasını belli bir süreliğine, zamanımın yarısını, borcumu yavaş yavaş kapatmak için para kazanmaya adayabileceğim bir şekilde organize etmekti.

Bu parayı, Londra'da Enstitüyle ilgilenen çeşitli kişilerden borç alarak toparlamayı başarabildim. Bu, on beş yıl önce kendi kendime almış olduğum karardan –ana amacımdan– ilk olarak saptığım bir zamandı: yani çalışmanın başarıya ulaşması için gereken so-

rumluluğu tek başına, dışarıdan hiçbir maddi yardım kabul etmeksizin üstlenmek.

Kesinlikle doğrulayabilirim ki o zamana kadar, çok büyük masraflara ve önceki yıllarda yaşanan politik ve ekonomik şartların neden olduğu başarısızlık ve zararlara rağmen hiç kimseye bir sent bile borçlu olmamıştım: Her şey, kendi alınterimdi. Fikirlerime sempati duyan ya da bunlarla ilgilenen insanlar ve arkadaşlar birçok kez bana borç para vermeyi teklif ettiler ama ben, en zor anlarda bile, prensiplerimi çiğnemektense zorlukların üstesinden kendi çabalarımla gelmeyi tercih ederek bunu her defasında reddettim.

Malikaneyle ilgili bu acil sorunu borç alarak çözdükten sonra, çalışmak için kendime yoğun bir program hazırladım. O zamanki işimin süper insan olma görevi olduğu söylenebilir. Bazen günün yirmi dört saati çalışmak zorunda kalıyordum: bütün gece Fontainebleau'da ve tüm gün Paris'te ya da tam tersi. Trenle gidiş ve geliş zamanlarım bile görüşme ve yazışmalarla geçiyordu.

İşler yolunda gitti ama bu ayların aşırı baskısı ve sekiz yıldır hiç durmaksızın devam eden çalışmaların verdiği yorgunluk öyle bir noktaya erişti ki bedenim artık alarm veriyordu ve tüm isteğim ve çabalarıma rağmen aynı yoğunluğu devam ettiremiyordum.

Sağlık durumumun kötü olması gibi çalışmamı sınırlayan ve engelleyen tüm engellere, iş görüşmelerini dil bilmeden devam ettirme zorluğuna ve sayıları, arkadaşlarımın sayısıyla orantılı artan düşmanlarıma rağmen yapmayı planlamış olduğum şeylerin çoğunu yine de ilk altı ay içinde gerçekleştirmeyi başardım.

Siz Amerikalıların birçoğu, özellikle modern zamanlarda yaşayanlar için, düşünce akışını uyarıcı tek etkili şey tanıdık bilanço imgesi olduğu için, size basitçe, Chateau du Prieure'ye taşınmamdan Amerika'ya gelinceye kadar karşılamayı başardığım masrafları sırayla saymak istiyorum.

Ödeme yapılan şeyler aşağı yukarı aşağıda sıralandığı şekildedir:

Paranın yarısı, büyük malikanenin alınışına ve bir kısmı, bitişiğindeki küçük arazinin alımına gitti.

Diğer yarısı Enstitünün iç donatımına ve bunların yerleştirilmesine harcandı. Bunlar:

Tamirler, değişiklikler ve mülke belli bir düzen vermeye harcananlar.

Çeşitli alet, araç ve tarım makinelerinin alınması ve tıp bölümü için aletler vs.

Çiftlik hayvanlarının alınması: atlar, inekler, koyunlar, domuzlar, kümes hayvanları vs.

Tüm bu masrafların üzerine bir de fiziksel hareket egzersizleri ve gösteriler için, bazıları tarafından Çalışma Evi ya da bazıları tarafından Tiyatro olarak adlandırılan bir binanın yapım, yerleşim ve dekorasyonu gibi bir hayli masraf tutan işlemler de eklendi.

Ama her şeye rağmen, bu süre içerisinde tüm işlerin altından alnımın akıyla çıktım: Enstitümdeki öğrencilerin ve konukların ihtiyaçlarını karşıladım ve anlaşma üzerine aldığım borcun bir kısmını geri ödedim.

Bu aylar süresince en iyi gelir kaynaklarımdan biri, alkol ve uyuşturucu bağımlılığıyla ilgili bazı zor vakaların psikolojik tedavisinden geliyordu. Birçok çevrede, bu alanda en iyi uzmanlardan biri olarak kabul ediliyordum. Bazen bu talihsiz insanlarm ailesi bana, onlara zaman ayırmam için büyük miktarda para teklif ediyorlardı.

Özellikle, hafızama kazınmış olan zengin bir Amerikalı çift vardı. Tedavi edilmesi mümkün görülmeyen oğullarını sorumluluğuma vermişlerdi ve tedavisi için bana, iki katı para vermeyi istemişlerdi.

Buna ilaveten, bazı işadamlarıyla ortaklıklara girdim ve birkaç tane riskli finansal iş üstlendim. Bunlardan iyi kar ettim; örneğin, tüm petrol hisselerini yeniden satışa sürerek beklenilmeyecek derecede iyi bir fiyatla sattım.

Bir ortakla beraber Montmartre'de birkaç hafta içinde organize ettiğim iki restoranı birbiri ardına açıp onları iyi kar getirirken sattım.

O zaman sürecindeki çabalarımın sonuçlarını, bunlara, beni harekete geçiren içsel deneyimler ve çelik gibi sağlam sinirler isteyen gerekliliklerin nasıl her zaman eşlik ettiğini hatırladığımda, tek tek sayabilmem de doğrusu bana tuhaf geliyor.

Bu aylar boyunca her sabah, saat sekizde işte olmak ve işimi akşamları on ya da on birde bitirmek zorundaydım. Bütün akşamımı Montmartre'de sadece restoran işimle ilgilenerek değil, ayrıca, bu bölgede her gece içip sarhoş olan ve iyileşmek istemediği için bana büyük zorluk çıkaran bir alkoliğin tedavisiyle de uğraşıyordum.

Dış hayatımın bu döneminde, her akşamımı Montmartre'de harcarken bu durum beni bilen, gören ve hakkımda bir şeyler duymuş olan insanlar için zengin bir dedikodu kaynağı sağladı. Bazıları benim bu fırsatlarımı kıskandı; bazılar ise beni kınadı. Bu çeşit kuru gürültülerin en kötü düşmanımın bile başına gelmesini istemem.

Prieure'nin finansal problemlerine istikrarlı bir çözüm bulma aciliyeti, nihayetinde kendimi bu kronik maddi sorunlardan kurtarma umudu ve kendimi gerçek işime –gerçekleşmesi üzerinde kontrolüm olmayan olaylardan dolayı bir yıl ertelenen, Enstitümün dayandığı fikirlerin ve metotların öğretilmesi– tamamen adayabilme isteği gibi biriken şeylerin hepsi beni, sonucunda felaket şeylerin olabileceğini hesaba katmadan insan üstü bir çaba göstermeye itti.

Durmamak konusundaki tüm çabalarıma rağmen, yarı yolda, Enstitünün ana görevlerini tek başına başarmaya gücü yetecek olan bu şartların hazırlığını tamamlamadan hemen önce her şeyi yeniden yarıda kesmeye mecbur kaldım.

O süre zarfındaki son aylarda sağlık durumum o kadar kötüleşmişti ki çalışma saatlerimi azaltmak zorunda kaldım. Ve sonra, hayatımda daha önce hiç geçirmemiş olduğum hastalıklar geçirmeye başladım. Bu durumun beni endişelendirdiğini ve hem zihinsel hem de fiziksel olarak tüm aktif çalışmamı bırakmaya karar verdi-

ğimi açıklayayım ama bunu yapmayı, kötü bir soğuk algınlığı beni ister istemez her şeyi bırakmaya itene kadar erteledim.

Başımdan geçen bu olaylar anlatılmaya değer:

Bir akşam, işimi her zamankinden önce, saat 10 gibi bitirdim çünkü ertesi sabah herhangi bir aksaklık olmadan Prieure'de olmak zorundaydım. Oraya, yaptırmaya niyetlendiğim özel bir buhar banyosu için planlar ve hesaplar yapmak üzere bir mühendis gelecekti. Doğrudan malikaneye gidip erkenden yatmaya ve iyi bir uyku çekmeye karar verdim. Ve hiçbir yerde durmadan, şehirdeki apartmanımda bile durmaksızın, Fontainebleau'nun yolunu tuttum.

Hava nemliydi; arabamın pencerelerini kapadım ve yolculuk boyunca kendimi o kadar iyi hissediyordum ki zihnimde Enstitüde kadim İran stili bir çömlekçi fırını yaptırmak için –aslında yaptırmaya çok önceden niyetlenmiştim– planlar bile yapmaya başladım.

Fontainebleau ormanına yaklaşırken, kısa süre sonra gece geç saatlerde nemli havanın sıklıkla sise dönüştüğü bir yere varacağımı düşünmekteydim. Saatime baktım, on biri çeyrek geçiyordu. Uzun farlarımı yaktım ve bu nemli yerden çabuk geçmek amacıyla gaza bastım.

O andan sonrasını hatırlamıyorum; ne nasıl sürdüğümü ne de ne olduğunu.

Kendime geldiğimde şu tabloyu gördüm: Yolun sağına doğru arabanın içinde oturuyordum; çevrem ormanla çevriliydi; güneş ışıl ışıl parlıyordu; saman yüklü bir at arabası otomobilin önünde durmuştu ve arabacı kırbacıyla camımı tıkırdatıyordu; beni uyandıran da bu olmuştu.

Anlaşılan o ki gece, saatime baktıktan sonra, bir kilometre kadar gidip isteğim dışında uyuyakalmıştım; bu daha önce hiç yaşamadığım bir şeydi. Sabah ona kadar uyumuştum.

Neyse ki araba, Fransız trafik kurallarına göre olması gerektiği yerde durmuştu ve sabah trafiğinin hepsi uykumu bölmeksizin yanı başımdan geçmişti. Ama bu saman arabası geçemeyecek kadar büyüktü ve arabacı beni uyandırmak zorunda kalmıştı.

Bu garip şartlar altında çok iyi uyumuş olmama rağmen, o gece

kaptığım soğuk o kadar şiddetliydi ki etkilerini şimdi bile hissedebiliyorum.

O olaydan sonra, çok gayret isteyen bir şeyi, kendime şiddet uygulasam bile, bedenimden talep etmek benim için çok güç bir hal aldı.

İster istemez, tüm işlerimi bırakmak zorunda kaldım. Dolayısıyla Enstitünün durumu son derece kritik bir hal aldı. Zorunlu görevleri tamamlamanın imkansızlığının yanında, daha önce başarılmış şeyler de mahvolma tehdidiyle karşı karşıyaydı çünkü faturaların ödeme tarihi geliyordu ve onların ödenmesi açısından hiç kimse benim yerimi dolduramazdı.

Bir yolunu bulmam lazımdı.

Bir gün, yabancılar arasında ünlü olan Grand Cafe'nin terasında oturmuş, olan biteni ve koşulların sağlık durumumdan dolayı nasıl etkilendiğini düşünürken şöyle akıl yürüttüm:

Şu anki durumumla, en azından belirli bir süre için, böyle büyük bir görev için gereken yoğunlukta çalışamayacağıma, tam tersine tam anlamıyla dinlenmek için kendime, geçici bile olsa izin vermek zorunda olduğuma göre, yolculuk hazırlıklarının tamamlanmasını beklemek yerine niçin Amerika'ya gitme planımı derhal yürürlüğe koymayayım?

Sürekli seyahat ve çevre değişimi ile, alışıldık ortamlardan çok uzakta ve bu nedenle daima yeni izlenimlerle, Kuzey Amerika'nın farklı eyaletlerinden geçerek yapılacak bir tur, tam bir dinlenme için –yerleşmiş subjektifliğimle uyumlu olan– gerekli koşulları oluşturacaktı.

Dahası, mevcut ilgilerimin yoğunlaştığı yerden çok uzakta olacağımdan, karakterimin, vahşi ülkelere sık sık yaptığım yolculuklar sırasında tekrarlanan deneyimlerden dolayı fazlasıyla iyi bildiğim bir özelliğinden bir süreliğine serbest kalacaktım. Tanrı'nın hem dört hem de iki ayaklı yaratıklarının "nazik tezahürlerine" her maruz kalışımda onlar tarafından ne kadar kötü dövülmüş olsam da, biraz iyileşir iyileşmez bu özellik beni bir biçimde ayağa kalkmaya ve o sırada el attığım işe bir kez daha saldırmaya zorlar hep.

Amerika'ya yapılacak yolculuğun hazırlıklarını tamamlamayı beklememek derken, ne kastetmiş olduğumu anlayabilmeniz için

size, Fransa'daki Enstitü ilk kurulduğunda, halkı Enstitünün temel fikirleri ve bunların psikoloji, tıp, arkeoloji, sanat, mimari ve hatta çeşitli, bilinen adıyla, doğaüstü fenomenlerin farklı alanlara uygulanması hakkında bilgilendirecek bir dizi ders için malzeme hazırlamaya başlamış olduğumu söylemeliyim.

Buna ek olarak, Avrupa ve Amerika'da yapacağımız turnede sunmayı istediğim bir dizi gösteri için öğrencileri hazırlamaya da başlamıştım. Amacım, bu şekilde, halkın günlük yaşam sürecine bu fikirlerin –Asya'nın ortalama insanın erişemeyeceği farklı kısımlarından topladığım malzemeye dayanan fikirlerin– önemini takdim etmek ve bunların yol gösterebileceği pratik sonuçları göstermekti.

Grand Cafe'nin terasındaki bu derin düşüncelerin bir sonucu olarak, şu ana dek hazırlanmış malzemeyle birlikte derhal yola çıkma riskini almaya karar verdim.

Kendime, Fransa'dan ayrılma anından buraya dönene dek, ciddi herhangi bir şey üzerinde çalışmama ama iyi beslenip bolca uyuma ve yalnızca ruhu, karakteri Nasreddin Hoca'nın hikayelerininkiyle uyumlu içeriği ve stili olan kitapları okuma sözü bile verdim.

Bu girişim riskine atılmaya hazırdım çünkü öğrencilerimin Amerika'da çeşitli dersleri ve gösterileri benim katkım olmaksızın, kendi başlarına düzenleyebileceklerini ümit etmeye başlamıştım.

Sağlığımı geri kazanmak ve Enstitümün –inanılmaz güçlüklerle gebe kalıp doğurduğum ve bağımsız bir hayat yaşamaya daha henüz başlamış olan bu çocuğun– mali kaynaklarını düzenlemek gibi iki amaçla vardığım bu ani karara göre davranmanın başlıca tehlikelerinden biri, bunun başarılı olabilmesi için yanıma, Fransa'da olduğu gibi, Amerika'da da kuşkusuz yalnızca benim geçindirebileceğim en az kırk altı kişi alma gerekliliğinden kaynaklanıyordu. Istırap verici maddiyat meselesini çözmenin tek yolu buydu ama başarısız olma durumunda, genel durumun çok daha kötü olacağını ve tam anlamıyla bir felakete yol açabileceğini hesaba katmamak da imkansızdı.

Bu kıtadan Avrupa'ya sık sık yolculuk yapma tutkusu olan sizler, kırk altı kişiyle Amerika'ya yolculuk yapmanın mali açıdan ne anlama geldiğini, hiç tartışmaksızın kolayca anlayabilirsiniz. Ve

yolculuklarınız için siz yalnızca dolarlarınızı franka çevirirken, tam tersine benim franklarımı dolara çevirmem gerektiğini düşündüğünüzde, bu cesur adımın ağırlığını daha iyi tartabilirsiniz.

Gitmeye karar verdiğim anda, hazırda olan tek para, on beş Şubat'ta, Chateau de Prieure'nin satış anlaşmasının sonunda imzalanacağı günkü ödeme için bir kenara ayırdığım üç yüz bin frank idi. Her şeye rağmen, bu parayı yolculuk için harcamaya ve aceleyle yola çıkma hazırlıklarına başlamaya karar vermiştim.

Bir yandan böyle bir sefer için gerekli hazırlıklara, yani biletleri almak, vizeleri ayarlamak, giysiler satın almak, dans gösterileri için kostümler yapmak vs. girişirken, tüm dikkatimi hareketler derslerine yoğunlaştırıp artık tamamlanmış olan Çalışma Evi'nde yapılan provaların sayısını artırdım. Katılımcıların yabancıların huzurunda nasıl utandıklarını bir kez daha görünce, yola çıkmadan hemen önce, Paris'teki Şanzelize Tiyatrosunda birkaç halka açık gösteri sunmaya karar verdim.

Bu son dakika girişimimin hayli paraya mal olacağını bilmeme rağmen, toplamın bu kadar fantastik rakamlara tırmanacağını hiç ummamıştım.

Ve gerçekten de, Paris gösterileri, gemi biletleri, en acil faturaların ödenmesi, Avrupa'da kalacak olanların geçimini sağlayacak miktarda paranın yanı sıra neredeyse hiç fark edilmez biçimlerde ortaya çıkan öngörülmemiş belirli harcamalar daha ben oradan ayrılmadan üç yüz bin frankın tamamını silip süpürmüştü.

Böylece kendimi, en son dakikada süper enderlikte trajikomik bir durumda buldum. Yola çıkmamız için her şey hazırdı ama gemiye binemiyordum. Bu sayıda insanla böyle uzun bir yolculuğa kalkışıp da acil durumlar için bir kenarda nakdinizin olmaması, şüphesiz ki düşünülemezdi.

Durum kendisini, geminin kalkışından üç gün önce, tüm muhteşemliğiyle açık etti.

Ve derken, yaşamımın kritik anlarında bir defadan fazla başıma geldiği gibi, tamamıyla beklenmedik bir olay meydana geliverdi.

Olan şey, şuurlu düşünme yetisine sahip insanların –zamanımızda ve özellikle de geçmiş çağlarda– hep Yüce Güçlerin adil kay-

rasının bir işareti olduğunu düşündükleri şu müdahalelerden biriydi. Fikrimce, bunun bir insanın tüm tezahürlerini, yaşamında kesin bir amaca ulaşmak amacıyla kendisi için belirlediği ilkelerle uyumlu hale getirme sürecinde hiç yılmadan sebat etmesinin sonucuna uyan yasa olduğunu söyleyebilirim.

Olay şöyle gelişti:

Prieure'deki odamda, ortaya çıkan bu inanılmaz durumdan bir çıkış yolu bulmak için zihnimi araştırarak oturmaktayken, aniden kapı açıldı ve içeri yaşlı annem girdi. Rusya'dan ayrılmamın ardından Kafkaslar'da kalmış olan ailemin birkaç üyesiyle birlikte birkaç gün önce gelmişti ve çok büyük sorunlardan sonra, onları Fransa'ya sokmayı daha yeni başarabilmiştim.

Annem yanıma geldi ve elime küçük bir paket tutuşturarak şöyle dedi:

'Lütfen, bu yükten kurtar beni. Bunu her yere yanımda taşımaktan yoruldum.'

İlk başta neden söz ettiğini anlamadım ve paketi otomatikman açtım. Ama içinde olanı gördüğümde, sevinçten neredeyse zıplaya zıplaya dans edecektim.

Bunun, en çaresiz anda bende böyle büyük bir mutluluk hissi uyandıran şeyin ne olduğunu size açıklamak için, size ilk olarak şunu söylemeliyim ki Essentuki'de yaşadığım sırada, Rusya'nın her yanına yayılan zihinlerin büyük çalkantısı, yaklaşan meşum olaylara dair az ya da çok aklı başında her insanın şuurunda bir önsezi uyandırmıştı; dolayısıyla ben de o sıralarda Aleksandropol'de olan yaşlı anneme, gelip benimle birlikte yaşaması için haber yollamıştım. Ve daha sonra, söz ettiğim bilimsel sefere çıkmadan önce, Essentuki'de kalanları ona emanet etmiştim.

Ardından, size şunu da söylemeliyim ki o yıl, 1918'de, Rusya'da olduğu gibi, Kafkaslar'da da rublenin değeri her gün düşmekteydi ve parası olan herkes her yerde kullanılabilen ve daha sabit değeri olan değerli taşlar, değerli metaller, nadir antikalar vs. gibi nesneler satın almaktaydılar. Ben de tüm sermayemi, hep üstümde taşıdığım değerli şeylere dönüştürmüştüm.

Ama Essentuki'den yola çıkacak sefere hazırlandığımız sırada,

arama ve soruşturma adı altında her yerde yağmacılık yapıldığından, tüm bu değerli şeyleri üstümde taşımakla büyük bir riske girecektim. Dolayısıyla bunların bir kısmını, yağmacılıktan kaçamasak bile, bazılarımızın bir şeyleri kurtarma şansı olabileceği umuduyla yol arkadaşlarım arasında ve kalanını da, aralarında annemin de olduğu, Essentuki ve Piatigorsk'ta kalanlar arasında paylaştırmıştım.

Anneme verdiğim şeylerden biri, Essentuki'de paraya çok ihtiyacı olan bir granddüşesten kısa bir süre önce almış olduğum bir broştu ve bunu anneme verirken, çok değerli olduğu için buna özellikle göz kulak olmasını söylemiştim.

Şartların zorlamasıyla, ailemin bu broşu benim ayrılışımın ardından satmak zorunda kaldıklarından emindim, öyle değilse bile, bir yerden diğerine sürekli taşınmaları sırasında, her bir kasaba o sıralarda hiç kimseye veya hiçbir şeye saygısı olmayan çapulcu çetelerinin insafına kalmış olduğundan ya çalınmıştı ya da yirmi kez yapılan yolculuklar sırasında kaybolmuştu.

Kısacası, bu broşu tamamıyla unutmuştum ve bunu hesaplarıma dahil etme düşüncesi, aklımın ucundan bile geçmemişti.

Ama anlaşılan, broşu anneme teslim edip ona özellikle göz kulak olmasını istediğimde, annem bunun benim için bir hatırat anlamında pek değerli olduğunu ve bana geri verilmesi gerektiğini düşünmüştü. Bunca yıl içinde broşu gözünün bebeği gibi korumuş, aileden herhangi birine göstermekten kaçınmış ve bunu, küçük bir kesenin içine dikili halde, bir muska gibi yanında taşımıştı. Ve şimdi, sonunda bunu bana geri verebildiği, ona sürekli üzüntü kaynağı olan bir şeyden kurtulduğu için çok mutluydu.

Bu broşu tanıdığımda ve onu nasıl kullanabileceğimi fark ettiğimde ne kadar rahatladığımı tahmin edebilir misiniz?

Ertesi gün, broş cebimde, bir arkadaştan iki bin dolar borçlanacak bir konumdaydım; ama bu değerli şeyi beraberimde Amerika'ya getirdim çünkü Paris'te bana bunun için yalnızca yüz yirmi beş bin frank önerdiler; halbuki fikrimce çok daha fazla ederdi; broşu burada, New York'ta sattığımda yanılmadığımı gördüm."

Anlatısının bu noktasında Bay Gurdjieff durup kendine has gülümsemesiyle bir sigara içmeye başladı. Odaya hakim olan sessizlik içinde, Bay H yerinden kalkıp Bay Gurdjieff'in yanma giderek şöyle dedi:

"Bay Gurdjieff, maddiyat meselesi hakkında yapmayı uygun bulduğunuz tüm bu şakacı sözlerden sonra, bugün hikayenizi anlatışınızdaki belirli bir sıradan mıdır yoksa benim saflığım ve telkine açık oluşumdan mıdır bilmem ama hiçbir şüphem olmaksızın söylüyorum ki şu an tüm varlığımla, kendi kendinize isteyerek yüklediğiniz bu muazzam yükü hafifletmek için her şeyi yapmaya hazırım.

Ve bu dürtünün içimde, tüm anlattıklarınız boyunca aldığım belirli bir izlenim sebebiyle, kendinize bu yüce hedefi, sıradan bir insanın gücünün sınırlarının ötesinde olan bir görevi belirleyerek, şu ana dek hep yalnız olduğunuz izleniminden doğduğunu size söylersem belki de hakikate daha yakın olurum.

Şu an sahip olduğum her şeyi temsil eden şu çeki size vermeme izin verin. Aynı zamanda, burada bulunan herkesin huzurunda, hayatımın geri kalanı boyunca her yıl, her nerede olursanız ve koşullarınız her ne olursa olsun aynı miktarı size vermeye ant içiyorum!"

Gözle görünür biçimde duygulanmış olan Bay H konuşmasını bitirip mendiliyle alnını silerken, Bay Gurdjieff ayağa kalktı ve elini onun omzuna koyarak o delici, zarif ve müteşekkir bakışıyla Bay H'ye, şahsen asla unutamayacağım bir şekilde bakıp yalnızca şöyle dedi:

"Teşekkür ederim, bana Tanrı'nın hediyesi ve bugünden itibaren kardeşimsin."

Ama Bay Gurdjieff'in anlatısının oluşturduğu büyük izlenimin en güçlü kanıtı, New York'u ziyaret eden ve o gece Bay R'nin misafiri olarak orada bulunan Leydi L'nin açıklamasaydı. Aniden ve büyük bir samimiyetle şöyle dedi:

"Bay Gurdjieff, Enstitünüzün New York dalının açılışı onuruna gerçekleşen bu toplantıda bulunuşum ve beni son derece ilgilendiren hikayenizi dinleyebilmiş oluşum bir biçimde şans eseri oldu.

Ama bundan önce, faaliyetleriniz ve Enstitünüzün hayat verdiği yararlı fikirler hakkında bir şeyler işitme ve hatta, her hafta Prieure parkındaki Çalışma Evinde düzenlediğiniz gösterilerden birine kabul edilme ve başarılarınızın başka çarpıcı örneklerini kendi gözlerimle görme fırsatını edinmiştim. Dolayısıyla, çalışmanız hakkında pek çok kez düşünmüş ve size bir biçimde faydalı olmayı hep istemiş olduğumu söylersem bu sizi şaşırtmayacaktır. Ve şimdi, yorulmak bilmez çabalarınızın hikayesini dinledikten ve insanlığa getirmekte olduğunuz hakikati bir kadının sezgisiyle hissettikten sonra, faaliyetlerinizin, günümüzde insanların yaşamındaki harekete geçirici güç haline gelmiş olan şeyin yokluğuyla, para demek istiyorum, nasıl büyük ölçüde felce uğradığını anlıyorum; ve Büyük Çalışmanıza ben de katkıda bulunmak istiyorum.

Çoğu insanla kıyaslandığında, kaynaklarım kesinlikle az değil ve size hayli büyük bir miktar önerebilmeme izin vermesi gerekirdi. Ancak, bunlar sosyal konumuma uygun yaşamın yerleşik gereksinimlerini karşılamaya ancak yeterli. Gece boyunca sizin için ne yapabileceğimi düşündüm ve kara günler için azar azar bir kenara koyup bankaya yatırdığım para aklıma geldi. Daha iyisini yapabilene dek, bunun yarısını geçici olarak, faiz işletmeksizin, sizin emrinize vermeye karar verdim, ta ki –Tanrı korusun– ciddi bir olay benim bu tasarrufu kullanmamı gerektirinceye kadar çünkü insan geleceğin ne getireceğini asla bilemez!"

Leydi L'nin yürekten konuşması sırasında Bay Gurdjieff onu nezaket ve ciddiyet taşıyan bir ifadeyle, dikkatle dinledi. Ardından şöyle cevapladı:

"Teşekkür ederim, değerli Leydi L. Özellikle de dürüstlüğünüzü takdir ediyorum ve şu anki aktivitelerimde bana büyük yardımı olacak olan bu miktarda parayı kabul edeceksem, ben de sizinle dürüstçe konuşmalıyım. Geleceği örten perdeyi bir kereliğine kaldırarak, size özel şükran duygumla birlikte diyebilirim ki size bu miktarı, tam sekiz yıl sonra, sağlık durumunuz mükemmel olmasına rağmen bugün, çok doğru bir biçimde söylemiş olduğunuz gibi, insan hayatının tüm sürecinin harekete geçirici gücü olan şeye çok büyük ihtiyaç duyacağınız bir sırada geri ödeyebileceğim."

Bay Gurdjieff derin düşüncelere gömülmüşçesine uzun bir süre sessiz kaldı. Aniden yorgun göründü. Gözleri her birimizin üstünde bir an kaldı.

* * *

Öğrencilerimin notlarından oluşan bu yazıyı, New York şehrinde, Beşinci Bulvar ve 56. Cadde köşesinde, Childs adlı bir restoranda oturmuş düzeltiyorum şimdi; son altı yıldır aynı şartlar altında, yani cafeler, restoranlar, klüpler veya dans salonları gibi çeşitli halka açık yerlerde yazılarımı yazıyorum çünkü bu tür yerlerde sıradan olan, doğama aykırı ve insana yakışmayan tezahürler, anlaşılan o ki çalışma üretkenliğim üstüne yararlı bir tesire sahipler. Ve sizin yalnızca tesadüf, hatta doğaüstü lütfun etkisi olarak düşünmekte serbest olduğunuz eşsiz bir olguya, yani hiçbir kasıt gözetmeksizin ama belki de bir yazar olarak çalışırken kesin bir düzene hep uyduğum içindir, bu metni düzeltmeyi bugün bu şehirde, metinde anlatılan akşamdan tam yedi yıl sonraki günde bitirmiş olduğuma dikkatinizi çekmenin hiç de uygunsuz olmadığını düşünüyorum.

Bu anlatıyı bitirmek için, Amerika'ya yaptığım ilk yolculuk konusunda, bu girişim en hafif deyimiyle riskli olmasına rağmen –ceplerinde bir sent bile olmayan ve yöresel dilden bir kelime bile bilmeyen oyuncularla, vadedilen gösterileri henüz tamamlanmamış bir programla ve genelde, özellikle de Amerika'da olduğunun tersine önceden halka ilan etmeksizin– Enstitünün çalışmasının sonuçlarının tanınması amacını taşıyan bu gösteri turnesinin başarısının tüm beklentilerimin ötesinde olduğunu ekleyeceğim.

Cesurca diyebilirim ki Fransa'ya dönüşümün birkaç gün sonrasında, niyetlendiğim gibi altı ay sonra Amerika'ya geri dönmemi engelleyen ciddi bir kaza geçirmemiş olsaydım, bana eşlik edenlerin yardımıyla bu kıtada başardığım her şey tüm borçlarımı kapatmamı sağlamakla kalmayıp İnsanın Uyumlu Gelişimi Enstitüsünün hem şu an çalışan hem de ertesi yıl açmaya niyetlendiğim tüm dallarının gelecekteki mevcudiyetini bile temin ederdi.

Ama şimdi bunun hakkında konuşmaya değer mi?

Hayatımın bu dönemi hakkında yazarken, hafızamda istemeden sevgili Nasreddin Hoca'mızın şu deyişi yükseliyor: "Mahkumun kafasındaki saçın güzelliğini üzüntüyle hatırlama!"

Ben bu son sözleri yazmaktayken, biri gelip masama oturdu.

İstisnasız tüm tanıdıklarım, benimle konuşmaya gelen herkes için geçerli olan koşulu, yani ben yazımı bitirene ve sohbete kendim başlayana dek beklemesi gerektiğini bilirler. Yeri gelmişken söyleyeyim, bu koşula hepsi daima saygı göstermiş olmalarına rağmen, yine de gerekliliği titizlikle yerine getirmekteyken, bazılarının beni en son moda ilacın bir kaşığında boğmaya hazırmışçasına dişlerini gıcırdattıklarını sık sık hissetmişimdir.

Yazımı bitirdiğimde bu yeni gelen kişiye döndüm ve söylediği ilk sözlerle birlikte, hepsi de beni kategorik bir karara vardıran bir dizi düşünce ve çıkarsama başladı bende. Tam da sonuna yaklaşmışken, bu kategorik karardan ve onu ortaya çıkartan derin düşüncelerden söz etmekten uzak durursam, tüm bu anlatı boyunca kırmızı bir iplik gibi dokunan temel ilkelere aykırı davranıyor olurdum.

Bu andaki durumumu anlamanız için, masama gelip oturan ve benden gerekli talimatları aldıktan sonra kalkan kişinin antika toptancılığı işimdeki gizli ortağımdan başkası olmadığını bilmelisiniz. "Gizli" diyorum çünkü benim bu iş ortağım hakkında hiç kimse, bana en yakın insanlar bile bir şey bilmez.

Onunla bu ortaklığa altı yıl öncesinde, geçirdiğim kazadan birkaç ay sonra girmiştim. O sıralarda fiziksel açıdan henüz hala çok zayıftım ama alışıldık düşünme yetimi geri kazandıktan sonra, o tarihteki maddi durumumu, kısmen Amerika'ya yapılan gezinin muazzam harcamaları ve kısmen de annemin ve karımın ciddi hastalıkları dolayısıyla oluşan harcamalar sebebiyle, tüm çıplaklığıyla kavramaya başladım. Uzun zaman boyunca yatağa bağlı olmak benim için giderek dayanılmaz bir ahlaki işkence haline gelirken, farklı izlenimler almak yoluyla bu ıstırabı hafifletmek ve ayrıca, o sıradaki durumuma uygun bazı işler hakkında havayı koklamak

amacıyla arabayla gezilere başladım. Sürekli olarak benimle birlikte olan birkaç kişinin eşliğinde, başta Paris'teki Rus mültecilerin toplanma yerleri olmak üzere her yere gitmeye başladım.

Derken bir gün, Paris'teki ünlü kafelerden birinde yanıma, ilk başta tanıyamadığım bir adam yanaştı. Ancak sohbet sırasında, Kafkasya, Transkafkasya ve Hazar bölgesinin çeşitli kasabalarında pek çok kez onunla karşılaştığımı hatırladım. Bu ülkelerde kasaba kasaba dolaşan bu adam her türden antika alım satımıyla uğraşıyordu ve Asya'nın neredeyse her yerinde antika, halı, Çin porseleni ve emayesi alım satımında bir uzman olarak tanındığım için benimle tanışmıştı.

Pek çok şeyin yanı sıra bana, Rusya'daki felaketten belirli miktarda bir sermayeyi kurtarmayı becerdiğini ve İngilizce bilgisini kullanarak, Avrupa'da aynı işi yapmaya giriştiğini anlattı.

Bana işlerinden söz ederken, Avrupa'daki başlıca zorluktan, yani pazarın her türden taklitle dolu olmasından şikayet etti ve aniden bana şunu sordu:

"Aklıma gelmişken sevgili hemşehrim, benimle, antikalara yalnızca değer biçmek için bile olsa ortaklık kurmaya ne dersin?"

Konuşmamızın sonucunda, dört yıl boyunca onun işine katkıda bulunmamla ilgili bir sözleşme imzaladık. Herhangi bir antika almadan önce, değer biçmem için bana getirecekti. Yazarlık faaliyetlerim sırasında pek çok nedenle çıkmak zorunda kaldığım yolculukların programına az ya da çok uyan yerlerde olduklarında ise, onları incelemeye kendim gidecek ve fikrimi, anlaştığımız şekilde ona bildirecektim.

Böylece, bir süre bu şekilde devam etti. O tüm yıl boyunca Avrupa'nın altını üstüne getirip her türden nadir parçayı satın alıp buraya, Amerika'ya getirip esasen New York'taki antika satıcılarına satmaktaydı. Bana gelince, ben yalnızca antikalara fiyat biçme ortağıydım.

Ancak, geçen yıl, maddi durumumdaki kriz doruk noktasına vardığında fakat aynı zamanda bu iş, çeşitli yollar bulunduğu ve Avrupa bu türden eşyalarla kaynadığı için gayet iyi devam ederken, mali kaynaklarımı bu yolla eski haline getirme fikri aklıma

geldi ve ortağım tarafından yürütülen işlerin kapsamının olabildiğince genişletilmesi gerektiğine karar verdim.

Bu amaçla, son yıllardaki alışkanlığım gereği yorucu yolculuklarımdan önce ve sonra kendime dinlenme zamanı tanımak yerine, tüm müsait vaktimi bana güvenen ve şu veya bu nedenle temasa geçmiş olduğum çeşitli kişilerden borç para alma düzenlemelerini yapmaya ayırdım. Böylece birkaç milyon frank tutarında bir miktarı toplayıp hepsini bu işe yatırdım.

Girişimimizin gelişiminden ve kaydadeğer kar vaadinden cesaret alan ortağım gücünü sakınmaksızın eşya temini için çalıştı ve anlaştığımız üzere, ben buraya gelmeden altı hafta kadar önce tüm koleksiyonuyla birlikte bu yıl Amerika'ya geldi.

Ne yazık ki, bu arada genel, özellikle de bu ticareti kötü etkileyen bir ekonomik durgunluk ortaya çıkmıştı ve biz artık hiçbir kar bekleyemez, hatta sermayemizi bile kurtarma umudu taşıyamaz hale geldik. Gelip da bana söylediği şey tam olarak buydu.

Geçen yılın krizinden, doruğa ulaştı, diye söz ettiğime göre şu an kendimi içinde bulduğum beklenmedik maddi durumu tarif etmek için bu kez hangi kelimeleri kullanmalıyım?

Nasreddin Hoca'dan tam şu anda hatırladığım ifadeden iyisini bulamam: "Eh, köyün en yaşlı kız kurusuyla çakal imamdan kel bir kızın doğmasına şaşmamalı! Ama bir tahtakurusundan fil kafası ve maymun kuyruğu çıkarsa, işte buna şaşılır!"

Maddi durumumun niçin tekrar böyle bir krizden geçtiğini anlamak için kolej eğitimi almak gerekir.

Geçen yıl, antika işimi Amerika'da daha büyük ölçekte geliştirme fikri ilk aklıma düştüğünde, bu projemin yalnızca birikmiş borçlarımın tümünü ödemeye yetmekle kalmayıp ayrıca hiç kimseye muhtaç olmadan yazılarımın ilk serisini –ki o sırada bitireceğimi düşünüyordum– basmamı da sağlayacağını, ardından tüm vaktimi ikinci seriye vereceğimi tahmin etmiş ve buna tamamen ikna olmuştum. Ama ne yazık ki bu öngörülmeyen Amerikan krizi bugün beni, Nasreddin Hoca'nın da diyeceği gibi, "derin çizme"ye öyle bir sokmuştu ki bugün dışarı baktığımda tek bir gün ışığı huzmesi bile göremiyordum.

Altı yıl boyunca, yazmaya niyetlendiğim üç seri kitabın malzemesini hazırlamak amacıyla, daima ve her yerde, her koşulda ve şartta "kendimi hatırlamak" ve tamamlamayı dilediğim ve yaşamımın hedefi ve duygusunu haklı çıkartmayı hala istediğim şu kendim için belirlediğim görevi hatırlamak zorundaydım.

Her türden hissi deneyimlerken, kendimi hiçbir şeyle özdeşleştirmemek üzere son derece yoğun içsel faaliyette hiç derman kaybetmeden tutmak zorundaydım. Kendime karşı merhametsiz bir tutumla, bu süre zarfında üstünde çalıştığım düşünce konularının talep ettiği zihinsel ve duygusal çağrışımların otomatikman akan sürecindeki herhangi bir değişime direnmek zorundaydım. Ve son olarak, toplamlarında yazılarımın cevherini oluşturan sayısız ayrı düşünce serisiyle ilişkili, mantıken denk veya aykırı herhangi bir şeyi ihmal etmemek veya dışarıda bırakmamak için kendimi zorlamalıydım.

Düşüncelerimi herkesin erişebileceği bir formda ifade edebilme kaygımla, psişik yoğunlaşmam tekrar tekrar öyle bir noktaya ulaştı ki sıra dışı uzunluktaki dönemler boyunca en temel ihtiyaçlarımı bile unuttum.

Ama tüm bunlarda bana en çok acı veren objektif adaletsizlik, hem şimdi hem de gelecekte insanlara gerçek bilgiyi aktarma amacı için tüm kudretimin bu içsel yoğunlaşması sırasında kendimi sık sık bu halden kopartıp çıkartmam ve yoğun çalışma saatleri arasındaki kısa aralar sırasında pek güçlükle biriktirebildiğim son enerji kırıntılarım pahasına, şu veya bu ödemeyi ertelemek veya borçlarımdan birini veya diğerini halletmek için çeşitli karmaşık düzenlemeleri düşünmek zorunda kalmamdı.

Bu altı yıl boyunca, özellikle arşivim için düzenlenmiş bir mahzende yığılmış pek çok el yazmasını yazmaktan, yeniden yazmaktan ve tekrar gözden geçirmekten değil de giderek artan borçlarla başa çıkmanın tüm olası kombinasyonlarını kafamda döndürmekten dolayı tükenme noktasına gelene kadar yoruldum.

Şu son yıllara dek, zamanımın gerekli olduğu şeyle kıyaslandığında az önemli olan maddi bir sorundan dolayı ne zaman başkalarının desteğine –destek somut olarak "para" kelimesini ifade

eder– ihtiyacım olsa ve ne zaman bunu alamasam, faaliyetlerimin öneminin herkesçe çok açık olmayabileceğini anladığımdan buna boyun eğebilirdim. Ama şimdi, son altı yıldır gerçekleştirmiş olduklarım sayesinde, faaliyetlerimin anlamı ve hedefi herkes tarafından anlaşılabileceğinden, buna artık daha fazla boyun eğme niyetinde değilim, tam tersine, ırk, inanç, maddi veya sosyal konum ayrımı yapmaksızın, bana yaklaşan her insandan, gücümü ve zamanımı bireyselliğime denk gelen faaliyetlere hasredebileyim, diye beni göz bebekleri gibi korumalarını talep etmekte, tamamen temiz bir vicdanla, haklı olduğumu düşünüyorum.

Pekala, ortağım Childs Restoran'dan çıktıktan sonra derin bir tefekkürün sonucu olan ve ilkeye göre vardığım, daha önce sözünü etmiş olduğum kategorik karar şöyledir:

Burada, son büyük savaşın felaket boyutlarındaki sonuçlarını yaşamamış olan ve sayelerinde kaydadeğer kayıplar yaşayacağım –elbette onların kasti yoktu– insanlar arasında iken, bir kez daha, kendi başıma, inisiyatifi ele alan başka insanlar olmaksızın ve elbette, bir gün gelip de içimde vicdan azabı uyandıracak herhangi bir yola başvurmaksızın, tüm borçlarımı temizleyecek ve ek olarak, Avrupa kıtasına dönmeme ve muhtaç olmaksızın iki veya üç ay yaşayabilmemi sağlayacak miktarda parayı elde etmek için çocukluğumdaki doğru eğitimin sayesinde bende biçimlenmiş belirli yetenekleri kullanacağım.

Ve bunu yaparken, Ortak Babamız tarafından insan için mukadder kılınmış ve kadim zamanlarda Aziz Musa'nın ilk öğretmeni olan Mısırlı rahiplerce, *kişinin temiz bir vicdanın alanı dahilinde belirlenmiş amacına beceriklilikle ulaşmasından kaynaklanan benlik tatmini* olarak formüle edilmiş olan en yüksek tatmini yine deneyimleyeceğim.

Bugün, Ocak ayının onuncu günü. Bundan üç gün sonra, eski takvime göre, gece yarısı, dünyaya geliş zamanım olarak benim için anılmaya layık olan bir saatte, Yeni Yıl karşılanacak.

Çocukluktan bu yana yerleşmiş bir geleneğe göre, hep o saatten itibaren hayatımı, daha önceden ve değişmez biçimde belirli bir ilkeye, yani her şeyde kendimi olabildiğince hatırlamak ve tezahür-

lerimi ve de başkalarının tezahürlerine tepkilerimi, gelecek yıl için seçtiğim hedeflere ulaşacak biçimde isteyerek yönlendirmeye dayanan yeni bir programa uydurmaya başlarım. Bu yıl kendime, bireyselliğimde mevcut olan tüm becerileri, Mart ortalarında Amerika'dan ayrılma tarihimden önce, tüm borçlarımı temizlemek için gereken miktarda parayı kendi çabamla elde edebilmeye doğru yoğunlaştırma görevini belirleyeceğim.

Ardından, Fransa'ya dönüşümde, yazmaya başlayacağım ama bundan böyle, belirli bir ölçekte artık yerleşik hale gelmiş olan yaşam tarzım için gereken tüm maddi şartlar hakkında kaygılanmaktan kurtarılma kaydı şartıyla.

Ama şu veya bu nedenle, kendim için saptadığım görevi başarmakta başarısız olursam, o zaman bu anlatıda açıklanan tüm fikirlerin ve de kendi müsrif hayal gücümün hayali doğasını kabul etmeye zorlanacağım; ve ilkelerime bağlı olarak, kuyruğumu bacaklarımın arasına kıstırıp Nasreddin Hoca'nın diyeceği gibi, "terli ayakların bugüne dek giydiği en derin çizme"nin içine dalacağım.

Ve durum böyle olursa, o zaman da şu aşağıdakileri yapmaya kategorik açıdan karar verirdim:

Yalnızca düzelttiğim son haldeki müsveddeleri, yani yazılarımın ilk serisini ve ikinci serinin iki bölümünü baskıya vermek; yazmayı sonsuza dek bırakmak; eve dönünce, penceremin önündeki çimenlerin ortasında büyük bir şenlik ateşi yakıp yazılarımın geri kalanını içine atmak.

Bunun ardından, yalnızca kişisel egoizmimi tatmin etme amacıyla sahip olduğum yeteneklerimi kullanarak yeni bir hayata başlayacağım.

Böyle bir yaşamdaki faaliyetlerimle ilgili bir plan, ele avuca sığmaz beynimde çoktan kendini şekillendirmekte.

Kendimi, pek çok dalı olan ama bu kez İnsanın Uyumlu Gelişimi için değil de kendi kendini tatminin şimdiye kadar keşfedilmemiş yolları eğitimi veren yeni bir "Enstitü"yü örgütlerken gözümde canlandırıyorum.

Ve böyle bir işin, sanki yağlanmış tekerlekler üstündeymişçesine, hızla ilerleyeceğine hiç şüphe yok.

Olağanüstü
İnsanlarla Karşılaşmalar

Gurdjieff'in gençlik yıllarının ve ilk seyahatlerinin otobiyografik bir anlatımı olan *Olağanüstü İnsanlarla Karşılaşmalar,* 1963'te ilk kez yayınlanmasından bu yana bir efsaneye dönüştü. Macera romanları geleneğinde yazılmış, okumadan duramadığınız ama öte yandan, Gurdjieff'in yaşama dair özgün bakış açısı ile de dolu olan bu kitap, Yakın Doğu'nun ve Orta Asya'nın uzak bölgelerine yaptığı seyahatlerde Gurdjieff'e eşlik eden ve gizli bilgileri arayışında ona yardımcı olan olağanüstü erkekleri ve kadınları anlatıyor.

Okuyucular, Gurdjieff'in bilgelerle yaptığı konuşmaların kayıtlarına değer verecek olsalar da bu kitap, doktrinlerle değil, hayatlarla ilgili bir kitaptır. *Olağanüstü İnsanlarla Karşılaşmalar,* dolu dolu -vicdanla, gayeyle ve yürekten- yaşamanın ne anlama geldiğine dair etkisi kalıcı bir duyguyu aktarıyor. Okuyucuların tanışacağı olağanüstü bireyler arasında Gurdjieff'in (geleneksel bir ozan olan) babası, yaşamını Hakikat'i aramaya adamış bir Rus prensi, Asya'nın derinliklerinde Dünya Kardeşliğine katılmış bir Hristiyan misyoner ve kölelikten kaçıp Gurdjieff'in yakın dost grubunun güvenilir bir üyesi haline gelen bir kadın var. Onların dışsal meydan okumalarla yüz yüze geldiklerinde ve yaşamın gizemlerini anlamak için giriştikleri arayışta sergiledikleri tutumlara dair Gurdjieff'in anlattıkları, bu klasik eserin asıl özünü oluşturmaktadır.

ISBN 978-605-65440-1-9